

RABIA ERTEN

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAĞ. BİL. ENST.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL-2017

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AİLELERLE SOSYAL HİZMET: EŞLERİN İKİSİNİN DE
FABRİKADA İŞÇİ OLARAK ÇALIŞTIĞI AİLELERDE
AİLE HAYATI VE SOSYAL YAŞAM**

RABİA ERTEN

**DANIŞMAN
DOÇ.DR.ÖMER MİRAÇ YAMAN**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET PROGRAMI**

İSTANBUL-2017

TEZ ONAYI

İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Programında Yüksek Lisans öğrencisi Rabia ERTEN tarafından Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN'ın danışmanlığında hazırlanan “ Ailelerle Sosyal Hizmet: Eşlerin İkisinin de Fabrikada İşçi Olarak Çalıştığı Ailelerde Aile Hayatı ve Sosyal Yaşam” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından. 18/07/2017 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç.Dr.Bedrettin KESGİN
Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Jüri-Danışman

Doç.Dr.Ömer Miraç YAMAN
İstanbul Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Jüri

Yrd.Doç.Dr.Fatih KUCUR
İstanbul Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdaki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Rabia Erten

İTHAF

Annesi işçi olan tüm çocuklara...

TEŞEKKÜR

Çok anlamlı ve öğretici bir süreç geçirmemi sağlayan bu çalışma; elbette ki pek çok kişinin yardımı ve desteği olmasaydı ortaya çıkamazdı. Öncelikle bu çalışmayı başlayıp bitirmeyi nasip ettiği için Allah'a şükürler olsun.

Çalışmanın en başında bu konuyu çalışmam için beni cesaretlendiren arkadaşım; Fatma DAĞLAR'a, her zaman olduğu gibi tez süreci boyunca desteğini her zaman yanımda hissettiğim; Büşra AYDIN'a, en zor zamanlarında bile bana destek olan güzel arkadaşlığına bir kez daha şahit olduğum Zeynep NEGİZ'e, her zaman olduğu gibi İstanbul'da da tez süreci boyunca desteğini benden esirgemeyen arkadaşım; Burak ACAR'a, tez sürecini birlikte yürüttüğümüz, süreç boyunca fikir alış verişinde bulunduğumuz arkadaşlarım; Hakan KARAMAN ve İhsan YILKAN'a Karaman-İstanbul arası yolculuğumda İstanbul'da beni her daim güler yüzleriyle karşılayan arkadaşlarım; Rabia TOPER, Emel BEDİR, Elif ÖZTÜRK, Rabia ÇIRPANLI, Zeynep ATALAY ve Hanife TERZİ'ye, yüksek lisans eğitiminin başında tanıştığım ve sürecin her aşamasını birlikte yürüttüğümüz arkadaşım; Elif DEMİRBAŞ'a, saha araştırmasında ilk adımımı atmama vesile olan, tecrübeli meslek elemanı Sosyal Hizmet Uzmanı İdris GÜNEŞ'e, çok anlamlı işler yaptığına ve yapacağına inandığım kızı; Ayşe Rümeyya GÜNEŞ'e, farklı disiplinler de olsak da beni tez sürecinde her daim dinleyen ve anlayan arkadaşım; Handan EREN'e, çalışma kapsamında yardımlarını gördüğüm; Fatma Sultan ÖZTOPRAK, Betül BİLEKYİĞİT ve arkadaşım Zeynep SALKIM'a, çalışma daha düşünce aşamasındayken kendisiyle fikir alış verişinde bulunduğum; Ramazan KOCAKAYA'ya, Karaman'da kendisiyle tanışmış olmaktan büyük bir memnuniyet duyduğum bu süreçte desteğini gördüğüm arkadaşım Esmâ ERKEN'e, en hüzünlü zamanlarında bile bana dair iyi dilek ve temennilerde bulunan, duasında bana yer ayıran; Berivan KINIŞ'a, bir kurtarıcı gibi yetişip tezin son düzenlemelerinde çok büyük yardımlarını gördüğüm; Hatice Selin IRMAK'a, çalışma kapsamında sorduğum sorulara dikkatli ve özenli bir şekilde cevaplar veren Sayın Abdullah Sabit TUNA'ya, saha araştırması boyunca benden yardımlarını esirgemeyen Karaman mahallesi muhtarlarına ve yine çok fazla yardımlarını gördüğüm Karaman'da ilkokul, ortaokul ve lisede görev yapan öğretmenlere, bütün yoğunluklarına ve yorgunluklarına rağmen bana vakit ayıran, sorularıma içtenlikle cevaplar veren, beni evlerinde misafir eden,

Karaman’da bu araştırma vesilesiyle tanıştığım, görüşme yaptığım işçi anne ve babalara; ebeveynleriyle geçirecekleri zamanları onlardan almak zorunda kaldığım çocuklarına, ailenin ne demek olduğunu onlarla birlikte yaşayarak öğrendiğim; aileme ve öğrencisi olmaktan büyük bir memnuniyet duyduğum, kendisinden akademiye ve hayata dair çok şey öğrendiğim, üzerimde emeği çok olan, tez süreci boyunca çok fazla desteğini gördüğüm kıymetli Hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN’a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	İİ
İTHAF.....	İV
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	Vİİ
TABLolar LİSTESİ.....	Xİİİ
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ	XİV
ÖZET	XV
ABSTRACT.....	XVİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. AİLE KAVRAMI	3
2.2. AİLE TÜRLERİ.....	5
2.2.1. Hane Halkı Sayısına Göre Aile Türleri.....	5
2.2.1.1. Geniş Aile.....	5
2.2.1.2. Çekirdek Aile	6
2.2.2. Yerleşim Yerine Göre Aile Türleri	6
2.2.2.1. Köy Ailesi	6
2.2.2.2. Kentsel Aile.....	6
2.2.2.3. Kasaba Ailesi	7
2.2.2.4. Gecekondu Ailesi	7
2.2.2.5. Göçebe Ailesi	7
2.2.3. Otorite Ölçütüne Göre Aile Türleri.....	8
2.2.3.1. Baba Ailesi	8
2.2.3.2. Ana Ailesi.....	9
2.2.4. Fonksiyonlarına Göre Aile Türleri.....	9
2.2.4.1. Sağlıklı Aileler	9
2.2.4.2. Sağlıksız Aileler	10
2.2.5. Son Dönemlerde Ortaya Çıkan Aile Türleri	10
2.2.5.1. Tek Ebeveynli Aile	10
2.2.5.2. Babasız Aile	11

2.3. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ	11
2.4. AİLENİN İŞLEVLERİ	14
2.4.1. Biyolojik İşlev	14
2.4.2. Ekonomik İşlev	15
2.4.3. Koruyuculuk İşlevi.....	15
2.4.4. Psikolojik İşlev.....	16
2.4.5. Sosyalleştirme İşlevi	16
2.4.6. Eğitim İşlevi.....	17
2.4.7. Dini İşlev.....	18
2.4.8. Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi	18
2.4.9. Kültür İntikali İşlevi.....	18
2.5. ÇALIŞMA KAVRAMI	18
2.5.1. Tarihsel Süreçte Çalışma Kavramı	19
2.5.2. İlkel Topumlarda Çalışma.....	19
2.5.3. Köleci Topumlarda Çalışma	19
2.5.4. Feodal Toplum Düzeninde Çalışma.....	20
2.5.5. Sanayi Devrimi ve Çalışma.....	20
2.5.5.1. Fabrika ve Büyük İşletmeler	21
2.5.5.2. İşçi ve İşçi Sınıfı Kavramı.....	22
2.5.6. Sanayi Devrimi Sonrası Dönemde Çalışma.....	22
2.6. SANAYİLEŞME ve AİLE	23
2.6.1. Sanayileşme Öncesi Aile	23
2.6.2. Sanayi Ailesi	23
2.6.2.1. İşçi Ailesi	24
2.6.3. Sanayi Ötesi Toplum Ailesi	25
2.7. TÜRKİYE’DE SANAYİLEŞME SÜRECİ ve AİLE	26
2.7.1. Osmanlı Dönemi’nde Sanayileşme	26
2.7.2. Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme.....	27
2.7.3. Türkiye’deki Sanayileşme Sürecinin Aile Üzerine Etkileri.....	29
2.8. SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİNDE AİLE.....	30
2.8.1. Sosyal Hizmet	30
2.8.2. Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları	30
2.8.3. Aile Sistemi.....	31

2.8.3.1. Aile Sisteminin Temel Kavramları	31
2.8.4. Ailelerle Sosyal Hizmet	35
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	37
3.1. Araştırmanın Yöntemi	37
3.2. Araştırmanın Ana sorusu ve Alt Soruları.....	37
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği.....	38
3.3.1. Derinlemesine Mülakat	38
3.3.2. Katılımlı Gözlem.....	38
3.4. Araştırma Sahası	39
3.5. Araştırma Grubu	41
3.6. Araştırmanın Veri Analizi.....	41
3.7. Saha Araştırması	42
4. BULGULAR.....	45
4.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	46
4.2. FABRİKADA ÇALIŞMA	52
4.2.1. İşe Başlama Hikâyeleri	52
4.2.1.1. Karaman'a Göç	52
4.2.1.2. Eğitim Hayatından Kopuş	55
4.2.1.3. Eş/Akraba/ Arkadaş Tavsiyesi	57
4.2.1.4. Kadın İşçiler: Aileye/Eşe Destek	58
4.2.2. Fabrikayı Tercih Etme Sebepleri	60
4.2.2.1. SGK.....	60
4.2.2.2. Eğitim Durumu.....	62
4.2.2.3. Elimde Bir Mesleğim Yok/ Olsa da Yapamıyorum.....	62
4.2.2.4. Karaman'da Fabrikaların Çok Olması	63
4.2.3. Fabrikada Çalışmanın Olumlu Yönleri.....	64
4.2.3.1. SGK/ Düzenli Maaş	64
4.2.3.2. Kadın İşçiler: “Sosyal Çevren Genişliyor”	68
4.2.4. Fabrikada Çalışmanın Zorlukları/Olumsuz Yönleri	69
4.2.4.1. Vardiyalı Çalışmak.....	70
4.2.4.2. 12 Saat Çalışmak.....	73
4.2.4.3. Ayakta Çalışmak	77
4.2.5. İşçilerin Fabrika Tanımları.....	79

4.2.5.1. Fiziksel Özelliklerine Göre Tanımlar.....	79
4.2.5.2. Sembolik Tanımlar: Cezaevi/ Askeriye/ Kutu	81
4.2.6. Fabrikada Bir Gün.....	82
4.2.7. Fabrika İçi Sosyal İlişkiler	89
4.2.7.1. Yatay İlişkiler: İşçiler Arası İlişkiler.....	89
4.2.7.2. Dikey İlişkiler: Hiyerarşik İlişkiler	93
4.3. FABRİKADA İŞÇİ OLMAK	96
4.3.1. İşçilerin İşçi Tanımları	96
4.3.1.1. Sembolik Tanımlar: Köle/Robot	98
4.3.2. Sosyal Haklar Bağlamında İşçilerin Çalıştıkları Fabrikalarla İlgili Değerlendirmeleri	101
4.3.2.1. Bayram Yardımı/Eğitim Yardımı/ Yakacak Yardımı	101
4.3.2.2. Nikâh Parası/ Düğün Yardımı	102
4.3.2.3. İkramiye	104
4.3.2.4. Sendikalı Olmak.....	104
4.3.2.5. Sosyal Haklar Konusunda İşçilerin Görüşleri.....	106
4.3.2.6. Fabrikada Kreş	108
4.4. KADININ ÇALIŞMASIYLA İLGİLİ İŞÇİLERİN GÖRÜŞLERİ	112
4.4.1. Kadınların Görüşleri	112
4.4.2. Erkeklerin Görüşleri.....	117
4.5. FABRİKA ve AİLE	119
4.5.1. Eşler Arası İlişkiler	120
4.5.1.1. Evlilik Hikâyesi.....	120
4.5.1.2. Eşlerin ilişkilerini Nasıl Değerlendirdikleri İle İlgili Görüşleri.....	120
4.5.1.3. Fabrikada Çalışmanın Eşler Arası İlişkiyi Etkileme Durumu.....	123
4.5.1.4. Eşinizin Fabrikada Çalışması Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?.....	127
4.5.1.5. Ev İşlerinde Yardım Görme/Yardım Etme	133
4.5.2. Aile İçinde Kararları Nasıl Alırlar?	136
4.5.3. Anne Babaların Çocuklarıyla İlişkileri	138
4.5.3.1. Anne ve Babaların Çocuklarıyla Vakit Geçirme Durumları	138
4.5.3.2. Anne ve Babaların Çocuklarının Derslerine Yardım Etme Durumları	140
4.5.3.3. Anne ve Baba İsteyken Çocuklara Kim Bakıyor?	144
4.5.3.4. Anne ve Baba İsteyken Çocuklar Neler Yapıyor?	155

4.5.3.5. Anne ve Babaların Kendilerini Bir Anne Baba Olarak Değerlendirmeleri	162
4.6. AİLE, BANKA ve FABRİKA	165
4.6.1. Bankaya Borçlu Olmanın Aileye Olumsuz Etkileri.....	168
4.7. İŞÇİLERİN SOSYAL ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ	169
4.7.1. Akrabalarla İlişkiler	169
4.7.2. Komşularla İlişkiler.....	172
4.7.3. Yaşadıkları Mahalleyle İlgili Görüşleri	174
4.7.4. Yaşadıkları Şehirle İlgili Görüşleri	178
4.8. İŞÇİLERİN FABRİKA DIŞINDAKİ SOSYAL HAYATLARI	181
4.8.1. İşten Çıktıktan Sonra.....	182
4.8.1.1. Kadın İşçilerin İşten Çıktıktan Sonra Zamanlarını Değerlendirme Durumları	182
4.8.1.2. Erkek İşçilerin İşten Çıktıktan Sonra Zamanlarını Değerlendirme Durumları	183
4.8.2. Tatil Günleri.....	187
4.8.2.1. Yıllık İzinler	187
4.8.2.2. Tatillerde Ek İş Yapan İşçiler	191
4.9. GELECEKLE İLGİLİ HAYALLER ve BEKLENTİLER	193
4.9.1. Başka Bir İmkân Olsaydı	193
4.9.1.1. Okusaydım/ Gündüzlü Bir İş Olsaydı/ Kendi İşim Olsaydı.....	195
4.9.2. Hayalleri, Beklentileri	197
4.9.2.1. Emekli Olmak	197
4.9.2.2. Ev/ Araba Almak.....	198
4.9.2.3. Kendi İşimi Kurmak İstiyorum	199
4.9.2.4. Hacca veya Umreye Gitmek	199
4.9.2.5. Hayalim Yok	200
4.9.3. Anne ve Babaların Çocuklarının Gelecekleri Hakkındaki Görüşleri.....	200
4.9.4. Çocuklarının Fabrikada İşçi Olarak Çalışmasını İsterler mi?.....	202
4.9.4.1. Bizim Gibi Olmasınlar: Okusunlar	203
4.9.4.2. Okumazsa Mecbur Çalışacak	206
5. TARTIŞMA	208
KAYNAKLAR	227
FORMLAR	234

ETİK KURUL KARARI	238
ÖZGEÇMİŞ	240

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3-1: Karaman sanayisi sektörel dağılımı ve çalışan sayıları	40
Tablo 4-1: Katılımcıların isim, yaş, eğitim düzeyi ve fabrikadaki konumlarına ilişkin bilgiler.....	46
Tablo 4-2: İşçi çiftlerin çocuk sayıları ve çocukların yaşları.....	48
Tablo 4-3: Katılımcıların fabrikada çalışma saatleri ve vardiya şekilleri.....	50
Tablo 4-4: İşçilerin doğum yerlerine göre dağılımı.....	50
Tablo 4-5: İşçilerin fabrikada çalışma süreleri	50
Tablo 4-6: Çiftlerin evlilik süreleri.....	51
Tablo 4-7: Katılımcıların konut mülkiyeti durumlarına göre dağılımı.....	51
Tablo 4-8: Katılımcıların ailelerinde sürekli bir sağlık problemi olan birey sayısı.....	51
Tablo 4-9: Hanede aile üyeleri harici birinin olma durumu	51

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ASAGEM: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

ÖZET

Erten, R. (2017). Ailelerle Sosyal Hizmet: Eşlerin İkisinin de Fabrikada İşçi Olarak Çalıştığı Ailelerde Aile Hayatı ve Sosyal Yaşam. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Yüksek Lisans İstanbul.

Bu araştırma eşlerin ikisinin de fabrikada işçi olarak çalıştığı ailelerde aile hayatı, aile ilişkileri; çiftlerin sosyal yaşamları ve sosyalleşme pratikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma Karaman İli Merkez ilçesinde yapılmıştır. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış, kartopu ve amaçsal örneklem yöntemleri ile çocukları olan 26 çifte ulaşılmıştır. 26 kadın ve 26 erkek olmak üzere toplamda 52 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak derinlemesine mülakatlar yapılmış, görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Metinlere aktarılan görüşmeler içerik analizi yöntemiyle ana ve alt temalar olmak üzere kategorilere ayrılmıştır. Veriler sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; çiftlerin fabrikada işçi olarak çalıştığı ailelerde, fabrikada vardiyalı bir şekilde çalışmanın eşler arası ilişkileri ve ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkilediği, çalışma hayatından dolayı ebeveynlerin çocuklarını ihmal ettikleri, ailelerin sosyal yaşam içinde var olmakta zorlandıkları, sosyal ve ekonomik anlamda problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. İşçi ailelerin daha sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri, için çalışma hayatı ve işçilerin çalışma şartları ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Çevresi içinde birey anlayışından hareket eden sosyal hizmet mesleği aile ve çalışma hayatına bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşarak aile bireylerinin işlevlerini daha sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi için öneriler geliştirmeli ve çalışmalar yapmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Aile, İşçi, Sosyal Hizmet, Fabrika, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

Erten, R.(2017). Social Services With Family: Family Life and Social Life in Families of Two Spouses Working as Workers in A Factory. İstanbul University, Institute of Health Science, Department of Social Services. Master Thesis. İstanbul.

This research has been done to get information about the family life, family relationships; social life and socialization practices of couples working in a factory as workers. The research was carried out in Karaman city center. Within the scope of the research, qualitative research methods were utilized and by using snowball and objective sampling methods 26 pairs having children were reached. A semi-structured interview form was prepared with a total of 52 people, 26 female and 26 male. In-depth interviews were conducted and interviews were recorded using voice recorder. Negotiations transferred to the texts are divided into categories, main and sub themes, content by analysis method. Data were assessed from a social service perspective. As a result of the research; It has been found that working in a factory as a worker negatively affects parent-child and spousal relationships, parents neglect their children due to work life, families have difficulties in social life, and they have social and economic problems. Regulations should be made concerning the work life and the working conditions of the workers, so that the working families can live a healthier life. The social work profession, moving from an individual in the periphery perspective, must approach and work on a holistic view of the family and working life, and develop and advance them in order to fulfill the functions of the family members in a healthier way.

Key Words: Family, Worker, Social Services, Factory, Social Life

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Toplumunun en küçük ve en önemli sosyal yapılarından biri ailedir. Ailenin çocuk büyütme, eğitim, sosyalleştirme, kültür aktarımı gibi önemli işlevleri vardır. Aile işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getiremediği takdirde bu durumdan hem aile bireyleri hem de toplum etkilenmektedir. Aile sistemlerden oluşmuş bir yapıdır. Ailenin kendi içinde; birey gibi alt sistemleri bulunmaktadır. Ailenin kendisi de çevresindeki başka sistemlerle bir arada ilişki halindedir ve bir sistem olarak aile de toplumun bir alt sistemidir. Dolayısıyla sistemler arasında ortaya çıkan problemler diğer bir sistemi etkilemektedir. Ailede bireylerin birinde oluşan bir sorun diğer aile bireylerini etkilemekte veya ailenin çevresinde ilişkili olduğu sistemlerde oluşan bir durum aileyi etkilemektedir. Aile sisteminin daha sağlıklı bir şekilde fonksiyonlarını gerçekleştirmesi için sorunların tespit edilmesi ve çözülmesi gerekmektedir. Aileye içinde bulunduğu sistemlerle birlikte bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmak aile üzerine yapılacak incelemelerde daha net sonuçlar verecektir. Çevresi içinde birey anlayışından hareket eden sosyal hizmet disiplini de aile sistemiyle ilişkili bir disiplindir. Sosyal hizmet; ailede ortaya çıkan sorunlara bütüncül bir şekilde yaklaşmakta, bireyi ve aileyi içinde bulunduğu çevreden ayırmadan incelemektedir. Çalışmada aileye sosyal hizmet perspektifinden bakılarak yaklaşmıştır. Bu bakış açısı aileyi ilişkide bulunduğu sistemlerle birlikte değerlendirme imkânı vermiştir.

Araştırma kapsamında karı-koca işçi olarak fabrikada çalışan çocuk sahibi olan ailelere ulaşılmış ve aile, fabrika, sosyal çevre üçgeninde işçi ailelerin aile ilişkileri ve sosyal hayatları incelenmiştir. Araştırmanın amacı; anne ve babanın fabrikada işçi olarak çalıştığı ailelerde; aile ilişkileri, ailenin fabrika sistemiyle ilişkisi ve ailenin sosyal çevresiyle ilişkisi hakkında bilgi toplamaktır.

Araştırma Karaman ili Merkez ilçesinde yaşayan 26 işçi çiftle toplamda 52 kişiyle yapılmıştır. Araştırmada nitel yöntemden yararlanılmış olup, derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Görüşmeler ses kaydı yapılarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler metinler halinde yazılmış ve içerik analizi yapılarak temalandırılmıştır. Araştırma kapsamında Karaman ilinin seçilmesinin amacı; bu şehirde fabrikalaşmanın ve işçi nüfusunun fazla olmasıdır. Araştırma Karaman ili

Merkez ilçesiyle sınırlıdır. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı da işçi çiftlerin çocuklarıyla herhangi bir görüşme yapılmamış sadece işçi çiftlerle görüşülmüştür.

Çalışmada öncelikle aile kavramı ailenin türleri, işlevleri üzerinde durulmuştur. Daha sonrasında çalışma kavramı değerlendirilmiş ve çalışmanın tarih boyunca değişen anlamı incelenmiştir. Bu kısımda Sanayi Devrimi'nden sonra fabrikalaşma, işçileşme süreçlerine değinilmiştir. Daha sonrasında sanayileşme ve aile ilişkisi üzerinde durulmuş ve sanayi dönemindeki ailelerin özelliklerine yer verilmiştir. Son olarak sosyal hizmet disiplini ve aile ilişkisine değinilmiş, ailelerle sosyal hizmet hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın bulgular kısmında öncelikle katılımcılara ait demografik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonrasında saha araştırmasından elde edilen veriler temalandırılmış ve görüşmecilerin alıntılarına yer verilerek yorumlanmıştır. Görüşmeciler; eşleriyle ilişkileri, çocuklarıyla ilişkileri, sosyal çevreyle ilişkileri ve geleceğe dair beklentileriyle ilgili bilgiler vermişlerdir.

Tartışma kısmında ise; bulgular ilgili literatür doğrultusunda yorumlanmış ve çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Sosyal hizmet bağlamında öneriler getirilmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. AİLE KAVRAMI

Aile; geniş bir anlama sahip bir kavramdır. Sadece insanların oluşturduğu birliktelikler değil aynı zamanda; mesleki birliktelikler, bitki çeşitleri, dil grupları da aile olarak adlandırılmaktadır. Fakat genel itibariyle aile sözcüğü; insanların oluşturduğu birlik beraberlikleri ifade eden toplumsal bir birim olarak anlaşılmaktadır. Bu şekilde düşünüldüğünde aile insana özgü bir kavramdır (Doğan, 1991, ss. 22). Aile; Büyük Türkçe Sözlük'te; *“evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”* şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2017).

Aile geniş anlamıyla; akrabalık ve evlilik bağlarıyla birlikte olan kişileri ifade etmekte, dar anlamda ise; eşler ve çocukların bir arada yaşadığı kurumu ifade etmektedir (Ayhan, 1990, ss. 21). Hasipek (1990, ss.365)'e göre aile; *“evlenme kan veya evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde (karı-koca, ana-baba, evlat-kardeş) birbirlerine etki eden kendilerine özgü bir görgüyü yaşatıp sürdüren insanların topluluğudur.”*

Ozankaya (1976, ss.357)'ya göre aile; içinde insanın üretildiği, dünyaya geldiği, diğer toplumsal kurumlarla sosyalleşme sürecinin başladığı, eşler arasında, ebeveynler ve çocuklar arasında, aileyle yakınlık bağı olan kişiler arasında belli bir düzeyde sıcak, samimi, güven verici ilişkilerin olduğu, içinde bulunduğu toplumsal yapıya göre ekonomik anlamda etkinliklerin yer aldığı sosyal bir yapıdır.

DPT Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ailenin kapsamlı bir tanımı şu şekilde yapılmıştır: *“aile, kan bağılığı evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir”*(DPT, 1989: ss. 3-4).

Şahinkaya (1975, ss: 18) farklı insan topluluklarında ortak olan özellikleri içine alan bir aile tanımı yapılması gerektiğini belirtmekte ve aileyi şu şekilde

tanımlamaktadır: “ *Aile evlenme kan veya evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan; aynı geliri paylaşan, oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde (karı-koca, ana-baba, evlat-kardeş) birbirlerine etki yapan kendilerine özgü bir görgüyü oluşturup kuşaktan kuşağa sürdüren insanların topluluğudur.*” Bu tanıma göre; aile içinde yer alan kişiler; evlenme, kan veya evlat edinme yoluyla birbirleriyle bir bağ kurmuşlardır. Aileyi oluşturan üyeler genellikle aynı evde yaşamaktadır ve bu kişilere ev halkı denmektedir. Ev halkı; aynı hanede oturan, ekonomik birliktelikleri olan, hanedeki işleri birlikte yerine getiren kişileri ifade etmektedir. Yurt, pansiyon gibi mekânlarda kalan kişiler de ortaklaşa pek çok işi yürütmekte, birbirleriyle maddi ve manevi anlamlarda paylaşımlar yapabilmektedir. Fakat bu sosyal gruplar aralarında kan, evlenme veya evlat edinme gibi bir bağla birbirlerine bağdanmadıkları için aile olarak değerlendirilmemektedirler. Aile; birbirleriyle sürekli bir ilişki içerisinde olan kişilerin oluşturduğu bir yapıdır. Bu sosyal yapı içerisinde kişilerin, anne-baba, karı-koca gibi farklı rolleri bulunmaktadır. Her aile içinde bulunduğu toplumsal yapıdan özellikler taşımaktadır. Bununla birlikte görgü kuralları açısından aileler birbirlerinden farklı özellikler gösterebilmektedir. Aile görgüsü; sürekli bir arada bulunan aile üyelerinin duygu ve davranışlarını birbirlerinininkilerle karıştırmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Birbirleriyle evlenen iki kişinin evlenmeden önce içinde buldukları kültürel yapının özellikleriyle yeni oluşturdukları ailenin içinde bulunduğu yapının özellikleri birbirine karışıp erimekte ve yeni oluşan ailenin kendine özgü bir görgüsü ve kültürel özellikleri oluşmaktadır. Aileyi niteleyen tüm bu hususlar farklı zaman ve mekânlarda aile ismi verilen insanların oluşturduğu topluluklarda ortaktır ve bu özellikler aileyi diğer sosyal yapılardan ayırmaktadır (Şahinkaya, 1975: ss. 17-18).

Aile kurumunun kendine özgü özelliklerini Gökçe (1976: ss. 49-51) şu şekilde ifade etmektedir:

- Aile her toplumda yer alır. Bu yüzden aile; evrensel bir kurumdur.
- Aile duygusal bir temel üzerine kuruludur. Ebeveynlik, annelik, nesli devam ettirme isteği, arkadaşlık gibi duygular ailenin beslendiği temel duygulardır.
- Aile üyelerini şekillendirir. Birey hayat boyunca kullanacağı alışkanlıklarını ailede kazanmaktadır. Çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ailenin rolü büyüktür.

- Aile sınırlı bir kapsama sahiptir. Çerçevesi belli sosyal yapıların içinde en küçük olanı ailedir.
- Sosyal yapı tümüyle ailelerde meydana gelmiştir. Aile sosyal yapı içinde çekirdek bir birim olma niteliğini taşır.
- Aileyi oluşturan her bireyin birbirlerine karşı sorumlulukları vardır.
- Aile; sosyal kuralların hâkim olduğu bir yapıdır.
- Aile; süreklilik özelliği taşıyan bir kurumdur. Aynı zamanda iki kişinin oluşturduğu bu kurum; değişken ve geçici bir özelliğe de sahiptir.

2.2. AİLE TÜRLERİ

Aile; insanlık tarihi kadar eski toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla geçmişten günümüze farklı aile türleri ortaya çıkmıştır. Aile toplumdan topluma biçimsel olarak farklılık göstermekte, aynı zamanda aynı toplum içinde de farklı aile yapılarıyla karşılaşmaktadır (Timur, 1972, ss. 3).

Aile alanının kendi içinde kategorize edilmesi, bu kadar geniş bir kavramın daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır (Gökçen, 2016, ss.93). Aile; hane halkı sayılarına, yerleşim yerlerine, mülkiyet veya otorite ilişkilerine göre sınıflandırılmaktadır (Gökçe, 1976, ss.57).

2.2.1. Hane Halkı Sayısına Göre Aile Türleri

Bu tip aile türlerinde ölçüt; hanedeki kişi sayısıdır. Geniş aile ve çekirdek aile bu aile türü arasında sınıflandırılmaktadır.

2.2.1.1. Geniş Aile

Geniş aile; birden fazla evli ve çocuk sahibi kişilerle birlikte, evlenmemiş büyüklerin olduğu aile şeklidir. Bu beraberlik aynı mekânı paylaşmanın yanı sıra maddi ve manevi bir birlikteliğe karşılık gelmektedir (Sezal, 1997, ss.14). Bu birliktelik içinde; anne babalar ve onların çocukları, çocukların eşlerini, torunları, dayı, hala, teyze bir arada yer almaktadır (Gökçen, 2016, ss.114).

Geniş ailede yaşça en büyük olan kişi ailenin reisi olarak tanımlanmakta olup kişilerden ziyade aile ön planda yer almaktadır. Bireyler grup dâhilinde hareket etmektedir (Gökçe, 1976, ss.61).

Geniş ailede; ekonomik ortaklık söz konusudur, aile bireylerinin gereksinimlerini karşılayacak gelirin dağıtımını aile reisi tarafından yapılır; maddi ve manevi anlamda aile bireyleri olası tehlikelere karşı birbirlerini korurlar, bireyler arasında duygusal bir ilişki söz konusudur, çocuklar aile içinde eğitim alır, aile bireyleri dini anlamda bilgileri yine aile içinde edinebilir ve boş zaman aktiviteleri yapılarak aile üyelerinin eğlenmesi sağlanır (Kongar, 1972, ss.12).

2.2.1.2. Çekirdek Aile

Çekirdek aile genel anlamda; anne, baba ve çocuklardan oluşan aileyi ifade etmektedir. Sanayileşme ve kentleşme süreçleri çekirdek ailenin oluşmasında etkili olmuştur. Çekirdek aile; kişilerin evlenmesi, çocuk sahibi olması, iş veya evlilik nedeniyle çocukların evden ayrılması, ebeveynlerin vefat etmesi sonucunda dağılır ya da küçülür. Çekirdek ailede; akrabalık bağları kuvvetli değildir ve akrabalar arası iletişim zayıftır, akrabalar arasında mülkiyet ve ekonomik anlamda bir ortaklık yoktur, bireysellik ön plandadır; kişiler istedikleri kararı aile üyelerine danışmadan alabilir, doğurganlık kişilerin isteğine bağlıdır, eşlerden biri vefat ettiği ya da eşler birbirlerinden ayrıldığı zaman tekrar kişiler tekrar evlenebilir, ayrıca bu aile tipinde; ekonomik etkinlikler ev dışında gerçekleşmeye başlamış olup iş ve aile birbirinden ayrılmıştır (Kongar, 1972, ss.15-17; Gökçe, 1976; 63).

2.2.2. Yerleşim Yerine Göre Aile Türleri

Kentsel aile, kırsal aile, kasaba ailesi ve gecekondu ailesi yerleşim yerlerine göre değerlendirilen aile türleri arasında yer almaktadır.

2.2.2.1. Köy Ailesi

Köy ailesi; kentleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkmış bir kavramsallaştırma türüdür. Köy ailesi geniş ailenin özelliklerini taşımaktadır. Bireyler geçimlerini tarım ve hayvancılık yoluyla elde ederler, ailenin reisi olarak ailenin en yaşlı üyesi görülür, akrabalık bağları kuvvetlidir (Gökçen, 2016, ss. 99).

2.2.2.2. Kentsel Aile

Kent; sanayi, endüstri, hareketlilik, kalabalık nüfus, çeşitlilik gibi kavramları kapsamaktadır. Kent ailesi; kentin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda değerleri

içinde şekillenen bir aile türüdür. Kent ve aile birbirlerini etkileyen ve dönüştüren olgulardır. Küçük aile, yalnız ebeveynlerin olduğu aileler veya birlikte yaşama sonucu oluşan beraberlikler kent ailesinin farklı tarzları olarak tanımlanmaktadır. Kent ailesinde aile; üretimden ziyade bir tüketim alanına evrilmektedir (Aydın, 2014, ss.83; Yıldırım, 2016, ss.130-131).

2.2.2.3. Kasaba Ailesi

Kasaba ailesi; köy ailesinden farklı olarak nüfusun daha fazla olduğu, tarım ve hayvancılığın yanı sıra kişilerin kent ailesi kadar olmasa da ticaretle ilgilendiği; çocukların bir yandan tarımla uğraşırken aynı zamanda eğitimlerini devam ettirmeye çalıştıkları kasabalarda var olan bir aile türüdür. Kasaba ailesinde; aile yapısı geniş aileden çekirdek aile haline dönüşmüştür (Gökçen, 2016, ss.97-98).

2.2.2.4. Gecekondu Ailesi

Gecekondu ailesi; sanayileşmeyle birlikte köy ailesinin kent ailesine geçiş döneminde ortaya çıkmış bir aile türüdür (Gökçen, 2016, ss.98) Gecekondu ailesi bazı özellikleri bakımından kırsal ailenin niteliklerini taşırken başka bir açıdan değerlendirildiğinde kırsal aileden farklı özellikler de göstermektedir. Gecekondu ailesinde bireyler; kırsal aileye göre seçimlerinde daha özgür davranırlar. Fakat yine de aile içinde babanın otoritesi hâkimdir. Akrabalık ilişkileri kırsal aileye göre daha zayıftır ve gecekondu ailesi buldukları mekânlarda daha izole bir hayat sürmektedirler. Gecekonduların olduğu yerleşim bölgelerinde yaşayan aileler; barınma ihtiyacını bu şekilde karşıladıktan sonra erkek evin geçimini sağlamak için çalışma sürecine girer ve aile üyelerinin alışkanlıkları, davranışları değişmeye başlar (Kongar, 1976, ss.432-433).

2.2.2.5. Göçebe Ailesi

Göçebe ailesi birkaç farklı şekilde değerlendirilmektedir. İlk olarak yerleşik hayata geçilmeden önce eski çağlarda var olan toplayıcılık ve hayvancılıkla geçimin sürdüren bir aile türü olarak incelenmektedir. Bu tür aile tipinde; aileler coğrafi şartlardan veya çevre koşullarından dolayı bir yerden başka bir yere göç etmektedir. Bu aile tipi haricinde göçebe aile kategorisinde değerlendirilen bir başka aile türü; varlığını günümüz toplumlarında devam ettiren bir yerden başka bir yere mevsimlik olarak yer

değiştiren ailelerdir. Ülkemizde bazı Yörükler de bu aile kategorisine örnektir. Son olarak sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan bir göçebe aile varlığından söz edilmektedir. Bu aileler; köyde, kırsal bölgelerde kendileriyle ilgilendikten sonra belli zamanlarda şehir merkezlerine gelip bu bölgelerde çalışan ailelerdir. Bu aile tipinde bütün aile üyeleri şehre göç edebilirken; aynı zamanda sadece ailedeki büyüklerin ve erkeklerin şehir merkezinde çalıştığı kadınlar ve küçük çocukların kırsal bölgede kaldığı bir dağınık aile yapısından da söz edilmektedir (Gökçen, 2016, ss.100).

2.2.3. Otorite Ölçütüne Göre Aile Türleri

Bu aile sınıflandırmasının odağında bir güç söz konusudur. Bu güç; kadın veya erkek tarafından ya da ortaklaşa bir şekilde kullanılmaktadır. Otorite ölçütüne göre yapılan sınıflandırmalarda aile türlerinin en bilinenleri; ana ailesi ve baba ailesi olarak kategorize edilmektedir (Gökçe, 1976, ss.57; Gökçen, 2016, ss.108)

2.2.3.1. Baba Ailesi

Baba ailesi; gücün babaya atfedildiği aile türüdür. Bu aile türü; baba, bölünmez asaba ve ataerkil olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Gökçen, 2016, ss.109).

2.2.3.1.1. Baba Ailesi

Baba ailesinde; ailenin en yaşlı erkek üyesi ailenin reisidir. Bu aile türünde; yaşlı erkek; ailenin kazancını nasıl sağlayacağı, çocuklarla kimin ilgileneceği, ailenin nerede ikamet edeceği ile ilgili son kararları verir. Baba ailesinde kadınlar ev ve çocuklarla ilgili alanlarda güç sahibi olabilirler fakat yine de son karar erkeğe aittir (Merter, 1990, ss.15).

2.2.3.1.2. Bölünmez Asaba

Bölünmez asaba ailesinde; baba tarafı akraba olarak bilinmektedir. Bu aile türünde; erkek tarafından gelen kişilerle aile dışından gelen gelinler yer almaktadır. Ailedeki bütün üyelerin eşitliği söz konusudur. Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren asabanın malı olmaktadır; çocuğun annesi ve babası onun üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler. Yaşça en büyük olan kişinin aile reisi, yine yaşça en büyük olan çiftin yönetici olduğu bu aile türünde özel mülkiyet söz konusu değildir (Bayram, 2006, ss.27).

2.2.3.1.3. Ataerkil Aile

Ataerkil aile türünde; tamamen babanın hâkimiyeti söz konusudur. Ailenin bütün bireyleri babanın atasının dinine göre hareket etmektedir. Her evde yakılmış ateş olduğuna inanılmaktadır ve bu ateşin sürekliliği sağlanmalıdır. Bunu sağlayacak olan kişi de bir erkek çocuktur. Erkek çocukları aile için önemli olurken kız çocuklarına değer verilmez. Ailenin bütün mülklerine sahip olan kişi babadır (Gökçe, 1976, ss.60).

2.2.3.2. Ana Ailesi

Ana ailesinde aile üzerinde kadın ve soyu hâkimdir. Kadının akrabaları aileye dâhil olurken koca kendi ailesiyle birlikte ve dönem dönem eşinin ailesinin yanına gelir (Cansel, 1969, ss.11). Annenin kız kardeşi evin reisi olarak tanımlanırken baba da kendi ailesinin yanında kendi kız kardeşlerine karşı babalık yapmaktadır (Gökçe, 1976, ss.58).

2.2.4. Fonksiyonlarına Göre Aile Türleri

Ailenin fonksiyonlarının işlerliği merkeze alınarak değerlendirilen bir aile türüdür. Fonksiyonlarına göre aileler; sağlıklı aileler ve sağlıklı aileler olarak iki şekilde kategorize edilmektedir (Gökçen, 2016, ss.106).

2.2.4.1. Sağlıklı Aileler

Fonksiyonlarını en iyi şekilde yerine getiren ailelere sağlıklı aile denmektedir. Bu tür ailede; aile bireyleri birbirleriyle sağlıklı iletişim kurarlar, aile içinde çatışma çok fazla yaşanmaz, değişikliklere karşı uyum sağlamada zorlanmazlar, problemler karşısında baş etmez mekanizmaları güçlüdür ve sorunlarla mücadele edebilirler. Yetişkinler benliklerine hâkimdirler ve diğer aile üyelerine karşı şefkatli ve merhametlidirler, kendilerinden memnundurlar, kendi yaşadıkları sorunları yakınındaki aile üyelerine olumsuz bir şekilde yansıtmadan çözmeye çalışırlar. Aile üyeleri tedirginlik duymadan fikirlerini söyleyebilirler, açık bir iletişimden yanadırlar (Nazlı, 2016, ss.24-25).

Sağlıklı ailelerde çiftler arasında sağlıklı bir ilişkinin olması ailenin de güçlü ve sağlam olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Çiftler birbirlerini anlarlar ev birbirlerinin gelişimlerini desteklerler, duygularının farkında olarak birbirleriyle iletişim kurarlar (Gladding, 2015, ss.32).

2.2.4.2. Sağlıksız Aileler

Sağlıksız aileler fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremeyen ailelerdir. Sağlıksız ailelerde; aile bireylerinin aşırı derecede birbirleriyle iç içeliği veya tam tersi birbirlerinden kopuk olması durumuyla karşılaşılır. Kopuk ailelerde; aile bireyleri arasında kuvvetli bir bağdan söz edilemez. Bu türdeki ailelerde bir aile üyesinin diğerine yardım etmesi için çok büyük bir durumun yaşanması gerekir. Aile bireyleri hem kendi hem de diğer aile üyelerinin duygusal ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Aile ilişkileri mecburen devam ettirilir ve başka bir seçenekleri olmadığı için bu aile içinde kalmaya devam ederler. İç içe ailelerde; aile bireyleri arasındaki iletişim çok yakındır ve kişiler birbirlerinin özel alanlarına müdahale ederler. Bu ailede yetişen çocuklarda; bireysellik, bağımsızlık gibi hisleri risk altındadır, kendi başlarına karar vermekte güçlük çekerler ve iradelerini kullanamayabilirler. Aile içinde bir birey problemle karşılaşır ise diğer üyeler sağlıklı bir şekilde problemi çözmek yerine kurtarma şeklinde bir davranış geliştirebilirler (Nazlı, 2016, ss.28-29).

2.2.5. Son Dönemlerde Ortaya Çıkan Aile Türleri

Günümüzde çekirdek aile, geniş aile gibi literatürde bilinen aile tipleri dışında yeni aile türleriyle karşılaşılmaktadır. Tek ebeveynli aileler, üvey aileler, babasız aileler ve birlikte yaşama gibi farklı yapılar ortaya çıkmıştır.

2.2.5.1. Tek Ebeveynli Aile

Tek ebeveynli aile; sadece anne veya baba ve çocuk/çocukların birlikte yaşadığı aileyi ifade etmektedir. Ailenin reisi çocuklarıyla birlikte kalan ebeveynidir. Tek ebeveynli aileler; boşanma, ayrılık, vefat, evlilik harici hamilelik, terk gibi nedenler sonucunda oluşmaktadır (Gladding, 2015, ss.75).

Tek ebeveynli ailelerin sayısı günden güne artmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin ebeveynlerin ikisinin de bir arada olduğu ailelerle arasında sosyal, ekonomik ve duygusal gereksinimler yönünden benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır (ASAGEM, 2011, ss.17).

2.2.5.2. Babasız Aile

Babasız aile; babanın ölümü, ayrılığı veya terki sonucu annenin çocuklarıyla birlikte kaldığı ailedir. 1930-1970'li yıllar arasında batı toplumlarında savaş ve sonrasında çalışma hayatının yoğunluğu sebebiyle babalar ev çocukların birlikte vakit geçirmesi mümkün olmamaktaydı. Bu nedenle bazen bu yıllar “babasız” yıllar olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ise babasızlık kavramı boşanma veya ayrılık sonucu babanın çocuklarıyla ilişkisini devam ettirememesine karşılık gelmektedir. Babasız ailelerin sayısının artması sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir (Gökçen, 2016, ss.112; Yıldırım, 2016, ss.79).

Boşanmış ev çocukları olan kişilerin tekrar bir başkasıyla evlenmesi neticesiyle ortaya çıkan aileye üvey aile denmektedir. Bu aile türünde kişiler çocuklarını da bir araya getirmiştir. Son yıllarda boşanma oranlarının artması üvey ailelerin sayısının da artmasına neden olmaktadır (Gökçen, 2016, ss.80).

2.3. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Aile zaman içerisinde belirli aşamalardan geçerek değişim ve dönüşüm yaşayan bir yapı olma özelliğini göstermektedir. Aile yaşam döngüsü; alilerde zamanla ortaya çıkan farklılıkları belirtmek için kullanılmaktadır. Bu anlayış; bireyin yaşam döngüsünü de dikkate alarak aile sisteminin bütününe odaklanır (Gladding, 2011: ss. 11).

Carter ve Mcgoldrick tarafından aile yaşam döngüsü altı aşamada değerlendirilmiştir. Bu aşamalar; “bekâr genç yetişkinler-evden ayrılma, yeni çift, küçük çocuklu aileler, ergen çocuklu aileler, çocukları evden ayrılan aileler, yaşamın son dönemindeki aileler” şeklinde sıralanmaktadır (Carter ve Mcgoldrick, 1999; akt: Gladding, 2011: ss.11).

Bekâr Genç Yetişkinler- Evden Ayrılma

Bu dönemde bireyler; iş, eğitim, evlilik gibi sebeplerden dolayı aileden ayrılır, bağımsız bir birey olurlar, ayrıldıkları aileleriyle ilişkilerini başka bir boyutta sürdürmeye devam ederler. Bu aşamada birey, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için hayatına girer, yeni arkadaşlıklar edinir, zihinsel olarak değişir ve yeni tecrübeler edinerek yaşamı şekillenir (Gladding, 2011, ss.12; Zastrow ve Krist-Ashman, 2016: ss. 253).

Yeni Evli Çiftler

Bu aşamada kişiler evlilik aracılığıyla birbirleriyle bağ kurarlar. Bu dönem kişilerin yeni bir hayata uyum sağlamalarını içeren bir dönemdir. Eşler birbirlerinin istek, duygu ve düşüncelerine saygılı davranmak durumundadırlar. Karşılıklı anlayış ve iyi niyet gerektiren bu süreçte; eşler mekânı, yemek saatlerini, işten geriye kalan zamanlarını ve işe gittikleri zamanı birbirlerine göre ayarlamaya çalışırlar. Bu evrede kişiler bazı sorunlar yaşayabilir ve bu sorunların çözümü için yollar arayabilirler. Bu dönemde karşılaşılan sorunlar şu şekilde olmaktadır (Gladding, 2011):

- Çift olarak yaşamaya uyum sağlamada zorluk çekme
- Eşin ailesi ve kişinin kendi ailesi ile olan problemler
- Sağlıklı bir iletişim kuramama
- Çocuk sahibi olma konusunda eşlerin düşünceleri arasındaki farklılıklar

Küçük Çocuklu Aileler

Birlikte olan kadın ev erkek çocukları dünyaya geldikten sonra anne ve baba olurlar ve bu durum çiftlerin hayatında sosyal, psikolojik, fiziksel olarak değişimler meydana getirir. Çocuğun dünyaya gelmesiyle bir süreliğine ailenin dengesi bozulur. Çiftler zamanlarını çocuklarını da dikkate alarak programlarlar. Eşler iş, arkadaş, akraba gibi diğer sosyal sistemlerle ilişkileri ve kendi çocuklarıyla ilişkileri arasında bir uyum yakalamak zorundadır. Bu aşamada önemli olan; bebeğin kalıcı bir bağlanma kurabileceği bir ortam oluşturmaktır. Bağlanma ile ilgili düzenlemelerden sonra eşler; çocuk bakımı, eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda yeni pratikler edinirler. Bu aşamada çocuk aile içinde topluma hazırlanır, bu noktada ebeveynlerin çocuğa karşı davranışları son derece önem arz etmektedir. Küçük çocukları olan aileler; ilişkilerine ve yeni hayatlarına yeniden biçim vermeye çalıştıkları ve çocuklarını disipline etme ile ilgili çeşitli sorunlar yaşadıkları için aile içerisinde huzursuzluklar yaşayabilirler. Bu olumsuz durumları ortadan kaldırmak için çözüm yolları ararlar (Gladding, 2011).

Ergen Çocuklu Aileler

Bu dönem aile için aktif ve heyecan verici bir dönemdir. Her ailede aynı şekilde yaşanmamakla birlikte bu dönem olaylar, stres, problemlerle dolu bir dönemdir. Ergen çocukların olduğu ailelerde genel olarak çatışma ve gerginlik hâkimdir. Ergenlik döneminde gençler; ebeveynlerinden ayrı bir şekilde daha bağımsız hareket etme, kendi başlarına karar alma eğilimindedirler. Ebeveynler ve ergen arasında çatışmaların artması

ergenin arkadaş çevresiyle ve kardeşleriyle ilişkilerini önemsemesine neden olur. Ergenlerin üzerinde ebeveynlerin kontrolü ve denetimi azalır. Ergen çocuğu olan aileler bu dönemde çocuklarının yaşayabileceği değişikliklere hazırlık olmalıdır. Ergen çocukları olan aileler şu konularda sorunlar yaşarlar ve çözüm yolları bulmaya çalışırlar (Gladding, 2011):

- Ailedeki sınırlar ve fikirleri ifade etme gibi konularda ebeveyn ve ergen arasında yaşanan sorunlar

- Ebeveynlerin iş ve aile ile ilgili yükümlülüklerini dengeleme konusunda yaşadıkları problemler

Çocukların Evden Ayrılması

Bu dönemde çocuklar kendi hayatlarını kurmak için evden ayrılırlar. Bu durum aile sistemini değiştirir. Evde kalan eşler kendi sistemlerini yeniden oluşturmak zorundadır. Bazı aileler bu dönemde “orta yaş krizi” veya “ boş yuva sendromu” şeklinde adlandırılan durumlarla karşılaşabilirler (Zastrow, Krist-Ashman, 2016). Bu dönemde aileler şu sorunlara yönelik çözüm arayışlarına girebilirler (Gladding, 2011)

- Evden ayrılan bireye ilişkin hissedilen kayıp duygusu
- Bireylerin evlilikleri ve çalışma hayatlarına ilişkin yaşadıkları sorunlar ve kızgınlıklar

- Bağımsızlığını yeteri kadar kazanamamış bir çocukla çatışma

Yaşlılık Döneminde Aile

Bu dönem 65 ve sonrası yaş dönemini kapsamaktadır. Kişilerin sağlık durumuna göre farklılık arz etmekle birlikte yaklaşık 20-30 yıllık bir zaman dilimini kapsar. Bu dönemde çiftler çalışma hayatlarının son zamanlarında veya işlerinden ayrılıp emekli olmuş olabilirler. Ailenin bu döneminde kişilerin en çok sorun yaşadığı durum; fiziksel anlamda güçlerini kaybetmiş olmalarıdır. Bazı kişiler bu dönemde ekonomik anlamda problemler yaşarlar. Aynı zamanda eş kaybı da yaşlı insanların bu dönemde yaşadıkları sorunların başında gelmektedir. Eşin kaybından sonra hayatta kalan ebeveyn için bu durumun üstesinden gelmek zor olmaktadır. Bu zamanlarda kişilerin sosyal destekten yoksun olmaları yaşadıkları bu süreci daha da zorlaştırmaktadır. Bu olumsuzlukların yanı sıra yaşlılığın kendine has olumlu yönleri de bulunmaktadır. Yaşlı kişiler bu

dönemde anneanne babaanne, dede gibi roller edinir ve torunlarıyla vakit geçirirler. Bu dönemi yaşayan aileleri genellikle şu sorunları yaşamakta ve çözüm yolları aramaktadırlar (Gladding, 2011):

- Çalışma hayatına dâhil olamamaktan, çocuklarına bakamıyor olmaktan, eşlerinin kaybindan dolayı hayattan zevk alamama
- Fiziksel anlamda yaşadıkları güç kaybı gibi durumlara uyum sağlayamama, ölüm gerçeğini hatırlamaları
- Çocukları, torunlarıyla aralarında sağlıklı, güzel, iyi ilişkilerin kurulamaması

2.4. AİLENİN İŞLEVLERİ

Sistem içinde her sosyal yapının bir işlevi bulunmaktadır. İşlevi olmayan sosyal yapı varlığını sürdürmekte zorlanır. Duygusal, sosyal, psikolojik, ekonomik ihtiyaçların karşılandığı toplumun en küçük sosyal yapısı olan ailenin de pek çok işlevi bulunmaktadır (Nacak ve Karaarslan, 2016, ss.133). Soyun devamını sağlamak, çocuk eğitimi, aile bireylerine güven duyacakları bir çevre sunmak, değerlerin, davranışların nesilden nesile aktarımı ailenin temel işlevleri arasında yer almaktadır (Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994, ss.12).

Ogburn' a göre ailenin işlevleri yedi grupta toplanmaktadır. Bunlar; biyolojik işlev, ekonomik işlev, koruyuculuk işlevi, psikolojik işlev, eğitim işlevi, dini işlev, boş zamanı değerlendirme işlevi olarak sıralanmaktadır (Ogburn, 1963; akt: Gökçe, 1976, ss.61). Bu fonksiyonların yanı sıra; ailenin sosyalleştirme ve kültür intikali işlevleri de bulunmaktadır (Aydoğan, 1992, ss.62).

2.4.1. Biyolojik İşlev

Ailenin en önemli fonksiyonlarından biri; insan neslinin devamının sağlanmasıdır. Kadın ve erkeği bir araya getiren ailenin üremeyi sağlayan biyolojik işlevidir (Çağan, 2016, ss.85; Saran, 1991, ss.144). Ailenin biyolojik fonksiyonu; kişilerin cinsel ihtiyaçlarının yerine getirilmesi sağlamakla birlikte aynı zamanda üremeyi sağlayarak insan soyunun devamının gelmesine olanak verir (Aydoğan, 1992, ss.63).

2.4.2. Ekonomik İşlev

Ailenin; sosyal, psikolojik fonksiyonlarının yanında ekonomik fonksiyonları da bulunmaktadır. Aile; sosyal yapı içinde finansal anlamda; gelir elde etme, harcama, para idaresi gibi konularda, finansal olmayan anlamda ise; iş, yaşanılacak yer, çocuk sahibi olma gibi konularda ekonomik kararlar alır ve yürütür (Terzioğlu, 1990, ss.111). Ailede ekonomik anlamda bir iş bölümü söz konusudur ve aile bireylerinin gereksinimlerini karşılanmaya çalışılmaktadır. Aile; bağımlı nüfusa yani yaşlılar ve çocuklara ekonomik anlamda bir kazanç sağlayan tek kurumdur (Gökçe, 1976, ss.61; Aydoğan, 1992, ss.119).

Ailenin ekonomik işlevleri başlıklar halinde şu şekilde ifade edilebilir (Ulutaş, 2016: ss.345):

- Aile üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek geliri sağlamak.
- Aile bireylerinin eğitim ve sağlık ile ilgili gereksinimlerini karşılayabilecek kaynaklara sahip olmak.
- Toplumsal hayatta ekonomik anlamda faaliyetlerde bulunan kişiler yetiştirmek.
- İşgücüne katkı sağlamak
- Üretim ve tüketim sürecine katılmak.
- Maddi konular ve toplumsal değerler arasında tutarlı, dengeli bir bakış açısı geliştirmiş bireyler yetişmesini sağlamak.
- Ekonomik anlamda toplumsallaşmayı gerçekleştirirken; kültürel, sosyal ve dini değerleri göz ardı etmemek.
- Ekonomik problemler ortaya çıktığında bu problemlerle başa çıkmak için toplumsal altyapının oluşmasını zemin hazırlamak.

2.4.3. Koruyuculuk İşlevi

Aile; dışarıdan gelebilecek sosyal, ekonomik, duygusal anlamda herhangi bir tehlikeye karşı üyelerini korumakta ve güvenliklerini sağlamaktadır. Özellikle olası tehlikelere karşı kendilerini korumakta zorlanabilecek kişiler arasında bulunan yaşlılar ve çocuklar için ailenin bu işlevi son derece önemli olmaktadır (Keskin, 2014, ss.50).

2.4.4. Psikolojik İşlev

Ailenin psikolojik işlevi; sevgi işlevi olarak da tanımlanmaktadır. Aile içinde; eşler arasında, ebeveynler ve çocuklar arasında duygusal bir ilişki bulunmaktadır. Ailenin diğer işlevlerinin yerine getirilmesi hususunda bireyler arasında kurulan sevgi bağının önemi büyüktür. Bu işlev; ailenin diğer faaliyetlerini de sağlıklı bir şekilde yürütmesini sağlamaktadır (Gökçe, 1976, ss.61). Özellikle sevgi çocuğun duygusal gereksinimleri arasında önemli bir yerdedir. Sevgi ihtiyacı sağlanmış çocuklar sağlıklı bir gelişim gösterirken; sevgisiz büyüyen çocuklar duygusal anlamda problemler yaşamaktadır (Tezcan, 1990, ss.67).

2.4.5. Sosyalleştirme İşlevi

Aile; bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılandığı ve sosyal anlamda beceriler kazandığı ilk yer olmakla birlikte aynı zamanda kendisi dışındaki sosyal sistemlerle de etkileşim halinde olan bir yapıdır. (Turan, 2012, ss.121-123).

Sosyalleşme; “ kültürün aktarım sürecidir ki bununla insanlar toplumsal gruplarının kurallarını ve uygulamalarını öğrenirler”. (Bilgiseven, ss. 239; akt: Aydoğan, 1992, ss.110). Aile çocuğun sosyalleşmesinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bunun nedenleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Bulut; 1993):

- Çocuğun toplum içinde geçireceği yıllar onun doğumuyla ailede başlamaktadır.
- Aile çocuğa en yakın sosyal yapıdır. Dolayısıyla değerler, davranışlar, duygular ebeveynlerden çocuklara aktarılmaktadır.
- Çocuğun toplum içindeki konumu; aile bireylerinin toplum içindeki konumlarıyla belirlenmektedir.

Çocuğun içinde bulunduğu toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesini sağlayan ilk kurum ailedir. İnsan yaşadığı toplumun değerlerini, davranışlarını, kurallarını ilk olarak ailede öğrenir ve hayatına aktarır. Daha sonrasında aile dışındaki kişilerle iletişime geçer. Böylece kişiler birbirlerini duygu ve davranış yönünden etkilemeye devam ederler. Sosyalleşme süreci ailede başlayıp ömür boyu devam eden bir süreçtir (Aydoğan, 1992, ss.110).

2.4.6. Eğitim İşlevi

Çocuğun eğitiminin sağlanması noktasında ailenin yerine getirmesi gerek önemli görevleri bulunmaktadır. Eğitim bütünüyle ailenin yükümlülüğünde olan bir faaliyettir. Çocuğun gereksinimi olan her alanda eğitim çocuğa aile içinde verilmektedir. İnsanların gelişmesi süreç içerisinde olur. Dolayısıyla çocukların diğer varlıklardan farklı olarak uzun süre korunması ve eğitilmesi gerekmektedir (Gökçe; 1976, ss.61; Aydoğan, 1992, ss.134).

Eğitim; “ belli bir toplumun varoluşunu ve ilerleyişini güvenceye bağlamak amacıyla, üyelerine gerekli bilgi, beceri, düşünce ve davranış kalıplarını aktarılması sürecidir.” (Tan, 1979, ss.157; akt: Aydoğan, 1992, ss.134). Çocuğun sosyal, duygusal ve psikolojik anlamda sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için ailede çocuğa sağlanan eğitim önemli olmaktadır. Aile çocuğun eğitim alabileceği en uygun sistemdir. Aile eğitiminin özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Genç; 2016, ss.9):

- Ailedeki ilişkilerin ana kaynağında güven, sevgi ve bağlılık vardır. Bu nedenle sağlıklı bir aile çocuğun eğitimi için en ideal ortamdır.
- Ebeveynlerde çocukları için fedakârlıklarda bulunma isteği yüksektir ve çocuklarını yetiştirmek için çaba gösterirler.
- Çocuk ilk davranış kalıplarını ve kendisi dışındaki dünyaya yönelik ilk algılarını aile içinde kazanmaktadır.
- Ailede verilen eğitim çocuğun ahlaki anlamda gelişmesi için de önemlidir.
- Çocuklar geleceğin aktörleridir. Dolayısıyla ailede verilene eğitim bir toplumun geleceği içinde önemlidir.

Aile içi eğitim ebeveynler ve akrabalar tarafından sadece çocuğa verilen eğitim anlamına gelmemektedir. Aile içi eğitim aynı zamanda; eşlerin birbirlerini eğitmesini ve çocukların anne babalarını eğitmesini de kapsamaktadır. Aile üyeleri çocuğa aile içinde verilecek eğitimden sorumlu olduğu kadar aynı zamanda çocuğun aile dışında alacağı eğitimden de sorumludur. Aile dışı eğitim; çocuğa eğitim kurumları tarafından verilmektedir. Çocuk aile dışında; okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim gibi çeşitli alanlarda hayatının farklı dönemlerinde eğitim almaktadır. Aile içi ve aile dışındaki eğitim arasında bir uyum olmak zorundadır. Aile içinde çocuğa verilen eğitimle

çocuğun aile dışında aldığı eğitimin koordinasyonundan aile sorumludur, bu dengenin sağlanması ailenin temel eğitim görevi içerisinde yer almaktadır (Aydoğan, 1992, ss.143-144). Ayrıca ailenin ekonomik imkânları ve ebeveynlerin eğitimi çocuğun alacağı eğitim üzerinde de etkilidir (Altunsu Sönmez, 2016, ss.302).

2.4.7. Dini İşlev

Ailede alınan din eğitimi kişilerin doğumuyla başlar yaşadığı müddetçe devam eder. Din eğitimi hemen hemen her toplum tarafından önem verilen bir eğitim olarak düşünülmektedir. Din eğitimi; insanların birbirlerini inanç noktasında tanımalarına yardımcı olur ve birbirleriyle sosyal uyumlarını arttırır (Aydoğan, 1992, ss.151-155).

2.4.8. Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi

Boş zaman; kişilerin yapmakla yükümlü olduğu işleri yaptıktan sonra geriye kalan vakti kapsamaktadır. Boş zamanda kişiler; dinlenme, becerilerini geliştirme, bilgi edinme gibi isteğe bağlı karşılığında bir çıkar beklemeden uğraşlarla meşgul olarak değerlendirmektedirler. Boş zaman; gün içinde veya tatillerde oluşan bir zaman dilimidir. Ailenin üyelerine birlikte zaman geçirme, eğlenme olanağı sağlamak gibi bir fonksiyonu bulunmaktadır (Aydoğan, 1992, ss.145-146; Çağan, 2016, ss.88).

2.4.9. Kültür İntikali İşlevi

Bir veri olarak değerlendirilen kültür; geçmişten günümüze sosyal süreçlerden, tecrübelerden aktararak gelmiştir. İnsanlar kültürün etkilerine karşılık vererek sosyalleşme sürecine dâhil olurlar (Nirun, 1994, ss.63).

Aile içinde çocuk bir yandan duygusal doyum sağlarken aynı zaman çocuk bulunduğu toplumun; lisanını, davranış kalıplarını, değerlerini de öğrenir. Kültürel sermayenin muhafaza edilmesi için kuşaktan kuşağa bir aktarımın olması gerekmektedir. Birey ebeveynlerinden, akrabalarından veya çevresindeki kişilerden kültür öğelerini gelecek nesillere aktarma kapasitesine sahip olur (Aydoğan, 1992, ss.86-87).

2.5. ÇALIŞMA KAVRAMI

Çalışma; tarih boyunca insanların hayatlarında önemli yeri olan bir eylemdir. Çalışma kavramının net bir tanımı yoktur. Hangi faaliyetin çalışma kavramının içinde

yer alıp almayacağı; sosyal şartlara, mekâna ve zamana göre değişmektedir (Keser, 2015, ss.2). Öner'e göre çalışma; insanın fiziksel ve zihinsel yetilerini belli bir kazanç karşılığında elde edilmek istenen hedefe doğru kullanabilmesidir (Öner, 2014, ss.18). Türk Dil Kurumu'na göre çalışma; “çalışmak işi, emek, say” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2017).

Sadece sonucunda ücret alınan faaliyetler çalışma kavramı içinde değerlendirilmemektedir. Aynı zamanda; ev içi faaliyetler ya da gönüllü bir şekilde yapılan etkinlikler de çalışma olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çalışma; karşılığında bir kazanç elde etmek veya bir kazanç beklemeden yapılan faaliyetlerdir (Keser, 2015, ss.2-3)

2.5.1. Tarihsel Süreçte Çalışma Kavramı

Çalışmanın anlamı; her dönemde üretim ve sınıfsal ilişkilere göre değişmiştir. Çalışma; tarihten bu yana insanların hayatının merkezinde olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde çalışmanın farklı anlamları olduğu görülmektedir. Bu süreçte çalışma kavramı; İlkel Toplumlar da Çalışma, Köleci Toplumlar da Çalışma, Feodal Toplum Düzeninde Çalışma, Endüstriyel Dönemde Çalışma ve Endüstri Devrimi Sonrası Dönem olarak beş dönemde incelenecektir (Akat, 1984, ss.31; Keser, 2015, ss.9-10).

2.5.2. İlkel Toplumlar da Çalışma

İlkel toplumlar da; çalışma yaşamı ve toplumsal hayat arasında bir birliktelik vardı. Bu dönemde çalışma insanların birlikte iş birliği yaparak gerçekleştirdikleri bir faaliyettir. Bu dönemde insanlar yaşamlarını toplayıcılık ve avcılık yaparak idame ettirdikleri için ortaklaşa hareket etmeye ihtiyaçları vardı. Bu dönemde çocuklar, kadınlar, erkekler ve yaşlılar yapması gereken işleri yapıyorlar ve birlikte harekete diyorlardı. Örneğin; yiyecek toplayan kadınlara çocuklar yardım ederken avlanmakla erkekler ilgileniyordu (Keser, 2015, ss.12). İlkel toplumlar hayatta kalabilmek için temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduklarından dolayı zamanlarının büyük bir kısmını çalışarak geçirmekteydiler (Akat, 1984, ss.31).

2.5.3. Köleci Toplumlar da Çalışma

Köle emeği; mülkiyet ve üretim ilişkileri sonucu ortaya çıkmıştır. Üretim ilişkilerinde köle emeği kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde özgür insanlar ev

köleler şeklinde bir tanımlama yapılmaktaydı. Özgür insanlar için çalışma küçük görülen bir faaliyet olarak düşünüldüğü için üretim; özgür diye nitelenmeyen insanlar yani; köleler, tutsaklar tarafından yapılmaktaydı. Çalışma kavramı köle ile özdeşleştirilmiş ve ancak onların yapacağı bir etkinlik olarak görülmüştür. Bu dönemde köleler üretim ile ilgilenirken diğer kişiler sosyal ve siyasal anlamda etkinliklerle ilgilenmişlerdir. Bedensel anlamda çalışmak olumsuzlanan bir durum olurken; bedensel anlamda bir çaba gerektirmeden yapılan etkinlikler özgür insanlara atfediliyordu (Keser, 2015, ss.12-13).

2.5.4. Feodal Toplum Düzeninde Çalışma

Feodal dönem; nüfuzlu kişileri elinde bulunan toprağın temel üretim aracı olarak görüldüğü bir dönemdir (Ören, 2014: 26). Feodal toplum düzeninde çalışan kişilere; serf adı verilmektedir. Çalıştıkları toprağın sahibine bağlı olan serflerin üretim faaliyetlerini yürütme görevleri vardı. Bu dönemde çalışma küçük görülen bir şeydi ve serfler feodal beyler için çalışırdı (Ören, 2014, ss.26; Keser, 2015, ss.13).

2.5.5. Sanayi Devrimi ve Çalışma

Sanayi Devrimi; üretimde tarım ve hayvancılık yerine makinalaşmanın başladığı dönemdir. 1765 ile 1780 yılları arasında Arkwright tarafından pamuk eğirme makinasını, Cartwright tarafından mekanik dokuma tezgâhının geliştirilmesi daha sonrasında ise James watt tarafından buhar makinasının icat edilmesiyle sadece makinadan ibaret olan bir iş yeri yani fabrika kurulmuş oldu. Böylece üretimde yeni bir dönem başlamıştır (Türkdoğan,1981, ss.35).

Endüstri Devrimi ve sonrasında özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Aron, 1977: 65-67; akt: Keser, 2015, ss.15)

- Bu dönemde iş ev aile birbirinden ayrılmıştır.
- Makinalaşma ve tekniğin ön planda olduğu bu dönemde işletmeler içinde teknolojik iş bölümleri yapılması gerekmektedir.
- Sermaye endüstri toplumunda önemli bir unsurdur. Sermayenin artması için işçiler çalışmak zorundadır.
- İşverenler, sermayeye ihtiyacı olduğu için, düşük maliyetle çok yatırım yapmaya çalışırlar.

- Endüstri toplumlarında üretim araçlarının bireyselliği esastır. İşçiler ise işletmelere toplanıp çalışmaktadırlar.

Bu dönemde büyük işletmeler küçük atölyelerin yerine geçmeye başlamıştır. Makinalar aracılığıyla uzun uğraşlar gerektiren el becerisi isteyen işler daha kısa bir sürede ve seri bir şekilde üretilmeye başlanmıştır. Daha sonrasında kömür madenleri çıkarılmaya başlanmış, çimento sanayisi gelişmiş buharlı gemiler üretilmiştir. Tüm bu gelişmeler sanayi alanlarını çoğaltmış ve endüstrileşme hızlanmıştır. Endüstriyel döneme kadar topraksız köylüler toprak sahipleri için çalışırlardı. Endüstriyel Dönemde topraksız veya az topraklı kişiler fabrikalarda çalışmaya başlamıştır (Sülker, 1966: ss.12).

2.5.5.1. Fabrika ve Büyük İşletmeler

Fabrika Endüstri Devrimiyle birlikte bugünkü anlamını kazanmıştır. “Bir girişimci veya yöneticinin karar ve denetimi altında olmak üzere, üretim unsurları olan sermaye, makine, emek ve doğal çevre etkenlerinin bir araya getirildiği; ekonomik ve teknik rasyonalite ilkelerine uygun olarak seri ve kitle halinde üretimin yapıldığı örgüte fabrika denilmektedir.” (Güler, 1979, ss.24).

Geleneksel küçük atölyelerde çalışma süreci; bir kişinin veya bir ailenin, küçük bir grubun elinde yürütülmekteydi. Fakat fabrikalaşma süreciyle birlikte bireyselliğin ön planda olduğu bir üretim sistemi ortadan kalkmaya başlamıştır. Fabrikalaşma sayesinde değişen üretim sisteminde işlerin çok fazla kişi tarafından yürütüldüğü örgütsel bir çalışma sistemi hâkim olmaya başlamıştır. Fabrika; sermaye, makine, işveren ve çalışanı bir araya getirerek endüstri çağında, sanayi faaliyetlerini yürütecek bir kurum olmuştur (Güler, 1979, ss.24).

Fabrika sistemi üretimi hızlandırmıştır. Bir açıdan bakıldığında zaman bu çalışma yaşamı için olumlu bir sonuç olarak görülebilir fakat sosyal anlamda pek çok problemin doğmasına yol açmıştır. Fabrikalarda kadın ve çocuklar daha düşük ücretlerle çalıştırılmaya başlanmıştır(Erdoğan, 2013, ss.25).

Fabrikaların kurulmasıyla birlikte benzer işleri yapan işletmeler bir araya gelerek fabrika şehirlerini oluşturmuştur. Fabrika şehirleri denilen bu bölgelere çok fazla işçi gelmiştir. Bu bölgelerde bir tarafta gücü ve sermayeyi elinde tutan kapitalist bir sınıf bir tarafta da fabrikalarda çalışan bir işçi sınıfı oluşmuştur (Sülker, ss.16).

2.5.5.2. İşçi ve İşçi Sınıfı Kavramı

İşçi; iş yapan kişi anlamında kullanılmaktadır. Fakat işçi kavramının da anlamı tarih boyunca; çalışma şartlarına, yaşama biçimlerine göre toplumdan topluma değişmiştir. Şahsi mülkiyetin henüz hâkim olmadığı ilk çağlarda insanlar yaşamak zorunda oldukları için çalışmaları gerekiyordu. Dolayısıyla bu dönemde kadın, yaşlı, erkek, çocuk ayırımına gidilmeden herkes birer işçi olarak düşünülebilir. Üretim sisteminde meydana gelen değişmelerle birlikte özel mülkiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyetin kurulmasıyla birlikte toplum içinde yaşayan kişiler ekonomik güçlerine göre; özgür insanlar ve köleler, yoksullar ve zenginler gibi adlandırmalarla birbirinden ayrılmıştır. İlk çağlardan farklı olarak bu dönemlerde çalışan kişi; bir başka insan için çalışmaktadır. Bu durum işçi kavramının içeriğini değiştirmiştir. İlk çağlarda çalışan kişiler; köle, orta çağda; serf adını almıştır. Dönemler değişse de ortak olan değişmeyen; mülk sahibi olmayan kişilerin başkası için çalıştığı gerçeğidir. Ticaret ve sanat faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte yeni bir çalışan grubu ortaya çıkmıştır. Orta çağın sonlarına doğru ortaya çıkan bu grup; usta ve çıraklardan oluşmaktaydı. Daha sonrasında küçük işletmeler kurularak bu iş yerlerinde işçiler çalıştırılmaya başlandı. Bu işçilerin sayısı 18. Yüzyıla gelen kadar giderek artmıştır. 18. Yüzyılda Sanayi Devrimiyle birlikte işçi sayısı artmış; sermaye ve iş birbirinden ayrılmıştır. Bu dönemde işçilerin zor şartlar altında çalışmaları onların bilinçlenmelerini de sağlamıştır. Bu bilinçlenme ve nicelik olarak işçilerin artmasıyla birlikte işçi sınıfı bahsedilmeye başlanmıştır (Sencer, 1969, ss.9-15).

2.5.6. Sanayi Devrimi Sonrası Dönemde Çalışma

Endüstri Devrimi sonrası dönem yani post- endüstriyel dönem denilerek ifade edilen bu dönem;1950'lerden itibaren ortaya çıkan ve devam eden bir süreci ifade etmektedir. Teknolojik gelişmelerin hızla artmasıyla birlikte sadece beden gücüyle değil aynı zamanda bilgiye dayalı bir ekonomik sistemin gelişmeye başlamasıyla yeni bir döneme geçilmiş oldu (Mumphrey, 1969, ss.1; akt: Keser, 2015, ss.21-22). Gelişmeler sonucunda çalışmanın anlamı da değişmeye başlamıştır. Teknolojik aletlerin kullanımının artmasıyla birlikte kişiler işlerini evlerinden yürütebilmekte, daha kısa zamanda çok fazla şey yapabilmektedirler. Böylece “evde çalışma” gibi yeni çalışma modelleri de ortaya çıkmaya başlamıştır (Keser, 2015, ss.24).

2.6. SANAYİLEŞME ve AİLE

Endüstri Devrimiyle başlayan sanayileşme süreci kişileri, grupları ve toplumları sosyal ve ekonomik anlamda etkilemiştir. Bu süreçten etkilenen ve değişime uğrayan sosyal yapılardan bir tanesi de ailedir. Endüstrileşme sürecinde ailenin yapısı ve fonksiyonları değişikliğe uğramıştır.

2.6.1. Sanayileşme Öncesi Aile

Sanayi öncesi ailede kişiler tarımsal faaliyetlerle uğraşırlar, ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaya çalışırlardı. Bu dönemde iş ve aile birbirinden ayrılmamıştı. Az da olsa eğitim kurumları bulunmakla beraber ailenin bütün üyeleri tarımsal faaliyetlere katkıda bulunurlardı. Bu dönem ailesinde kız çocuğuna nazaran erkek çocuğunun değeri biraz daha fazlaydı (Gökçen, 2016, ss.101). Tarım toplumlarında çocuklar küçük yaşlarda üretime katkıda bulunmaya başlamakta doğal hayatın içinde büyülerdi yani; çocukluk adı altında bir kategori bulunmazdı (Özyurt, 2016, ss.166).

2.6.2. Sanayi Ailesi

Sanayi Devrimiyle birlikte makinalaşmayla birlikte üretim sisteminin değişmesi ailenin yapısını da etkilemiştir. Aile bir üretim sistemi olmaktan çıkmış tüketen bir sistem haline gelmiştir. İş ve aile birbirinden ayrılmış, bu durum da ailenin fonksiyonlarını etkilemiştir. Ailenin ekonomik, psikolojik, sosyalleştirme gibi fonksiyonları aile dışındaki kurumlara devredilmiştir. Aile üyelerinin ev ile bağlantıları azalmış, ebeveynler zamanlarını ev dışında çalışarak geçirmeye başlamışlardır (Gökçen, 2016, ss.101-102).

Kadınlar tarihin boyunca ekonomik faaliyetler içinde yer almışlardır. Fakat ücretli bir şekilde çalışmaları Sanayi Devrimiyle birlikte olmuştur (Karacan, 2011, ss.30). Kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte sadece erkek değil kadın da ev dışına çıkmış ve bu durum da aileyi etkilemiştir.

Sanayileşmeyle birlikte aile yapısı geniş aileden çekirdek aile yapısına doğru evrilmeye başlamıştır. Sanayileşmeyle birlikte köyde yaşayan geniş ailelerin üyelerinden bir kısmı şehre iş için göç edince geniş ailenin yapısı bozulmuştur. Evlenen eşlerin oluşturduğu karı-koca ailesi ortaya çıkmaya başlamış ve aile tanımı buna göre ifade edilmeye başlanmıştır. (Sezal, 1997, ss.17-18).

Ekonomik yapının değiştiği her toplumda aile de etkilenmiş ve değişmiştir. Fakat sadece ekonomik şartlar değil, bir toplumdaki aile o toplumdaki kültürel özelliklere göre de şekil almaktadır. Dolayısıyla sanayi toplumu ailesini tek bir şekilde tanımlamak yerine toplumların kültürel özelliklerine dikkat ederek sanayi ailesini kendi içinde izole çekirdek aile ve bağlantılı çekirdek aile olarak kategorize etmek daha doğru olacaktır (Sezal, 1997, ss.18).

İzole ekirdek aile; sanayileşmesini tamamlamış Batı toplumlarında görülen eşler ve çocuklardan ya da sadece eşlerden oluşan aileyi ifade eder. Ayrıca izole çekirdek aile; eşlerden birinin vefat, ayrılık, terk sonucu kaybedilmesi, eşin çocuklarıyla birlikte yaşamını sürdürmesi şeklinde de olabilir. Batıda ortaya çıkan bu aile türünde akrabalarla ilişkiler zayıflamış ve akrabaların bazı fonksiyonları kurumlara devredilmiştir. Türkiye’de eşlerden ve çocuklardan oluşan aile yaygınlaşmaya başlamıştır fakat Türkiye’deki bu ailelerde akrabalık ilişkileri yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu aile tipine de ***bağlantılı çekirdek aile*** demek daha doğru olacaktır. Bağlantılı ekirdek ailede; evlenen eşler kendi ailelerini de yeni kurdukları aileye ek olarak kabul ederler (Sezal, 1997, ss.19-21).

2.6.2.1. İşçi Ailesi

Sanayi toplumunda iş ve ev birbirinden kesin çizgilerle ayrıldı. Pek çok ailede eşler birbirlerinden fiziksel olarak ayrılmış oldular. Kadınlar eşlerinin ne iş yaptığı hakkında bir fikir sahibi olamazken, çocuklar da ebeveynlerini bir şeyler üretirken gözlemleyemez olmuşlardır. Ekonomik etkinlikler aile dışında gerçekleşmektedir. Aile retim ve eğitim fonksiyonunu kaybetmiştir. Sanayi Devriminden sonra kadınların iş gücü içindeki oranları artmaya başlamıştır. Kadın iş gücünün büyük bir kısmını bekâr geç kızlar oluşturmaktaydı. Çünkü evli ve çocukları olan kadınlar fabrikadaki işlerin ağır olması sebebiyle buralarda çalışmakta zorlanıyordu. Ancak eşin gelirinin yetmediği veya eşin rahatsızlandığı zamanlarda kadınlar çalışmak zorunda kalıyordu. Evli ve ocuk sahibi çalışan kadınlar için fabrikada çalışmak çok zor bir durumu ifade etmekteydi. Bu durumda anne işini bırakıp daha yoksul bir yaşamı tercih edecekti ya da fabrikada ağır işlerde çalışmaya devam edecekti. Bu zamanlarda pek çok kadın işlerini terk etti. Özellikle tekstil sektöründe bekar kadınlar çalışırken aynı zamanda evli kadınlara da rastlanırdı. Fabrikada alışmayan kadınlar ailelerine destek olmak için başka bir iş bulmaya çalışırlardı. XIX. Sonlarında dikiş makinası aracılığıyla kadınların

evlerine dönüp evde çalışmaya devam etmişler, XX. Yüzyılda ise tekrar fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır (Sayın, 1990: ss. 16-18).

Kadının işçi ailesindeki rolü, bir iş yerinde veya evde çalışmasına bağlı olmaksızın, önemli olmaktadır. Yoksul bir çevrede işçi kadının evle ilgili işlerini yürütmesi ve evi derleyip toparlaması kolay olmamaktadır. Köyde yaşayan bir kadın kendi yetiştirdiği ürünler veya küçükbaş hayvanları aracılığıyla ailesinin beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Fakat işçi ailesindeki kadın için bu şekilde çözümler geliştirmek imkânsız olmaktadır. İşçi ailesinde; evdeki üyelerin beslenme gereksinimlerinin sağlanması, harcamalara dikkat etme tasarruflu olma kadının yükümlülüğündedir. Bunun yanı sıra kadın ev işlerini de yapmakta ve aile üyelerine duygusal anlamda bir destekte bulunmalıdır. Sanayileşme günün büyük bir bölümünü evin dışındaki işlerde çalışarak geçiren ve eve yorgun, sinirli dönen çocuklarına vakit ayıramayan eskisinden farklı bir anne tipi üretmiştir. Kadınların geleneksel anlamda birbirlerine aktardıkları; çocuk bakımı, yemek pişirme gibi bilgiler de bu dönemde azalmıştır (Sayın, 1990).

Sanayi toplumunda çocuklar küçük yaşlarda ağır işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır. 1846 yılında Yukarı Ren bölgesine ait verilerin bulunduğu bir raporda 60 bin işçinin 13 bin tanesinin çocuk olduğu belirtilmektedir. Bu çocuklar; zayıf, soluk yüzlü olarak betimlenmektedir. İşçi çocuklar her gün on altı veya on sekiz saat; sabahdan akşama bir parça ekmekle, ayakta, hiç mekân ve davranış değiştirmeden çalışmak zorunda kalmışlardır (Sayın, 1990).

2.6.3. Sanayi Ötesi Toplum Ailesi

Sanayileşme, göç ve kentleşme sonucunda aile yapısı değişmiş çekirdek ailelerin sayısı artmış ve aile; eğitim, çocuk bakımı gibi temel fonksiyonlarını gerçekleştirmekte zorunlar yaşamaya başlamıştır. Ailenin fonksiyonlarını tam olarak yerine getirememesi aile yaşanan sosyal sorunları arttırmıştır. Tüm bunların sonucunda; dağılmış aile, tek ebeveynli aile gibi aile türleri artmaya başlamıştır. Sanayi ötesi toplum ailesi; çözülen aile, tamamlanmamış aile ve parçalanmış aile olarak üç şekilde incelenmektedir. Çözülen aile; eşler arasında ilişkinin güçlü olmadığı aileyi ifade etmektedir. Tamamlanmamış aile; tam anlamıyla kurulmamış aileyi tanımlamaktadır. Fakat evlilik dışı çocuk veya terk edilmiş çocuklar bulunmaktadır. Parçalanmış aile; eşler ayrıldığı çocukların anne ya da baba da kaldığı ailedir (Gökçen, 2016, ss.104-105).

2.7. TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME SÜRECİ ve AİLE

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye'de sanayileşmenin gelişimi Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde iki başlık altında incelenecektir.

2.7.1. Osmanlı Dönemi'nde Sanayileşme

Osmanlı toplumu için sanayileşmeden uzak kaldığı ve tarım toplumu olduğu düşüncesi hakimdir. Fakat bu düşünce batı toplumlarında Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan sanayileşme pratikleriyle Osmanlı toplumu arasında yapılan bir kıyaslama sonucunda ortaya çıkmıştır. Oysa Osmanlı toplumunda klasik anlamda sanayi etkinlikleri; şehirlerde loncalar tarafından, kırsalda ise atölye ve makinalar aracılığıyla sürdürülmekteydi (Kurt ve diğerleri, 2016: ss. 247).

16. ve 17. yüzyıllar Osmanlı'da sanayinin belirlediği dönem olarak pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmektedir. 16. ve 17. Yüzyıl Osmanlı toplumunun ekonomik ve politik anlamda etkin olduğu bir dönemdir. Bu yüzyıllarda Osmanlı toplumunda; çinicilik, küçük el sanatları, dokumacılık gibi alanlarda ekonomik anlamda faaliyetler yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı toplumunda sanayi genellikle tüketim malları üreten bir özellik taşımaktadır. Kırsal kesimlerde; tarımsal faaliyetlerde kullanılmak üzere tarım araç ve gereçlerinin üretimi yapılırken, kent ve kasabalarda; dokumacılık, giyim, ev eşyaları üzerine sanayi etkinlikler yapılmaktaydı. Kent ev kasabalardaki sanayi faaliyetlerinin kontrolü loncalar tarafından sağlanmaktaydı (Erdoğan, 1992: ss. 376).

Osmanlı toplumunda 1505 yılında Tophanenin kurulmasından itibaren ordunun askeri ihtiyaçlarını temin etmek için fabrikaların kurulduğu bilinmektedir. Zeytinburnu Silah Fabrikası ve Bakırköy Barut Fabrikası bu tür fabrikalar arasında yer almaktadır. Askeri anlamdaki malzemelerin üretimi haricindeki işletmeler genellikle dokumacılık üzerine faaliyet göstermektedir. Sadrazam Rami Paşa tarafından Bursa'da 1704 yılında Bursa'da dokuma atölyeleri, 1712-1714, yılları arasında Selanik'te yünlü dokuma atölyeleri kurulmuştur. Dokuma haricinde boya, tütün, yelken, kâğıt üretimiyle ilgili faaliyetler gösteren işletmelerin olduğu da bilinmektedir (Kurt ve diğerleri, 2016: ss. 249-250).

Avrupada ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve Osmanlı'da kapitülasyonlar olarak tanımlanan diğer devletlere tanınan ekonomik ayrıcalıklar Osmanlı'nın sanayileşme sürecini etkilemiştir. Bu gelişmeler Osmanlı'nın sanayi bakımından Avrupa'nın gerisine

düşmesine sebep olmuş ve Tanzimattan sonra Osmanlı sanayisini canlandırmak için çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı toplumunda modern anlamda sanayileşme ile ilgili gelişmeler 19. yüzyılda başlamıştır (Şener, 2007: ss. 62).

1826-1870 dönemi arasında Osmanlı Devleti batı tipi fabrikalar kurma girişiminde bulunmuştur. Bu dönemde Avrupa'dan ustalar getirilmiş ve modern metotların yerli işçi ve ustalara öğretilmesi için çalışmalar yapılmıştır. 1827 yılında Eyüp'te kurulan iplik fabrikası Osmanlı'da sanayileşmenin bu gelişmeyle başladığı kabul edilmektedir. 1835 yılında fes fabrikası kurulmuş, 1836'da bugünkü Bulgaristan sınırları içinde yer alan bir dokuma fabrikası, 1840'lı yıllarda Bağdat'ta barut fabrikası kurulmuştur. Top, tüfek üretiminde buharlı makineler kullanılmaya başlanmıştır. Devlet eliyle kurulan fabrikalarda 1850'li yıllarda yaklaşık 5 bin işçinin çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca yine bu dönemde devlet girişimlerinin haricinde özel sektör tarafından kurulan fabrikalar da kurulmuştur (Kurt, 2016: ss. 251-252). 1851- 1873 yılları arasında fabrika kurmak isteyenlere vergi muafiyetleri ve kağıt, porselen, cam gibi alanlarda üretim yapan fabrikalara bazı imtiyazlar sağlanmıştır (Şener, 2007: ss. 65).

1870'li yıllardan sonra özel sektör tarafından açılan fabrikaların sayısı artmaya başlamıştır. 1876-1908 yılları arası da pek çok şehirde Hamidiye Sanayi Mektebi Âlisi adıyla okullar açılmıştır. Bu okulların yanı sıra kız sanayi mektepleri de açılmıştır. Tanzimat Dönemi boyunca rakamsal veriler tam olarak bilinmemekle birlikte devlet eliyle 160; 1915 yılına kadar ise özel sektör aracılığıyla 214 fabrikanın kurulduğu ifade edilmektedir (Kurt, 2016: ss.252).

2.7.2. Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme

Cumhuriyetin ilk yıllarında; uzun yıllar süren savaşlar sebebiyle var olan sanayi kuruluşlarının yıkıldığı ve çalışan nüfusun belli bir kısmının yaşanan savaşlarda kaybedildiği bilinmektedir. Ülkenin yaşadığı savaşlar sebebiyle; Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet'e çok az fabrika kalmıştır. Bu fabrikalar genellikle şehirlerdeki un ve gıda alanında üretim yapan fabrikalardır. Bu fabrikaların yanı sıra dört adet pamuk ipliği fabrikasının da olduğu bilinmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi alanında gelişmelerin sağlanması için 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Ekonomik anlamda tedbirler alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında özel girişimlerin desteklenmesi amaçlanmış fakat bu konuda fazla bir gelişme kaydedilmemiştir (Erdoğan, 1992: ss. 377).

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet eliyle sanayinin gelişmesi için bazı fabrika ve işletmeler açılmıştır. 1927 yılında Türkiye'nin ilk şeker fabrikaları, 1928 yılında Ankara'da çimento fabrikası, 1933'te Eskişehir'de şeker fabrikası, 1934'de Keçiörlü Kükürt Fabrikası, 1935'de Bakırköy Bez Fabrikası, 1935'de Ankara'da Gaz Maskesi Fabrikası bu dönemde kurulan fabrikalar arasında yer almaktadır (Doğan, 2013: ss. 213).

1934 yılında 1. Beş Yıllık Sanayi Planı oluşturulmuştur. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye sanayia lanında ilk planlı adımlarını atmıştır. Dokuma, demir-çelik gibi üretim alanlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Daha sonrasında 1939-1943 yılları arasında uygulanması düşünülen 2. Beş Yıllık Sanayi Planı 2. Dünya Savaşının çıkmasıyla uygulanamamıştır (Erdoğan, 1992: 378-379).

1950- 1960 yılları arasında özel sektörün sanayi alanında etkin olması için çalışmalar yapılmış, özel sektör tarafından yapılacak girişimler teşvik edilmiştir. Bu dönemde büyük şehirlerde sanayi alanında gelişmeler artmaya başlamıştır. Artan sanayileşme kentlere doğru bir göç hareketinin başlamasına sebep olmuştur. Bu dönemlerde; organize sanayi bölgelerinin oluşturulması ve sanayileşmeyi yön verecek çalışmaların arttırılması üzerinde durulmuştur. 1965 yılında Ereğli Demir Çelik Fabrikası, 1968 yılında İstanbul Maltepe'de, 1979'da Afyon'da, 1981'de Balıkesir'de sigara fabrikaları kurulmuştur. 1963 yılından itibaren 5 yıllık dönemler halinde kalkınma planları düzenlenmiştir (Erdoğan, 1992: ss. 379; Doğan, 2013: ss. 215-225).

Türkiye'de sanayileşem ve kentleşme süreçlerinde devlet aktif rol oynamıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri sanayileşme sürecinde devletin bu alandaki girişimlerindedndir. Coğrafi olarak dağılım gösteren kamu iktisadi teşebbüsleri ülkenin sanayileşme ve kentleşme sürecinde etkili olmuştur. Öncelikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde devlet eliyle gerçekleştirilen sanayileşme faaliyetleri önemsenmiştir. Çünkü bu şehirler; ulusal ekonomi ve dünya ekonomisi arasındaki bağ bu şehirler aracılığıyla kurulmaktadır. İkinci olarak KİT yatırımları; Kayseri, Samsun, Adana gibi şehirlerde sanayileşmeye yön vermiştir. Bu iller sanayi ve ticaret alanında bölgesel merkez noktaları olma özelliği taşımaktadır. Üçüncü olarak; KİT oluşumlarıyla önceleri küçük birer şehirken birden gelişen kentler yer almaktadır. Bu şehirler; Karabük, Ereğli, Kırıkkale gibi şehirlerdir (Özüğurlu, 2008: ss. 120).

2.7.3. Türkiye'deki Sanayileşme Sürecinin Aile Üzerine Etkileri

Toplumsal koşullara ve zamana göre değişimler geçiren aile; Türkiye'de de sosyal, kültürel ve ekonomik koşullardan etkilenmekte ve değişimler geçirmektedir. Osmanlı toplumunda farklı aile biçimleriyle karşılaşmaktadır. Osmanlı toplumunda aile; toplumsal kategoriler ve milletler boyutunda değerlendirilmektedir. Toplumsal kategorilere göre aile türleri sınıflandırıldığında en yukarıda; saray halkı bulunmaktadır. Saray halkından kast edilen; osmanlıs aray ailesi ve kamu görevlileridir. Toplumsal hiyerarşinin en altında ise; farklı milletlerden oluşan halktır. Osmanlı toplumu farklı milletlerden oluşan bir halkı kapsamaktadır. Toplumsal hiyerarşi, dini ve kültürel anlamda farklılık gösteren kişilerin Osmanlı toplumunda yer alması Osmanlı ailesini de etkilemiştir. Osmanlı toplumunun aile yapısını en iyi ifade eden kaynaklar, tereke defterleridir. Tereke defterlerinde yer alan bilgilere göre Osmanlı'da köylerde çok eşlilik oranı yaklaşık yüzde %1'lerle ifade edilirken, şehirlerde %10 gibi bir oran söz konusudur. 19. Yüzyılda Osmanlı toplumunda batılılaşma hareketlerinin görülmesiyle birlikte aile de değişimler geçirmeye başlamıştır. Tanzimatla birlikte Osmanlı ailesinde meydana gelen değişimlerden biri de; üretici bir konumda olan ailenin Batılılaşmanın etkisiyle tüketici bir aileye evrilmesidir (Canatan, 2016: ss. 104-113).

Cumhuriyetin ilk yıllarında aile; radikal dönüşümlere maruz kalmıştır. Bu dönemde devletin toplumu modernleştirme çabaları söz konusudur, bu durum aile kurumunu da etkilemiştir (Yılmaz,2012: ss. 44). 1926 yılında İsviçre medeni kanunu Türkiye'de meclis tarafından yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte ailede mirasla ilgili değişiklikler yapılmış, evlilikle ilgili düzenlemeler getirilmiştir (Canatan, 2016: ss. 114).

1950'li yıllarda Türkiye'de artan sanayileşme hareketleriyle birlikte köyden kente göçler başlamıştır. Kentleşme ve sanayileşme aile yapısında da değişimler meydana getirmiştir. 1950'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucunda tarımda makinalaşma artmış, kentlerde hızlı sanayileşmeyle birlikte yeni iş olanakları doğmuştur. Kırsal kesimde meydana gelen itici faktörler şehirlerdeki çekici faktörlerle birleşince toplumsal anlamda bir hareketlilik ortaya çıkmıştır. Kentleşme ve sanayileşme aile yapısında da değişimler meydana getirmiştir (Demir, 1995: ss. 75; Yılmaz, 2012: ss. 47).

Türkiye’de sanayileşmeyle birlikte yaşanan kırdan kente göç; “*aile yapısı ve kompozisyonu, ailenin büyüklüğü ve çocuk sayısı, aile içi etkileşim ve rol farklılaşması, aile içi etkileşim ev bütçe kontrolü, çocukların eğitim ve çalışma yaşamına hazırlanması, ailenin boş zaman değerlendirilmesi, dayanıklı tüketim malı kullanma eğilimi, ailenin sağlık ve ebilenem davranışlarındaki farklılaşma*” gibi konular üzerinde değişiklikler meydana getirmiştir (Tatlidil, 1990: ss. 203).

2.8. SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİNDE AİLE

2.8.1. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet; kişilerin kendilerinden veya çevrelerinden kaynaklı sosyal, ekonomik, psikolojik sorunlarını çözmeleri için çalışmalar yapan bir disiplindir. Sosyal hizmet çevresi içinde birey anlayışından hareket eder. Sadece birey değil aynı zamanda çevresini de dikkate alarak sorunlara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşarak çözümler üretmeye çalışır. Kongar’ın ifadesiyle sosyal hizmetin amacı; kişilerin diğer insanlarla ve içinde bulunduğu sosyal çevre ile ilişkilerinden kaynaklı sorunları giderecek şekilde hizmet sunmaktır (Kongar, 1972, ss.26).

Pincus ve Minahan(1973:9; akt: Duyan, 2008)’e göre sosyal hizmet:

“ *İnsanların, yaşam amaçlarını, stres ile baş etmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilidir. Sosyal hizmetin amacı, bu yüzden; insanların problem çözme kapasitelerini geliştirmek, insanlara kaynak, hizmet ev şansalar tanıyan sistemler ile insanlar arasında bağlantı kurmak, bu sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirmek ve sosyal politikanın geliştirilmesine ve ilerletilmesine katkı vermek*” şeklinde tanımlanmaktadır.

2.8.2. Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları

Sosyal hizmet; aile, genç, çocuk, yaşlılık, engellilik, göç ve kentleşme, yoksulluk gibi pek çok alanda çalışmalar yapar. Bu çalışmalarını yürütürken profesyonel meslek elemanları bağlantı kurucu, savunucu, öğretici, danışman, vaka yöneticisi, sosyal değişme ajanı ve yönetici gibi üstlendikleri rollerle kişi, grup ve topluluk boyutunda çalışmalar yaparlar (Duyan, 2010, ss.20-21).

Sosyal hizmetin ana çalışma alanlarından biri de ailedir. Aile toplumun en küçük sosyal yapısı ve bireylerin toplumla ilk sosyalleşme süreçlerini başlattıkları yerdir.

Dolayısıyla ailenin sağlıklı bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirmesi hem bireylerin gelişimi için hem de toplum için son derece önemlidir.

2.8.3. Aile Sistemi

Aile ebeveynler ve çocuklardan oluşan bir sosyal sistemdir. “Ailenin kompleks bir yapısı vardır. Alt sistemlerden oluşmuştur, bir amaca yönelmiştir. Tamamlanması gereken amacı ve görevleri, bu görevlerini yerine getirmek için de stratejileri vardır.” (Sabatelli ve Bartle, 1995 akt: Nazlı, 2016, ss.19). Bireyler alt sistemlerden oluşan büyük bir sistem içinde yaşamlarını sürdürürler. Her alt sistemin üstünde daha geniş bir sistem mevcuttur. Birey de ailenin alt sistemidir. Aile de toplumun alt sistemidir. Eğer sistemlerden birinde problem olursa bu diğer sistemi etkileyecektir. Aile hem kendi içinde bireylerden oluşan bir sistemdir hem de çevresindeki kişiler ve kurumlarla birlikte bir sistemin bütünü oluşturur. Ailenin bir bireyinde ortaya çıkabilecek bir sorun diğer aile bireylerini etkileyebilir ya da ailenin dışında gelişen olaylar aile sistemini etkileyebilir (Nazlı, 2016, ss.19).

2.8.3.1. Aile Sisteminin Temel Kavramları

Sistemler teorisinde kullanılan kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların açıklanması aile sistemine de nasıl yaklaşılacağı konusunda fikir vermektedir. Bu kavramlar; “bütünlük, ilişki, eşit ereklik, homeostazi, açık ve kapalı sistemler, alt sistemler, aile kuraları, dönüt ve bilgi süreci” şeklinde sıralanmaktadır (Nazlı, 2016: ss. 55). Bunların haricinde; sınırlar, eş sonluluk, entropi, ters entropi, girdiler, çıktılar, farklılaşma gibi kavramlarda sistemler teorisinde kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: 246-251).

Bütünlük

Bir sistem birbiriyle ilişkili parçaların oluşturduğu bir bütündür. Sistemi oluşturan parçalar; dağınık, gelişigüzel bir şekilde bulunmamalı, bir düzen içerisinde olmalıdır. Aynı zamanda bir arada olan parçalar bazı görev ve etkinlikleri yerine getirmeli, aralarında ortak bir iletişim olmalıdır. Ailede parçalardan oluşan bir sistemdir. Aile içindeki her üye diğer bireylerle iletişim halindedir. Aynı zamanda belli bir kişinin birleşmesiyle oluşan aile kendinden daha üst bir sistemin de bir parçasıdır (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: ss. 246).

Homeostaz (Dengeleşim)

Bir sistemin denge içinde sürmesi homeostaz kavramı ile ifade edilmektedir. Aile sisteminin de içinde yer alan homeostazi, ailenin içsel anlamda dengesini sürdürmesine imkân tanır. Aile içindeki denge bozulduğu an aile üyeleri onu düzeltmeye çalışır. Aileyi oluşturan bireyler dengeyi korumak için ellerinden geleni yaparlar. Homeostazi; ailenin davranışları, beklentileri, iletişim şekilleriyle temsil edilmektedir. (Zastrow ve Krist-Ashman, 2016; Nazlı, 2016).

Sınırlar

Sistem teorisinde yer alan kavramlardan biri de sınırdır. Sınır aile sistemi içerisinde bireyler arası ilişkilerde etkindir. Sınırlar aynı zamanda sistem içindeki alt sistemleri de belirtir. Sınırla birlikte anne-babanın oluşturduğu alt sistem ve kardeşlik alt sistemi birbirinden ayrılır. Sınırlar aileye kimin dâhil olduğunu veya kimin aile sistemi dışında kaldığını da belirtir. Eşler ve çocuklar aile sisteminin içinde yer alırken ebeveynlerin veya çocukların arkadaşları aile sistemi içinde yer almaz (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: ss. 247).

İlişki

İlişki aile sistemini oluşturan unsurlar arasındaki etkileşimi değerlendirmektedir. İlişki bir olgunun veya olayın neden olduğunu araştırmaktan ziyade sistemler arasında neler olduğuna odaklanır. “Ne” sorusu “niçin?” soruna göre daha önemli bir yerde durmaktadır (Nazlı, 2016: 55).

Farklılaşma

İlişkiler veya durumlar zaman içerisinde basit olandan daha karışık olana doğru evrilir. Aile sisteminde de ilişkiler basit olandan karmaşığa doğru eğilim gösterir. İki kişi evlenir, sonrasında çocukları dünyaya gelir, ebeveynler çocuklarının gereksinimlerini ve ailenin diğer ihtiyaçlarını karşılamak için çalışırlar, zaman geçtikçe eşler arasındaki ilişki diğer etkenler sebebiyle daha karmaşık bir hale gelebilir ve bu durum sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Sistem teorisi ailenin yaşadığı böyle bir durumda bu karmaşıklığın fark edilmesini sağlar (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: ss. 247).

Girdiler ve Çıktılar

Bir sistemin diğer sistemden almış olduğu bilgi, davranış, iletişim gibi öğeler girdi olarak ifade edilmektedir. Aile sistemi kendi içindeki alt sistemler ve sosyal çevre

içinde yer alan diğer sistemler ile etkileşim halinde olan bir yapıdır. Dolayısıyla aile dışarıdan gelecek her türlü bilgi ve davranışlardan etkilenir ve aile içerisinde bunları kullanır. Çıktı ise bir sistemin kendisi dışındaki diğer sisteme aktarmış olduğu bilgi, davranış veya iletişim olarak tanımlanmaktadır. Ev içinde yapılan veya evin dışında yapılan işler bir çıktı olarak değerlendirilmektedir. Aile bireylerinin yaşamlarını sürdürmek için yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaları da ekonomik bir çıktıdır. Aile sisteminde girdiler ve çıktılar arasında denge olmalıdır. Eğer bu denge bozulursa ailenin fonksiyonları sağlıklı bir şekilde çalışmaz bu da aile içi ilişkileri etkiler (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: ss. 248).

Geri Bildirim

Bir sistemin diğer sistemlerden kendisi hakkındaki değerlendirmeleri ev bilgileri almasına geri bildirim denmektedir. Ailenin dışındaki sistemlerden; aile sistemi, ailenin alt sistemleri veya aile üyelerine yönelik bir geri bildirim söz konusu olabilir. Geri bildirim aile sisteminde yer alan bir alt sistemden ailedeki diğer üyelere yönelik de olabilir. Geri bildirim olumlu veya olumsuz bir anlam taşıyabilir. Olumlu geri bildirim aile sisteminin veya üyelerin davranış ve duygularında süreklilik sağlar. Olumsuz geri bildirim olumlu geri bildirimle göre daha değerlidir. Olumsuz geri bildirim sistem içindeki veya sistemler arasındaki problemler hakkında bilgi alınmasını sağlar. Olumsuz geri bildirim sonucunda sistemde ortaya çıkana aksaklıkların giderilmesi için çalışmalar yapılır ve çözüm yolları aranır (Zastrow ve Krist- Ashman, 2016: ss. 248-249).

Alt Sistemler

Sistemin içinde yer alan ikincil sistem alt sistem olarak ifade edilmektedir. Aile sistemi de alt sistemlerden oluşan bir sistemdir. Eşlerin birbirleriyle ilişkisi, baba-çocuk ilişkisi, kardeşler arası ilişkilerin her biri ailenin alt sistemlerini ifade etmektedir. Eş, ebeveyn ve kardeş olarak nitelenen alt sistemler ailenin yaygın olan üç alt sistemidir. Ailede temel olan ilişki; eşler arası ilişkidir. Eşlerin oluşturduğu alt sistem, cinsellik, bir konu üzerinde konuşup karar alma, geleceğe dair planlar yapma gibi etkinliklerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Anne ve babanın oluşturduğu ebeveyn alt sistemi; çocuk bakımı, çocukların yetiştirilmesi, ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu olan sistemdir. Kardeşlerin oluşturduğu kardeş alt sistemi; çocuklar arasında paylaşımın oluşması, iş birliğinin artması, konuşma becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır (Zastrow ve Krist-Ashman, 2016; Nazlı,2016).

Aile Kuralları

Aile kendine özgü kuralların hâkim olduğu bir sistemdir. Aile üyelerinin birbirleriyle kurdukları iletişimde aile içinde üretilen belli davranış kalıpları etkili olmaktadır. Aile üyeleri yapılmasına izin verilen veya verilmeyen davranışları bu davranış kalıplarıyla birlikte öğrenirler. Aile kuralları aile üyeleri arasında düzenli bir ilişki ağı kurulmasına yardım eder. Bazı ailelerde çok fazla kural olabilirken bazı ailelerde çok az kural yer alabilir. Aile içindeki kurallar ailelerin yapısına göre farklılık arz etmektedir (Nazlı, 2016: ss.60).

Entropi ve Ters Entropi

Hiçbir şeyin sonsuza kadar süremeyeceği anlayışından ortaya çıkan entropi sistemin dağılması, çözülmesi ve yok olması anlamına gelmektedir. İnsanlar dünyaya gelirler, yaşarlar ev vefat ederler. Yeni evli çiftler yaşlanır ve çocukları evlilik veya çeşitli sebeplerden dolayı e kendilerine yeni bir dünya kurmak için evden ayrılırlar. Geçen zamanla birlikte aile sistemi de değişir ve dönüşür. Bir sistemin büyümesi ve gelişmesi ise ters entropi kavramıyla ifade edilmektedir. Ailenin tedavisi sırasında aile üyeleri arasındaki ilişkilerin öncekinden daha iyi olması için çaba sarf edilir (Zastrow ve Krist-Ashman, 2016: ss. 249-250).

Açık ve Kapalı Sistemler

Aile sistemi; tamamen açık veya kapalı bir şekilde ifade edilen bir sistem değildir. Aile sisteminin tamamen açık bir sistem olması demek; aile ve dış dünya arasındaki sınır kavramının ortadan kalkması demektir. Dış dünya ile arasında bir sınır kalmayan aile; dışarıdan gelecek müdahalelere karşı savunmasız bir hale gelir ve aile işlevlerini etkili bir şekilde yerine getiremezdi. Aile sisteminin dış dünya ile hiçbir alakasının olmaması yani tamamen kapalı bir sistem olması durumunda da; aile varlığını etkili bir şekilde devam ettirmezdi. Sağlıklı aileler açık ve kapalılık durumunu denge halinde sürdüren ailelerdir. Aile sistemi açık olduğu takdirde kendisi dışındaki dünyada meydana gelen değişme ve gelişmelere uyum sağlar. Kapalı bir aile sisteminde ise aile değişime yanıt vermez, aile üyeleri arasında kültür çatışmalarından doğan problemlerle karşılaşılır (Goldenberg ev Goldenberg, 1996; akt: Nazlı, 2016: ss. 57).

2.8.4. Ailelerle Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin merkezinde aile bulunmaktadır. Boşanma, madde kullanımı, maddi yoksunluklar, istenmeyen hamilelikler, hastalık, vefat, aile bireylerinin birbirleriyle duygusal problemler yaşaması, bireylerin işinde ayrılması veya işsiz olmaları, çocuk istismarı, şiddet, hastalıklar gibi durumlar ailede ortaya çıkabilecek problemlerdir (Zastrow, 2013, ss.104-105). Bu problemler aileden, ailenin bir bireyinden kaynaklanabileceği gibi ailenin dışında gelişen olaylardan da kaynaklanabilir. Ailede problemler meydana geldiği zaman sosyal hizmete olan ihtiyaç artmaktadır.

Değişen toplumsal yapı içerisinde aile pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümünde aile eğitimi, ailelere yönelik bilgilendirme çalışmaları, aile danışmanlığı gibi faaliyetler sosyal hizmetin aileye yönelik sunduğu hizmetler arasında yer almaktadır (Koşar, 1989; akt: Duyan, 2008: ss. 86).

Ailelerle sosyal hizmet bazı ilkeler etrafında gerçekleştirilmektedir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır (Collins, Jordan ve Coleman, 2007; akt: Duyan, 2008):

- Yaşadıkları sorunlar karşısında aileye yardım etmek için en uygun mekân ailenin evidir.
- Danışmanlık hizmeti ailenin sorunlarını kendilerinin çözmesi konusunda onları güçlendirir.
- Ailelerin içinde bulunduğu toplum yapısı, sosyal koşullar aile üzerinde etkilidir. Toplumdan topluma ailenin özellikleri değişebileceği gibi aynı toplum içinde de birbirlerinden farklı özellikler taşıyan aileler bulunmaktadır. Dolayısıyla her aile aynı değildir. Bu doğrultuda ailenin kendine özgü; kültürel, sosyal, ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Aile parçalardan oluşan bir bütündür.
- İlk olarak ailelerin beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları karşılanmalı daha sonraki aşamalarda sosyal, psikolojik ihtiyaçlarını gidermek için çalışmalar yapılmalıdır.
- Aileler değişme ve değişmeme üzerinde bir denge kurmaya çalışır.

- Bir aile üyesinde ortaya çıkan bir değişme diğer aile bireylerini de etkilemektedir.
- Aile kendinden daha büyük bir sosyal sistemin alt sistemidir; aynı zamanda aile de pek çok alt sistemi içinde bulundurmaktadır.
- Aile fonksiyonlarını belli kurallar çerçevesinde yerine getirmektedir.

Bireyler sosyal çevre içinde yer alan sistemlerle sürekli bir ilişki halindedirler. Bu sistemler doğal sistemler ve toplumsal sistemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal sistemler; aile, akraba, arkadaş gibi sistemleri ifade ederken; toplumsal sistemler; okul, iş yeri, hastane gibi sistemleri ifade etmektedir. Sistemler arasında ilişkiler her zaman sağlıklı bir şekilde yürümez. Bazı durumlarda bireyin etrafında onun ihtiyacını giderebilecek bir sistem olmayabilir veya bireyin bu sistemin varlığından haberi olmayabilir. Ortaya çıkan sorunlar genellikle insanlar ve çevre arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetin amacı da; sistemlerle kişiler arasında yeni iletişim şekillerinin geliştirilmesini, ilişkilerin daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır (Turan, 2012: 289).

Ailelerin bazıları çocuk büyütme, sosyalleştirme, bakım verme, psikolojik anlamda üyelerini tatmin etme gibi işlevlerini gerçekleştiremeyebilirler. Bu fonksiyonları gerçekleştirememelerinin nedenleri kişisel ve çevresel olmaktadır. Bu noktada ailelerin fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamak için aileye yönelik müdahale edici, tedavi edici, yönlendirici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çevresi içinde birey anlayışından hareket eden sosyal hizmet disiplini aileye bütüncül bir şekilde yaklaşır onu çevresinden ayırt etmez, ailenin alt sistemlerini ve ailenin içinde bulunduğu sistemi birlikte değerlendirir ve sorunları bu şekilde tespit etmeye çalışır ve ardından çözüme yönelik çalışmalar yapmak için faaliyetler yürütür.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; algı, çevre ve süreçle ilgili olmak üzere üç alanda araştırmacıya veri toplama imkânı sunar. Nitel araştırmanın çalışmada kullanılmasının en önemli sebebi; araştırılan konu bağlamında; kişilerin algılarına, sosyal çevrelerine ve yaşadıkları süreçlere ilişkin detaylı bilgilere ulaşmak istenilmiş olunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-46). Bu araştırmada nitel çalışma işçi katılımcıların; fabrika, çalışma hayatı ve işçi olarak çalışmaya ilişkin algıları, bakış açıları, ne düşündüklerini; çalışma hayatına giriş süreçlerinin nasıl geliştiği, gündelik yaşamlarını nasıl geçirdikleri ve neler yaptıklarını; sosyal çevreleriyle ilişkilerinin nasıl olduğunu öğrenme imkânı sunmuştur.

3.2. Araştırmanın Ana sorusu ve Alt Soruları

Araştırmanın Ana Sorusu

Fabrikada işçi olarak çalışan evli çiftlerin ve onların çocuklarının oluşturduğu ailelerde aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri ve ailenin sosyal çevreyle ilişkisi nasıldır?

Araştırmanın Alt Soruları

- Fabrikada çalışan işçilerin fabrika ve işçiliğe dair algıları nasıldır?
- İşçiler fabrikada çalışmaya nasıl başlamışlardır, neden fabrikada çalışmayı tercih etmişlerdir?
- Fabrikada çalışmak eşler arası ilişkileri ve ebeveyn çocuk arası ilişkileri etkilemekte midir?
- İşçi ailelerin akrabaları ve komşularıyla ilişkileri nasıldır?
- İşçilerin yaşadıkları mahalle ve şehirler ilgili düşünceleri nelerdir?
- İşçilerin gelecek algıları nasıl şekillenmektedir?
- İşçilerin çocuklarının gelecekleri hakkında düşünceleri nelerdir?

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Nitel araştırma; kişilerin kendi hayatlarını ve yaşadıkları dünyayı nasıl yorumladıklarını, olaylara nasıl anlam yükledikleriyle ilgilenir. Nitel araştırmada; katılımcının bakış açısı ve beyanları esastır (Merriam, 2013, ss.13-14). Algı, süreç ve çevreyle ilgili bilgilere ulaşmak için nitel çalışmada kullanılan veri toplama tekniklerinden yararlanır. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde nitel veri toplama tekniklerinden; derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır.

3.3.1. Derinlemesine Mülakat

Araştırma kapsamında; 26 kadın ve 26 erkek işçiyle olmak üzere toplamda 52 kişiyle, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda; fabrika, çalışma hayatı, aile, aile içi ilişkiler ve sosyal çevreyle ilgili toplam 34 soru yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun yanı sıra araştırma kapsamında sosyo-demografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu da kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda; katılımcıların yaş, eğitim durumu, doğum yeri, çocuk sayıları, çocuklarının yaşları, kaç yıldır fabrikada çalıştıkları, konut durumuyla ilgili sorular yer almaktadır. Derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilirken katılımcıların mahremiyeti açısından başka kişilerden yardım alınmamış, görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Katılımcıların izni ve onayı doğrultusunda görüşmelerde ses kaydı yapılmıştır. Bu şekilde bir yol izlenmesi; araştırmacıya hem katılımcıları görüşme esnasında gözlemlene hem de verdikleri bilgileri gözden kaçırmama olanağı sağlamıştır.

3.3.2. Katılımlı Gözlem

Araştırmanın saha süreci döneminde derinlemesine mülakatların yanı sıra bir diğer nitel veri toplama tekniği olan; katılımlı gözlemden de yararlanılmıştır. Katılımlı gözlem; kişileri, aileleri, olayları içinde buldukları sosyal çevre içinde, sosyal koşulları göz önünde bulundurarak inceleme imkânı sunar (Kümbetoğlu, 2015, ss.127). Fabrikada çalışan işçilerle yapılan görüşmeler; onların uygun gördüğü mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kırk altı (46) tanesiyle kendi evlerinde, iki (2) tanesiyle bir akrabasının evinde, dört (4) tanesiyle ise çocuklarının okulunda görüşmeler yapılmıştır. Okulda görüşme yapılan iki (2) kişinin ayrıca evlerine de gidilmiş ve eşleriyle orada görüşülmüştür. Toplamda yirmi altı (26) aileden yirmi dört (24) tanesinin evlerine gidilmiştir ve evlerde en az yarım saat en fazla ise üç (3) saat bulunulmuştur.

Görüşmeler işçilerin uygun olduğu saatlerde yapılmıştır. Bu saatler bazen; sabah işten çıktıkları zaman, bazen akşam işten geldikleri zaman, bazen ise Pazar günleri olmuştur. Dolayısıyla katılımcıların; yaşadıkları mekânlar ve diğer aile bireyleri ve kişilerin birbirleriyle ilişkileri de gözlemlenmiştir. Özellikle evlerde akşam veya tatil günlerinde yapılan görüşmelerde çiftlerin çocuklarıyla da tanışma, sohbet etme imkânı bulunmuştur. Fakat çocuklarla herhangi bir profesyonel görüşme yapılmamıştır. Görüşme yapılan işçilerin 49 tanesi fabrikada vardiyalı çalışmaktadır. Bu nedenle işe gitme ve işten gelme zamanları değişmektedir. Gece vardiyasından gelen bazı işçilerle görüşmeler sabah yapılmıştır. İşçilerin en rahatsız olduğu ve en uykusuzluk çektikleri vardiya olan gece vardiyası dönüşü işçiler hem sözleriyle hem de duygu ve davranışlarıyla gece vardiyasında çalışmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bilgi vermişlerdir. Yine 12 saat çalışıp eve gelen bazı işçiler servisten inip eve geldikten yaklaşık yarım saat veya bir saat sonra görüşmeler yapmışlardır. Araştırmacı işçilerin işe gitme ve gelme süreçlerini görme imkânı bulmuştur. Yine işçilerin yaşadıkları mahallelerde vakit geçirilmiş, mahalle muhtarlarıyla görüşülmüş, Karaman'da fabrikaların yer aldığı organize sanayi bölgesine gidilmiş ve gözlem yapılmıştır. Katılımlı gözlem araştırma boyunca araştırmacının konu üzerinde detaylar hakkında bilgi edinmesini ve parçaları bütünleştirmesini sağlamıştır.

3.4. Araştırma Sahası

Araştırma Karaman ili Merkez ilçesinde yürütülmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde zengin bir kültür birikimine sahip olduğu anlaşılan eski adıyla Larende olarak bilinen Karaman şehrinin ilk ne zaman kurulduğu tam olarak belli değildir. Anadolu Selçuklu Devletini yıkıldıktan sonra Karamanoğulları bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ardından Karamanoğlu Devleti kurulmuştur (<http://karaman.bel.tr/Tarihce.aspx>).

Karamanoğlu Beyliği yıkıldıktan sonra Osmanlı döneminde Karaman Konya'ya bağlı bir sancak merkezi olmuş, sonrasında Kanuni Sultan Süleyman zamanında ilçe merkezi olmuştur. Karaman 15 Haziran 1989 tarihli 3578 sayılı Kanun ile Türkiye'nin 70. ili olmuştur (<http://www.karaman.gov.tr/karaman-tarihi#>)

2016 TÜİK verilerine göre Karaman'ın nüfusu 245.610 olarak tespit edilmiştir (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>). Son altı yılda Karaman şehir nüfusu köy nüfusuna göre artmaktadır. Şehir nüfusunun artmasının en önemli nedeni;

şehir merkezinde sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte istihdamın artması ve köylerde yaşayanların iş için şehre göç etmesidir. Karaman'da çalışan nüfus (15-64 yaş arası) toplam nüfusun % 65,82'ünü, bağımlı nüfus (0-14 yaş- 65 yaş ve üzeri) ise toplam nüfusun % 34,18' sini oluşturmaktadır (<http://www.ktso.org.tr/>).

Karaman şehri; tarihi ipek yollarının da üzerinde bulunması nedeniyle ticaret ve sanayi alanında gelişmiş bir yerleşim bölgesi olarak bilinmektedir. Karaman tarım ürünlerinin ticareti ve imalat sanayindeki gelişmesini sürdürmektedir Karaman Organize Sanayi Bölgesi 1990 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile Organize Sanayi Bölgesi haline gelmiştir. Karaman'da; gıda, makine, kâğıt gibi sektörlerin ağırlıkta olduğu sanayi kuruluşları bulunmaktadır (<http://www.ktso.org.tr/>).

Tablo 3-1: Karaman sanayisi sektörel dağılımı ve çalışan sayıları (2015)

Sektör Çalışan Sayısı	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı
Gıda Ürünlerinin İmalatı	85	14,990
Kömür ve Linyit Çıkarılması	11	821
Diğer Madencilik ve Taşocakçılığı	30	599
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	26	402
Kâğıt ve Kâğıt Ürünlerinin İmalatı	10	769
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve İmalatı	59	552
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	21	350
Ağaç ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç)	20	253
Mobilya İmalatı	22	148
Diğer	56	1,021
Toplam	340	19,905

Kaynak: Karaman Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü Verileri (<http://www.ktso.org.tr/>)

Saha araştırmasında Karaman'ın seçilmesinin nedeni; şehirde başta gıda olmak üzere pek çok işyerinin, fabrikanın ve buralarda çok fazla işçinin çalışıyor olmasıdır. Karaman gelişen sanayisiyle birlikte köylerinden ve civar şehirlerden göç almaktadır. Göç eden kişilerin gelme sebeplerinden biri ise; Karaman'da iş imkânının çevre yerlere kıyasla daha fazla olmasıdır. Dolayısıyla fabrikada çalışan işçi aileler üzerine yapılan bu çalışma için Karaman ilinin seçilmesi anlamlıdır.

3.5. Araştırma Grubu

Araştırma kapsamında; araştırma grubunu oluştururken nitel çalışmalarda kullanılan kartopu örnekleme yöntemi ve amaçsal örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma grubunu Karaman İli Merkez İlçesinde ikamet eden eşlerin ikisinin de fabrikada işçi olarak çalıştığı 26 evli ve çocuk sahibi çiftler oluşturmuştur. Derinlemesine mülakatlar eşlerin ikisiyle ayrı ayrı olmak üzere toplamda 52 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmeyi kabul eden katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka bir kod isim verilmiştir. Kendi isimlerinin yanı sıra çalıştıkları fabrikaların isimleri de çalışmada yer almamaktadır. Katılımcılar fabrika ismi konusunda hassastırlar ve hiçbir şekilde çalıştıkları kurum ve isimlerinin yer almayacağı kendilerine araştırmanın en başında söylenmiştir. Dolayısıyla katılımcılardan özellikle fabrika ismini araştırmacıya söylemeleri de istenmemiştir. Sadece bazı işçiler mülakat esnasında fabrikalarının ismini söylemekte sakınca görmemiştir. Çalıştıkları fabrikaları söyleyen işçilerin anlatıları değerlendirildiğinde; 10 farklı fabrikada çalışan katılımcılarla görüşülmüştür.

3.6. Araştırmanın Veri Analizi

Saha araştırması boyunca; derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem olmak üzere iki farklı nitel veri toplama tekniğinden yararlanılmıştır. Derinlemesine mülakatlar araştırmacı tarafından katılımcıların onayı doğrultusunda kayıt edilmiştir. Görüşmeler sonucunda toplam; 2227 dakikalık ses kaydı elde edilmiştir. Verilerin ham dökümü yapılarak 480 sayfalık metin elde edilmiştir. Elde edilen metinler okunmuş ve içerik analizi yapılarak temalar oluşturulmuştur. Araştırma öncesinde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorularla ilintili olarak düşünülen temalara saha araştırması sürecinde elde edilen bilgiler doğrultusunda yeni temalar eklenmiştir. Araştırma sonunda ana temalar ve ana temaların altında alt temalar oluşturulmuş; görüşmecilerin söylediklerine bağlı kalınarak anlatılar yer almış ve yorumlanmıştır.

3.7. Saha Araştırması

Karaman'da fabrikaların çok olması burayı bir sanayi şehri haline getirmiştir. Dolayısıyla şehirde fabrikada çalışan işçi sayısı da fazladır. Şehirde sabah erken saatte, öğleden sonra saat 15:00 gibi ve gece saat 23:00 civarı mahallelerde, sokakların belli noktalarında fabrikaya gitmek için servis bekleyen çok fazla işçiyle karşılaşmak mümkündür. Bu kişilerin; özellikle kadınların, fabrikaya giderken bir üniforma giydiklerinden ve beyaz başörtü taktıklarından dolayı, işçi oldukları anlaşılmaktadır. Sadece üniformanın rengi fabrikadan fabrikaya değişmektedir. Erkekler daha çok sivil kıyafetlerle servis beklemektedir fakat toplu halde bekledikleri için onların da işçi olduklarını anlamak zor değildir. Yani işçi ve işçilerin sorunları şehirde görünür olan bir şeydir. Bu durum fark edildikten sonra bu konu hakkında araştırma yapma fikri ortaya çıkmıştır. Sonrasında fabrika ve işçilerle ilgili bilgiler toplanmaya ve gözlemler yapılmaya devam edilmiştir. Bu gözlemler sonucunda karı-koca fabrikada işçi olarak çalışan aileler olduğu fark edilmiştir. Yerel halkla konuşmalar, muhabbetler esnasında karı-koca fabrikada çalışan çiftlerin fabrikada vardiyalı çalışıyor olmalarının aileleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi söylemlerle çok defa karşılaşılmıştır. Daha sonrasında bazı mahallerin muhtarlarıyla görüşmeler yapılmış ve karı-koca çalışan işçiler var mı, gerçekten sayıları fazla mı? Bununla ilgili sorular sorulmuştur. Bu aşamada kendilerinden ailelere dair herhangi bir isim, numara vs. alınmamıştır. Sadece muhtarlarla muhabbet edilmiş; Karaman, fabrika ve işçiler üzerine onların gözlemlerinden yararlanılmıştır. Muhtarlar, yıllardır Karaman'da yaşayan bazı kişiler ve fabrikada çalışmakta olan araştırmacının tanıdığı kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda karı-koca fabrikada çalışan çiftlerle ilgili bir araştırma yapılmasının anlamlı olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Konu üzerinde yeterli araştırmalar yapıldıktan ve sorular hazırlandıktan sonra işçi çiftlerle irtibat kurmak için sahaya çıkılmıştır. İşçi çiftleri bulmak için herhangi bir fabrikaya gidilmemiştir. Bunun sebebi de; araştırmacı ve katılımcılar arasında fabrika ve kurumsal ilişkilerin aracı kılınmak istenmeyişidir. Fabrika ismi olmadan onların kendi yaşadıkları sosyal çevreleri içinde görüşmeler yapmanın kişilerin kendilerini samimi bir şekilde ifade etmelerini sağlayacağı düşünülmüştür. Saha araştırmasının başında Karaman ve mahalleleriyle ilgili bir çevre analizi yapılmıştır. Bazı mahallelerde işçiler yoğunlukta bazı mahallerde ise sayıları çok azdır. Önce bir mahalle muhtarı ve muhtarlar derneği genel başkanıyla görüşmeler yapılmış ve onlar araştırmacıya hangi

mahallelerde işçilerin yoğunlukta olduğu hakkında bilgi vermişlerdir. İşçilerin sayıca daha fazla olduğu mahalleler belirlendikten sonra o mahallelerin muhtarlarıyla önce telefonla sonra yüz yüze iletişime geçilmiştir. Bu çalışmanın rızaya dayalı bir şey olduğu, araştırma kapsamında neyin amaçlandığı, neden bu çalışmanın yapıldığı ile ilgili kendilerine bilgi verilmiştir. Karaman İl Emniyet Genel Müdürlüğünden alınan onay da kendilerine gösterilmiştir. Ama bu onayın araştırmacı ve katılımcıların güvenliği için olduğu, herhangi bir mecburiyet, zorunluluk içermediği anlatılmıştır. Mahalle muhtarlarına böyle bir araştırma için kendileri de isterse araştırmacıya bu konuda yardım edip etmeyecekleri sorulmuştur. Olumlu cevap veren muhtarlara mahallerinde işçi çiftlerin olup olmadığı ve varsa aileler ve araştırmacı arasında aracı olma durumlarıyla ilgili bilgi alınmıştır. Öncelikle mahallerinde işçi çiftleri tanıyan muhtarlar onlarla iletişime geçmiş, araştırmayı ailelere anlatmışlar, böyle bir araştırma için vakit ayırıp ayırmayacakları sormuşlardır. Yine bu durumun zorunlu bir şey olmadığı tamamen gönüllük esaslı olduğu ailelerle konuşmadan önce muhtarlara anlatılmıştır. Numarasını araştırmacıya vermeyi ve böyle bir araştırma için vakit ayırabileceklerini söyleyen ailelerin numaraları muhtardan alınmıştır. Araştırmacı daha sonrasında kendileriyle telefon aracılığı ile irtibata geçmiş ve tekrar telefonda araştırma hakkında bilgi vermiş araştırma için bir mecburiyetleri olmadığını her seferinde dile getirmiştir. Aynı şekilde Karaman'da bulunan on altı (16) ilkokul ve ortaokul ayrıca bir (1) lise olmak üzere toplam on yedi (17) okula gidilmiştir. Okullarda rehber öğretmen ya da ilgili öğretmenlerle görüşülmüş, anne ve babası da işçi olan öğrencilerinin olup olmadığı varsa ailesiyle araştırmacı arasında aracı olup olmayacakları sorulmuştur. Kabul eden öğretmenler velilere durumu anlatmış ve rızası olan velilerin numarasını öğretmenler araştırmacıya vermiştir. Ailelerle araştırmacı arasında sürekli birileri referans olmuştur. Bazı ailelerle görüşmeler yapıldıktan sonra kendileri araştırmacıyı tanıdıkları işçi akrabalarına yönlendirmişler ve araştırmacı bu şekilde de ailelere ulaşma imkânı bulmuştur. Bu hem onların güvenliği, rahat etmeleri hem de araştırmacının güvenliği için önemlidir. 26 işçi çifte bu şekilde ulaşılmıştır. İşçilerin uygun gördükleri mekânlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kırk altı (46) tanesiyle kendi evlerinde, iki (2) tanesiyle bir akrabasının evinde, dört (4) tanesiyle ise çocuklarının okulunda görüşmeler yapılmıştır. Okulda görüşme yapılan iki (2) kişinin ayrıca evlerine de gidilmiş ve eşleriyle orada görüşülmüştür. Toplamda yirmi altı (26) aileden yirmi dört (24) tanesinin evlerine gidilmiştir. Araştırmacı ailelerin mahremiyeti ve kendilerini

rahat hissetmeleri için süreci tek başına yürütmüş, görüşmeler ve saha araştırması boyunca kendisine yardımcı araştırmacı eşlik etmemiştir. Saha araştırması yaklaşık dört (4) aylık bir süreçte tamamlanmıştır.

4. BULGULAR

Eşlerin ikisinin de fabrikada işçi olarak çalıştığı aileler üzerine yapılan bu çalışmanın saha araştırması kapsamında, işçi katılımcılardan; kişisel bilgi formu, derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem sonucu elde edilen veriler bu bölümde değerlendirilecektir. Bu başlık altında öncelikle; katılımcılara ait demografik bilgiler değerlendirilecektir. Daha sonrasında görüşmeler yoluyla ulaşılan bilgiler sekiz (8) ana tema ve her temanın altında yer alan alt başlıklar kapsamında incelenecektir. İlk olarak katılımcıların; fabrika ile ilgili aktardıkları bilgilere yer verilecektir. İkinci ana temada; işçilerin işçi algıları ve fabrikada kendilerine sağlanan veya sağlanmayan sosyal hak ve yardımlar hakkındaki değerlendirmeleri yer alacaktır. Üçüncü ana temada; katılımcıların kadınların çalışma hayatına ilişkin görüşleri incelenecektir. Aile ve fabrika dördüncü ana temayı oluşturmaktadır. Bu başlık altında; eşler arası ilişkiler, ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkileri ve fabrikada çalışmanın aile hayatı üzerindeki etkilerine yer verilecektir. Beşinci temada; işçilerin mülk sahibi olmak amacıyla bankayla kurdukları borç ilişkisi üzerinde durulacaktır. Altıncı tema çerçevesinde; işçilerin akraba, komşu gibi yakın çevreyle ilişkileri; yaşadıkları mahalle ve şehirle ilgili görüşleri incelenecektir. Yedinci tema kapsamında işçilerin fabrika dışındaki sosyal hayatları ele alınacak, sekizinci ve son temada ise; işçilerin gelecek algılarına yer verilecektir. Saha bulguları aktarılırken kadın ve erkek işçilerin anlatımlarına bağlı kalınmasına dikkate edilmiştir. Katılımcılara kendi isimlerinden farklı olarak kod ismi verilmiş ve anlatımlarından sonra parantez içinde isim, yaş ve fabrikadaki konumlarıyla ilgili bilgiler yer almıştır.

4.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Tablo 4-1: Katılımcıların isim, yaş, eğitim düzeyi ve fabrikadaki konumlarına ilişkin bilgiler

Aile No	İsim	Yaş	Eğitim	Fabrikadaki Konum
1. Aile	Ayşe Hanım	43	İlkokul	Çavuş
	İsmail Bey	47	Ortaokul	Vardiya Şefi
2. Aile	Rabia Hanım	39	İlkokul	Düz İşçi
	Hasan Bey	37	İlkokul	Düz İşçi
	Zeynep Hanım	35	İlkokul	Düz İşçi
3. Aile	Ahmet Bey	39	İlkokul	Usta İşçi
	Zeliha Hanım	38	İlkokul	Düz İşçi
4. Aile	Ercan Bey	40	İlkokul	Düz İşçi
	Hatice Hanım	38	İlkokul	Düz İşçi
5. Aile	Osman Bey	46	İlkokul	Düz İşçi
	Âlime Hanım	46	İlkokul	Düz İşçi
6. Aile	Mustafa Bey	45	İlkokul	Usta İşçi
	Gönül Hanım	37	Ortaokul	Düz İşçi
7. Aile	Gökhan Bey	37	İlkokul	İşçi (Yazıcı)
	Dilek Hanım	31	İlkokul	Düz İşçi
8. Aile	Durmuş Bey	45	İlkokul	Düz İşçi
	Bahar Hanım	37	İlkokul	Düz İşçi
9. Aile	Sadık Bey	43	İlkokul	Usta İşçi
	Cemile Hanım	25	Ortaokul	Düz İşçi
10. Aile	Kadir Bey	26	Ortaokul	Usta İşçi
	Fadime Hanım	40	İlkokul	Düz İşçi

11. Aile	Hüseyin Bey	45	İlkokul	Vardiya Şefi
	Seda Hanım	45	İlkokul	Düz İşçi
12. Aile	Nihat Bey	50	İlkokul	Vardiya Şefi
	Hafize Hanım	29	Lise	Düz İşçi
13. Aile	Tacettin Bey	35	İlkokul	Usta İşçi
	Zehra Hanım	43	İlkokul	Düz İşçi
14. Aile	Ali Bey	42	İlkokul	Düz İşçi
15. Aile	Hacer Hanım	52	İlkokul	Düz İşçi
	Hakan Bey	56	Lise	Düz İşçi
16. Aile	Suzan Hanım	39	İlkokul	Çavuş
	Hakkı Bey	35	Lise	Usta İşçi
	Fatma Hanım	34	İlkokul	Çavuş
17. Aile	Bayram Bey	36	İlkokul	Usta İşçi
	Hülya Hanım	30	Ortaokul	Düz İşçi
18. Aile	Ömer Bey	30	İlkokul	Usta İşçi
	Gülbahar Hanım	28	Lise	Düz İşçi
19. Aile	Emre Bey	32	Lise	Usta İşçi
	Beyza Hanım	40	İlkokul	Düz İşçi
20. Aile	Muhsin Bey	39	İlkokul	Düz İşçi
	Büşra Hanım	40	İlkokul	Düz İşçi
21. Aile	Selami Bey	37	İlkokul	Düz İşçi
	Melek Hanım	34	İlkokul	Düz İşçi
22. Aile	Murat Bey	35	İlkokul	Usta İşçi
	Raziye Hanım	45	İlkokul	Düz İşçi
23. Aile	Yahya Bey	46	İlkokul	Düz İşçi

24. Aile	Nazan Hanım	28	Ortaokul	Çavuş
	Fatih Bey	29	Lise	Düz İşçi
25. Aile	Merve Hanım	28	Ortaokul	Düz İşçi
	Enes Bey	31	Lise	İşçi (Sevkiyat elemanı)
26. Aile	Gülistan Hanım	43	Ortaokul	Düz İşçi
	Mahmut Bey	48	Ortaokul	Düz İşçi

Araştırmaya 26 kadın ve 26 erkek işçi katılmıştır. Kadınlar 25- 52 yaş aralığındadır. Erkekler ise 26-56 yaş aralığındadır. Kadın işçilerin yaş ortalaması 37; erkek işçilerin yaş ortalaması ise 39'dur. Katılımcılar 37 kişi ilkokul, 9 kişi ortaokul ve 6 kişi ise lise mezunudur. Fabrikada çalışan işçiler arasında konum farklılıkları vardır. İşçiler kendi arasında düz işçi, usta işçi, ustabaşı, vardiya şefi, çavuş şeklinde olmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 32 tanesi düz işçi, 3 tanesi vardiya şefi, 3 tanesi çavuş ve 14 tanesi usta işçidir.

Tablo 4-2: İşçi çiftlerin çocuk sayıları ve çocukların yaşları

Aile No	Çocuk sayısı	Çocukların Yaşları
1. Aile	2 çocuk	22, 18
2. Aile	2 çocuk	16, 14
3. Aile	2 çocuk	12; 3,5
4. Aile	5 çocuk	17, 16, 15, 11, 10
5. Aile	3 çocuk	20, 14, 13
6. Aile	1 çocuk	14
7. Aile	2 çocuk	14, 11

8. Aile	2 çocuk	11, 7
9. Aile	2 çocuk	18, 14
10. Aile	2 çocuk	7, 2
11. Aile	3 çocuk	20, 14; 2,5 aylık
12. Aile	2 çocuk	24, 20
13. Aile	2 çocuk	11, 10
14. Aile	5 çocuk	20, 19, 13, 9, 9
15. Aile	4 çocuk	20, 26, 29, 34
16. Aile	5 çocuk	23, 15, 13, 12, 10
17. Aile	2 çocuk	10, 6 aylık
18. Aile	2 çocuk	9, 7
19. Aile	1 çocuk	5,5
20. Aile	3 çocuk	17, 14, 13
21. Aile	3 çocuk	17, 9, 3
22. Aile	2 çocuk	10; 3,5
23. Aile	3 çocuk	22, 11, 8
24. Aile	1 Çocuk	14 aylık
25. Aile	1 çocuk	5
26. Aile	2 çocuk	23, 21

Katılımcı çiftlerin bir özelliği de; çocuk sahibi olmalarıdır. Araştırma grubunda en az bir (1) en fazla beş (5) çocuğu olan çiftler yer almaktadır.

Tablo 4-3: Katılımcıların fabrikada çalışma saatleri ve vardiya şekilleri

3 vardiya/ 8 saat	2 vardiya12 saat	Sadece gündüz 12 saat	Sadece gündüz 8 saat	2 vardiya (12-8 vardiyası hariç) 8 saat
7 erkek işçi	17 erkek işçi	2 erkek işçi	---	---
24 kadın işçi	---	---	1 kadın işçi	1 kadın işçi

Araştırma grubunda yer alan her ailede en az bir eş vardiyalı çalışmaktadır. Görüşme yapılan 26 ailenin 23'ünde eşlerin ikisi de fabrikada vardiyalı çalışmakta; sadece 3 ailede eşlerden biri sadece gündüz diğeri vardiyalı çalışmaktadır.

Tablo 4-4: İşçilerin doğum yerlerine göre dağılımı

Karaman/ Merkez	Karaman'ın Köyleri	Mersin	Konya
18	11	15	8

Araştırmaya katılan katılımcılar memleketlerine göre kategorilendirilmiştir. Karaman merkez ve köyleri olmak üzere iki şekilde incelenmiştir.

Tablo 4-5: İşçilerin fabrikada çalışma süreleri

0-1 yıl	1-5 yıl	5-10 yıl	10-20 yıl	20-30 yıl
10 işçi	13 işçi	14 işçi	10 işçi	5 işçi

Fabrikada çalışan işçiler çalıştıkları yıl süresine göre sınıflandırılmıştır. En fazla işçi 5-10 yıl arasında fabrikada çalışan grupta bulunmaktadır.

Tablo 4-6: Çiftlerin evlilik süreleri

1-5 yıl	5-10 yıl	10-20 yıl	20-30 yıl	30-40 yıl
2 çift	3 çift	12 çift	8 çift	1 çift

Çiftlerin evli oldukları sürelerle göre dağılımları yapılmıştır. Evlilik süreleri 10-20 yıl arasında olan çiftler ağırlıktaki grubu oluşturmaktadır.

Tablo 4-7: Katılımcıların konut mülkiyeti durumlarına göre dağılımı

Kira	Kendimizin	Kira Değil Bizim de Değil
9 aile	16 aile	1 aile

Katılımcıların konut durumlarının dağılımları yapılmıştır. 16 ailenin kendilerine ait bir evi bulunmaktadır. 9 ailenin ise evi kira 1 ailenin ise evi ne kendilerinin en de kiradır.

Tablo 4-8: Katılımcıların ailelerinde sürekli bir sağlık problemi olan birey sayısı

Şeker Hastası	Tansiyon Hastası	Kalp Rahatsızlığı	Mide Rahatsızlıkları	Epilepsi	Engellilik/ felç gibi sağlık problemleri	Diğer rahatsızlıklar
2 kişi	1 kişi	1 kişi	2 kişi	1 kişi	2 kişi	6 kişi

Tablo 4-9: Hanede aile üyeleri harici birinin olma durumu

Var	Yok
2 aile	24 aile

Görüşme yapılan ailelerin sadece ikisinde aile üyelerinin haricinde başka bireyler de bulunmaktaydı. Bir ailede babanın babası, diğer ailede ise annenin annesi aile üyeleri ile birlikte yaşamaktaydı. Katılımcı ailelerin yapısına bakıldığında; ağırlık çekirdek aile olduğu görülecektir.

4.2. FABRİKADA ÇALIŞMA

Katılımcılara fabrikada işe nasıl başladıkları, neden fabrikada çalışmayı tercih ettikleri, fabrikada çalışmanın olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olduğu, fabrikada bir günlerinin nasıl geçtiği, fabrika içi sosyal ilişkileri ve bir iş yeri olarak fabrikayı nasıl değerlendiklerine dair sorular yöneltilmiştir. Fabrikada çalışan işçilerin günde en az 8 en fazla 12 saati fabrika içinde geçmektedir. Dolayısıyla içinde bulunan kişiler olarak işçilerin fabrika hakkındaki değerlendirmeleri son derece önemli olmaktadır.

4.2.1. İşe Başlama Hikâyeleri

Katılımcılardan ilk olarak; fabrikada çalışmaya nasıl başladıklarını anlatmaları istenmiştir. İşçiler kendilerini, fabrikada işe başlamaya götüren süreçte neler yaşadıklarını anlatmıştır. Bu anlatımlarda öncelikle; göç ve eğitimle ilgili ifadeler öne çıkmıştır. Bunun yanı sıra çevrelerindeki kişilerin önerisiyle fabrikada çalışmaya adım atan veya maddi imkânsızlıklar sebebiyle ailelerine destek olmak için fabrikada çalışmaya başlayan katılımcılar kendi hayatlarıyla ilgili bilgiler vermiştir.

4.2.1.1. Karaman'a Göç

Katılımcıların işe nasıl başladıklarıyla ilgili ifadelerde; Karaman'ın köylerinden ve civar şehirlerden Karaman'a göç ettikleri ve bu şekilde işe başladıkları öne çıkan temalardan biri olmuştur. Aileleri göç etmeye götüren sebepler; çocuklarının eğitimi ile ilgili konular ve ekonomik problemlerdir. Köyde yaşayan aileler çocuklarının eğitim hayatlarına devam etmelerini ve daha iyi şartlarda okula gidebilmelerini sağlamak için Karaman'a göç etmektedirler. Bazı köylerde öğrenci sayısı az olduğu için ortaokul ve liseye giden öğrenciler ya taşınmalı sistemle Karaman'ın merkezdeki okullarına gelmekte ya da şehir merkezinde yatılı kalmakta, bu şekilde okullarına gitmektedirler. Bazı aileler çocuklarını taşınmalı sistemle okula göndermeye sıcak bakmamaktadır. Daha güvenli olacağı düşüncesiyle çocuklarıyla birlikte şehre taşınmayı tercih etmektedirler. Durmuş Bey ve Dilek Hanım (karı-koca) iki çocuklarıyla birlikte Çocuklarının eğitimi dolayısıyla Karaman'a göç ettiklerini şu şekilde anlatmışlardır:

“Ashında önceden biz köydeydik Silifkeliyiz biz, köydeydik. Ordan artık belli şartlar; çocukların okuma şartları gelişti, köyde sadece artık ilkokul var. Onların ortaokul okuması için ya merkeze taşınman lazım ya da taşınmalı sisteme vermen lazım. Biz de çocuklara pek güvenemedik, yanında

olmak istedik. Belli başlı şey olur, çocuklar daha büyük yerde okur niyetiyle kalktık geldik buraya.”(Dilek Hanım, 31, Düz işçi)

“Şartlardan dolayı. Bir de çocuklar okula başladı. Çocukların okulu şeye binecekti servise, taşınmalı olacaktı. Benim kızı da araba çok tutar. Yani çocuk rezil olacak. Biz en iyisi böyle bir iş yapalım çocuklar da okusun yanımızda. Hem sigortamızı tamamlayalım hem çocuklar okusun. İşte böyle devam ediyor bakalım nereye kadar?”(Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

Beş çocukları olan Ercan Bey ve Meryem Hanım üç çocuğuyla birlikte köyde yaşamaktayken; hem yatılı bir şekilde eğitimlerine devam eden çocuklarının yanına gelmek, onlara daha yakın olabilmek hem de diğer küçük çocuklarının daha iyi bir eğitim almalarını sağlamak için Karaman’ a taşınmışlardır. Ayrıca şehirde yatılı kalan çocuklarına aile masraf yapmaktadır. Yanlarında olan diğer küçük çocukları da okula devam ettikleri takdirde aynı süreci izleyeceklerdir. Dolayısıyla köyden şehre göç etmek çocukları şehirde yatılı okuyan ailelere mantıklı gelmektedir. Fakat köyde hayvancılık ve tarımla uğraşan aileler şehirde de geçimlerini bir şekilde sağlamak zorundadır. Dolayısıyla şehre geldikten sonra süreç fabrikada çalışmaya başlamak şeklinde devam etmektedir. Bu durum; sadece bu ailenin yaşadığı bir süreç değildir Karaman’a göç edip gelen bazı ailelerin de yaşadığı ortak bir süreç olmaktadır.

“Köyden taşındık geldik. Burda da işimiz olmayınca mecburen başvurduk fabrikaya. Çocuklarımız büyüdü, çocuklarımız okuyacak. Onların geleceğini kurtarmak için taşındık buraya. Köyde zor oluyor. Köyde bir hayvan taşıyon başka bir şey yok. Çocukları da orda koysan da çocukların bir geleceği yok. O yüzden çocuklarımız için taşındık buraya. Ayrancıyı biliyon mu? Oranın köyü. Buraya 2 saatlik yol. Uzak. Fabrikaya gireriz diyerekten geldik. Kendimiz fabrikada çalışırız, çocuklarımız da okur, okuyan okur, okumayan da bir mesleğe veririz diye geldik.” (Meryem Hanım, 38, Düz İşçi)

“Şimdi biz normalde koyunculuk yapıyorduk diyelim. Çocuklar okuyunca bize uzak geldi çocuklar. Biraz daha yaklaşmak istedik.”(Ercan Bey, 40, Düz İşçi)

Karaman şehir merkezinde, fabrikaların sayısının çok olması burada istihdamın artmasına yol açmaktadır. Bu durum civar yerlerden ailelerin göç etmesi için itici bir

güç olmaktadır. Fabrikalar diploma vs. olmadan kişilerin çalışabilmesini sağladığı ve sigorta imkânı sunduğu için buralarda çalışmak, diğer işlere kıyasla daha cazip gelmektedir.

“Fabrikaya çalışmaya biraz maddi yönden, biraz sigorta yönünden, işte biraz çocukları düşünerekten böyle başladık yani. Ben de buralı değilim. Ben Mersinliyim. Yani Silifke’den geldim. Bura geleli 3 sene 3,5 sene oluyor. Sigortamız eksikti hem çocuklar okusun dedim hem sigortamı tamamlayalım. Böyle çıktık geldik. Önce işi ayarladım ondan sonra evi getirdim. Mersinde böyle bir imkân yok yani. Böyle bir imkân olsa benim burda işim ne yani. Orda çalışırım kendi memleketimde. Daha rahat daha kendi memleketim ne bileyim. Ama işte burda fabrika çok olunca. Biz öyle kalktık geldik yani.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

Köyde yaşayan ailelerin köydeki ürünlerden elde ettikleri gelirin daha az olması ve düzensiz bir şekilde para kazanıyor olmaları da göç etmeleri için itici bir sebep olmaktadır. Köyde tarlalarındaki ürünlerden kazanç sağlayan kişilerin düzenli bir gelirleri olmamakta ancak ürünlerini sattıkları zaman bir meblağ elde etmektedirler. Çiftçilerin ürünleri tarlaya ekme ve onlara bakım sürecinde sarf ettikleri masraf fazla olduğu takdirde bir de ürün satımı sonrası yeterli bir kazanç sağlayamazlarsa kendileri ve aileleri ekonomik anlamda sıkıntı çekebilmektedir. Dolayısıyla en azından az da olsa her ay fabrikada düzenli bir gelirin gelmesi onlar da yarın ne olacak endişesini ortadan kaldırmakta ve kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır.

“Mesela o zaman biz köydeydik. Köyde domatis ettik biraz, çiftçiydik yani. Domatis para etmedi ben de dedim; bizim biradere; ya böyle böyle yanına işçi alınırsa bana haber ver ben de geliyim başka çare kalmadı. Çünkü gün gün şey oluyoruz yani; sigorta yok, bi şey yok. Çektiğimiz rezillik mazot, gübreye gidiyor bi şey anlamazdık. O yüzden geldik yani ondan sonra da işte burda 18 gün çalıştım 400 milyon lira para aldım. Biz o kadar çalıştık mesela domatis ettik sandığı 5 liraydı o zamanlar. 60 kasa sarardım traktörümüzle götürürdüm 300 milyon para tutardı. 100 milyonu mazot aldın. O yüzden boşlayıverdik yani fabrikaya geldik.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Karaman'ın köylerinin dışında civar şehirlerden Karaman'daki fabrikalarda çalışmak amacıyla buraya göç eden aileler de vardır. Özellikle aileler; Mersin'in Mut ve Silifke ilçelerinden onun haricinde Konya ve ilçelerinden Karaman'a göç etmişlerdir. Saha araştırması kapsamında özellikle Mersin'in Mut ve Silifke ilçelerinden gelen çok fazla kişiyle karşılaşmıştır.

“Benim aslım Mersinli, Silifkeli, Yörük. Burda köyden geldik. 98’de evlendikten sonra askere gittim askerden geldikten sonra 2005’ten beri Karaman’a geldik. Dedik baktık buralarda sigortalı bir iş yok; ya Mersin’den, Silifke’den boşu boşuna hayatlarımızı bitirmeyelim, dedik biz sigortalı bir işe gidelim çalışalım. Tabi biz Karaman’ı il olarak daha geniş Silifke ilçedir diyerekten ondan geldik. İlk önce fabrikaya girdik.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

4.2.1.2. Eğitim Hayatından Kopuş

Katılımcıların anlatımlarında; kendilerini fabrikada çalışmaya götüren süreçte okulu yarıda bırakmaları, eğitimlerine devam etmemeleri veya çeşitli sebeplerden dolayı devam edememeleri öne çıkmaktadır. Görüşme yapılan işçilerin eğitim durumları incelendiğinde çoğunun ilkokul ve ortaokul mezunu; çok azının ise lise mezunu olduğu görülecektir. Bazı katılımcılar önceleri başka işlerde çalışıp sonrasında fabrikaya girmişlerdir fakat bazıları okuldan küçük yaşlarda ayrıldıktan sonra direkt fabrikada çalışmaya başlamışlardır.

“Ortaokuldan bazı şeylerden dolayı ayrıldım. Şimdi boş gezmeyeyim diye bir de erkek evladı olduğumuz için boş gezmekense çalışmayı yeğlemeyi öngördüm. Öylelikle başladı. İlk zaten başladığımda sigortasız olarak başladım ben ufak bir fabrikada. Daha sonra patronuyla anlaşamadım sigortamı yapma konusunda üzerine gittim olmadı yapamam dedi ordan ayrıldım. Büyük bir fabrikaya başvurdum. Orda sigortamı yaptırdım orda devam ettim. Askere gidinceye kadar orda çalıştıktan sonra askerliğimi yaptım, tekrar devam ettim, aynı böyle devam ediyorum.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

Bazı erkek işçilerin anlatımlarında yer alan ifadelerle göre Sadık Bey'in de dediği gibi süreç şu şekilde işleyebilmektedir; okuldan ayrılış, fabrikada çalışma,

askerlik ve tekrar fabrikada çalışma. Başka bir lise mezunu erkek işçi de aynı süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Okul bittikten sonra başladım. İşte askerden geldikten sonra tekrar devam ettim.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

Okula devam etmeyen kişilerin yapacakları alternatif bir iş ya da kendi işleri, dükkânları vs. yoksa hayatları fabrikaya doğru yönelmektedir. Çünkü fabrikaların çok olduğu bir şehir olan Karaman’da kişilerin ilk başvuracağı yer de fabrika olmaktadır. Dolayısıyla pek çok kişi başka bir iş yapmak yerine direkt fabrikada işe başlamaktadır.

“Fabrikada çalışmaya nasıl başladım? Burda yapacağımız başka bir iş olmadığı için fabrika olduğu için okul okumadık da o zamanki şeyden dolayı o yüzden fabrikaya başladım. “ (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Küçük yaşta okuldan ayrılıp fabrikada çalışmaya başlayan kişilerin anlatımlarında ortaya çıkan önemli bir şey de; onların çocuk yaşlarda çalışmaya başlamış olmaları gerçeğidir. Maddi sıkıntılar, çocuk yaşta iş hayatına atılmalarında en önemli neden olarak gösterilmektedir.

“Okuldan çıktık başladık işe. İlkokul 5 de. 96 – 95 mi 94 mü 95 mi o zamandan beri çalışıyorum ben. O zaman şeye gittik biz ya İzmir de narenciye fabrikasına gittik. Köyden aynı böyle biri topladı götürdü. Orda kalırdık 8-9 ay. Yatılı olarak giderdik. Aynı burda yatılı olanları gibi. 8-9 ay çalıştık mı gelirdik köye sonra yazın. Yaz dönemi köyde olurduk. Kış dönemi orda çalışırdık. Ben bura evlendikten sonra başladım.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

“14 yaşında başladım. Mesleğim yoktu. Yokluktan, mecburiyetten başladık fabrikaya. 1994’ten beri fabrikada çalışırım.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Çocuk yaşta fabrikada çalışmaya başlayan bazı katılımcılar önce yaz tatillerinde çalışmaya başladıklarını, sonra okuldan ayrıldıklarını ve akabinde öğrenciliği tamamen bırakarak iş hayatına atıldıklarını ifade etmişlerdir. Yani eğitimden kopuş süreci yaz tatillerinde çalışmakla başlamakta ve devam etmektedir.

“Bekârken başladım zaten çalışmaya. Okul dönemlerinde yaz tatillerinde. Sonra da ortaokulu bırakınca devam ettim. Yaz dönemlerinde

gidiyorduk. Babam yoktu zaten annemle çalışıyorduk. Onunla aynı fabrikaya gittik. Orada beraber çalıştık.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

“Ortaokuldan çıktıktan sonra fabrika ortamına başladım zaten. Yazları marketlerde falan çalışıyordum. Ortaokul bittikten sonra fabrika dönemine başladım.” (Cemile Hanım, 26, Düz İşçi)

4.2.1.3. Eş/Akraba/ Arkadaş Tavsiyesi

Katılımcıların fabrikada işe başlama süreçlerinde akraba, arkadaş ve eşin rol oynadığı görülmüştür. Saha araştırmasında katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlarda kişilerin akrabalarından ve yine arkadaş çevrelerinden pek çok kişinin fabrikada işçi olarak çalıştığı anlaşılmıştır. Bu bazen ebeveyn, bazen kardeşler, bazen komşu olabilmektedir. Fabrikada hali hazırda çalışan bir kişi; akrabası, arkadaşı veya eşinin de aynı fabrikada çalışması için aracı olabilmektedir.

“Yani şimdi girdiğim yere yengemin kız kardeşi çalışıyordu o önerdiydi. Başta öylelikle girdiydim. Öylelikle çalışmaya başladım işte.” (Gönül Hanım37, Düz İşçi)

“Abim çalışıyordu. Onun vasıtasıyla başladım. Öyle devam ediyoz işte.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Rabia Hanım ve Hakan Bey’in işe fabrikada işe başlamalarında eşleri aracı olmuştur. Eşlerden biri fabrikada çalışırken diğer eş de aynı fabrikada işe başlayabilmektedir. Hakan Bey ve Rabia Hanım da eşleriyle birlikte aynı fabrikada çalışmaktadır.

“Fabrikada çalışmaya nasıl başladım? 3,5 sene önce eşimin bir iş başvurusu ile beraber amcamın karısıyla ben de iş hayatına başlamış oldum.”(Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

“Yani iş başvurusu yaptık iş başvurusundan bi kaç gün bekledik sonradan çağırmadılar yani. Birinin şeyiyle yani eşim söylemiş zaten orda gelsin görelim demişler. Vardık hemen başladık.” (Hakan Bey, 56, Düz İşçi)

Karaman’ın köylerinden veya civar şehirlerinden Karaman’a iş için göç edip gelen kişilerin göç ve fabrikada işe başlama süreçlerinde de akrabalar rol oynayabilmektedir. Karaman’da çalışan kişiler akrabalarına şehri anlatmakta ve

burada çalışabilme imkânı olduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla buldukları yerlerde iş imkânı olmadığı için veya başka sebeplerden dolayı çalışamayan kişiler de akrabalarının burada çalıştığını görüp onların önerisiyle şehre göç etmektedirler. Ayrıca tanıdık birilerinin de olması bilmedikleri bir yere gelirken onlara güven vermektedir.

“Daha önce Silifke’de oturuyorduk biz, orda hayvancılık ve çiftçilikle uğraşıyorduk normalde. Burdaki akrabalarımız sayesinde oldu. Akrabalarımızın işte burda daha iyi işte sigortanız başlar. O şekilde geldik başladık 10 yıl önce. Buraya çalışmak için geldik. Geldik başladık o günden bu tarafa da devam ediyoruz. 10 yıldır çalışıyoruz.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Muhsin Bey de 13 yıl önce akrabasının önerisiyle Mersin’in Mut ilçesinden Karaman’a ailesiyle birlikte göç etmiştir.

“Benim biraderim burda çalışırdı o dedi; böyle böyle dedi. Onun şeyinle geldik işte başladık. Bir ay sonra da eşimi getirdim, tekrar eşimle beraber çalışmaya başladık işte.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Yine Muhsin Bey’in anlatımında olduğu gibi önce erkekler şehirde işi ve evi ayarlamakta sonra ailelerini getirmektedir. Baba işe başladıktan sonra evin geçimini sağlamak için anne de ardından fabrikada işe başlamaktadır.

4.2.1.4. Kadın İşçiler: Aileye/Eşe Destek

Kadın katılımcıların bazılarının fabrikaya nasıl başladıklarıyla ilgili sürece dair anlatımlarında eşlerinden sonra fabrikaya girdikleri anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de; maddi problemlerdir. Ekonomik sıkıntılar baş gösterdiğinde, tek bir eşin çalışmasıyla evin ve çocukların ihtiyaçları karşılanamadığı takdirde kadınlar da iş hayatına girebilmektedir. Eğer eşleri fabrikada çalışıyorsa onlar da fabrikada işe başlayabilmektedir. Kadınlar anlatımlarında; eve katkı, eve destek, eşe yardımcı olmak gibi ifadelerle sıkça yer vermişlerdir.

“Fabrikada çalışmaya nasıl başladım? Biz buraya taşındıktan sonra kalabalık bi aile olunca eşimin tek çalışması ile geçinemediğimiz için çalışmaya başladım yani.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

“Fabrikada çalışmayı kızım üniversite kazandı işte eşim tek çalışıyordu. Yetiştiremedi bende ona destek olmak amacıyla girdim.” (Seda Hanım, 45, Düz İşçi)

“Valla nasıl başladım işte hem biraz şey benim öncesinden çalışmışlığım vardı onu hani pirimimi şey yapmak için hem de çocuklar büyüdü hani biraz daha eve katkı olsun diye o yüzden başladım.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

Ailelerin ödenmesi gereken borçlarının olduğu durumlarda kadınlar yine devreye girmekte ve borcun ödenmesi için fabrikada çalışmaya başlamaktadır. Ailelerin ödemesi gereken borç ise genellikle bankaya olmaktadır. Kredi yoluyla mülk sahibi olanlar için her ay bankaya ödeme yapılması gerekmektedir. Ailelerin bankayla ilgili borç ilişkisi diğer başlıklarda detaylı olarak incelenecektir. Bankanın haricinde çok azı etrafındaki akrabalarına borçlanmakta ve bunu ödemek zorunda kalmaktadır. Borç aileyi rahatsız eden bir baskı unsurudur. Kadın da ailenin üzerindeki bu yükü fark etmekte ve bir an önce ailesinin bu yükten kurtulması için fabrikada işe başlamaktadır.

“Biz dükkân açmıştık. Eşim habersiz biraz borç yapmış krediyi ödeyememiş. Ama bana söylemedi kendim içinden çıkarım diye, hiç bana seslenmedi o sıkıntıyı bana yaşatmadı. Ama ne zaman bıçak kemiğe dayanuncaya kadar işte en sonunda Hülya böyle böyle dedi. Ben de dedim fabrikaya girmem. Çünkü hiç böyle fabrikaya iş ortamım olmadı. Tarlada çalıştım ama ben insanlardan çok korktum alışamam diye. O yüzden çalışmam dedim biraz bi direndim. Ama eşim de baktım iyice zor duruma girecek o yüzden gittim kendim formumu verdim.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“Ben eşime yardımcı olmak için başladım. Evin borcu bi an önce bitsin eşyalarımızı alabilelim diye. O nedenle başladım ben. Evi aldık ondan sonra girdim ben işe.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

Bazen de Zeynep Hanım’ın anlatımında olduğu gibi maddi sıkıntılar yaşayan ailelerde kadınlar eşlerinden önce bu yükün altına girebilmekte ve ailesini geçindirmek zorunda kalabilmektedir. Saha araştırmasında kocalarından daha önce fabrikada işe başlayan kadın işçilerle de karşılaşmıştır. Onların da genel olarak ifade ettikleri şey; maddi problemlerdir.

“Evlendik, hiçbir şeyimiz yoktu, işte fakirdik. Girdik çalıştık. 11 senedir çalışıyorum 12 senedir. O zaman eşimin işi yoktu, eşimi almadılar, ben girdim. Evimiz kiraydı. Mecbur şey yoktu, bir gelirimiz yoktu yani. İkimiz de bir mezuniyetimiz yok, ikimiz de ilkokul mezunuyuz. Mecbur evi geçindirmek için.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

4.2.2. Fabrikayı Tercih Etme Sebepleri

Katılımcılara neden fabrikada çalışmayı tercih ettikleri sorulmuştur. Fabrikada sosyal güvenceleri olduğu için, okula devam etmedikleri, ellerinde bir meslekleri olmadığı ve diğer işlere göre her ay düzenli maaş alabildikleri için fabrikayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aslında işçilerin tercih sebeplerine verdikleri cevaplara bakıldığında çoğu işçinin ifade ettiği gibi; fabrikada çalışmak bir tercih değil de mecburiyet halidir.

4.2.2.1. SGK

Katılımcıların hemen hemen hepsi fabrikada sosyal bir güvenceye sahip oldukları için burada işe başladıklarını söylemişlerdir. Sosyal güvencelerinin olması kendileri ve ailelerini rahatlatan bir unsurdur. Fabrikada çalışmaya başlamadan önce başka işlerde çalışan kişileri en çok sıkıntıya sokan şey; çalıştıkları yerlerde sigortalarının olmayışı ya da kendilerinin sigorta primlerini yatırmakta zorlanmalarıdır. İşçiler tarlada veya bir dükkânda, bir mağazada, bir markette çalışmaya kıyasla fabrikanın kendilerine sigorta olanağı sunmasından dolayı burayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Sigortasız çalışmanın olumsuz bir şey olduğunu fabrikadan önce başka işlerde çalışarak deneyimleyen katılımcılar da olmuştur.

“Ben köyde tarlada çalışmayı tercih ettim. O şekilde başladı daha sonrasında 5-6 sene sonrasında o çalıştığım insanların yanından ayrıldım. Şimdiki çalıştığım fabrikaya başladım. Yani ondan önce çalıştığım işte benim sigortam yoktu. Şimdi fabrikada sigortalı çalışıyorum. Mesela güvencem var en azından öyle.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

Fabrikadan önce hamalcılık yapan Osman Bey sigorta primlerini kendisi yatırırken zorlandığını ve sigorta nedeniyle fabrikaya girdiğini ifade etmiştir.

“Sigortayı yatıramıyorsun. Ben şu ana kadar kendim yatırdım ama zorlanıyorsun 500 milyon. Sonunda emekli olup rahat etmek için. Sağlık sorunları yaşamamak için. Yeşil kart olsa yararlanamıyorsun, yararlanıyorsun da her imkânı şey edemiyorsun. Sigorta daha iyi.” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

Raziye Hanım da fabrikadan önce ekmek yapan bir dükkanda çalışmış ve hem ücretinin az olmasından hem de sigortasının olmamasından dolayı sonrasında fabrikada çalışmayı tercih etmiştir.

“Ben önce şeyde de çalıştım mayalıda (ekmek yapan bir dükkân) da çalıştım bir yıl, bir yıla yakın. Günlük 30 liraya çalıştım sonra 40’a çıkardı. Mayalı daha zor sigortan yok. Yani eve biraz da katkı olsun diye. Fabrikada 8 saatin doldu mu çıkar gelirsin. Mayalıda öyle bir şansın yok. Mayalıda 6 buçukta varır hamuru yoğurursun akşamın 6 buçuğu mu olur yedisi mi olur çıkma şansın ne zaman hamur biter ne zaman yer süpürülür öyle çıkarısın. Orda saatin geldi mi servise binmek zorundasın. Burda aldığın 30 liraya hesap et 10 saati buluyor.” (Raziye Hanım, 45, Düz İşçi)

Daha önce tarla, inşaat gibi yerlerde çalışıp sigorta konusunda sıkıntı yaşayan kişilerin yanı sıra diğer işlerde çalışmadan, öncesinde sigorta yüzünden sıkıntı çekeceklerini öngörüp başka işlere başvurmadan fabrikada işe başlayan katılımcılar da olmuştur. Bu kişilerin de dikkat ettiği unsur; sigortadır.

“Başka yapabileceğim bi iş yoktu. Tarlaya gitsem sigortam olmayacaktı. En azından burda sigortam var. En azından temiz gidip gidip geliyorum. Saati belli. Onun için.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

“Biraz daha hani burda aslında mecburiyet. Mecburiyetden ziyade işin açığı devletten sonra en sağlam yer olarak görülüyor bizim.. Düşünsenize bizim çarşıda bir lokantaya girdiğimi düşün ya da herhangi bir iş yerine. Onlar sigorta yapmıyorlar bu bir. Ondan hariç verdikleri para asgari ücretin hemen hemen yarısına denk, 800-900 lira verdikleri. (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

4.2.2.2. Eğitim Durumu

Katılımcıların bazıları herhangi yüksek bir eğitimleri olmadığı, diplomaya sahip olmadıkları için daha başka işlerde çalışmadıklarını, fabrikada böyle bir şart olmadığı için orayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aslında bu bir tercihten ziyade onlar için bir mecburiyete dönüşmektedir. Fabrika, iş başvurusunda bulunan kişiden bir eğitim belgesi istememektedir. Dolayısıyla okula devam etmeyen kişiler için hem düzenli maaş hem sigorta imkânı sunan yerlerden ilki Karaman'da fabrikalardır. Dolayısıyla fabrikada çalışmak isteyen herkes çalışmayı kabul ettiği sürece işe başlamakta bir sıkıntı yaşamamaktadır.

“Ya tercih etmesi değil okumuşluğum yok. Her yerde çalıştım; simitçi de çalıştım ondan sonra geri dönüşümde çalıştım ama yani başka şey yok, alternatif yok. Okumadıysan fabrikadan başka gidebileceğin bir yer yok.”(Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

Görüşme yapılan işçilerin eğitim durumlarına bakıldığında ağırlık; ilkokul ve ortaokul mezunudur. Bazı işçiler fabrikada işe başlamadan önce başka yollar arayabilmekte gece vardiyasından dolayı fabrikada çalışmayı istememektedirler. Fakat Fadime Hanım ve Hülya Hanım'ın da anlattığı gibi eğitim engeline takılmakta, onlara göre; geriye de çalışılacak başka bir yer kalmamaktadır.

“Valla başka yerlere giremedim. Niye? Biraz hani eğitimden dolayı birazda yaştan dolayı. Hani aslında ben istedim gündüz çalışıp akşam çocukların yanında olmayı istedim. Ama çok aradım da hani hastanedir şudur budur böyle yerleri. Hani genelde hep eğitim, bende ilkokul olduğum için en az lise mezunu şey yapıyorlardı. O yüzden fabrikayı tercih ettim.”
(Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

“Başka işler okumuş adam istiyorlar. Biz sadece ortaokula kadar okuduk. Okumuşluğum yok yani zaten başka işlerde de işçi alımı yok. Zaten Karaman'da sadece fabrika var, tarla var tarla da sadece yaz dönemi.”
(Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

4.2.2.3. Elimde Bir Mesleğim Yok/ Olsa da Yapamıyorum

Eğitimi yarıda bırakmaları ya da bırakmak zorunda kalmalarının yanı sıra kişilerin fabrikada çalışmayı seçmelerinin bir başka sebebi de; yapabilecekleri bir

mesleklerinin olmayışıdır. İnsanlar okula gitmeden ya da yüksek bir eğitim almadan da beceri gerektiren marangozluk, aşçılık vs. gibi bazı meslekleri icra edebilirler. Katılımcıların bazıları konuşmalarında yapabilecekleri bir meslekleri olmadığını o yüzden fabrikada çalışmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

“Neden fabrikada çalışmayı tercih ettiniz?”

“Ne bileyim ya da bizim elimizden ne iş gelebilir? Herhangi bir mesleğimiz olmadığı için de olabilir. Yani işte önceden herhangi bir meslek edinmemişiz okula da göndermemişler veya gitmemişiz diyelim yani bizim için ne olur ne olabilir? Fabrika olabilir diye düşündük yani.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Katılımcılar arasında beceri gerektiren bir meslekleri olan kişiler de vardır. Fakat onlar da çeşitli sebeplerden dolayı mesleklerini icra edemediklerini söylemişlerdir. Bu sebeplerin başında; maddi problemler gelmektedir.

“Benim aslında mesleğim fırıncılık. Mesleğim zaten o kadar şey değildi, maddi yönden şeyi yoktu. O yüzden fabrikaya başladım.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Kadir Bey kendi mesleğinin maddi getirisinin daha az olduğunu düşündüğü için fabrikayı tercih ederken Ömer Bey maddi problemler yüzünden kendi mesleğini (terzilik) icra ettiği dükkânını kapatmak zorunda kalmış ve fabrikada işe başlamıştır.

“Kendi iş yerim vardı kapattım. Olumsuz oldu işler, fabrikaya girmeyi tercih ettim. O şekilde başladık yani. Bir yönden de mecburiyetten yani.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

4.2.2.4. Karaman’da Fabrikaların Çok Olması

Karaman’da fabrikaların çok olması başka işlere yönelmekten ziyade kişilerin direkt olarak fabrikada çalışmaya başlamalarında da önemli bir etkidir. Katılımcıların çoğu bu düşüncüyü dile getirmiştir. Kişilerin çalışmak için ilk aklına gelen iş yerleri fabrikalar olmakta ve oraya yönelmektedirler.

“Neden fabrikada çalışmayı tercih ettiniz?”

Karaman’da başka bir iş imkânı olmadığı için.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

“Çünkü çalışacak başka bir yer yok ki. Karamanda bisküvi sektörü genelde, başka bir fabrika yok ki yani.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Genelde fabrika zaten Karaman’ın iş yeri, ekmek parası; fabrika. Başka bir şeyi, geliri yok yani. Yoğunluk fabrikada çalışıyor Karaman’da.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

4.2.3. Fabrikada Çalışmanın Olumlu Yönleri

Fabrika: “çaresizliğin bir iyisi”

Katılımcılara fabrikada çalışmanın olumlu taraflarının olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Sosyal güvence, düzenli maaş çoğu katılımcının ortak olarak söylediği fabrikaya dair olumlu unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bazı işçiler fabrikadaki kalabalık ortamdan rahatsız olurken özellikle kadın işçiler kalabalık bir yer olmasını kendilerine arkadaş ortamı sağladığı için olumlu bulmuşlardır.

4.2.3.1. SGK/ Düzenli Maaş

Sosyal güvence; katılımcıların fabrikaya dair olumlu olarak nitelendirdikleri en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu durum kadın ve erkek katılımcılar da ortak bir görüş olarak öne çıkmaktadır. Yine aynı şekilde kişilerin her ay düzenli bir şekilde maaş almaları onlar için fabrikada çalışmayı olumlu kılmaktadır.

“Olumlu tek yönü eline toplu para geçiyor. Pek bir olumlu yönü yok. Bir de sigortan yatıyor zaten. Ama birçok zorluğu var tabi ki.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

“Olumlu tarafı görmedim bugüne kadar ama sadece işte aylık çalışıp sigortan düzenli yatıyor. Aylığını günü gününe alıyon, maaş yönünden hiçbir sorunun yok. Yani maddi yönden yok ama manevi yönden çok kayıpların oluyor.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

“Fabrikada çalışmanın hiç bi şekilde olumlu yönü yok. Olumlu bir yönü yok. Sigorta, insanların genel olarak baktığı şey sigortadır. Tek olumlu yönü o. Bu da aşağı yukarı devletin yaptığı sıkı denetimler sonunda sigorta

konusunda insanları artık sigortasız çalıştıramıyorlar. Mecbur olduğu için, neyse sigortasız da şey yapıyorlar yani daha önce sigortasız da çalıştırıyorlardı.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

Kişilerin her ay düzenli bir şekilde para kazanmaları diğer düzensiz işlerle kıyaslandığında onlara yarın için bir güvence vermektedir. Yani bu durumla birlikte geleceğe dair endişeleri biraz azalmaktadır. Aynı zamanda çalışma şartları çoğuna göre olumsuz da olsa ertesi günü gidecekleri bir işlerinin olmuş olması da onları rahatlatmaktadır. Özellikle tarlaya yevmiye karşılığında çalışmaya giden kişiler de bu durum dönemlik olmaktadır. Yani bu tür işlerde bir hafta on gün sonra ne olacağı belirsizdir. Ama fabrikada çalışan bir kişi istemediği veya fabrika yönetimi kendisini işten çıkarmadığı sürece fabrikada çalışmaya devam edebilmektedir. Sürekli bir işlerinin olmuş olması da düzenli yatan maaşları gibi kendilerinden gelecek kaygısını az da olsa gidermektedir. Tabi bu şekilde bir yorum; işçilerin de dile getirdikleri gibi; düzensiz, sigortasız işlere kıyasla yapıldığında olumlu bir faktör olarak belirlemektedir.

“Olumlu yönleri; mesela ayda yatan bir paran var. Ayın 5’inde 10’unda ne kadar hak etmişsin 1000 lira 1500 lira. Sigortan var. Sade bunlar işte.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

“Olumlu yönleri; bakıyon dışardaki adamlar her gün biri bir iş arıyor. Bugün gidiyor yevmiyeye gidiyor, öbürsü gün bakıyor o bitmiş başka bir yere gidiyor, bir gün inşaata gidiyor ordan birinden parasını alıyor birinden alamıyor. Bizim olumlu tarafları o yani. Aylığın günü geldi miydi ne kazandıysan az da verse çok da verse paran geçiyor. Ha sigorta da sıkıntı olmuyor. Sigortanı yatırıyor bir de aylıklarını düzenli alıyorsun bir de sabah kalktın bugün ne işe gidicem şeyi yok. Olumlu tarafı bence onlar yani.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Sigorta, düzenli maaş gibi olumlu taraflarını ifade ederken katılımcılar anlatımlarında fabrikada çalışmanın zorluklarının ve olumsuz yönlerinin daha fazla olduğunu da eklemiştir. Katılımcılar esasında fabrikada çalışmaktan memnun değildir fakat yine de başka bir imkânları olmadığı için fabrikada çalışmayı kötünün iyisi olarak yorumlamaktadırlar. O yüzden bu soruya verdikleri cevaplarda genellikle cümleye negatif bir şekilde giriş yaptıktan sonra; “olabilecek olumlu bir yanı varsa; o da sigorta ve düzenli maaştır.” yorumunda bulunmuşlardır.

“Olumlu yönleri nasıl bi olumlu yönü olsun ya? Ne biliyim köle gibi bi şeyiz ya. Sabah git akşam gel. Akşam git sabah gel. Ama en azından gittiğimiz yer belli yani. En azından bi çalıştığımız yer belli. En azından bi para kazandığımız yer belli. Şükür yani evimizi geçindiriyoruz.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

“Herhangi bir olumlu tarafı yok. Olumlu tarafı olduğunda en kötü ihtimalle evine ekmek getiriyosun. Olumlu tarafı o diye düşünüyorum ben.” (Emre Bey 32, Usta İşçi)

“Olumlu yönü; sigortan çalışıyor. Hani çaresizliğin bir iyisi, işsizliğin. Sürekli işin var Allah’a çok şükür. Geçincemeni sürdürüyorsunuz.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Katılımcılar fabrikada çalışmayı diğer işlere göre kıyaslamış ve buna göre olumlu çıkarımlar yapmışlardır. Kişilerin fabrikaya göre kıyasladıkları işler de genelde tarla, bağ, bahçe veya sigortasız daha düşük ücretli işler olmaktadır. Fabrikaya girmeden önce hamal olarak çalışan bir işçi önceki işiyle fabrikadaki işini şu şekilde kıyaslayarak anlatmıştır:

“Fabrikanın olumlu tarafı; ben hamallık dedim ya hamallıkta çalıştım ya hamallıkta vardım mı, acaba bugün iş olacak mı? Evimizi geçindirecek parayı kazanabiliriz mi? Bugün ekmek parasını kazanabilecez mi? İş olacak mı olmayacak mı? Dediğim gibi bi de sigorta olmadığı için hadi çalışırkene, Allah göstermesin arkadaşın parmağı koptu mesela. Ben de geçirdim bak mesela benim parmaklarımın hepsi arızalı bak (araştırmacıya parmaklarını gösteriyor). Sigortamız yoktu sigortamız olmayınca parmak böyle yamuk yumuk böyle şey kaldı meselakin. Didiğim gibi hamallıkta acaba bugünkü rızığımızı kazanabilecez mi, ekmek parasını kazanabilecez mi, kazanamaycaz mı? O var. Bir kaza geçersen yatıp kalsa yani bir güvencen yok. Ama fabrikada öyle değil. Acaba iş var mı, yok mu diye derdin yok. Sigortan da çalışıyor. Belli bir aylığında var ona göre harcamanı da yapıyosun ona göre ayağını ne derler yorganına göre kös derler ya onun hesabı ona göre harcamanı da yapıyosun ona göre şey yapıyosun gelir gideri ona göre her şeyini ona göre hesaplıyorsun yani. Fabrikanın avantajı bu yani, başka avanyajı yok. Aldığımız aylık tatmin ediyor mu? Etmiyor. Niye? Ben vardiya

ustası olduğum halde 1820 lira aylık aldım bu ay.” (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

Yine aynı şekilde fabrikada çalışmadan önce kendi dükkânı olan sonrasında maddi zorluklardan dolayı dükkânını kapatmak zorunda kalan bir katılımcı da fabrikada çalışmayı eski işine göre olumlu bulmaktadır.

“Fabrika daha avantajlı. Dediğim gibi sigortan ödeniyor haberin yok, servisin var, yemeğin var, senelik izinin var, 8 saat çalışıyon ama dükkânda; dükkân kirası geliyor düşünüyosun, ondan sonra BAĞ-KUR geliyor düşünüyorsun nasıl ödeyecem diye? Ondan sonra nasıl diyeyim algi vergi diyenin hesabı. Yani bu işi; esnaflık işini yaptığın zaman dükkân ve ev mülkiyeti birinden birinin kendinin olması lazım. Belli bir paran olmuyor cebinde sadece karın tokluğuna çalışıyon dükkânda. Ama fabrikada o şekil değil yani. Fabrikada sigortan ödeniyor en azından. Hiç bi şey kalmasa bile dükkânda yatırdığın BAĞ-KUR parası, sigorta parası cebinde kalıyor.”
(Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Tarlada veya köyde yapılan işlere göre, fabrikada çalışma şartlarının daha iyi olduğunu söyleyen katılımcılar da olmuştur. Burada katılımcılar daha çok fabrikanın fiziksel özelliklerinin tarlaya göre kıyaslamasını yapmışlardır. Tarlaya göre fabrikanın kapalı bir yer olması, servisle gidilip gelinmesi, tarlada yapılan işlere göre çok fazla kıyafet kirliliğine sebep olmaması bazı katılımcıların değindiği noktalar olmuştur.

“Bana göre ne iyi? En azından üstüm başım düzgün gidip geliyorum. Yani öğlen olunca önüne güzel yemek geliyor o var yani. Ama mesela tarlada çalışmış olsan herhalde azık hazırlama tasan var. Güneşin altındasın soğukta dışarıdasın. En azından sigortası var. Dört buçuk senedir sigorta karım var mesela önemli olan o. En azından bir emeklilik imkânı var o yüzden inşallah.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

“Valla benim için yani bahçede çalışmaktan daha iyi geldi yani. Sıcak ortam yani çalıştığın yer sıcak. Açık hava değil. Bana göre iyi geldi. Bahçe zor tabi çamurda yani azık katma derdi vardı. Burda her şey; yemeğine gidiyorsun yani bi zorluğu yok bana.” (Hakan Bey, 56, Düz İşçi)

Yine bu anlatımlarda da görüldüğü üzere fabrikada çalışmak başlı başına olumlanmamış; sadece tarladaki işlere göre bir kıyaslama yapıldıktan sonra katılımcılar fabrikada çalışmak üzerine olumlu şeyler söylemişlerdir.

4.2.3.2. Kadın İşçiler: “Sosyal Çevren Genişliyor”

Sosyal güvence, düzenli maaş dışında özellikle erkek katılımcılara kıyasla kadın katılımcıların fabrikada arkadaş ortamı edindiklerini, bu durumun kendileri için olumlu bir şey olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Fabrika kadınlara sosyal bir çevre sağlamakta onların sosyalleşmesi için aracı bir kurum olmaktadır.

“Olumlu tarafları; arkadaşlık ortamı var, kalabalık ortam yalnız olmazsın. Tabi canım iyi şeyler. Çoğu insanlarla karşılaşırsın arkadaş ortam edinirsin ama köy yerinde bi şey olmaz. Ben de bu ortama alışmışım. Köy ortamı da bana ters geliyor.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

“Ya haliyle. Çok insan; çok hayat, çok tecrübe demek aslında. Bu biraz olumlu katabilir belki hayatımıza; arkadaş katıyor, çok iyi insanlar da katıyor çok kötü insanlar da katıyor. Çünkü kalabalığın olduğu yerde her insanı bulmak mümkün. Ama çok sevdiğim arkadaşlıklarım oldu hala görüştüğüm insanlar var, önceki fabrikamda mesela. Bilmiyorum şu an iyi yönleri de oldu tabi ki. Ha tabi mutlaka eksi yönleri de vardır tabi ki. İyi yönlerim olarak sevdiğim arkadaşlıklarım oldu, devam eden hala süregelen ondan sonra ne bileyim çevren oluyor, insanları tanıma şansın oluyor biraz. Dediğim gibi güzel arkadaşlıklarım var, değer verdiğim insanlar var o ortamda tanıdığım. O yüzden iyi. Yarın mesela bir yerde bir iş yaptıracağım zaman hatırımlı sayan insanlar var etrafımda.” (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

Kadınlar fabrikada çalışmaya başlamadan önce çok daha dar bir sosyal çevre içinde yer almaktadırlar. Ev hanımı olan bir kadın; ev, çocuklar, komşu ve akraba sistemlerinin içinde yer alırken fabrikada çalışmaya başladıktan sonra hayatına daha önce tanımadığı kişiler girmekte ve insan ilişkilerine dair tecrübeleri de artmaktadır. Yani fabrikayla birlikte kadınların sosyal çevresi genişlemektedir. Fadime Hanım ve Seda Hanım fabrikadan önce ve fabrikadan sonra içinde buldukları sosyal çevrenin farkını şu şekilde aktarmışlardır:

“Çalışmak açısından hani kendine güveni geliyor insanın, bi de toplum içine giriyorsun arkadaş ediniyorsun işte o şeyi var. Mesela evdeyken sadece komşular, akrabalar ama orda sosyal şeyin genişliyor çok, daha çok arkadaş ediniyorsun.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

“Olumlu yönleri; burda evin içinde fazla bi kimseyle şeyim yoktu. Yani ben çocuklarla ilgileniyordum, eşim işe gidip geliyordu dışarıyla fazla bi şeyim yoktu. Fabrikaya girince tabi arkadaşların oluyor, arkadaş çevren oluyor. Yani olumlu yönleri de var. Evin içinde kafanla konuşuyon; mesela çalışıyon, arkadaşlarına anlatıyon olumlu yönleri de var benim açımdan.” (Seda Hanım, 45, Düz İşçi)

Başka bir açıdan bakıldığında yalnızlık gibi olumsuz hisler içinde bulunan kadınlara kalabalık ortam iyi gelmektedir. Eğer kendi çevreleri içinde izole bir hayat sürüyorlarsa fabrikada yeni arkadaşlıklar edinmek ve onlarla paylaşımlarda bulunmak kendilerini iyi hissetmelerine sebep olmaktadır.

4.2.4. Fabrikada Çalışmanın Zorlukları/Olumsuz Yönleri

Katılımcılara fabrikada çalışmanın zorluklarının olup olmadığı, varsa neler olduğu sorusu yöneltilmiştir. Genel itibariyle katılımcılar fabrikanın bir özelliğine değinip “şu noktası olumsuz, zor” dememişler; konuşmalarının başında fabrikada çalışmanın başlı başına zor bir şey olduğunu ifade etmişlerdir.

“Olmaz mı? Kolaylığı var mı mesela? Zor her şey sıkıntı. Biz daha önce eşimin fabrikasında beraber çalışıyorduk şimdi değişik fabrikaya geçtim. Bir yıldır orda çalışıyorum. Çok zor. Önceki fabrikama göre bu fabrika daha çok zor, her şey sıkıntı. Her yönünden her şey sıkıntı.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Fabrika da çalışmanın zorlukları var. Fabrikada çalışmak her zaman zordur. Sürekli makinayla yarışmak zorundasın. Makinayla yarıştığın müddetçe de bu kapasite adı altındaki sömürücülük, kapasite arttırma adı altında makineler sürekli bi yarış halindesin. Ve bu insanı çok aşırı derecede yıpratıyor.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“Evet, bayan için hep zor yani fabrikada çalışmak. Hani ne kadar 8 saat olursa olsun hep zor sadece fabrikanın işi değil yani. İşten geliyorsun evde çocuk, yemek, bulaşık her şey senin üstünde. Erkek kadar rahat olamıyorsun. Uyku saatlerin bile kısıtlı oluyor yani ona göre o yüzden zor.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

Bu genel ifadelerin yanı sıra erkek ve kadın katılımcıların söylemlerinde ortak olarak gece vardiyasında çalışmak bir zorluk olarak ifade edilirken, erkekler; 12 saat çalışmanın kadınlar ise; ayakta çalışmanın kendileri için bir zorluk olduğunu belirtmişlerdir.

4.2.4.1. Vardiyalı Çalışmak

Kadın katılımcıların yalnız 1 tanesi fabrikada sadece gündüz çalışırken; 25 tanesi vardiyalı çalışmaktadır. Vardiyalı çalışan kadınların 25 tanesi; 12-8, 4-12 ve 8-4 olmak üzere 3 farklı vardiyada 8 saat çalışmaktadırlar; sadece bir kadın katılımcı gece çalışmamakta 8-4 ve 4-12 olmak üzere 2 vardiya halinde 8 saat çalışmaktadır. Erkek katılımcılardan 7 tanesi 3 vardiya şeklinde 8 saat, 2 tanesi sadece gündüz olmak üzere 12 saat ve geri kalan 17 tanesi 2 vardiya şeklinde 12 saat çalışmaktadır. Haftalık olarak vardiyaların değişmesi işçilerin her hafta düzenlerini de değiştirmektedir. Vardiyanın değişmesi demek; uyku düzeninin, yemek düzeninin, işçilerin ailesiyle birlikte olma zamanının da değişmesi demektir. Doğal olarak her hafta programın değişmesi kişiler için bir zorluk olabilmektedir.

4.1.4.1.1. Gece Vardiyası

Haftalık vardiya sisteminin değişmesinin yanı sıra katılımcılardan vardiyalı olarak çalışanlar; en çok gece vardiyasında zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Gece vardiyası onlar için; uykusuz bir şekilde çalışmak demektir. İşçiler anlatılarında gündüz uyusalar bile yine de geceleri gündüz çalıştıkları gibi çalışmadıklarını beden ve zihnen yorgun olduklarını kendilerini halsiz hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Gece çok zor. Orda dinlenmeden gittiğin zaman orda çok kötü oluyon mesela. İş verimi olmuyo hiç. Sana söylenenleri zaten anladığın yok. Beynin bi yerde duruyor. Ne konuşulanları ne yapılanları. Yaptığın iş mesela hani paketleme yapıyon ya; paketleme yaparken beynin bi yerde duruyor, artık yaptığın işin sen bile farkında değilsin uyumadan gidersen burdan, dinlenmeden gidersen gece vardiyası çok sıkıntılı.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

“12’den 8’e kadar sabah zor olur. Gece 12’de gidiyon ya. Beden yoruluyor. Yani haftanın 3-4’ünü çalıştın mı ordan kelli beden yoruluyor. Denge sağlayamıyor. Gündüz uykusuyla gece uykusu çok farklı. Gece 2 saat

uyusan gündüz 10 saat uyusan yerini tutmuyor. Vücudu sarsıyor o.”
(Hanım, 38, Düz İşçi)

Gece; çok basit bir tanımla insanların uyuyacağı bir zaman dilimini ifade etmektedir. Gece saat 23:00’da yola çıkıp fabrikaya gitmek için servis bekleyen işçiler; başta çocukları ve çevrelerindeki kişilerden farklı bir şey yapmakta bu farklılık onları ruhsal anlamda sıkıntıya sokmaktadır. İşe giderken mutsuz ve gergin olmaları iş yerinde daha çok tartışmaların ve olumsuz olayların çıkmasına da zemin hazırlayabilmektedir.

“Mesela vardiya, gece vardiyası çok zor. Yatmadan, ondan sonra işe mesela gece gidiyon gece; tam herkesin yatak vakti, yatacağı vakit, gezmeden geleceği vakit sen işe gidiyon. Orda da zor mesela anlaşılamıyon arkaşlarıyla, işte sıkıntı oluyor, patronlardan laf duyuyon çok sıkıntı anlatamam yani o kadar çok.” (Zehra Hanım, 46, Düz İşçi)

Gece vardiyasında kişilerin uykusuz olması olabilecek iş kazaları için bir risk içermektedir. Gece uyku problemi yaşayan kişiler bir iş kazası yaşamaktan korkmaktadırlar. Saha araştırmasında fabrikada makinelerle birlikte çalışan işçiler uykusuzluğun çok tehlikeli bir şey olduğunu; makinanın başında uyuyakalan işçilerin ellerini, parmaklarını makinaya kaptırabildiklerini ifade etmişlerdir.

“Geceli gündüzlü çalışıyon tabi ne kadar da olsa gece genellikle zor oluyor. Geceleri yani uykusuz gündüz ne kadar uyudum desende uyuyamıyorsun. Gündüz 12 saat de yatsan gece saat 2 -3 oldu mu 4 oldu mu uyku çöker adama. Ordayken makineler bizim orda bi makineler var hani ses dünyayı götürür o makinelerin sesi dahi uyku geldi mi o anda ninni gibi gelir. Bi de yani adama uyku basınca; ne kadar da olsa adama bi yılgınlık çöküyor, bi adım atasın, iş yapasın gelmiyor. Yani kaza riski de çoğalır; bu şekilde olunca kaza riski de oluyor böyle şeylerde. Ama ne yapacan alıştık. Ekmek parası için geceli gündüzlü çalışıyoyuz vardiyalı olarak.”(Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

“Bir de gece çalışmanın riskleri var. Uykusuz gittiğin zaman işte elini, bir tarafını makinaya kaptırma ihtimalin var. Bu yüzden var yani zorlukları.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

İşçiler kendileri bir iş kazası yaşamaları bile etraflarında bu şekilde olaylar olduğu için uykusuz gittikleri vakit endişe, tedirginlik gibi hislere kapılabilmektedirler. Gece çalışıyor olmak işçiler de kaygıyı arttırmaktadır.

“Evet. Vardiya. Sabah kalkıyorsun mesela işe gidiyorsun çocuğunu görmeden. Ondan sonra gecesi var gece vardiyasında. Yarın mesela gecedeyim ben. Uykusuz. Uykunu alamadın mı işte ilk önce panik ataksan elimi mi kaptıracam, bir şeyler mi olacak diye korkuyorsun. Hepsi oluyor yani. Yani evdekini işe götürmeyeceğin iştekinin eve getirmeyeceğin derler ya ama öyle olmuyor. Bazen evdeki de işe gidebiliyor işteki de eve gelebiliyor yani.” (Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

Gece vardiyasında iş kazası yaşayan bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Makine işte o da tehlikeli. Mesela daha dikkatsiz oluyon. Dikkatsiz olduğun zaman elin; mesela ben bir iki defa elimi sıkıştırdım makineye biri de 4-12 vardiyasındaydı biri gece vardiyasındaydı. Gece 3 saatte uyusan gündüz gittiğin zaman vücut daha dinç oluyor yani.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Fabrikada geceleri uykusu gelen ve bunun önüne geçemeyen bir kadın katılımcı yaşadığı zorluğu şu şekilde ifade etmiş ve kendince bir çözüm bulmaya çalışmıştır:

“Önce bi uyuklama sorunum vardı. Psikiyatri doktoruna çıktım, hap kullanıyom şimdi. 4’e 20 kala işe dikkat edemezdim. Böyle mışıl mışıl uyurdum. Ustalar kovardı, bağırdı, önündeki işe dikkat et, uyuma diye. Ondan sonra rahatsız oldum; Sadık (eşi) dedim ben doktora çıkacam, doktora vardım. Doktora söyledim gayrı ‘ben sana bi hap yazayım dedi 4’e 20 kala mı uykun gelir dedi, 3 buçukta iç dedi, bu haplar senin gözlerini açar’ dedi. Hapları kullandık kere uyuklamaz oldum. Önce gözlerimi açamazdım. Öyle bir rahatsızlığım vardı. Hala kullanıyorum 12-8’de kullanıyom hapımı.” (Bahar Hanım, 37, Düz İşçi)

Gece vardiyasında bazı işçiler uykusuzluğun yanı sıra sağlık problemleri de yaşamaktadır. Katılımcıların ifade ettiği sağlık problemlerinin başında; mide ağrısı

gelmektedir. Aşağıdaki anlatımlardan da anlaşılacağı üzere işçilerin yemek düzenlerinin değişmesi ve gece yemek yemeleri sağlıklarını etkilemektedir.

“Uykun geliyor. Uykun geldiği zaman; zaten insan hiç bi iş yapmak istemez, sadece uyku istiyon. Yani giderkene ruh gibi gezen, ondan sonra miden ağrıyor 1 hafta önce yemeği sen gündüz yiyordun sonra gece yemek çıkıyor. Mesela çorba içtiğin zaman; yağı senin midene farklı geliyor. Mide ağrısı yapıyor, stres yapıyor. Ben mesela; en çok çektiğim şey mide ağrısı gece vardiyalarında. O da stresten de oluyor, bi de ordaki yemeklerden. Yani yemek eski olduğundan falan da değil, gece yemeye alışkın olmuyorsun ya, tabi vücut istemiyor. Vücut sadece uyku istiyor, dinlenmek istiyor. Şimdi yediğin zaman etkiliyor yani. Ondan sonra bir gün bir yere oturmazsan uyku geliyor, gülünç duruma da düşüyorsun yani. Tabi herkesin uykusu geliyor.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

“Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı?

Yani gece vardiyası. Mesela; ben bir gün uyumayım, uykusuz gidiyim hastalanırım. Ve yahut da midem.. Dediğim gibi ben önceden hiç mide sıkıntısı çekmezdim. Fabrikaya gittim, midem gece vardiyasında sürekli midem ağrıyor o sıkıntım oldu benim.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

4.2.4.2. 12 Saat Çalışmak

Görüşme yapılan erkek katılımcıların 19 tanesi 8 saat değil de 12 saat çalışmaktadır. 12 saat çalışmanın kendilerini ve ailelerini olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ifade ettiğine göre 2011 yılına kadar kadınlar da aynı şekilde erkekler gibi 12 saat çalışmaktayken 2011 yılından sonra kadın işçiler 8 saat çalışmaya başlamışlardır. Yıllardır fabrikada çalışan ve emekliliğine yaklaşık 3 yıl kalan Ayşe Hanım 2011’den önceki süreci de fabrikada eşiyile birlikte yaşamıştır.

“-Vardiyalı çalışmak en büyük zorluğu mesela. Hafta sonları çalışıyorduk. 12 saat çalışıyorduk. En büyük zorluğu oydu 12 saatti. O zamanlar 8 değil 12 saat çalışıyorduk. Şimdi 2011’den beri 8 saat de. Ondan öncesi hep 12 saat çalıştık.

-Daha rahat mı oldu 8 saat olması?

-Tabi ki. Çocuğuna vakit ayırabiliyorsun, eşine vakit ayırabiliyorsun. Eşine bile vakit ayıramıyordun; yani eşine, çocuğuna 12 saatken.”(Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Fakat erkekler bazı fabrikalarda hala 12 saat çalışmaya devam etmektedir. Görüşme yapılan erkek katılımcıların sayısına bakıldığında yarısından fazlasının 12 saat çalıştığı görülmektedir. 12 saat çalışan erkek işçiler, anlatılarında 12 saat çalıştıklarını özellikle belirtmişler ve bu şekilde çalışıyor olmanın kendilerini olumsuz anlamda etkilediğini sıklıkla ifade etmişlerdir.

“-Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı? Varsa nelerdir?

-Olmaz mı? 12 saat çalışıyoruz. 1 saat gidiş 1 saat geliş 14 saat yapıyor.

-Siz 8 saat çalışmıyor musunuz?

- Yok 12 saat. Erkekler 12 saat çalışıyor. Git gel şöyle 14 saate varıyor. Tabi zor. Ama ne yapacan? Yokluktan, zorluktan mecbur çalışıyoruz yani. (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Fabrikada 12 saat çalışan erkek katılımcılardan bazıları bu durumun kendi fabrikalarında zorunlu olduğunu ifade etmişlerdir.

“-Fabrikada çalışmanın her yönü zor. Hiçbir kolaylığını ben şey yapamıyorum yani. Biz mesela şu anda erkekler 12 saat çalışıyor. 12 saat çalışmak demek; bizim gel git 2 saatimiz de öyle gidiyor yani. 14 saat. 24 saatte 10 saat bir zamanımız var bizim. İşte onu da sen düşün yani. 10 saatte eve gelirsin; çocukla mı ilgilenirsin, kendi istirahat mı yaparsın, yemek mi yersin, dışardaki işlerini mi halledersin?

- 12 saat zorunlu mu erkeklerde isteğe mi bağlı?

- Şu anda zorunlu. Fabrika fabrika değişiyor. Yani işveren işine nasıl geliyorsa o şekilde çalıştırıyor şu anda. Yani işler azalırsın seni 8 saat çalıştırır fazla para vermemek için; işler biraz daha yoğunsa 12 saat çalıştırır. Biz hiç daha 8 saat görmüyoruz yani ben 7-8 senedir hiç 8 saat görmedim. Yani içinde bazı arkadaşlar var onlar gelebiliyor anca 8 saat.

-Peki, 12 saat çalıştırabilme gibi bir hakları var mı?

- Ya bir şekilde seni zorunlu bırakıyorlar yani. Normalde işe girerken diyor zaten özel şirket olduğu için; bizim iş yerimiz 12 saat çalışıyor. Biz istemediğimiz takdirde 12 saat çalışacaksınız diye şey oluyor. Biraz kabul ediyoz ister istemez. Artı bizim şu durumumuz da var; şu anda bazı borçlarımız da olduğu için yani ben şu anda 8 saat çalışmayı istiyorum ama maddi yöne şey yaptığın zaman 12 saat de istiyoruz yani. Ama işte ne bileyim bazı sıkıntılarını atlatan bir kişi kesinlikle 12 saat istemez yani.

-Mesela sizin fabrikada ben 12 saat istemiyorum gibi bir talebiniz olabilir mi?

-Yok öyle bir şansımız yok. Karaman genel olarak bakarsan yani birkaç fabrika, bazı kişileri hepsini değil, 8 saat çalıştırabiliyor. Kendi işine nasıl gelirse öyle yapıyor açıkça. En önemlisi bu bizim için aslında zamanı içine koyduğün zaman her şeyi geçiyor zaten. İşte çocuklarla ilgilenememek, işte küçük; bakıcıda onu göremedin mi ayrı bir şey oluyor. Zaten fabrikada şeyin yorgunluğunu onlarla atıyoruz normalde ama gelince çocuklar ilgi istiyor yani. Geliyosun. Mesela ben şu anda benim gelmeme kaç saat var normalde ben 8'de evde oluyorum ha bugün 4 saatlik izin aldım öyle geldim bir işimiz çıktı onun için. Ha yani 8 saat çalışmanın şeyini arada böyle erken geldiğin zaman daha iyi anlıyorsun. Yani geldin zamanın var çocuklarla ilgilenebiliyorsun. İşte ya ne bileyim sosyal bir şeyin yok fabrikadayken bir de eşin de çalışıyorsa zaten asıl sıkıntı orda. Eşin 8 saat sen kendin 12 saat çalıştığın için normalde yerine göre 2-3 hafta ters denk geliyorsun. Mesela ben sabah gidiyorum akşam geliyorum eşim de akşam gidiyor sabah geliyor. Ha o 8 saat çalıştığı için gelince belli bir miktar görüşme süremiz var ama 2-3 saatliğine. Ondan sonra 2-3 hafta birbirini bile göremiyon yani. Görse bile belli saatlerde, sıkıntılar bunlar yani. Fabrikanın içerisindeki sıkıntılar da var yani işte adam 12 saatte sana diyor; işte yarım saat yemek molan var yarım saat de istirahatin var diyor. İstirahat saatin zaten sosyal tesislere gidip ihtiyacını görüp gelinceye kadar zaten o dakkan dolmuştur varıp da bir dinlenme şansın yok yani. Yine ayaktasın yani. Sürekli ayaktasın yerine göre soğuk tarafları yerine göre sıcak tarafları yerine göre tozlu yerleri ağır işleri hepsi var yani zorluk

tarafından. Yani şu anda şunu söyleyebilirim net şekilde; 10 yıl önce şu durumları bilseydim kesinlikle gelmezdim ama geldik başladık buraya bir düzen kurduk şimdilik devam ediyoruz ne kadar ileri, nasip orasını bilemem.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Katılımcılardan bazıları çalıştıkları işin durumuna göre 12 saat çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

“-Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı? Varsa nelerdir?

-Tabi ki var. Mesela 12 saat çalışıyorum 12 saat ayaktayım. Çalıştığın işin durumuna göre stresli bi iş. Yani ne diyim yani bi 10 dakika sigara molam var. Sonrasında bi yarım saat yemek aram var. Ondan sonrasında devam.

- Erkekler hep sizin fabrikada 12 saat mi çalışıyor?

-8 saat olanlarda var da, biz 12 saat çalışıyoruz.

-Onu siz mi tercih ediyorsunuz yine?

-Yok, onu biz tercih etmiyoruz bizim yaptığımız işe göre. (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

Fabrikadaki işin yoğunluğuna göre çalışma saatlerinin değiştiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Fabrikada işler yoğunsa 12 saat yoğun değilse 8 saat çalışabildiklerini söylemişlerdir.

-12 saat mi çalışıyorsunuz 8 saat mi?

- 8 saat. İşin durumuna göre yoğun olursa, adam eksik olursa 12 saat çalışıyoruz.

- Ne zamanlar bu şekilde çalışıyorsunuz?

-O.. Ne zamanlar diyeyim? Nisanda başlar temmuz, ağustosa kadar. O zaman işler biraz yoğun oluyor, ondan sonra 8 saate dönüyor.

-Sadece erkekler mi?

-Sadece erkekler tabi.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Görüşme yapılan katılımcının biri ise işin yoğunluğundan ziyade erkeklerin fabrikalarda genelde 12 saat çalıştığını ifade etmiştir.

“-Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı? Varsa nelerdir?

-Var tabi yani olmaz olur mu? Mesela 12 saat çalışıyon. Her zaman 12 saat. Erkekler nere varırsan var 12 saat. Yani bu iş yoğunluğunlan falan alakası yok. Erkekler nerde olursa olsun 12 saat. Anca özürlü raporun falan olursa o zaman 8 saat oluyor yani. İşte uyku dengen biraz bozuk oluyor. Yapacak başka bi şey yok işte ama napacan?

- Ama 12 saat çok fazla

-Fazla. Zamanımız olmuyor ki, bi sosyal hayatımız yok. Düşün bir saat de önceden kalkıyorsun sabah, bir saat de akşam geç geldin 14 saat ayaktasın yani. Düşün sen yemek mi yiyecece, oturacan mı, gezecece mi? Ne bileyim yani sosyal hayatın yok kesinlikle.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

Katılımcılar 12 saat çalışmanın sosyal hayatlarını etkilediğini geriye kalan zamanlarında ise pek bir şey yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Sosyal hayatın 12 saat çalışanlar da iptal. Tamamen iptal. Yani öyle şey bulamazsın. Ben sabah 6 buçuk 5’te kalkarım durağa çıkarım. 6 buçukta fabrikaya girerim; cezaevine girmiş gibi. Akşam 6 buçukta çıkarsın servise biner gelirsın. Tamam. Sosyal hayat yok. Gezeyim tozayım yok. Misafirlğe gideyim, misafirlikten geleyim mümkün değil.”(Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

12 saat çalıştıklarını ifade eden katılımcıların sosyal hayatları bu durumdan son derece olumsuz etkilenmektedir. Hem bedenene, hem ruhen yoruldukları ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca 12 saat boyunca çalışan bazı işçilerle görüşmeler onlar işten çıktıktan sonra yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmacı da bu süreçleri gözleme imkânı bulmuştur.

4.2.4.3. Ayakta Çalışmak

Görüşme yapılan kadın katılımcılardan bazıları ayakta çalışıyor olmalarını; fabrikanın zorluğu olarak nitelemişlerdir. İşçiler fabrikada 8 saat boyunca ayakta durarak çalıştıklarını bu durumun kendilerini olumsuz anlamda etkilediğini söylemişlerdir.

“Akşama kadar ayakta duruyorsun. O kadar da abartılı, ağır bir işi yok herhalde ya. Akşama kadar en zoru ayakta durmak işte. Öbür işlerine de alışyorsun. Ayaktayız. Oturarak işimiz yoktur. Sürekli akşama kadar ayakta böyle. Kızların biri yukardan yaprak veriyor. Yaprığı verince kremanın altından geçiyor o yaprak böyle. Oradan öbür kız bastıyor. Oradan kesime geliyor. Kestikten sonra biz toplama yapıyoruz ya da makineyi besleme yapıyoruz. Aşağıdan da kızlar kutulara katıyor ya da dökmeye atıyor kutulara, öylelikle akşama kadar işte.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

Fiziksel anlamda bel ağrısı, romatizma gibi sağlık problemleri olan işçiler için ayakta çalışmak sağlıklarını tehdit eden bir unsur olmaktadır.

“-Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı? Varsa nelerdir?

-Fabrikada çalışmanın zorlukları olmaz mı olur. Mesela bizi hiç oturtmadıkları zaman biz 8 saat ayakta çalışıyoruz. Mecburen ayakta paket yapan, toplama yapan zor yani.

-Ayakta çalışmak zor yani?

-Zor tabi canım zor olma mı? Bir de dizlerin, belin falan ağrırsa mecburen zor. Bazen hiç oturtmazlar. Yani oturmadan topladığımız zamanlar da olur. Oturduğumuz zamanlar da saklı otururuz yani. Öyle bir oturak verip de oturtmazlar yani. Başka zorluğu yok. Bir sıkıntımız ayakta toplamaya kalkan, o var.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

Beyza Hanım ayakta çalışıyor olmanın kendisinde başka sağlık problemlerine nasıl yol açtığını şu şekilde anlatmıştır:

“Benim sıkıntım; belden dolayı sıkıntım çok. Ayakta çalışıyoruz sürekli ayakta duruyoruz, 8 saat boyunca ayaktayız. İşte belim çok ağrıyor, dayanamıyorum bazen. Günde içtiğim haplar haddini geçiyor o da böbreklere sıkıntı veriyor. Geçen içtim 3 gün kendime gelemedim. Böbreklerimde, artık sancıdan nefes alamaz hale geldim, böbreğe vurdu.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

4.2.5. İşçilerin Fabrika Tanımları

Görüşme yapılan kişilerin günlerinin önemli bir bölümü fabrikada geçmektedir. Bir iş yeri olarak fabrika kişilerin ilişki kurduğu en önemli sosyal sistemlerden biridir. İçinde çalışan kişiler olarak işçilerin fabrikayı nasıl ifade ettikleri önemli olmaktadır. Katılımcıların fabrika algılarını öğrenmek amacıyla; bir iş yeri olarak fabrikayı nasıl tanımladıklarını ifade etmeleri istenmiştir.

4.2.5.1. Fiziksel Özelliklerine Göre Tanımlar

Katılımcılardan bazıları fabrikayı tanımlarken; kalabalık, gürültülü, ışıklı gibi ifadeler kullanmış, çalıştıkları mekânı bu şekilde tarif etmeye çalışmışlardır. Kalabalık olması, farklı şehirlerden, kültürlerden insanların aynı ortamda çalışıyor olması; kişiler arasında gerginliklerin çıkmasına, olumsuz olayların yaşanmasına sebep olabilmektedir. İşçilerin deyimleriyle “fabrikada her türlü insan” bulunmaktadır.

“Fabrika bildiğin iş yeri organize. Günlük üretim yapılan bir yer. Fabrika şöyle; küçük esnafa bakınca, zor. Çok insanla çalışıyon, kalabalık ortamdasin, her türlü insanla karşılaşıyosun. Sabretmek, hoşgörülü olmak; zor bir iş yani. Çünkü her memleketten insan var.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

“Fabrika çok düzensiz ya. Hiç çalışmaman daha iyi aslında; hiç çalışmayacan, evinde duracan da işte o da mümkün değil. Evde bir kişiyle uğraşıyon orda bin kişiyle uğraşıyon. Orda daha bi farklı dünya şey oluyor yani. Buraya geliyon bir farklı oraya gidiyon bir farklı. Gürültü, ses zaten berbat. Yani ustalarla, yani çok cinsler var ya. Bir sürü kişiyle uğraşıyosun fabrikada.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

Sıkça yapılan tanımlamalardan biri de fabrikanın; gürültülü bir yer olduğudur. Gürültülü ortamda çalışmak kişileri rahatsız etmektedir.

“Kalabalık, gürültülü. Şurda senin konuştuğunu mesela ben çoğu zaman anlamıyorum. Kızlara tekrar soruyorum. Kuzum ben yaşlıyım kulak duymaz bana tekrar söyleyin diyorum. Öyle şey yapıyoruz yani. Tabi çok gürültülü yani fabrika. İster istemez beynine şey yapıyor yani uğultular oluyor. Eve geldiğin zaman bi sessizlik arıyorsun. Dinlendiriyor insanı ev. Hani benim, evde dediğim gibi öyle bi küçük çocuğum olup ses yapmadığı

için ben rahatım, yani çalıştığım dan da rahatım evime geldiğim zaman da rahatım.” (Hacer Hanım, 52, Düz İşçi)

Zehra Hanım da fabrikayı; ışıklandırmanın olduğu, gece-gündüz kavramının bazen yok olduğu, gürültülü bir yer olarak anlatmıştır. Ona göre kapıdan girildiğinde orası ayrı bir dünya olmaktadır. Fabrikanın ayrı bir dünya olduğu ifadesini çoğu katılımcı konuşmalarında kullanmıştır.

“Gürültülü olan yerler de var sesiz sakin çalışan yerlerde var ama illaki tabi her tarafta makine şey olduğu için gürültülü olan yerler çok. Mesela ışık; hiç dışarıyı görmüyon. Lambalar yaniyo içerde. Lambalarda gece gündüz ışık. Ama hiç dışarıylan alakan, dışarıyı görmüyon. Şu mesela giriş kapısından girdiğin zaman ora bambaşka bi dünya. Işıklarlan, şeylerle makinelerin, mesela; ustaların, arkadaşların ora başka bir dünya yani. Bu dünyadan çıkıyon, mesela dışarda günlük güneşlik ama sen onu hiç görmüyon. Mesela saat 3’te gidiyon gündüzden gidiyons ama dışarıya çıktığında saat gecenin 12’si 1’i oluyor. Tabi hiç görme şeyin yok yani. Öyle değişik bi yer ora yani.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

Yukarıdaki anlatımlardan da anlaşılacağı üzere katılımcılar fabrikayı tanımlarken genellikle olumsuz ifadeler kullanmışlardır. Fakat olumsuz ifadelerin yanı sıra kendilerine iş imkânı sağladığı için fabrika için biraz daha iyimser yorumlarda bulunan katılımcılar da olmuştur.

“Bir iş yeri olarak ne diyim? Hani öyle bi çok çok iyi bi yer değil. 600-700 kişiye istihdam sağlıyo, onlara bi ekmek kapısı olduğu için şimdi kalkıp da orayı kötülemenin anlamı yok ama pek o kadar da yükseltecek, göklere çıkarılacak bi yer değil yani.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

“Fabrika şöyle yani; gelir kaynağı, çalışma ortamı. Çalışmazsan hiçbir yerde bi şey olamaz zaten. Anca çalıştığın zaman. Ya şöyle; iş yeri olmasa işçiler çalışamaz mecburen yani bir iş yeri, fabrika olması gerekiyor. Her yerde yani o olmadı mı hiç kimse çalışamaz. İyi bi şey yani gerçekten de iyi bi şey yani. Çalışabilene iyi bi şey. Köyden iyi. Gürültülü, kalabalık, stresli hepsi var. Pisliğinden tut temizliğine varıncaya kadar her şey bulunur.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Fabrikaya servisle gidilip gelinmesi, orada yapılan işin bir çerçevesinin ve netliğinin olması işçilerin fabrikayı; “güvenli bir yer” olarak tanımlamalarını sağlamaktadır.

“Düzenli bi yer. Herkesin kendi yaptığı iş belli. Temiz bi yer. Temiz gidip gelebiliyorsun. Güvenli gidip gelebiliyorsun en azından nereye gittiğini biliyorsun. Böyle bi yer yani.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

4.2.5.2. Sembolik Tanımlar: Cezaevi/ Askeriye/ Kutu

Katılımcılardan bazıları fabrikayı tarif ederken sembolik ifadeler kullanmıştır. İşçiler fabrikaya dair; cezaevi, askeriye, kapalı bir kutu gibi kavramsallaştırmalar yapmışlardır. Katılımcıların fabrikayla ilgili kullandıkları bu ifadeler olumsuz anlamlar taşımaktadır. Bu söylemler onların fabrikayı nasıl gördüklerine dair fikir vermektedir. Fabrikayı askeriye şeklinde tanımlayan Ömer Bey’in anlatımına bakıldığında fabrika kişilerin birinin emrinde çalışmak zorunda olduğu ve sıkı bir denetimin olduğu bir yer olarak tarif edilebilir.

“Fabrika aynı askeriye gibi, bir aile ortamı gibi, askeriye gibi. Gidiyorsun sabah, gidiyon 8 saatini, 12 saatini ne çalışıyorsan doldurup geliyon artık. Sana verilen görevi yapıyorsun en iyi şekilde. Yani görev yeri ya. Askeriye nasıl bir görev yeriyse 15 ay çalışıp geliyorsan burda da gidiyorsun günlük 12 saat, 8 saat çalışıp geliyorsun; görev yeri yani. Önemli olan sana verilen işi yapman yani başka bi şey yok.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Fabrika için açık cezaevi kavramı işçilerin konuşmalarında sıkça geçen bir kavramdır. İşçiler oraya girdiklerinde kendilerini bir yere hapsedilmiş hissetmekte ve bu durumu da en iyi cezaevi metaforu üzerinden anlatmaya çalışmışlardır.

“Fabrika; yarı açık cezaevi hiç bi farkı yok. Sabahleyin geliyorsun bi kendini bi yere hapsediyorsun akşamleyin çıkıyorsun. Yarı açık cezaevinden hiç bi farkı yok. Belki yarı açık cezaevindeki insanların sosyal hayatı daha şeydir; daha olumlu yöndedir.”(Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“Fabrika deyince akla uykusuzluk geliyor. Kapalı bir kutu ya. Cezaevi gibi bi şey yani. Kapıdan giriyorsun dünyayla şeyin bitiyor. Sadece orayla çalışıyorsun. Ta ki vardiya çıkışına kadar. Her şeyden bitiyor. Ayrı bi dünya gibi oluyo yani ayrı bi yer ora.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

Hafize Hanım da fabrikayı sevmediğini yaptığı kavramsallaştırmayla şu şekilde ifade etmiştir:

“Hatta bi keresinde küçük kızım sormuştu o zaman anaokuluna gidiyordu. Öğretmeni sormuş annen nerde çalışıyor diye. Ben de daha önce ssorduğunda o ortama severek gitmediğim için fabrika nasıl bi yer dediğinde ahır gibi bi yer demiştim. O da öğretmenine o şekilde söylemiş. Annen nerde çalışıyor ahırda çalışıyor annem diye.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

4.2.6. Fabrikada Bir Gün

Katılımcılara fabrikada bir günlerinin nasıl geçtiği sorulmuştur. Onlar da evden çıkıp işe gittikleri andan başlayarak tekrar eve gelene kadar geçen süreci anlatmışlardır. Karaman'daki fabrikaların çoğu organize sanayi bölgesi denilen yerde bulunmaktadır ve buraya işçiler şehir merkezinden servislerle gitmektedirler. Servisler işçileri duraklardan almakta ve yine evlerine yakın duraklarda indirmektedir. İşçilerin oturdukları mahallelerde belli noktalarda servis için bekledikleri durakları bulunmaktadır. Vardiya saati başlamadan yaklaşık bir saat önce bu duraklarda servislerini beklemektedirler. Örneğin 16:00-00:00 vardiyasında çalışacak olan bir işçi saat 15:00 civarı durakta beklemeye başlamaktadır.

8 saat veya 12 saat çalışan işçilerin fabrikada geçirecekleri saatler servise binmek için durakta beklemeye başladıkları an başlamaktadır. Onlar bu süreci genelde; işe gitme, banyo saati, yemek, banyo saati ve işten çıkış şeklinde anlatmışlardır. Banyo saati; işçilerin günde 15-20 dakika olmak üzere 2 kere kullandıkları moladır. Bu zaman sürecinde işçiler lavabo vs. ihtiyaçlarını gidermekte ya da sigara içmektedirler. Yemek süreleri ise yarım saattir.

Görüşme yapılan işçilerin çalıştıkları fabrikalar birbirinden farklıdır. Bazı işçilerle görüşmecisi arasında fabrika ismi paylaşımı yapılmamıştır. Özel olarak işçilerden fabrika ismini belirtmeleri kendilerinden istenmemiştir. Fakat bazı işçiler görüşmeler esnasında çalıştıkları fabrikanın ismini söylemişlerdir. Çalıştıkları fabrikanın ismini belirten katılımcıların ifadeleri temel alındığında 10 ayrı fabrikada çalışan işçilerle görüşmeler yapılmıştır. Dolayısıyla işçilerin bir günlerinin nasıl geçtiği

fabrikadan fabrikaya az da olsa değişmekle birlikte genel olarak işçilerin bir günleri Gülbahar Hanım'ın anlattığı şekilde geçmektedir:

“Sabah işte gidiyoruz. Biz sivil gidiyoruz iş kıyafetlerimizi orda giyiyoruz. Sabah işte 6 buçuk gibi servis gidiyor 7’de iş başı yapıyoruz. İş kıyafetini giyiyoruz herkesin tesisi ayrı ayrı; 10 kişi, 15 kişilik tesislerimiz var. Tesisimiz çalışıyorsa elemanlarımızla birlikte gidiyoruz saat 9-10 gibi banyo saatleri var; 15-20 dakika. İşte tuvalet ihtiyacı veya sigara kullananların ayrı bölünmeleri var orda sigara kullanıyorlar. Saat 11, 12, 1’e doğru yemek saatleri var; yarım saat. Yemek işte; yemekhanede erkek bayan iki bölme şeklinde, isteyen istediği şekilde alıp yiyor. İşte 8 saatlik saatte 1 buçuk 2 gibi gene banyo saati var; 15 dakikalık. İsteyen istediği şekilde namazına gidiyor yani ustalar o yönden şey yapmıyor ama dakika; bir form var gidiş geliş saatleri yazılıyor bunu takip ediyor ustalar bu şekilde geçiyor. 3’te iş bitiyor. Servisler aynı iş kıyafetlerimizi çıkartıp dolaplarımıza asıyoruz ordan evimize geliyoruz servislerle.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

İşçilerin banyo saatleri ve yemek saatleri takip edilmektedir. İşçiler kendilerine ayrılan zamanı geçirmeden tekrar işlerinin başına dönmek zorundadırlar. Eğer geç kalırlarsa haklarında işlem yapılmakta ve üç kere uyarıldıkları takdirde bir yevmiyeleri kesilebilmektedir. Gökhan Bey fabrikanın engeli kontenjanı kapsamında çalışan, işçilerin sürelerini tutmakla görevli bir işçidir. Kendisi bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

“-Millet banyoya, yemeğe gittiğinde ben onların saatini tutuyorum. Nerden bakarsan bin kişinin ismini ezberlerim. 35 dakikayı geçtin mi savunma yetişiyor. Yani 3 savunmada bir yevmiyesi gidiyor. Öyle de bir sıkıntı var yani.

-Bir dakika bile önemli oluyor mu?

-Bir dakika bile önemli. Şöyle olur: bir dakika için gitmiyorlar savunmaya. 34’e kadar tolerans yapıyorlar. 35, 36, 40’da gidiyorlar savunmaya. 35’i geçtiği anda savunmaya geçiyor. Normalde yarım saat, ama 5 dakika tolerans yapıyorlar.” (Gökhan Bey, 37, Yazıcı-İşçi).

İşçilerin çalışma sürelerine göre de bir günleri birbirinden farklı geçebilmektedir. 12 saat çalışan bir işçi ile 8 saat çalışan bir işçinin günü aynı

olmamaktadır. Fabrikada 12 saat çalışan bir işçi iş yerindeki bir gününü şu şekilde anlatmıştır:

“Çalışma saatimiz; 12 saat. Saatimiz kaçta başladı önemli değil. Normalde başladığı saatten bir saat önce evden çıkıyorsun zaten. Atıyorum 5’te başlayacaksa 4’te evden çıkmışsındır. 4’te evle ilişkiyi kestir. Ta ki akşam 5’e kadar. Yani bir saat erken çıkıyorsun bir saat de geç geliyorsun. Yani 12 saatin tam olarak fabrikanın içerisinde geçiyor. Yolları da bir saat giderken bir saat de gelirken eklediğin zaman toplam 14 saati buluyor. Yani işte varır varmaz fabrikaya girdiğin anda zaten karşıdaki adamdan teslim alıyorsun, adamdan işte makinayı çalışır vaziyette teslim alıyorsun. Ya şey olmadığı sürece, makinalarda büyük bir arıza olmadığı sürece ve yahut da öğlen yemek saati var; yarım saat işte tesisin herhangi bir acil çıkaracağı mal yok da kendileri öğle saatini kapatmazsalar o makine hiç kapanmaz. Sen çalışır vaziyette alırsın çalışır vaziyette teslim edersin. Ya hiç durmadan yani hiç durmadan 12 saat boyunca nerdeyse ayaktasın yani. Yarım saat de banyo istirahat saatlerin var. Yarım saati bulmuyor o da 10’ar dakika normalde de işte 10 dakika yemek öncesi 10 dakika yemek sonrası. Yemek sonrası derken yemek öğlen 12’deyse 3 gibi filan işte. Çalışma saatine göre. Bayanlar 8 saat çalışıyor onlara da şey öyle yani. Şöyle bir şey olabilir bir sıkıntı olduğu zaman; gitmiyor musun gidiyorsun. Ama işte ya yanındaki arkadaşın senin işini halletmek zorunda. Yani makine sürekli çalışıyor yani makine sürekli üretiyor yani burdan geliyor burdan aşağı düşürmeyeceksin sen. Sen gittiysen seni birilerinin idare etmesi lazım. Makine kapanmadıysa kesinlikle değişimli olarak gönderiyorlar zaten.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Murat Bey’in de anlattığı gibi işçilerin bir günü molalar hariç çalışarak geçmektedir. Görüşme yapılan işçiler farklı fabrikalarda çalışmaktadırlar. O yüzden bazıları banyo saatini; 10 dakika, bazıları 15, çok az bir kısmı ise 20 dakika olarak ifade etmişlerdir. Fabrikada işin yoğunluğuna göre bazen molaya çıkamadıklarını bir işçi şu şekilde anlatmıştır:

“Tempolu bir şekilde çalışıyoruz işte yemeğe gidiyoruz, banyoya gidiyoruz. Yarım saat yemek molamız var. Bazen hiç gidemiyoruz banyoya. Mesela bugün gidemedik dedim ya çok tempolu çalıştık diye. Çok acil ihtiyacı olan

hemen iki dakkada koşarak gidip geliyor. İşte öyle bir gidip de dinlenme şeyimiz yok yani. Namaza gidiyorum ben mesela 10 dakika 15 dakika. Ben tuvalete mi girecem, abdest mi alacam, namaz mı kılacam, ne zaman geleceğim? Bir de geç geldin diye laf duyuyorsun. Bir de aldığımız para 1.300.”(Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Vardiyalı çalışan işçilerin haftalık olarak iş yerinde geçirdikleri zaman dilimi değişmektedir. Doğal olarak bir gününüz nasıl geçiyor diye sorulduğunda gece vardiyası farklı gündüz vardiyası farklı anlatımlarla ifade edilmektedir.

12-8 vardiyasında fabrikada geçiren bir işçi gece vardiyasını şu şekilde anlatmıştır:

“Saat 11 de burdan çıktım. 11’i 20 geçe servise biniyorum. Saat 11.50 de falan vardiya teslim alıyorum. Gece 11.50 de genel kontrollerini yapıyorum. Makinenin genel kontrollerini yapıyorum. Gerekli şeyleri üst amirime veriyorum. Sonra gidiyorum o şekilde iş güvenliğini takip ederek sabahı ediyorum. Saat 12 de teslim alıyoruz. Saat 2 buçukta kahvaltımız var yarım saat molamız var kahvaltıdan sonra 3 te molamız bitiyor. Vardiyamız görevimize sabah saat ta ki 7 buçuk 8 e kadar 8 de de çıkış kartımızı çekip evimize geliyoruz.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

Fabrikada birbirinden farklı pek çok bölüm vardır, işçiler de çeşitli bölümlerde çalışmaktadır. Çalıştıkları birime göre yaptıkları iş ve fabrikada geçirdikleri gün de birbirinden farklı olabilmektedir. Fabrikanın atölye biriminde bakım ve tamirat işleriyle ilgilenen bir işçi bu durumu şöyle izah etmiştir:

“-Fabrikadaki bir gününüz nasıl geçiyor?

-Yoğun. Çalışmakla. Yani nasıl çalışmakla? Kendi sektörümden şey yapacak olursan atölyeci olduğun için bizim girip çıkmadığımız yer yok. Patronun yani müdürün bile girip çıkamadığı yere biz çok rahat girer, çıkarız. Atölyeci olduğumuz için. Hiç boş vaktim olmaz. Devamlı arıza olur arızaya gidersin. Bi şey yaptırmaya kalkarlar onu yaparsın. Yaparsın da yaparsın da yaparsın. Hiç boş vaktin yok, kesinlikle yok. Bir yemek istirahatın var onu da otursan en fazla 10 dakika 15 dakika oturursun. Diğer şekilde devamlı telefon gelir. Alo şurada arıza var çıkarsın, alo şu iş

yapılacak çıkarsın, alo şu olacak.. Bazen gün gelir akşama kadar hiçbir iş yapmazsın dinlenirsin.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

Fabrikada işçilerin kendi aralarında hiyerarşileri vardır. Bunlar kalifiye eleman denilen; çavuş, usta, ustabaşı, vardiya şefi gibi konumları olan işçiler ve diğer düz işçilerdir. Yaptıkları işe göre fabrikadaki bir günleri farklı bir şekilde geçebilmektedir. Çavuş; kadın işçilerden sorumlu kişilere verilen unvandır. Kadın işçilerden sorumlu olan çavuşlar işçileri görev yerlerine yerleştirmekte, onları organize etmektedirler. Bu kişiler genellikle fabrikada uzun yıllar çalışmış tecrübeli elemanlardan olmaktadır. Çavuşların her biri bir grup kadın işçiden sorumludur. Çavuş olarak çalışan işçilerden biri olan Suzan Hanım bir gününün nasıl geçtiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Sabah 8’ e 20 kala varıyoruz mesela sabah gittiğimizde. İçeri giriyorum çavuş olduğum için açılımlara bakıyorum. Nereler çalışıyor? ona göre sayıları var bayanların sayısına bakıyorum ondan sonra onları dağıtıyorum yerlerine herkesi. Çalışılmaya başlıyor. Bi sıkıntı olursa da hani çağırıyorlar, telefon ediyorlar; gidiyorum, gidermeye çalışıyorum. Ondan sonra yemek saati geliyor bayanlar kendileri çıkabiliyosa çıkıyorlar çıkamıyorlarsa yardımcı oluyorum bende çıkartıyorum onları yemeğe yemek saati geldiğinde. Ondan sonra yemek saati bitiyor. Kendim yemeğe gidiyorum, namaza gidiyorum. Ondan sonra işte gelmemize 1 saat kala 2 saat kala banyo ihtiyacı olanlar banyo didiğim; tuvalet yani lavabo. Banyo ihtiyacı olanlar gitmek istiyorlar onları gönderiyom. Bi sıkıntı sorun olduğunda gelip beni buluyorlar onlarla uğraşıyom bu şekilde bir günüm geçiyor.”(Suzan Hanım, 39, Çavuş)

Zehra Hanım da hem gündüz vardiyasının nasıl geçtiğine hem de gün içindeki çavuş-işçi ilişkisine dair bilgiler vermiştir:

“Sabah mesela fabrikadaki bi günümüz; sabah 7’de servise binerik gündüz vardiyasında 8’de iş başı yaparık. Ora vardıktan sonra dağılım yerlerinde çavuşlarımız var, bayan çavuşlarımız, onlar bize bölümlerimize yerlerimize yerleştirirler. Orda işte saat saat toplama yapan, paketlenme şey eden, temizlik yapan. Öğlen saat 11 gibi yemek şeyimiz başlar işte ikişer kişi yemek yemeye giderler o şeyle zaten saat 2’yi bulur. Ondan sonra tekrar bi

temizlik, işte çıkan mamüllerin iskartası öyle. Ondan sonra saat 4 olur, vardiya değişir gelir geçir şey olmaz yani.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

Fabrikada usta işçi olarak çalışan kişiler genelde erkek işçilerdir. Bu işçiler makinanın başında durmakta ve çıkan ürünleri kadın işçilere ulaştırmaktadır. Burada dikkat çeken bir nokta da; kadın işçilerin genelinin düz işçi konumunda olmasıdır. Yani kadınların başında genelde makinadan sorumlu erkek ustalar olmakta, onlar makinalarla ilgilenmekte, kadın işçiler ise makinadan çıkan ürünlerle ilgilenmektedirler. Usta işçi Ömer Bey 4-12 vardiyasında geçen bir gününü, usta işçi Hakkı Bey ise gündüz vardiyasında geçen bir gününü şu şekilde anlatmıştır:

“Şu anda 4-12 vardiyasındayım. Ben 4 buçukta gidiyorum iş başı yapıyorum 4 buçukta. Vardiyamı teslim alıyorum, makinalarını kontrol ediyom. Herhangi bir sıkıntısı var mı ısıları yüksek mi, yani herhangi bir makinanın durmasını gerektiren bir şey var mı, tetikleyen bir şey var mı? Onları kontrol ediyorum. Daha sonra makinalardan çıkan malları alıp bayanların önüne koyuyorum. Yemek vakti geliyor yemeğe gidiyoruz. Yemekten geliyoruz çay sigara dediğin hesap zaten 8 saat çalışıyosun yaptığımız şey aynı. Yani makine arıza yapmadığı müddetçe bekliyoruz sadece, makinadan çıkan malları bayana veriyorum, başka bir şey yapmıyorum yani usta olduğum için.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

“Fabrikada bir günüm. Sabahleyin fabrikaya varırım. Vardiya teslim alır ondan sonra makinelerin genel durumuna bakarım. Ve akşama kadar makinelerle savaşmaya devam ederim. Makinalar çalışacak, benim makinamdaki bayanlar boş durmayacak. Yani bizim aldığımız para budur. Makina, makinayı çalıştırmak, bayanı çalıştırmak. Akşama kadar bunun için uğraşırım. Daha yüke meyilli işleri yapıyor erkekler ama. Ben makine ustası olduğum için ben makinanın başında duruyorum sadece. Makinamı çalıştırmakla görevliyim.” (Hakkı Bey 35, Usta İşçi)

Fabrikada vardiya şefi, ustabaşı olarak çalışan kişiler gün içinde kendilerine verilen mola sürelerinde biraz daha serbest olabilmektedirler. Fakat onlar da makinalardan ve işçilerden sorumlu oldukları için her an çıkabilecek aksaklıklara göre hareket etmek zorunda kalabilmektedirler.

“-Benim mola saatim belli olmaz. Ben şu saatte girecen şu saatte çıkıcan diye yok. Hanımgilin var.

-Siz daha serbestsiniz.

-Biz onlara bakarak daha serbestiz. Biz ne zaman işimizi yolumuza koyduk. Vardık meselakin işe başladık hangi makineye hangi mamülün malını atacaksak onları arkadaşlara tarif ederim şu mamülü şu makineye, şu mamülü şu makineye yükleyin. Mamül dediğim hani çikolata. Her mamülün çikolatası ayrı ayrı olduğu için ayrı ayrı makinelere yüklettiririz. İşimizi yoluna koyduk mu, çıkarız sigara molasına 10 dk 15 dk 20 dk her neyse şey ederiz yani. Bazen mesela sabahtan öğlene 2 sefer de çıktığımız olur 3 seferde çıktığım olur. Bazen 1 sefer çıktığımda olur bazen hiç çıkmadığım zamanlarda olur yani. Niye? Her gün günü gününe bir olmuyor. Bugün meselakin varıyorsun; makinelerde arızalı olanlar oluyor şey olan oluyor. Bunlarla uğraşırkene çoğu zaman yemeğe gidemediğim zamanlar bile oluyor.

-Arıza bittikten sonra mı yemek yiyorsunuz?

-Evet, gidebilirim. Gidebilirim yemeğe öyle gidiyorum. Yemeğe gidemezsem sabah gittiğimle geldiğim de oluyor yani.

-Şimdi arıza bitti. Yemek saati yine yemek yiyemiyor musunuz?

-Ya yemek saati geçiyor. Mesela bir bir buçuktan sonra yemek kalmıyor, yemekhaneyi toparlıyorlar. Ana yemekhane var; bisküvide büyük gidebilirim orda..... Ve yahut ekmek arası bişeyler soğandır, domatestir aşçı öyle hazırlayıp veriyor, zor durumda kaldığımız zaman. Eğer şey olacak olursa yemek olursa yemek veriyor. Geciktiğim zaman bazen de bakıyor saat bir bir buçuğa gelmiş yemekte saat on buçukta başlar, bir bir buçuk dedin mi yemekhanede kimse kalmaz. Baktık saat bir bir buçuğa gelmiş gitmeyiveriyoruz. Ondan sonra orda ne bulursak kendi ürettiğimiz ne bulursak kektir, bisküvittir, fındıktır, fıstıktır onlardan açlığımızı yatıştırıp onla geldiğimiz zamanlar da oluyor. (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

Genel itibariyle işçilerin bir günlerini nasıl geçirdiklerine bakıldığında; fabrikadaki konumları ve çalıştıkları birimler farklı olsa da bir günleri yoğun bir şekilde

çalışarak geçmektedir. İsmail Bey'in ifadesi işçilerin bir gününün nasıl geçtiğini özetler niteliktedir:

“Çalışarak. Yarım saatlik yemek zamanın var. Onun haricinde 15 dk. Sabahтан sonra bir de öğleden sonra 15 dk. Sigara ve yahut da molan var. Onun haricinde yoğun bir şekilde koşturursun. Yoğun bir şekilde, tempolu, hiç durmadan, stresli, aşırı stresli.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

4.2.7. Fabrika İçi Sosyal İlişkiler

Katılımcılara fabrika içi sosyal ilişkilerin nasıl olduğu sorusu yöneltilmiş; arkadaşlık ilişkileri ve hiyerarşik ilişkilerin nasıl olduğuna dair kendilerinden bilgi toplanmıştır. İşçiler fabrikadaki arkadaşlarıyla ve amirleriyle iletişimlerini, dışarda görüşüp görüşmediklerini, nasıl vakit geçirdiklerini anlatmışlardır.

4.2.7.1. Yatay İlişkiler: İşçiler Arası İlişkiler

Katılımcılar, yapılan görüşmelerde ailelerinden daha çok fabrikadaki kişileri gördüklerini sıklıkla ifade etmişlerdir. Özellikle 12 saat çalışan işçiler çocuklarını veya eşlerini uzun süre görmedikleri zamanlar olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla fabrika içindeki ilişkiler işçileri birinci derecede etkileyen ilişkiler olmaktadır. Çalışanlar arasında yaşanan olumlu ve olumsuz olaylar işçilerin ruh halini de etkilemektedir.

“-Fabrika içi sosyal ilişkileriniz hakkında bilgi verir misiniz?

-Güzel aslında. Gerçek güzel hani. Eşimle çocuklarımdan daha çok arkadaşlarımı görüyorum ciddi söylüyorum. Ne bileyim aile olduk biz onlarla.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Şöyle bir şey var; fabrika ortamında ortamın iyi olduğu zaman çok iyi. İyi olmadığı zaman mesela beynin yorulduğu zaman zaten çalışasın gelmiyor. Yanında birkaç tane kişi oluyor. Yani işverenle şunla bunla alakalı bi şey değil yanındaki insanla önemli. Adamın mesela psikolojisi iyiye iyi gidiyor psikolojisi bozursa seninkini de bozuyor; zaten ondan sonra da çalışma ortamı iyi olmuyor yani. Ora zaten bir aile olmuş oluyor. O ortam bir aile ortamı olmuş oluyor.” (Gülistan Hanım, 43, Düz İşçi)

Katılımcılar kendi konumunda çalışan kişilerle ilgili iletişimlerini hakkında bilgi vermişlerdir. Arkadaşlarıyla gün içinde konuşamadıklarını ancak kısa molalarda veya

yemeklerde biraz konuşabildiklerini ifade etmişlerdir. Sürekli çalıştıkları ve denetim altında oldukları için zaten uzun uzun muhabbet etme gibi bir imkânları olmamaktadır. Dolayısıyla sürekli çalışılan bu ortamda yakın ilişkiler kurmak da zor olmaktadır.

“Valla böyle bir ilişkimiz zannetmiyorum yani. Çünkü işten dolayı kimseyle bi oturup muhabbet edemiyon ki ayak üstünde gezerkene bi şey sorarsan soruyon yani. Çünkü öyle bir sohbet muhabbet etçek zamanın olmuyor; ancak yemekte konuşursan. Konuşup da ne konuşacan zaten iş konusu başka...” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

Birbirleriyle yakın ilişkiler kurmayı başarabilmiş işçiler ise fabrika içinde değil de fabrika dışında daha çok iletişim halinde olmaktadır.

“Normalde arkadaşlarıyla yemek saatinde ve yahut da istirahat saatinde, sigara içenler için bi sigara şeyi var işte; 10-15 dakikalık molanın içine hem kendi ihtiyaçlarını hem de o sigara ihtiyacını sıkıştırıyor. Orda işte o zamanda ne konuşabiliyosen yani. Zaten çoğu yerler gürültülü. Fabrikanın içindeki gürültü de insanı baya bi etkiliyor yani. Sosyal ilişki böyle ne bileyim güzel arkadaşlıklarımız var. Mesela; fabrika çıkışında. Yani içerde herhangi bir şey yapma şeyin yok. Sadece orda sohbet edersin bi şeyler konuşursun, anlarsın, çıktıktan sonra; onlar size gelir siz onlara gidersin. O gibi şeylerimiz var imkânlarımız var. Benim var mesela; akşamları ailecek gidip geldiğimiz arkadaşlarımız var. Onların bize geldiği ve yahut da çarşıda bulduğun, maça gittiğin şu bu gibi ama dışarda yani içerde.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

İşçiler iş çıkışlarında bir yerlerde oturup, muhabbet ettiklerini belirtmişlerdir. İş çıkışı toplanıp bir şeyler yapmaları şu şekilde olmaktadır: eğer gece çalışıp sabah işten çıktılarsa çarşıda oturup kahvaltı yapabilmekte ya da akşamüzeri çıktılarsa yine çarşıda arkadaşlarıyla dolaşabilmektedirler.

“Bazılarıyla görüşüyoruz, yani hepsiyle değil de bazı sevdiğimiz arkadaşlarla gidip geliyoruz yani. Hatta sabah beraberdik saat 10’da geldim eve, sabah işten çıktım arkadaşlarla bi yemek yedik çarşıda. Saat on buçukta geldim eve.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

“Arkadaşlarla da mesela hafta içinde bir gün toplanıp bir yerde oturuyoruz ya da sabahları iş çıkışı bir yerde kahvaltıya gidiyoruz herhangi bir yere. Öyle diyaloglarımız var. Fabrika içinde konuşabiliyorsun ama hani zaten sen orda çalışıyorsun ben öbür bölümde öbür makinada o şekilde çalışıyorsun.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

İşçiler fabrika içinde iyi anlaştıkları arkadaşlarının da olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bu kadar kalabalık bir yerde her zaman iyi ilişkiler kurulması mümkün olmamaktadır. Özellikle işin stresinden, yoğunluğundan kaynaklı gerginliklerin de yaşandığından işçiler sıkça bahsetmişlerdir. Yaşanan gerginlikler sadece fabrikanın yoğun temposundan kaynaklanmamaktadır. Gönül Hanım’ın anlattıklarından da anlaşılacağı üzere fabrikadan çıktıktan sonra eve gelince, onlar için yoğunluk yine devam etmektedir. Özellikle kadın işçilerin fabrika işi ve ev işini birlikte yapmaya çalışmaları ve çocuklarının olmuş olması; onları yormakta evde dinlenmelerini engellemektedir. Dolayısıyla fabrikaya gergin gelen işçiler arasında tartışmalar sıklıkla çıkabilmektedir.

“-Bazen bağırırız, biraz konuşmayız. Sonra iş ortamı olduğundan mecbur konuşuyoruz.

-Peki, tartışmalar neden oluyor?

-İş stresinden başka ne olacak? Herkes genelde yorgun ve sinirli oluyor. Her gün çalış her gün çalış. Hepimiz evliyiz, hepimizin çocuklar var. Eve geldiğin zaman da ayrı ev işlerimiz var. Bir de geç vakitte yatmak zorunda kalıyon. Bulaşık işte şeydir. Bazen erken yatabiliyorum. Gece kalkar işimi yaparım yani hepimizin öyle. Hepimiz evli olunca biraz sorunlar oluyor yani, çocuklar var eve gelince. Ufacık bir şeyde hepimiz bağırıveririz. Biraz canımız sıkılır ama iş ortamında olunca mecburen iki dakika sonra işin düşüyor. Yapmak zorunda kalıyorsun ya da onun sana, senin ona işin düşüyor. Mecbur yapıyorsun, “Yapamam.” Diyemiyorsun. (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

Hakkı Bey de fabrikadaki stresin insanlar arası ilişkileri nasıl etkilediğini şu şekilde anlatmıştır:

“Sosyal ilişkilerim genellikle bağıırıp çağırmayla geçer. Çünkü herkes stresli. Karşımdaki insan sana iyi konuşmuş olsa bile sana küfür gibi geliyor. Pimi çekilmiş bombasın yani ortada geziyorsun. Bu evde de aynıdır benim için. Çünkü stres topuyum. Bi patlama yaşıycan ya ona ya ona, ya dışarda birine. Bu stresi illa ki atacan. Ha günün iyi geçer sakın olursun ama günün iyi geçmezse resmen pimini çekip atıyor mayın gibi gezersin nereye çarpacağın belli olmaz.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

Bazı katılımcılar arkadaşlarıyla dışarıda da görüştüklerini birbirlerine gelip gittiklerini ifade ederken bazıları çalışma sistemlerinin fabrika dışında görüşmelerini etkilediğini ifade etmiştir. Genel tabloya bakıldığında birbirlerine gelip giden, çok yakın ilişkileri olan işçilerin sayısı çok fazla değildir. Bunu; hem kendi zamanları olmadığı için gerçekleştirememekte hem de arkadaşları da işçi olduğu için “o da çalışıyor zamanı yoktur” düşüncesi ister istemez akıllarına gelmekte ve birbirlerinin evine gidip gelme gibi bir olayları olmamaktadır.

Fabrikada 12 saat çalışan işçiler de gün bittikten sonra geriye çok az vakitlerinin kaldığını ve arkadaşlarıyla zaman geçirme gibi bir durumlarının teknik olarak mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.

“-Fabrikadaki arkadaşlarınızla da dışarda görüşüyor musunuz hani böyle birbirinize gidip geliyor musunuz?

-Çok nadir, yani yok denecek kadar az. Çünkü biz 12 saat çalışıyoruz. 12 saat çalıştıktan sonra aşağı yukarı bizim günün 14 saati fabrika içerisinde geçiyor fabrikada geçiyor. Geriye kalan 10 saat var o 10 saatte de ailen ile vakit geçiremiyorsun bile zaten.” (Hakkı Bey, 35, Usta, İşçi)

Fabrikada, yoğun çalışma temposu nedeniyle işçilerin birbirlerine zaman ayıramadıklarından dolayı çok sağlıklı ve sağlam arkadaşlık ilişkileri kurabildikleri söylenemez. Fabrika içinde birbirleriyle görüşmemekte iş bittikten sonra da ailelerine daha çok zaman ayırmak veya dinlenmek istedikleri için fabrika dışında yürütülen çok samimi bir fabrika arkadaşlığı ilişkisi ortaya çıkmamaktadır. Tabi bu her işçi için geçerli bir durum değildir fakat saha araştırması kapsamında görüşme yapılan işçilerin çoğunluğu yaşadıkları zaman problemlerinden dolayı arkadaşlık ilişkilerine dair olumsuz bir tablo çizmiştir.

4.2.7.2. Dikey İlişkiler: Hiyerarşik İlişkiler

Fabrikada hem işçiler arasında hem de işçiler ve yönetici (müdür, patron) konumundaki personeller arasında hiyerarşik ilişkiler vardır. İşçiler; düz işçiler ve kalifiye işçiler olarak ayrılmaktadır. Yapılacak işler bu şekilde yürütülerek yapılmaktadır. Örneğin; kadın işçilerden sorumlu olan bir çavuş vardır. O da işçi konumundadır fakat belli bir grup kadının da sorumluluğu kendindedir. İşçiler arasında konum farklılıkları; düz işçi, usta işçi, ustabaşı, vardiya şefi, çavuş şeklinde olmaktadır. Üretim bölümündeki hiyerarşik ilişkilerin yanı sıra; işçilerin personel kısmı dedikleri, müdürlerin ve yöneticilerin olduğu ayrı bir bölüm vardır. Bu bölüm işçilerin ve makinaların olduğu kısımdan farklıdır. İşçilerle bu bölümdeki çalışanlar arasındaki hiyerarşik ilişkiler daha belirgindir. Yukarıdan aşağıya doğru bir emir komuta zinciri vardır ve işler bu şekilde yürütülmektedir. Fabrikada temizlik işçisi olarak çalışan bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Onlar söylüyor; şu şu iş yapılacak sen yapıyorsun yani. Aynı askeriye usulü; kademe kademe olur ya en üstten aşağı doğru emir verilir ya aynı o da öyle yani. Bizim işimiz temizlik işi fabrikanın. Bizim başımızda bir şef var zaten o diyor; işte senin görev alanın şurası şurası şurası herkes görevini bilir yapacağı işi.” (Durmüş Bey, 45, Düz İşçi)

İşçilerin kendi aralarındaki hiyerarşik ilişkilerde kurulan ilişki; iş ilişkisidir. İşçi kendisinden daha kalifiye olan diğer işçiden emri alır ve görevini yapar. Kurulan iletişimin içeriğinde; yapılacak işler hâkimdir. Bu tür ilişkilerde dışarıda görüşme, muhabbet etme, birbirlerine gelip gitme gibi durumlar olmamaktadır. Bu tür ilişkilere çavuş-işçi ilişkisi örnek verilebilir. Kadın işçiler çavuş gözetiminde çalışmaktadır. Çavuş onları organize eder ve yönetir. Meryem Hanım çavuş-işçi ilişkisini şu şekilde izah etmiştir:

“Onları biz görmeyiz. Biz çavuşu görüyoruz biz sade çavuşu görüyoruz. Başka kimseyi görmeyiz. Onla iyiyiz. Vardık mı der; herkes yerine geçsin. Zaten millet biliyor yerini. Herkes yerine geçer, işini yapar o da seslenmez, yapana bi şey dimez.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

Fabrikada çavuş olarak çalışan bir kadın işçi de kendisinden daha üstteki amirle ilişkisini şu şekilde aktarmıştır:

“Amirlerle ilişkilerimiz; onlar mesela işçinin bi şeyi olduğu zaman gelir sana söyler. Mesela bi bayan bi şey yaptığı zaman o bayana söyle onu yapmasın der veya o bayanı al başka bi yere şey yap der. Onla sen ilgilenirsin.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

Makine ustası veya vardiya şefi olarak çalışan işçiler fabrikada erkek işçiler olmaktadır. Kadın işçiler genelde düz işçi konumundadır. Bir kadın işçi fabrikada en fazla çavuş olabilmektedir. Her makinanın başında bir grup kadın işçi yer almakta onlar makinadan çıkan ürünlerle ilgilenmekte iken makine ustası olarak çalışan bir erkek işçi de makine başında durmaktadır. Yani kadın işçiler makina başında çalışan erkek usta işçilerin bir nevi gözetiminde çalışmaktadır. Zeliha Hanım ve Hülya Hanım orda nasıl bir ilişkinin hâkim olduğunu şu şekilde anlatmaya çalışmışlardır:

“Bizim başımızda çavuşumuz var çavuş gelir yönlendirir. Makinanın başında usta var. Usta söyler yapılacak bi şey olursa yaparız yok bi şey olmazsa, şey öyle bi kimseyle bi şeyim yok yani. Genelde çavuş var çavuş yönlendirir zaten başımıza gelir sen sen şunu yap veya işte makinede mal gelmeyecek hadi sen şuraya gideceksiniz.” (Hacer Hanım, 52, Düz İşçi)

“-Makine başındaki ustalar erkek mi oluyor?”

-Erkek. Makinaların başında. Kadın grubunun başında. Evet başında beklerler yani makine bozulursa makinaya bakarlar makine bozulmazsa böyle başında bayanlarla konuşurlar konuşmak isteyen.

-Onlar bir şey seçmiyorlar yani?

-Yok seçmezler. Onlar hiçbir şey yapmaz. Yani rica edersen; şunu getiriver şunu yapıver dersen onlar da gönlü tutarsa öyle getirirler yapmazlar yani. Onlar da işçi aslında onlar da işçi ama onların da bizi ezdiği çok vakit oluyor. Bazen kızıyorum ben de aynı siz de işçisiniz biz de ama işte onlar usta olmuş oluyor usta.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

İşçilerin kendi aralarındaki konumsal farklılıklardan kaynaklı olarak aralarında tartışma, anlaşamamazlık gibi durumlar yaşanmaktadır.

İşçiler kendi aralarındaki ilişkilerin yanı sıra müdür ve patronlarla ilişkileri hakkında da bilgi vermişledir. İşçiye en uzak olan kişi; işçilerin anlatımları

değerlendirildiğinde patron olmaktadır. İşçiler patron dedikleri kişiyle iletişim kurmaktan ziyade kendisini görmemektedirler.

“Valla ben genel patronu görmedim 5 senedir. Müdürler var, şefler var. Müdürler iyi şu anda.” (Ahmet Bey, 39, Usta İşçi)

“Şimdi şöyle söylüyüm ben patronu hiç tanımıyorum. Yani çalışırken yanımızdan geçip gidiyo ama hani daha ‘kolay gelsin’ dediğini de görmedim işin açığı.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

İşçiler gece vardiyasının zorluklarından, uykusuz kaldıklarından bahsetmişler bu durumun kendilerini olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmişlerdir. Fakat daha üst kademedeki kişilerle ilişkilerden bahsederken gece vardiyasında yöneticilerin olmadığını bu anlamda daha rahat çalıştıklarını, pek kimsenin işlerine karışmadıklarını söylemişlerdir.

“Çalışırken gece ile gündüz arasında fark oluyor. Gündüz daha sıkıntılı, gece biraz daha rahat gece çalışmak; biraz daha rahat. Ama şey olarak baktığımızda bünye olarak insan bünyesi olarak baktığın zaman gece; daha ağır.”

-Sıkıntılı derken neyi kast ediyorsunuz?

-Denetlemeler, patronlar ondan sonra müdürler olsun bunlar daha çok sıkı, gelmesi daha fazla strese sokuyor. Stres, insanın strese girmesi insanı hataya zorluyor.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“-Gece vardiyasında rahat çalışıyoruz, gündüz vardiyasında telaş ile ömrümüz geçiyor. Sen geliyon ayrı bir dert, o geliyor ayrı dert, o ondan kaliteli, o ondan üstün.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Bazı işçiler fabrikada kameralı sistem olduğunu ve kameralar aracılığıyla denetlendiklerini söylemişlerdir. Fabrikada çavuş olarak çalışan Fatma Hanım bu konu hakkında şöyle bir şey paylaşmıştır:

“-Kameralar var dediniz mesela birileri bir şey yaptığı zaman ordan görülüyor mu?”

-Ordan yokarda görürler. Amire telefon açarlar. Mesela diyelim sen toplamadasın sen mesela; ayağının altına bisküvileri döktün üstünde

duruyon toplamıyon veyatta diyelim ki biriyle konuşuyon gereksiz yerde. O zaman yukardan telefon açar, amirde beni çağırır; git şu yerde şu bayana söyle böyle böyle yapmış der. Varırsın sen uyarırsın.2-3 sefer uyarırsın. Aynı şekilde devam ederse bu sefer dersin ona; sen personele git dersin.”
(Fatma Hanım, 34, Çavuş)

4.3. FABRİKADA İŞÇİ OLMAK

Fabrika işçisi kimdir? Görüşme yapılan katılımcılardan bazıları aylardır bazıları da yıllardır fabrikada işçi olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla fabrika işçisinin kim olduğunu en iyi anlatabilecek kişiler de onlar olmaktadır. Fabrikadaki işçilerin; yaptıkları işi nasıl algıladıkları, nasıl bir işçi tanımı yaptıkları araştırma kapsamında önemsenen, cevabı aranan konu başlıklarından biri olmuştur. Bu bölümde işçilerin işçi olmak üzerine yaptıkları anlatılar değerlendirilecek ve onların işçilik algıları üzerinde durulacaktır.

4.3.1. İşçilerin İşçi Tanımları

Görüşme yapılan fabrika işçilerine; fabrikada işçi olmanın kendileri için ne demek olduğu, ne ifade ettiği sorulmuştur. Bu anlatılarda; işçilik üzerine yapılan olumsuz söylemler öne çıkmıştır. Fabrikada işçi olarak çalışma üzerine kurulan cümlelerde hemen hemen söylenen olumlu bir içerik yer almamaktadır. İsmail Bey’in ne aç olmak ne tok olmak şeklinde yaptığı işçilik tanımı işçilerin yaptığı en iyimser tanımlardan biridir.

“Keşke önceleri okusaydık bir yere gelseydik, bir memur olarak görev yapsaydık ama bir şansın yok ki. İşçi olarak çalışmak nasıl bir şey? Herhalde işçi olarak çalışmak. Bunun başka bir alternatifi yok. İşçisin. Yani diyorum ya; ne açsın ne de toksun. Günlük çalışırsın; bir gün çalışamazsan o gün gelirinden 50 lira neyse kaybın olur, borçlarını karşılayamazsın.”
(İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

Katılımcıların işçiliğe dair söylemlerinde sıklıkla “zor”, “bir şeylere mecbur olmak”, “ezilmek” gibi tanımlar yer almaktadır.

“İşçi olmak; ne bileyim valla. Okusan daha iyi bir yerlere gidersin ama okumayınca sürekli eziliyon. İşçi, sürekli boyun büküyon. Sonuçta işçisin. Patron

geliyor bir laf söylüyor, kimyacısı bir laf söylüyor. İşçisin yani sonuçta.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“Fabrikada işçi olmak; mecburluk gibi bir şey yani diyim sana. Her gün gidip çalışmazsan kimse sana ekmek vermez. Çalışırsan elimiz ekmek bulur, para bulur çalışmazsak yok.” (Büşra Hanım, 40, Düz İşçi)

“İşçi olarak çalışmak demek; yani çoğu zorluklara göğüs germek zorundasın demek. Yani, katlanmak zorundasın yani. Fabrika dedin miydi bu işçi olarak çalışmak demek; zorluklar demektir.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“İşçi olmak şöyle; sen devamlı oraya mecbursun. Yani oraya gitmek zorundasın. Bazen mesela; ben kendim açısından kendimin orda bir sorumluluğum var ben oraya gitmek zorundayım. Bakıyorum evin içine çok acil, mesela dün değil önceki gün çocuğum hastaydı o şekilde bile işe gittim yani. Fadime’ye (eşi) söyledim; böyle böyle bi şey olsa beni ara gelebilirsem yani gelirim. Böyle böyle çocuğum hasta dediğim zaman gelebilirim. Yani mecbursun o da sana mecbur sen de ona mecbursun yani. Öyle bir ortam var yani.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplarda daha önce de belirttikleri gibi okula devam etmedikleri veya edemedikleri için işçi olarak çalışmak zorunda olduklarını anlatan ifadeler yer almaktadır.

“Herkes ekmek için çalışmak zorunda yani, işçi mecbur çalışmak zorunda. Biz çalışmak zorundayız. Diyeceğim işte okumadık memur ve yahut amir olamadığımız için mecbur öyle fabrika gibi bi yerlerde çalışmak zorundayız işçi olarak. Ben ilkokul mezunuyum.” (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

“İşçi olarak çalışmak; yapabileceğim şey işçi olarak çalışmak zaten. Hani okumuş biri olsam ya bi gıdacı olarak çalışırdım. Ya bi amir olarak çalışırdım ya da bi memur olarak. Ama okumadığım için yapabileceğim tek şey; işçi olarak çalışmak.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

4.3.1.1. Sembolik Tanımlar: Köle/Robot

“ Adım; işçi, soyadım köle.”

Katılımcıların bazıları işçi olmayı anlatırken sembolik ifadeler kullanmıştır. Köle, robot, köpek, koyun gibi olumsuz kavramsallaştırmalar yapmışlardır. İşçilikle özdeşleştirilen kavramlar; birileri tarafından yönetilmek, yönlendirilmek, birilerine bağımlı olmak gibi anlamları içinde barındırmaktadır.

“Değeriniz yok. Ya şöyle diyeyim yani; eğer siz bir fabrika işçisiyseniz, sizin kanınızı iliğınızı sömürüyorlar. İşçisin. Eşimin hep bir lafı var; adını sorarlarsa adım işçi soyadım; köle.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

Rabia Hanım aslında işçilerin böyle kavramlarla kendilerini neden eş değer görebildiğini ifadesinde anlatmaya çalışmıştır. İşçiler kendilerine değer verilmediğini düşünmektedir.

“Fabrikadaki adam robot gibi gider gelir. Ama esnafta, tezgâhtarlıkta olsun ondan sonra ne diyeyim başka buna benzer herhangi bir iş olsun devamlı vatandaşlarla iç içesin. Konuşmasını, şeyini biraz daha iyi yapabilirsin. İlişkiyi kurabilirsin ama fabrikada olduğun zaman dışarıyla bir ilişkin yok, alakan yok yani dışarıyla. Senin işin gücün ora artık başka bir şey yok yani.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Ömer Bey fabrikadaki işçiyi bir robot gibi görmektedir. İşçiler fabrikada sadece kendilerine verilen görevi yapmakta bunun haricinde kendi fikir, duygu ve isteklerini yaptıkları işe katamamaktadırlar. Ömer Bey bunun bir insan için olumsuz bir şey olduğunu bir tezgâhtar ile bir işçiyi karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır. Aslında tezgâhtar da aynı şekilde birinin emri altında çalışan bir kişidir. Yine de bir tezgâhtarın çalışırken farklı insanları görüyor ve onlarla konuşuyor olması bile bir işçiyle karşılaştırıldığında Ömer Bey'e göre daha insani bir durum olmaktadır. Dışarıda çalışıyor olmak; sosyal hayatın içinde var olmak ve sosyalleşmek demektir fakat içeride yani fabrikada çalışmak; iletişimsizlik, sosyal hayattan uzaklaşmak demektir. İşçilerin hayatında fabrika içi ve fabrika dışı şeklinde tanımlanabilecek iki hayat vardır. Biri kapalı bir sistem diğeri de açık bir sistemdir. Dolayısıyla işçiler bu iki hayat arasında zıtlıklar yaşayabilmekte ve dışarıya çıktıklarında orayı farklı bir dünya olarak

algılayabilmektedirler. Bu durumun kendisinde uyandırdığı hisleri bir başka katılımcı Hasan Bey şu şekilde anlatmıştır:

“Çalışa çalışa insan ortamdan, toplumdaki dışlanmış gibi bir şey oluyor. Varyon ben şahsen öyle kendimi bir tuhaf hissediyorum. Sürekli iş hayatında geçince günüm. Kalabalık bi düğün, seyran gördüğüm zaman bir tuhaflık hissediyorum kendi kendime. Ora ayrı bir dünya geliyor. Görmediğin insanlar, akrabaları görüyorsun. Ha sürekli işte geçincemyle boğuşunca.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Köle birileri tarafından ağır koşullarda çalıştırılan ve yaptığı işin karşılığını alamayan kişidir. Köle tanımı pek çok işçi tarafından kullanılmıştır. İşçiler de kendilerini aynı bu şekilde birileri tarafından çalıştırılan ama yaptıkları işin maddi ve manevi olarak karşılığını alamayan kişiler olarak görmektedirler. Günde 8 saat hiç durmadan çalışan düz bir işçi asgari ücret almakta ve bu durum; işçiyi yaptığı işe baktığı zaman tatmin etmemektedir. O yüzden işçiler ücret ve yaptıkları iş arasında basit bir denklem kurduklarında kendilerini bir işçi olarak değil de bir köle olarak görebilmektedirler.

“Akşama kadar çalışıyorum bol bol başka da bir şey değil. Aynı kölesin, maaşın da az. Zorunlu olduğun için çalışıyorsun zaten. E adam da seni istediği şekilde kullanıyor zaten. İster çalış, ister çalışma ben başkasını bulurum zaten diyorlar.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

“Zor yani genellikle zor. Dedim ya normalde imkânım olsa ben fabrikada çalışmam. Köle gibi yani. Köle gibi de kullanıyorlar yeri gelip.” (Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

“Fabrikada işçi olmak; köle gibi çalışıyorum işte başka bir şey olmuyor. Anca köle gibi. Buyurdukları işi tutarsın her zorluğa katlanırsın. Katlanmak zorundasın yani ordan 5-10 kuruş alacam diye. Milletten çalımını, şeyini çekiyosun. Sigortan için, çocukların geleceği için hepsine katlanıyorsun.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

İşçilerin gün içinde uymaları gereken bir programları vardır. Bu program; yemek, mola, iş şeklinde bir akış içinde devam etmektedir. İşçiler bu programa uymak zorundadırlar. Öyle ki; mola ve yemek için kendilerine ayrılan zaman dilimlerine riayet

etmedikleri takdirde bunun karşılığını olumsuz bir şekilde almaktadırlar. Ücret ve iş denkleminde bir adaletsizlik görüp kendini köle gibi hisseden işçilerin bu şekilde düşünmelerindeki bir diğer sebep de; kendilerinden bütün plan ve programlara uymaları beklenmesi fakat bunun karşılığında yine kendilerine hak ettiklerinin tam olarak verilmediğini düşünmeleridir.

“Köle ya. Kölelik nasıldır? Yani ben kısa ve öz söylüyorum. Yani bunun daha ötesini açıklamaya gerek yok. Sen bir kölesin zaten; adam çok affedersin tuvalete gitme diyorsa gitmiceksin. Ha biz bunu gördük bir yerde çalışıyoruz 12 saatte sana 60 dakika mola vermiş. Sen diyor 60 dakika istirahat kullanacaksın. Bana 6 dakika geçmiş bana savunma geldi benim 3 tane yevmiyem gitti 6 dakika geç kaldı diye. Adam çıkmıycaksın diyor ya tuvalete gitmiceksin ben sana 12 saate 60 dakika vermişim. Gittiğin an 3 yevmiyen kesiliyor. 60’ardan hesapla. Artı 100 milyon daha kesiyorlar benden sigortanı da yatırmıyorlar ya. Hem sigortanı gidiyo hem yevmiyen gidiyo. Dedim ya kölelik. Ben çalışsam ne yapıcım? Hırsızlık yapmam gerekiyor ya adam öldürücüm, ya bir yankesicilik yapıcım. Napmam gerekecek? Mecbur fabrikada çalışmak zorundayım.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

Mustafa Bey ve Muhsin Bey de işçi olmaya dair başkalarına bağımlı olma, birilerinin güdümünde olma anlamlarını taşıyan farklı sembolik tanımlarda bulunmuşlardır:

“Biraz abes gelecek ama kapıdaki köpek gibisin, tasman var. Önüne lokmayı koyarsa yersin koymazsan hoş deyip taşı vurdun mu dışardasın. Bitti.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

“Fabrika; bi orda affedersin yani koyundan farkın yok. 100 kişinin, 200 kişinin içinde bir adama bağılısın. Sigara içmeye gidemen, lavaboya yanındaki arkadaşına söyleyecen de haberi olacak, seni idare edecek lavaboya öyle gidecen banyoya yani. Ya zor zor zor.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Özetle işçilerin tüm bu negatif kavramları kendi yaptıkları işle özdeşleştirmelerindeki sebep; yukarıda da değinildiği üzere fabrikada kendilerini değersiz hissetmeleridir.

4.3.2. Sosyal Haklar Bağlamında İşçilerin Çalıştıkları Fabrikalarla İlgili Değerlendirmeleri

Katılımcılara; aldıkları maaş haricinde çalıştıkları fabrikaların kendilerine herhangi bir imkân, olanak, sosyal hak veya yardım sağlayıp sağlamadığına dair sorular sorulmuştur. Katılımcılar nikâh parası, düğün yardımı, bayram yardımı, eğitim yardımı, yakacak yardımı, ikramiye gibi başlıklarda görüş beyan etmişlerdir. Görüşme yapılan işçiler 10 ayrı fabrikada çalışmaktadır. Dolayısıyla bu konuda anlatılanlar fabrikadan fabrikaya değişmektedir.

4.3.2.1. Bayram Yardımı/Eğitim Yardımı/ Yakacak Yardımı

Katılımcılar çalıştıkları fabrikalarda ramazanda çeşitli yardımlar yapıldığını, kurbanda bazı fabrikaların “kurban parası” adı altında bir miktar ücret verdiğini ifade etmişlerdir. Ama genel anlamda işçilerin görüşleri değerlendirildiğinde; bayram yardımları kurbandan ziyade ramazan ayında daha çok yapılmaktadır. Eğitim yardımı ise okullar açılacağı zaman “kırtasiye parası” gibi isimlerle işçilerin maaş hesaplarına bir miktar para yatırılmaktadır. Yine bazı fabrikalar yakacak yardımında bulunmaktadır; bu yardım yine işçilerin maaş hesaplarına yatırılan bir miktardan ibarettir. Ramazan yardımı görüşme yapılan işçilerin çalıştıkları hemen hemen bütün fabrikalarda yapılmaktadır. Fakat eğitim, yakacak yardımı gibi yardımlar her fabrikada yapılmamaktadır.

“-Bayram yardımı veriyorlar. Mesela bayram parası veriyorlar. Şeker verirler ramazan bayramında. Ramazanda şey verirler erzak verirler yani veriyorlar.

-İki bayramda da veriyorlar mı?

-Yok tek bayramda. Kurban bayramında kurban parası verirler. 150-170 o aralarda verirler. Yani tümünü vermezler. Herkese aynı yatırırılar. Kırtasiye parası verirler. Bu sene mesela ben 150 milyon aldım, ben iki çocuk 150 milyon aldım. Çocuk parası veriyorlar aylığımızla beraber yatıyor içinde. İkramiye vermiyorlar. İkramiye yok mesela yılbaşlarında yıl sonlarında falan 3 ay çok kesinti yapıyorlar. Vergiye kesildi, şuraya kesildi aksine vermiyorlar da çok kesinti yaparlar. Kaşıkla veriyorlar kepçeyle geri alıyorlar yani.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“Şimdi ramazanda erzak veriyorlar. İlkokul, normal okula giden çocuklara para veriyorlar; kırtasiye yardımı için belli bir ücret para veriyorlar. Az veya çok yatırıyorlar yani maaşımızın bir ucuna ekleniyor. Resmi özel tatillerde de çalışan mesaisini alıyor çalışmayan normal gününü alıyor.” (Büşra Hanım, 40, Düz İşçi)

“Oğlana kırtasiye yardımı verdiler 1 kere. 130 lira. Küçük çocuğu olanlara onlara ayrı ayrı herkesin. Küçüğe 60 daha büyüğe 80 liseye gidene 100 üniversiteye gidene 130 lira dediler. Ben de kağıdını götürdüm verdiler. Başka da bi sorunum isteğim şeyim olmadı. Bi yakacak yardımı verdiler sağ olsunlar 200 lira. İşte maaşımız da günü gününe yatıyor. Ramazan da paket verdiler sadece başka kurbanda vermediler bi şey.” (Hacer Hanım, 52, Düz İşçi)

Görüşme yapılan bir fabrikada çalışan işçiler dini bayramlarda patronun gelip bayramlaştığını ve “el öpme parası” adıyla para aldıklarını belirtmişlerdir.

“Şimdi benim çalıştığım yerde bu başka fabrikalarda yok da benim çalıştığım fabrikada bayramlarda patronun eski geleneğinden olduğundan dolayı el öpme parası verir 50’şer lira. Tokalaşyoruz tek tek.

-Tek tek?

-Tabi. Patron durur en girişte. Fabrika sahibi. Sürekli görmeyiz zaten. Bayram günleri gelir, kapıya durur, bayramlaşır. Tokalaşır. 50 lirasını da yanındaki memur verir.

-Kurbanda da, Ramazanda da veriyorlar mı?

-Tabi. Ramazan aylarında mesela 50’şer liradan 100 lira market kartı dağıtır. 100 liralık alışveriş yapabilirsin. Yardım parası.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

4.3.2.2. Nikâh Parası/ Düğün Yardımı

Bazı fabrikalarda çocuğu olan veya evlenen kişilere çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Saha araştırması kapsamında görüşme yapılan işçilerin bu konudaki anlatıları değerlendirildiğinde düğünlerde veya yeni çocuğu olan çiftlere yapılan yardımlar her fabrikada olmamaktadır.

“-Çocuğu olana altın veriyorlar. Evlenene altın veriyorlar.

- Sizin yeni bebeğiniz olmuş mesela herhangi bir şey aldınız mı?

-Evet biz aldık bi yarım verdiler. Sünnet olana veriyorlar. Yani benim çocuklarım oğlanlar işte o zaman ufaktı, onlar olduğunda da aldım ben. Seneyi doldurana hediye olarak bi radyo veriyorlar. Eski böyle nostalji radyolara benzer bi radyo var.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

İşçiler, kendileri işten ayrılırlarsa tazminat alamamaktadırlar. Tazminat alabilmeleri için ancak hastalık gibi geçerli bir mazeretleri olması ya da işverenin kendilerini işten çıkarması lazımdır. Fakat kanunlara göre evlenmek de işten ayrılmak için bir mazeret sebebi olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar evlendikten sonra bir yıl içinde işten ayrılırlarsa kıdem tazminatlarını alabilmektedirler. Bu; bir düğün yardımı değildir. Ama fabrikada buna tazminat değil de nikâh parası denmektedir. Görüşmecilerden bazıları kıdem tazminatı (nikâh parası) ile ilgili bilgiler vermiştir.

“-Nikâh parası veriyorlar.

-Nikâh parası?

-İşte nikâh parası diyorlar. Önceki çalıştığım yerde öyleydi. Burası nasıl bilmiyorum. Daha yeni girdim iki ay oldu.

-Düğün yapılacakken para mı veriyorlar?

-Düğün yapılacakken değil. İşten çıkarsan alıyorsun. Ama çalışmaya devam edersen alamıyorsun. Bir sene içinde işten çıkarsan o işten çıktığında nikâh paramı alıyorsun. Bir sene sonra o hakkın ölüyor. Alamıyorsun. Şimdi bir kişi evlendi çalışmaya devam etti yine alamıyor. İş bırakırsa öyle alıyor. Mesela ‘da (başka bir fabrikadan bahsediyor) falan çeyiz veriyorlarmış. Benim yeğenim ordaydı çeyizini verdiler yani, beyaz eşyasını. Düğününde altın taktılar. Ama bu iş yerlerinde öyle değil. İş bırakırsan ancak öyle alabiliyorsun. Yani çalışırken nikâh paramı alırım, yine aynı devam ediyim aynı işime yok. Nikâh parası diyorlar işte, düğün parası.

-Bunu almak için işten ayrılmak mı gerekiyor?

-Evet, işten ayrılman gerekiyor.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

“Nikâh parasıdır falan veriyorlar çalıştığın yıla göre. Misal; evleneceksin nikâhı kıyıp da bir yıl içerisinde işten çıktığın takdirde nikâh parası alıyorsun. Misal çalıştığın yıla göre 5-6 sene çalıştıysan 9-10 milyar para yardımı yapıyorlar.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

4.3.2.3. İkramiye

Katılımcılara; fabrikada kendilerine ikramiye verilip verilmediği sorusu yöneltmiştir. Sadece bir fabrikada ikramiye adı altında 3 aydan 3 aya para aldıklarını söyleyen işçiler olmuştur. Diğer fabrikalarda işçiler böyle bir uygulamanın olmadığını ifade etmiştir.

“-Sendika geldiği günden bu yana 3 ayda bir 8 saatlik ikramiye var, yani 12 ayda 4 ikramiye, 4’e tam ulaşmıyor da. İşte 4 ikramiye diyelim biz.

-Yani 3 ayda bir; bir ay 8 saat çalışmış kadar para mı alıyorsunuz?

-Evet, ama şey yapmıyor işte hepsini vermiyor. Normalde şu an 8 saat çalışan bir bayan benim eşim 8 saat çalışıyor, şu anda 1.400 lira para alıyor ama bize nerdeyse onun yarısını veriyorlar. 680 lira falan yatıyor. Daha doğrusu şöyle yani; 3 ay çalıştığın zaman 15 günlük ikramiye veriyor sana.” (Murat Beyi, 35, Usta İşçi)

4.3.2.4. Sendikalı Olmak

Farklı fabrikada çalışan işçilerle yapılan görüşmelerde edilen bilgilere göre bazı işçiler sendikaya mensuptur. Bu şekilde fabrikada çalışan işçilerin diğer çalışanlara göre biraz daha fazla hakları vardır ve memnuniyet durumları da yine diğer işçilere göre biraz daha yüksektir.

“-Bizim fabrikada sendikalar var. Yılda 3 pirim alıyoruz. 3 tane ikramiye alıyoruz. Ondan sonra çocuk parası var, yakacak parası var, bayramlarda bayram paramız var; harçlığımız. Ayrıyetten ramazan ayında ramazan erzağımız var. Bayram harçlığı 2 bayramda da alıyoruz. İki bayram da ramazan erzağımızı alıyoruz veya kurbanda erzağımızı alıyoruz. Kömür yakacak parası var. Herkese veriliyor. Şu anda veriyor yani, büyük bi ihtiyaç. Kırtasiye için maaşa bi miktar yardım yapıldı yani bir miktar artıyor maaşımız. Düğünlerde çeyiz; mesela bizim fabrika yardım yapıyor.

Ben gerçi orda şey yapmadım ama duyduğum arkadaş var. Doğumda yarım altın yapıyorlar bizim orda. Ve yahut da onun parasını veriyorlar. Maaşına yatırıyorlar. Başka; doğum izni 5 gün süt izni.

-Doğum iznini size veriyorlar değil mi?

-Evet, evet 5 gün doğum iznimiz var. Hemen doğum olduktan sonraki 5 gün.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

“Şu 2 seneye kadar o kadar şey değildik yani kopuktu biraz. Şu 2 yıldır falan sendika geldi fabrikamıza. En azından bir değer görür olduk insan olarak. Haklarımızı savunuyorlar maddi yönden manevi yönden 2 yıldır rahatız yani. Önceki gibi; şefler bağırıp çağırıyordu bayanların içinde falan ağzına geleni çavuşlarımız vardı, her vardiyada bir çavuş. Misal şuraya git dediği zaman gitmediğin zaman milletin içinde hakaret edip aşağılayabiliyordu. Ama şu an öyle bir sorunumuz yok. Sendika kesinlikle yani hakkınız yok dedi bağırıp çağırmaya. Yapamıyorsa başka yere gitsin başka yerde çalışsın diyerekten 2 senedir rahatız o kadar ezilmiyoruz. Sendika misal; her aylığı aldıktan sonra 2’şer kiloluk fabrikanın çıkardığı ürünlerden koli yapıyorlar. Her ay misal aylıktan 2 gün sonra veya 3 gün sonra her aylıktan sonra bunu dağıtıyor. 2 senedir bu şekilde yani. Sendika bana 4 aya bir 700-800 lira ikramiye yatırıyor. Ama her ay benden 65 lira para kesiyor.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Gülbahar Hanım gibi Bayram Bey de sendika aracılığıyla kendilerine tanınan bazı hakları şu şekilde aktarmıştır.

“- Bayram parası var. Bayramda para veriyorlar.

-İki bayramda da veriyorlar mı?

-Evet, artı şekerini falan veriyor. Kömür parasını veriyor yakıt parası yani. Ayda iki kilo bisküvi veriyor. Sendikalı olduğu için bu sendikanın aldığı şeyden yani. Elbiseni veriyor. Ayakkabını veriyor. Fabrikada giydiğin elbise. Sonra ramazan yardımı yapıyor. Hemen hemen her yardım yapılıyor ya.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

Saha araştırmasında görüşmeciler sosyal hak bağlamında kendi fabrikalarını değerlendirirken; sendikalı olan işçiler diğerlerinden farklı örnekler vermişler ve

herhangi bir sendikaya mensup olmayan işçilerin ” o bizde yok ama şu fabrikada varmış çünkü orada sendika var” gibi söylemleriyle çokça karşılaşmıştır.

4.3.2.5. Sosyal Haklar Konusunda İşçilerin Görüşleri

Bazı katılımcıların fabrikada kendilerine maaş haricinde ne gibi bir imkân sağlandığına dair çok fazla fikirleri bulunmamaktadır ya da haklarını arama konusunda biraz daha geride durabilmektedirler.

“Bizim orasında öyle fazla bi şey yok. Yani yardım şeyi verirler de yokardan vermiyorsalar da bilmiyoz biz. Benim kendim öyle bi şey almadım yani. Sadece bayramda biraz şeker veriyorlar işte. Düğün parası veriyorlar biraz. Başka da öyle bi yardım yok bizim oralarda. Yani var da yukarı vermiyorlarsa da gene bilmiyom orasını, orası bize karanlık.” (Fatma Hanım, 34, Düz İşçi)

“- Çalıştığınız kurumda düğünlerde herhangi bir yardımda bulunuyorlar mı?

-Başka fabrikalarda varmış bizim bura yeni kurulunca. Öbür fabrikalarda mesela orda üretilen ürünlerden falan veriyorlarmış ama bizim bura yeni olduğu için ben de gidip sormadım yani bayanlar didim; ya ben biraz pasif kalıyorum. Öbürleri gözü açık çünkü alışmışlar gidip sorarlar, yaparlar. Benim maaşımdan niye 10 lira düşük oldu, niye şöyle oldu? Hepsi giderler, tek tek sorarlar. Yani böyle bayanlar çok ama ben ne verirlerse Allah bereket versin derim. Niye benim maaşımdan 10 lira kestiniz niye 5 lira kestiniz bilmem de kesildiğini ne verirlerse alırım elhamdülillah derim geçerim.” (Zeliha Hanım, 52, Düz İşçi)

Yardımları samimiyetsiz, yetersiz bulan kişilerden görüşlerini ifade eden işçiler de olmuştur:

“Yılda bir kere gezi falan diyorlardı. Ben gezmesem ne olacak? Benim 6 aydan 6 aya, 3 aydan 3 aya şey hakkımı versinler, benim istediğim o. Kendi paramı ver ben kendim de gezerim. Napçam cümbür cemaat düğün alayı gibi gezmeyi yani. Onu güya sosyal etkinlik yapıyorlar. Biz sosyal fabrikayız. İşte kendilerine şey yapıyorlar, bize şey yapan yok yani. Mesela bizim geçen kadınlar gününde patronumuz çeyrek almıştı zaten 9 tane

bayan çalışıyor, bayanlara çeyrek almıştı, dağıttı. Orda resmimizi falan çekindi fabrikanın web sayfasında paylaşmışlar diye duyduk. Kendi bi şekilde reklamları mesela. Aslında o reklamın parasını da alıyorlar onlar. Ama bana verdiği çeyreğin parasını bir şekilde devletten alıyor yani. O yüzden çok bi şeyi yok yani.” (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

Mustafa Bey’e fabrikada kendilerine maaş haricinde sağlanan yardımlar olup olmadığı sorulduğunda kendisi önce maaşlarıyla ilgili fabrika yönetimi tarafından yapılan olumsuz bir uygulamayı anlatarak giriş yapmıştır. Genel itibariyle Mustafa Bey’in çalıştığı fabrikada işçilere sağlanan sosyal imkanlar yetersizdir.

“-Ben 12 saat çalışıyorum. 12 saat çalışmama rağmen net maaşım elime geçmez, bankaya yatmaz. Asgari ücreti bankaya yatırırılar artan parayı elden verirler.

-Neden böyle şeyler yapıyorlar?

-Yapıyor işte vergiden alıyor. Sosyal haklarımız, ha nasıl sosyal haklarımız diyeyim; bayram günü denk gelir mesela, hangi güne denk gelir? Hafta içi mesela 23 Nisan değil diyelim 19 mayıs hafta içine denk gelecek misal. Ha bir yevmiye daha yazarlar bize hepsi o. Ha tatil yok kesinlikle. Tamam çalışacaksın. Bir maaş yazar sana. Tatil yok bizde. Bizim fabrikada yok. Sadece dini bayramlarda tatil. Diğer şekilde tatil yok. Sonuçta özel sektör. Her an için deminki dediğim gibi tasman var. Tasman var. Tasmanı saldıği an hadi len bana yaraman dedi mi kapının önündesin. Verir senin tazminat hakkın varsa gönderir. Hepsi bu.

-Bayramlarda herhangi bir yardım yapılır mı?

-Sadece ramazanda bir erzak dağıtımı yapılır. Bir poşet iki poşet onun haricinde bi şey görmeyiz biz.

-İkramiye?

-Yok

-Okullar açılınca eğitim yardımı?

-Yok.” (Mustafa Bey,45, Usta İşçi)

İki çocuğu ortaokul, bir çocuğu da lise öğrencisi olan Muhsin Bey çalıştığı fabrikada maaş harici yapılan yardımlarla sorulan soruya şu şekilde cevap vermiştir:

“-Okullar açılınca eğitim yardımı vs. gibi bir yardımları var mı fabrikanızın?”

-Yok yok hiç bi şey yok.

-Bayramlarda?

-Bi ramazan bayramında 50 milyon liralık bir çek veriyorlar adam başı.

-İkramiye, düğünlerde herhangi bir yardım?

-Yok yok. Hiç bi şey yok.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

4.3.2.6. Fabrikada Kreş

Katılımcılara çalıştıkları fabrikada kreş olup olmadığına dair soru yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında en önemsenen konu başlıklarından biri de fabrikalarda kreşlerin olup olmadığıdır. Çünkü araştırmaya katılan bütün katılımcıların çocukları vardır ve bazılarının çocukları 0-6 yaş arasındadır. Fabrikada çalışan annelerin en çok sıkıntı yaşadığı konulardan biri de; çocuklarının bakımı konusudur. Dolayısıyla kreş mevzusu araştırmada önemli bir yere sahiptir; işçilerin bu anlamdaki görüşleri ve ifadeleri önemlidir. Kreş hakkında genel tabloya bakıldığında; görüşmeye katılan işçilerin bu konu hakkında çok bilgi sahibi olmadığı anlaşılmıştır.

Sadece bir fabrikada kreş olduğuna dair işçiler bir şeyler söylemiştir. Fakat bu söylenenler de çok net ve kesin bilgiler değildir. Muhsin Bey ve eşi Beyza Hanım çalıştıkları fabrikalarında kreşin bulunup bulunmadığını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“-Çalıştığınız yerde kreş var mı?”

-Şimdi var ta 2-3 senedir oldu. Eskiden yoktu.

-İşçilerin çocukları mı gidiyor personelin mi?

-Bilmem valla. Bizim çocuk işi olmayınca. Hiç görmedim (Muhsin Bey, 39 ,Düz İşçi)

“Sade herhalde işçinin çocukları. Biz pek kreşle ilgili olmayınca yani sade işçilerin herhalde. Ben de görmedim hep var diyorlar ama bilmiyorum.”(Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Çift böyle bir kreş olduğunu duyduklarını ama görmediklerini söylemiştir. Yine aynı fabrikada çalışan bir başka katılımcı da fabrikada kreş olmadığını ifade etmiştir. Yani bu fabrikada kreş olup olmadığı mevzusu hakkında bir belirsizlik vardır.

Tacettin Bey de kendi çalıştığı fabrikada şöyle bir uygulama olduğundan bahsetmiştir:

“-Çalıştığınız yerde kreş var mı?

-Yok, ama kreş yardımı var. Sendika olarak mesela benim bebeğim olsa kreş yardımı var.

-O nasıl oluyor?

-Ya sendika bi kreşle anlaşmış atıyorum %20 indirim. Çocukları oraya gönderebiliyorsun özel. Böyle yardımcı oluyor.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

Onun haricinde diğer fabrikalarda çalışan katılımcıların hepsi kendi fabrikalarında kreş olmadığını net bir şekilde söylemiştir. Büşra Hanım’ın 3 yaşında bir çocuğu vardır ve annesi isteyken bakıcı da kalmaktadır. Aile bakıcıya belli bir miktar ücret vermektedir. Büşra Hanım kreşin olmasını istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“- Çocuğunuza kim bakıyor?

-Bakıcı, bakıcıya bırakıyoruz parasıyla baktırıyoruz.

-Kreş var mı?

-Yok. Olsun tabi daha iyi olur çocuklarımızı bırakırız mesela; ilkokul ana sınıfına başlayana kadar orda olsa daha uygun olur, daha kafamız rahat olur ne bileyim. Daha iyi olacağına inanıyorum yani.” (Büşra Hanım, 40, Düz İşçi)

İşçilerin bazıları kreşin fabrikada olmak zorunda olduğunu bilmektedir yani bu durumun bilincinde olan işçiler de vardır. Bir katılımcı çalıştığı fabrikada kadın sayısının fazla olduğunu ama kreşin olmadığını şöyle ifade etmiştir:

“Yok. Olmak zorundaymış aslında ama kreş yok. Çok sayıda işçi çalışımı var; mesela bizim bir vardiyada 300, 250 bayan var. 3 vardiya bizimki. 8 saat çalışıyoruz ama anamızı ağılatıyorlar. Makinalar çok hızlı mesela.

Başında beyaz önlüklüler. Kaşe basacan, iskarta katacan çünkü, katabilyon da çok hızlı makinalar. Toplama yapamazsan zaten mal arkaya yığılıyor o yüzden bayanlar olmasa diyoz da onlar için hava hoş. Sen gidersin biri gelir, biri giderse biri gelir öyle düşünüyorlar.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“İş yeri kreş yapmış olsa fabrikanın olduğu yere mesela ben işe gittiğimde gece bile 11’de beraber çocuğumla işe gitsem orda bir bakıcı anneleri olsa biz çalışırken o orda kalsa sabah işten çıkışında alsam ben, beraber gelsek. Ya da sabah gidiyorsak koysak, ikindin eve alsam gelsem daha farklı. Yani aklım çocukta kalmaz. Kanunda var ama daha yürürlüğe mi girmedi, yapmıyorlar mı, işine mi gelmiyor masraf olacak diye?” (Merve Hanım,28, Düz İşçi)

Zeynep Hanım’ın şu an ortaokul öğrencisi olan çocuğuna 2,5- 3 yaşındayken köyde bir akrabası bakmıştır ve Zeynep Hanım o yıllarda 12 saat çalışmaktadır. Kendisi emzirme döneminde çok sıkıntı çektiğini ve çocuğunu süttten kesmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. İkinci çocuğu ise şimdi yaklaşık 3,5 yaşındadır ve ona da bir bakıcı bakmaktadır. Kendisi kreşin olmasını istediğini aktarmıştır.

“-Çalıştığınız yerde kreş var mı?

-Yok. Ah öyle bir imkân olsa. Giderken götürsek, gelirken getirsek. Çok istedik bunu, fabrikada çok dile getirdik. Ama yapmadılar.

-Aslında bu mecburi bir şey diye biliyorum ama ben?

-Evet mecburi. Ama hiçbir yerde faaliyet yok. İstiyoz aslında. Ben eski çalıştığım yerde çok istedik kreş olsun. Bakıcıya vereceğimize kreşe verelim. Çocuklarımız bizimle yanımızda gitsin gelsin. Çoğu çocuk bakıcıda kalmak istemiyor mesela. Ağlayarak gidiyor. Mesela küçükken işe başlıyoz ya o zaman orda yanımızda olsa bir emzirip gelme şeyimiz olsa çok şey olur. Bak mesela; ben çalışıyordum 12 saatken büyük oğlumda. 12 saat boyunca emmiyordu hiç. Sütüm doluyordu. 12 saat sonra emdirdim mi o durgun süt çocuğa dokanıyordu, istifra ediyordu mesela. Hemen bir ay mı iki ay mı çalıştım. Çocuk zaten sütü bıraktı. Bıraktırdım yani. Ama öyle çalışırken arada bir banyo saatimizde bir gidip beş dakika on dakika emzirip

gelsek hem onun için iyi olur hem bizim için, hem süttten kesilmez. 9 aylıktı ben işe başladığımda. Ama dokuz aylıkken bırakmak zorunda kaldım. Niye? Çalıştığım için.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Gülbahar Hanım’ın çocuğu da 5,5 yaşındadır ve 1,5 yaşından beri köyde bir akraba yanında kalmaktadır. Kendisi fabrikada kreş olmasını dile getirmiştir fakat böyle bir şey gerçekleşmemiştir:

“-Kreşimiz yok. Sendika temsilcilerimiz var her vardiyada birer tane. Biriyle görüştiüm hatta dedi bayan temsilcimiz; bayanlarla bir konuş imza toplayabilirsiniz iyi, kalabalık yani bir topluluk olur imza toplarsanız bana getir; biz bunu işte, müdürleri var onların, onlara bir sunalım dediler. Bu şekilde kaldı hatta müdürü geldi bir ara; ‘ bayanlar bir isteğiniz bir şikâyetiniz var mı’ diyerek, bunu kendisine de dile getirdim. Ya büromuza gelin de görüşelim böyle bir kişiyle olmaz 3-4 kişi gelip bunu konuşup kâğıda döküp dile getirmeniz lazım dedi. Bir iki arkadaşıla görüştiüm; onların da ufak çocuğu yok en azından yanında bir kalabalık gitsin istiyosun. Ya tamam onun çocuğu yok, ihtiyacı yok ama en azından bana faydan olur diyerekten konuştum yani. Yani öyle diyerekten konuştum ama tamam gidelim diyerekten geçiştirdiler. Giden olmayınca da bir kişi iki kişiyle olacak iş değil yani bu şekilde kapandı gitti. Ya bunu görüştük gene dile getirdim temsilciyle işte bir kişiyle olmaz gidip müdürle görüşmen lazım dedi o da geçiştirdi yani.

-Aslında küçük çocuğu olanlar vardır fabrikada sizin haricinizde değil mi?

-Var. Kreşe gönderenler var da işte dediğim gibi pek üstünde durulmuyor. Tamam diyorsun yanındaki adam tamam diyor; hadi gidelim dediğin zaman arkanda kimse olmuyor.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Ayşe Hanım ve eşi de çocuklarına dönüşümlü bakmış bir çifttir. Ayşe Hanım fabrikada kreş olmamasını eksiklik olarak görmektedir, kendi çocuklarına nasıl baktıklarını ise şu şekilde anlatmıştır:

“-Yok, hiçbir şey yok. Evde mesela eşim gidiyor ben geliyordum. Vardiyalı. O da 12 saattı ben de 12 saattim. O şekilde büyüttük. Ben sürekli gece çalıştım bu arada. 8-9 yıl gece çalıştım. Çocuklara bakmak için. Okula

gidiyorlardı mesela. Kahvaltı yapacaklar, öğlen gelecekler yemek yiyecekler. Okula gidecekler. Onları takip etmek için gece çalıştım.

-Kreş olmaması aslında çok büyük eksiklik değil mi, sonuçta fabrikada çok fazla kadın işçi çalışıyor?

-Çok büyük eksiklik tabii ki. Hani bakıcıya verene kadar çocuk gel git yapana kadar işe getir, gelirken kreşten al gel. Aslında bir mecburiyet koşmuşlardı önceden ama öyle bir yayınlandı. Ama hiçbir yerde de yok daha.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

İşçilerin, özellikle çocukları küçük yaşta çalışmaya başlamış annelerin söylemleri değerlendirildiğinde fabrikalarda kreş olması çok elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4. KADININ ÇALIŞMASIYLA İLGİLİ İŞÇİLERİN GÖRÜŞLERİ

Görüşmeye katılan erkek ve kadın işçilere kadının çalışması hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Erkek ve kadınların görüşlerine bakıldığında ağırlıklı olarak kadınların çalışmaması, evde olması ve çocuklarıyla ilgilenmesinin daha doğru olacağı; eğer çalışacaksa da sadece gündüz gidecekleri, gece vardiyasının olmadığı, haftasonunun tatil olduğu, kendilerine uygun bir işte çalışmalarının daha uygun olacağı söylemleri öne çıkmıştır. Genellikle katılımcılar kendi çalıştıkları fabrika ortamından yola çıkarak kadınların çalışmasıyla ilgili çıkarımlar yapmışlardır. Bu bölümde kadının çalışmasıyla ilgili olarak erkek ve kadın katılımcıların görüşleri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

4.4.1. Kadınların Görüşleri

Kadınlar genellikle; kadının çalışmaması gerektiğini eğer çalışacaksa da kendisine daha uygun işlerde çalışması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kendi çalıştıkları ortamdan örnekler vermişlerdir. Fabrikada çalışan kadınlar hem fabrikada çalışmakta, hem çocuklarıyla ilgilenmekte hem de ev işlerini yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum onları yormakta ve bu yüzden çalışmamanın daha doğru olduğunu düşünmektedirler.

“-Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

-En doğrusu çalışmamak ama o da işte olmuyor imkânlardan dolayı. Borcumuz var, biz bir an önce bitsin istiyoruz. Mesela yoruluyom zaten acımiyorlar makine son devrini dayıyorlar. Topla topla vardiyayı biz teslim aldıktan sonra yarım saat kırk beş dakika kaçırdığımızı toplayamadığımızı şey yapıyoruz, topluyoruz. Niye? üç buçukta benim vardiyam dolmuş, saatim dolmuş gitmek zorundayım değil mi? Dört buçuğa kadar niye kalıyorum bir saat? Yoruluyom zaten canın burnunun ucuna gelmiş, sinir de bir tarafta tabi ister istemez. Buraya geliyorsun ekmek yok, yemek yok; hazırlancaksın, atıyorum çocuklarla ilgileceksin, zor. O yönden istemiyorum hani.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Hem dışarıda çalışıyorsun, geliyorsun hem evde çalışıyorsun. Evde de yani her işi sen yapmak zorundasın. Sen olmasan olmaz yani. Her şeyle sen ilgileniyorsun yani evde de aynı. Sorunlar, her şey seni buluyor. Eviydi işiydi fabrikasıydı. Biraz zor oluyor. İnşallah böyle çalışmam ilerde.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

Fabrikada bedenen ve zihnen yorulan kadın evde de yorulmaktadır. Aynı zamanda annelik görevini yerine getirmeli ve çocuklarıyla ilgilenmelidir. Dolayısıyla kadın işçiler pek çok işi bir arada yapmak durumunda kalmaktadırlar.

“-Kadının çalışması hakkında hiç iyi düşünmüyorum. Kadının çalışması evi, çocuğu de mi? Benim şurda oğlan var. Ben gidecem vakit yüzüme bakar “anne sen gitme diye. Kız seslenmiyor da, oğlan yüzüme bakar “anne sen gitme” diye. Babam çalışsın gitsin sen hiç gitme diyor.

-Siz de öyle mi düşünüyorsunuz?

-Tabi canım. Ordan geldin mi evde; evin işine bakan yok, çocuklara ekmek hazırlayan yok. Eşim geliyor ona bir hazırlayan yok. Hepsi bana bakar. Dünde pazara kaldım. Dedim ben bugün niye kaldım idi? Bugün de gitsem bunda iyi idi dedim. Gece Saat 12.30'ta geldik. Sabah kalktım, akşama kadar temizlik yap. Dedim “ ben işe gitsem bu kadar yorulmazdım, niye kaldım ben bugün işten” dedim. Onlar “kalmayaydın” dedi. Yani evde kalan bir kadınla çalışan bir olur mu? Olmaz. Mecbur kaldın mı her temizliği yapacan. Çocukların çamaşırıydı, ütüsüydü, temizliğiydi. Öyle geçiyor işte.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

İmkânları olduğu sürece, yani maddi açıdan bir sorun yaşamadıkları sürece kadınların çalışmaması gerektiğın ifade eden kadın katılımcılar da görüşlerini paylaşmıştır. Bu söylemlerde bulunan işçiler; imkân olmadığı için mecburiyetten kadının çalıştığını düşünmektedirler. İmkândan kast ettikleri şey ise; maddiyattır.

“Kadının çalışması; mecburi olmadığı sürece bence çalışmamalı kadın. Çünkü zor hem iş hem ev, çocuklar. Bazen vakit ayıramıyorsun kendine çocuklarınıza. O açıdan çok zor.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

“Kadın çalışmasa iyi olur aslında ama çalışınca da mecburen çalışmak zorunda kalıyosun hani. Borcumuz olduğu için, destek olmak için mecburen çalışıyoz. Aslında karşıyız biz, yani karşıyım. Bir kadının yeri evidir. İşten geliyosun bak işte evin işidir, yemeğidir, uğraşıyosun ama evde olmuş olsan bu sıkıntıyı yaşamazsın. Hani çocuklarıyla ilgilenemiyorsun. Bak sabah çıktım çocuğın biri de çıkmış evden daha şimdi geldi eve. Çocuğınla ilgilenemiyon işte. Nereye gitti, nördü? İlgisiz işte. O yüzden çalışmak istemiyoruz ama mecbur kalıyoruz.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Beyza Hanım’ın da ifade ettiği gibi annelerde çocuklarını bırakıp işe gitmek kendilerinde duygusal anlamda bir yük oluşturmaktadır. Akılları evde kalmakta acabalarla günlerini geçirebilmektedirler. Bu durum sadece küçük çocuğın olan anneler için geçerli bir durum değildir. Her yaşta çocuğın olan anne bu konudan dolayı duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Ortaokul çağında da olsa, lise çağında da olsa çocuklarıyla yeterli bir şekilde ilgilenemediklerini düşündükleri için veya çocuklarını göremedikleri için her an başlarına bir şey gelebileceğini endişesini taşımaktadırlar. Dolayısıyla çalışan kadınların çocukları varsa ruhen bu durum onları daha çok yıpratmaktadır. Bu duyguları yaşadıkları için de kadının çalışmaması gerektiğini ifade etmektedirler. Zeynep Hanım da çocuğuyla işe giderken yaşadığı ayrılış sürecini şu şekilde anlatmış ve kadının mecburiyetten çalıştığını ifade etmiştir.

“Kadının çalışması doğru değil. Ama yine de kendi ekmeğini kazanıyor. Eşine destek oluyor, yardımı oluyor. Bu yönlerden mecbur çalışıyoruz işte. Normalde bir kadının evinde oturması, eşiyile, çocuğuyla ilgilenmesi daha doğru bence. Mesela akşam benim küçük oğlum ağladı ben işe giderken (kendisi de ağlıyor burada). Bir sürü ağladı ben onu mecbur bırakıp gitmek zorundayım. Ben istemiyom mu çocuğumla evde uyumayı,

onunla vakit geçirmeyi. Daha 2,5 yaşında küçük. Kusura bakma, özür dilerim. Bana da diyorlar şimdi gitme, ihtiyacın yok diyorlar ama olmuyor işte tek kişinin maaşıyla. Çocukların istediğini alamıyorsun. Eşim anca işte borçlara, şeylere yetiyor. Mecbur çalışmak zorundasın.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Bazı kadın katılımcılar kadının çalışmasını, kendi parasını kazanması gerektiğini düşünmektedir. Maddi anlamda eve destek olmak ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için kadın çalışmalıdır ve bu durum kadın için de iyi bir şeydir. Gülbahar Hanım para kazanıyor olmasının kendisinde hissettirdiği olumlu duyguları ve bu durumun eşiyile arasındaki ilişkiye yansımaları şu şekilde anlatmıştır:

“Bir yerde iyi bir şey kadının çalışması. Eşi tarafından kimi erkek maddiyat geldiği için eşine o kadar baskı kuramıyor. Bizde öyle misal. Belki çalışmasaydım ben çalışıyorum benim kazancımı yiyorsun diyerekten belki biraz daha baskı yani evde sıkardı, dışarıya gezdirip götürmezdi. Ama çalıştığın için bir ortam bir kalabalık içine girdiğin için o kadar sıkıyor. Bi de eşin bu çalışıyor bana destek oluyor diye bir yerde yani onun gözünde de yükseliyorsun. Ya biz aile içinde öyleyiz. Bence çalışmalı yani. En azından eşin bile olsa bi yerden sonra bazı şeyleri eşinden bile isteyemiyorsun. Çalıştığın için o yönden sorunun olmuyor istediğini istediğin şekilde alıyorsun.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Eşlerinden para istemenin kendileri için problem olduğunu bu durumun kendilerini sıkıntıya soktuğunu düşünen kadın katılımcılar da olmuştur. Çalıştıkları zaman böyle bir problemlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Kendi paralarını kazanıyor olmak ve bir şekilde bu parayı harcayabiliyor olmak kadınların kendisini iyi hissetmesini sağlamaktadır. Zehra Hanım bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

“-Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

En güzeli. En güzeli çünkü ayakları üzerinde durabiliyor. Ben çalışmadan önce eşimden mesela para almak zorunda kalıyordum. Pazara gitsem para almak zorunda kalıyordum. Bi çarşıda şeyde işimiz olsa eşimden para hani o da olursa şimdiki. Ama şimdi iyi veya kötü çalışınca belli bi maaşın var. Vereceğin yer belli alacağın yer belli. En azından mesela birazını koyup da şey yapıp da çocuklarına harcayabilin, ansızın bi misafir geldiğinde

alışveriş yapabilin. Kadının ayakları üzerinde durması en güzel.”(Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

Kadının fabrikada değil de daha rahat bir ortamda çalışabileceği görüşünde olan kadın katılımcılar da olmuştur. Özellikle kadın katılımcıların kadınlara uygun iş tanımlarının içinde “ gündüzlü bir iş” tabiri yer almaktadır. Sabah gidip akşam eve gelebilecekleri gece vardiyasının olmadığı bir çalışma hayatı onlar için tercih edilebilir bir seçenektir. Bir anne için akşam evde olmak şu açıdan da çok önemlidir; gündüz çocuklar okula gitmektedir ve öğleden sonra okuldan gelmektedirler dolayısıyla gündüzleri anne çocukları ister istemez çok görememektedir. Fakat akşam öyle değildir; akşam çocukların anneyi, annenin de çocukları gördüğü bir zaman dilimidir; bu yüzden anneler için gündüz gidilecek bir iş tanımlaması önemli olmaktadır. Akşamları annenin çocuklarının yanında olmasını savunan kadın katılımcılar kadının bu şekilde çalışmasının daha iyi olacağını düşünmektedirler.

“Gündüz giden bir iş aradım sürekli. Gece çocuklarımın yanında oluyum diye bulamadım. Fabrikadan önce çok iş aradım. Sabah gidip akşam gelmek için. Sürekli gündüz bir iş.” (Hatice Hanım,38, Düz İşçi)

“Bir kadın çalışmalı bence ama hani daha rahat ortamlarda çalışmalı ya da hafta sonu özellikle kadının kendine verilmeli. Haftada bir beş gün de kadın çalışmalı bence. “ (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Bazı kadın katılımcılar kadınların küçük çocukları yoksa çalışabileceğini ama küçük çocukları varsa bu durumun problem olacağını düşünmektedirler.

“Bakılacak küçük çocuğu yoksa ondan sonra ihtiyacı olsun olmasın kadının çalışması güzel bence. Tabi ki kendi isteğine bağlı kendi çalışmak istiyorsa.” (Suzan Hanım, 39, Çavuş)

“Küçük çocuğu olanlar için o zaman iyi ki de gitmemişim diyorum yani ben. Çünkü çocuklarım anneye muhtaç evde, her şeye muhtaç. Şimdi mesela çocukları bırakıp geliyorlar evde, akılları orda, hani telefon bulabilirlerse telefon açıyorlar. Okula gideceğini uyandırmak istiyorlar işte ne bileyim onlar ne yedi ne yaptı? Yalnız evde. Ama benim öyle bi şeyim olmadığı için, ben diyorum; ben memnunum ama öyle olan arkadaşlarım tabi ister istemez. Ama maddiyat için mecbur geliyorlar. Öyle olan arkadaşlarım var

yani küçük çocukları kimi bakıcıya veriyor kimi şeye veriyor herkes maddiyat için geliniyor.” (Hacer Hanım, 52, Düz İşçi)

Çocukları biraz büyüdükten sonra fabrikada çalışmaya başlayan bir kadın katılımcı çocukları küçükken de fabrikada bir iş deneyimi yaşadığını fakat çocuğunu bırakıp gittiği için çok üzüldüğünü ve dayanamayıp fabrikadaki işini bıraktığını şu şekilde anlatmıştır:

“Küçük çocuklar zamanında pek çalışmasını tavsiye etmem yani. En azından bir akli başına şöyle 4-5 yaşına kadar çalışmalarını pek tavsiye etmem. Çünkü gerçekten küçücük çocuğu bırakıp gitmek.. Ben yani bundan 5-6 sene önce benim çocuğum ilkokula gidiyordu, ben fabrikaya giderken çocuğum beni durakta azlıyor. Ya çocuğumu dönüp dönüp öpüyorum yani. Bana bye bye ettiği sıra ben fabrikaya varıncaya kadar ağladım. Halen daha o anı aklıma geldiği zaman ağlarım yani. O çocuğumu o gün durakta koyup gitmek benim ağrıma gitti yani. Hele hele küçük çocukları koymak benim tarzım değil yani. Benimki en küçük oğlumdu işte bilemedin 8-9 yaşları bilemedin 10 şimdi 14 yaşında 9 yaşında filanmıştır. O an aklıma geldiğinde halen ağlarım yani. Fabrikaya varıncaya kadar ağladım. O gün sabaha kadar da ağladım ve işimi bıraktım geldim.” (Rabia Hanım,39, Düz İşçi)

Küçük yaşta çocuğu olan kadınların fabrikada çalışmasını çoğu katılımcı desteklememektedir. Saha araştırması boyunca katılımcıların bir çoğu bunun olumsuz bir durum olduğunu; hem kendi hem de fabrikadaki diğer küçük çocuğu olan arkadaşlarının yaşadıkları süreçleri anlatarak ifade etmeye çalışmışlardır.

4.4.2. Erkeklerin Görüşleri

Erkek katılımcıların çoğu kadınların çalışmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncelerini paylaşırken onlar da kadınlar gibi kendi hayatlarından, çalışma ortamlarından çıkarımlar yapmışlardır. Erkekler eşlerinin evde olmasını istemektedirler, eğer eşleri evde olmazsa bu durumun kendilerini sıkıntıya soktuğunu ifade etmişlerdir.

“-Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Ben kadınların çalışmasına karşıyım.

-Neden?

-Ben şimdi evime geliyorum. Evime geldiğim zaman eşim olmazsa hani, atıyorum eşim beni karşılamadıktan sonra ben.. Gerçekten bayanın çalışmasına çok karşıyım. Ben karşıyım. Ama mecbur olduktan sonra yapacak bir şey yok.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

“-Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Hiç iyi düşünmem ama işte borçlu olunca çalıştırıyor yani. Esasında kadın çalışmayacak yani. Kadın evde olması lazım. Ya evde yemeğe oturulacak, çayın hazır olacak, her şeyin hazır olur yani. Geliyor mecburen ya aç bekleyecen ya tok bekliyon olmuyor yani.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Erkekler eşleri evde olmayınca bir eksiklik hissetmektedirler. Evde yapılan işlerin kadınlar tarafından yapılması beklendiği için erkekler eve geldiklerinde problem yaşayabilmektedirler.

Kadınların çalışmalarına karşı olduğunu ifade eden erkek katılımcılar kadınların mecburiyetten çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Tek maaşla geçimin zor olduğunu, asgari ücretle bir ailenin ihtiyaçlarının karşılanmasının güç olduğunu, bu yüzden kadınların da çalışmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Erkek işçiler geçim sıkıntısı çeken ailelerde iki kişi çalıştığı takdirde ailenin ihtiyaçlarını daha rahat karşılanacağını ifade etmişlerdir.

“Valla kadınlar mecburiyetten çalışıyor bence kadınlar. Şimdi bi kişinin çalışmasına geçim olmuyor. Şimdi asgari ücret belli. Ben bi kişinin çalışmasıyla evin geçineceğini düşünmüyorum yani. 12 saat çalış 2 lira alsan bile zor yani. Ama kadın da çalışsa ister istemez bir katkısı oluyor yani. Mecburiyetten yani benim görüşüm öyle. Mecburiyet olmasa kadının ne çalışması gerek?” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Kadın tabii çalışmasa iyi olur benim görüşüm ama biz mecburen çalışıyoruz. Biraz aile kalabalığız. Tek kişinin maaşıyla yetmediği için mecbur çalışıyor. Kadının hakkı evidir diyor ya atasözü. Doğru da biz mecbura kaldığımız için para yetmiyor yani bir kişinin asgari ücreti neye yetecek?” (Ercan Bey, 40, Düz İşçi)

“Şimdi tek duvar hiçbir zaman; bir duvar ör tek duvar tutmaz. Eğer tek bir maaşla bugün 1 milyar 300 milyon maaşla 3 tane çocuk geçindir; elektrik su ve kira vermek sen kafanda canlandır devletin verdiği maaş.”
(Selami Bey, 37, Düz İşçi)

“-Valla kadının çalışma şeyinden normalde benim kitabımda yazmaz. Kadının çalışması normalde evinde oturmuş olsa ondan iyi. Ama şu anki duruma bakınca yani çalışmasını bir yönden uygun görüyorum. Bi elin sesi iki elin sesi derler atalarımız. Ha ben bunu eşimle paramı bir araya getirip toplu bir şekilde şey yaparsam en azından bir yaramıza merhem oluyor ilerki yıllarda. Ya çalışması bi yönden; yani aile katkısı açısından daha güzel oluyor. Erkeğin kazancını yenirse, bayaninkini kenara koyabiliyor. Yatırım amaçlı koyabiliyorlar veya bi ev alacak olurlarsa yani ev alırlar; erkeğinkini şeye keserler krediye keserler, bayaninkini evin ihtiyacını hallederler. Böyle düşüncemeli şey yaparlarsa niye olmasın? Bayan çalışması normaldir.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

Kadınların çoğu eşe, aileye destek olmak için çalıştıklarını çok defa ifade etmişlerdir. Erkek katılımcılar da kendi çalıştıkları maaşın evi geçindirmeye yetmeyeceğini ifade edip eşi de çalışırsa geçinebileceklerini eşinin bu şekilde aileye destek olduğunu söylemektedirler. Erkeklerin bakış açısından bakıldığında; eşlerinin çalışması eve katkı, destek, yardım olarak algılanmaktadır.

4.5. FABRİKA ve AİLE

Kadın ve erkek işçiler fabrika ve aile olmak üzere iki büyük sistem içerisinde yer almaktadırlar. Bir yandan eşleri ve çocuklarıyla ilgilenmekte bir yandan da hayatlarını idame ettirmek için çalışmaktadırlar. Görüşme yapılan kişilerin her biri aynı zamanda birer anne ve babadır, dolayısıyla iş ve aile ikileminde ebeveynlik rollerini de gerçekleştirmek, çocuklarının bakım ve gelişimiyle ilgilenmek zorundadırlar. Fabrikada çalışmak işçilerin eşleriyle ve çocuklarıyla ilişkilerini etkilemekte midir? Etkiliyorsa nasıl ve hangi yönlerden etkilemektedir? Bu soruların cevaplarını öğrenmek amacıyla katılımcılara aile ilişkileriyle ilgili sorular yöneltilmiş, fabrika ve aile bağlamında aile içi ilişkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

4.5.1. Eşler Arası İlişkiler

Görüşülen kişiler evlidir ve eşleri de kendileri gibi fabrikada işçi olarak çalışmaktadır. Karı-kocanın ikisinin de fabrikada işçi olarak çalıştığı ailelerde eşler arası ilişkilerin nasıl yürüdüğü ve iş hayatının bu ilişki üzerinde etkisinin olup olmadığı çalışma kapsamında araştırılmıştır. Bu amaçla eşlere ayrı ayrı; evlilik hikâyeleri, eşleriyle ilişkilerini nasıl değerlendirdikleri, eşlerinin fabrikada çalışmalarıyla ilgili ne düşündükleri, fabrikada çalışmanın ilişkilerini etkileyip etkilemediği, ev işlerinde kadınların eşlerinden yardım görüp görmediği ve erkeklerin ev işlerinde eşlerine yardım edip etmediği ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

4.5.1.1. Evlilik Hikâyesi

Çalışma kapsamın görüşülen 26 çiftten 16'sı görücü usulüyle veya birilerinin tanıştırmasıyla, 10 tanesi ise birbirlerini görerek, tanışarak evlenmişlerdir. Çiftlerden 4 tanesi ise fabrikada tanıştıklarını ve sonrasında evlendiklerini ifade etmişlerdir.

“Fabrikada tanıştık. İşte ondan sonra arkası geldi. Fabrikada tanışarak evlendik. Zaten Karamandaydık. Evlilik hazırlıkları yapıldı. Evimiz ayrıldı. Yani o şekilde.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

“Fabrika ortamında tanıştık. 3 sene konuştuk eşimle, sonra nişanlandık. 6 ay nişanlı kaldık sonra evlendik.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

4.5.1.2. Eşlerin ilişkilerini Nasıl Değerlendirdikleri İle İlgili Görüşleri

Katılımcılara eşleriyle ilişkilerini genel olarak nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. İşçiler her evlilikte olduğu gibi sıkıntılar yaşadıklarını ama bunların aşılamayacak şeyler olmadığını genel anlamda kendilerince iyi bir ilişkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

“Bana göre eşimle ilişkim çok güzel. Yani anlaşıyoruz bazı konularda anlaşamamak da her evde olduğu gibi, bazı konularda anlaşıyoruz.” (Suzan Hanım, 39, Çavuş)

“Güzel seviyeli birbirimize saygı çerçevesinde güzel giden bir evliliğimiz var. Büyük olmasa da arada küçük, her evde olduğu gibi hani

sonuçta kavgada olur, şey de olur ama öyle büyük bir sıkıntımız yok yani, Allah'a şükür güzel anlarız.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

“Valla bizim iyi bir ilişkimiz var. Sıkıntımız yok ama yeri geliyor anlaşamadığımız yerler de oluyor. Ama zamana bırakıyoz bazı bi şekilde konuşarak bu sıkıntıları da aşabiliyoruz yani.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Ailenin maddi anlamda yaşadığı problemler eşler arası ilişkinin niteliğini de etkilemektedir. Katılımcılardan biri evliliklerinin ilk yıllarında eşile aralarında maddi anlamda veya diğer sebeplerden dolayı sorun yaşandığını ama sonrasında iş hayatı, yaşın ilerlemesi ve çocukların büyümesinden dolayı tartışma, kavga gibi durumlar yaşamadıklarını belirtmiştir.

“Sorunları çok yaşadığımız zamanlar oldu. Hani maddi olanaksızlardan çok sorunlar oldu. Ama şimdi o çalışınca sen çalışınca kavga etmeye, tartışmaya zamanın yok zaten. Çünkü zaten mesela eşim 5’te 6’da işe gidecek ya saat 5’te kalkacak mesela sende aynısının sadece bi yemekte görecen zaten onda da kavga etmeye, tartışmaya gerek yok. Zaman bulamıyon yani. Ama çok sorunlar olduğu, sorun yaşadığımız zamanlar da çok oldu. Ama bi şeyden sonra, o birazda cahillik dönemi oluyor diyim artık gençliklen mi ama şimdi çocuklarım yetişti kavga etsen nire gidecen, küsüp gitsen ailenin yanına nireye kadar zaten çocukları arakada bırakaman. O yüzden gerek yok yani.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

Maddi anlamda durumları iyileştikçe ilişkilerinin de iyi olduğunu bir işçi şu şekilde ifade etmiştir:

“İyi ya. Yani şimdi Allah razı olsun tabi her evde olur ufak tefek tartışmalar ama öyle aşırı bi tartışma... Önceden mesela maddiyatsızlık bizi daha çok kavgaya sürüklüyordu. Mesela; şu olsun bu yapamıyorsun ona mutlu etmeye çalışacam ama imkan yok ama şimdi o çalıştığı olduğu için şunu alacaz alalım bunu yapacaz. Bu biraz daha eve huzur veriyor yani.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Eşler ilişkilerini değerlendirirken evli kaldıkları süreyi de belirtmişler; ilişkilerinin sağlam ve iyi olduğunu bu durumu vurgulayarak nitelemeye çalışmışlardır.

“Valla işte evleneli 14 sene oldu 14 senedir geliyoruz bakalım. Şimdi yani geçimden dolayı herkesin bir tartışması şeyi vardır mutlaka yani kimse diyemez ki; ben dört dörtlüğüm, binde bir olur yani o bin kişide bir kişi çıkar. İşte geçim şartlarının zorluğundan da olur. Ama bazı insanların yapısından da olan bir şey var. Şimdi her şey maddiyat da değil yani. Bir adamın ahlakı var ya ölesiye kadar ahlaklı gider yani öyle. Yani bizim şu anda bi şeyimiz yok yani. O da çocuklarını sever mesela çocukları için düşünür, o da aynı benim gibi düşünüyor yani çocukları için. O yüzden çocuk konusundan falan bi şeyimiz yok yani öyle.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Valla 18 sene oldu biz evleneli. İyi ve kötü günümüz bu zamana kadar geçti. Ne o beni kırdı ne ben onu kırmışım. Allah ondan razı olsun bin kere.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

“Anlaşmasak bu zamana evlilik sürer mi? Oturur, konuşur, sohbet ederiz, iyi. İlk eşimden bayakı şiddet gördüydüm ama bunda yok şiddet. Şiddet oldu mu bu evlilik yürümüyor. Bunda şiddet yok. Maaşımı elimden almıyor. Bazı konularda anlayış gösteriyor. Onda o da yoktu. Mesela yeri geliyor evimin içini derleyemiyom, toplayamıyom.” Sen bi evin içini niye temizliyemiyon? Başka eş olsa dayalan şişiresiye kadar bu evi temizletir. Ama bu eşim öyle değil.” (Bahar Hanım, 37, Düz İşçi)

Karaman’a başka bir şehirden çalışmak için göç eden bir aile üyesi yabancı bir şehre geldikten sonra eşiyile ilişkisinin daha iyi olduğunu, birbirlerini daha çok sahiplendiklerini ifade etmiştir.

“Ya buraya geldikten sonra. Hani burayı bi gurbet olarak düşünürsek burda kimsemiz yok daha bi çok sahiplendik birbirimizi. Ni diyim ben heralde daha çok özler olduk birbirimizi ni diyim birbirimize daha hasret olduk. Bu da sanırım şeye gelmenin buraya gelmenin, Karaman’ a gelmenin verdiği o yalnızlık duygusu mudur artık nedir bilmiyorum daha çok birbirimize sahiplendik burda.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

Kendi ve eşi fabrikada vardiyalı olarak çalışan bir kadın işçi eşiyile arasındaki iletişimsizlikten şu şekilde bahsetmiştir:

“Eşimle ilişkimiz. Aslında hiç öyle konuşup dertleşmeyiz. Benim eşim hep televizyona, maça bakar, bir de evlenme programına bakar. Ben ne bileyim hep kendimle konuştum aslında. Eşimle konuşmak istediklerimi hep kendimle konuştum. Çünkü konuşmuyor. Öyle fazla konuşan biri değil. Aslında ben de çok konuşmak istiyorum. Beni de bir dinlese derim. Mesela sorunum olduğunda onunla paylaşmak istiyorum. O da hep ya televizyon başında ya telefon başında olunca. Bazen diyorum şu mutfağın dili olsa da konuşsa. Benim söylemek istediklerimi söylese sana derim. Bilmiyorum ya çok farklı.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

4.5.1.3. Fabrikada Çalışmanın Eşler Arası İlişkiyi Etkileme Durumu

Kadın ve erkek işçilere fabrikada çalışmanın eşleriyle ilişkilerini etkileyip etkilemedikleri, etkiliyorsa nasıl etkilediği hakkında sorular sorulmuştur. Genel itibariyle eşlerin büyük bir çoğunluğu fabrikada çalışmanın ilişkilerini etkilediğini söylemişlerdir. Eşler birbirlerine yeteri kadar zaman ayıramadıklarını, birbirlerini göremediklerini, muhabbet edemediklerini belirtmiş ve tüm bunların ilişkilerini olumsuz anlamda etkilediğini izah etmişlerdir. Eşler arası ilişkiyi olumsuz anlamda etkileyen en büyük faktör; eşlerin fabrikada vardiyalı çalışmalarıdır. Eşlerin vardiyalarının farklı olması birbirlerini görememelerine yol açmaktadır.

“Sadece sıkıntımız birbirimizi çok fazla görmemek. Oturup rahat konuşamamak. Mesela ben yorgun geldiğim zaman televizyona bakarken uyuyup kalıyorum. Mesela o şimdi gece vardiyasına gidecek, saat 10’da gidecek. Sabah gelecek. O gelmeden ben gidiyorum zaten. E ben geldiğim zaman gece vardiyasına şey yapacak iki işte çalışıyor.(eşi fabrikadan çıktıktan sonra evlere temizliğe gidiyor) Uyumuş vaziyette oluyor. Bazen durağa çıkartırım bazen çıkartamam. Yani geçim, hayat şartları çok zor olduğu için. Bilmiyorum artık işte ya.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

“Etkiliyor tabi. Vardiya denk gelmiyor işte. Şimdi mesela ben gece gidiyorum, eşim 3’te gidecek işe. O yüzden etkiliyor yani. Göremiyom, oturup konuşamıyom şöyle bi 2-3 saat, 3-4 saat konuşamıyorum. Ancak bir hafta sonu, haftasonları da 2-3 saat; bir pazarım eşimle, diğer günlerim yok. Yani bir haftanın 6 günü yok.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Vardiyaları denk gelmediği için eşlerin bazen bir birlerini bir hafta veya 10 gün göremedikleri zamanlar olmaktadır.

“Etkiliyor tabi. Yeri geliyor 1 hafta 10 gün eşini göremiyorsun. Ben kapıdan giriyorum, eşim gidiyor. Ben geliyorum eşim gidiyor. Bazı vardiyalar öyle denk geliyor” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

“Tabi ki tabi ki mesela iki hafta göremiyorsun. Görüşmüyorsunuz. Bir insan konuşup eşyle dertleşip... Mesela ben orda olan bir sıkıntımı gelip eşime anlatmak isterim. Ama haftanın bazılarında görüşemezsiniz. Biriniz gelirsiniz, biriniz gidersiniz. Onlar en büyük sıkıntı.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

“Etkiliyor. Mesela vardiyalarımız ters denk geliyor. Bir hafta, iki hafta hiç birbirimizi görmüyoruz. Çoğu zaman pazarları görüyoruz sadece.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

“Ya vardiyalar ayrı olduğu zaman bazen insanın siniri bozulabiliyor. Hani ben geliyorum o olmuyor, o geliyor ben olmuyorum. Bazen akşam yemeklerini beraber yemiyoruz. Çocuklarla tek başıma yiyorum. Bu şekilde bana sıkıntı oluyor. Ben sevmem normalde, ben akşam evde olmayı severim. Akşam onun evde olmasını severim. Sadece o yönden ilişkimiz açısından bi şey olmuyor. Sadece birbirimizi göremiyoruz. O sıkıntı oluyor işte. Vardiyalar ters olduğu için göremiyoruz.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

“Yani zaman yok çünkü mesela burda eşim var orda görüştüğüm bi arkadaşım var. Ordaki arkadaşını nerden bakarsan 13-14 saat birliktesin ama eşinle 1-2 saat berabersin ya 3 saat berabersin. Bi de çalışıyorsa zaten bi de vardiyalar denk gelmiyorsa hele ben bazen gece vardiyasında şeyden inerim servisten inerim bunlar (fabrikada çalışan eşi ve kızını kast ediyor) karşımdan gelirler benim, onlar giderler. Ben uyurum saat 5 gibi onlar gelirler. Benim bir saatim kalır. Onda da yemek ye, iki bardak çay iç; ne yaptınız, ne ettiniz? İyi geçti, kötü geçti tamam.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

Önceki yıllarda işçilerin anlatımlarına göre 2011 yılına kadar kadınlar da fabrikalarda 12 saat çalışmak durumunda kalmışlardır. Uzun yıllar fabrikada çalışan

kişiler bu durumu da hatırlatmakta ve bu durumun evliliklerde çok daha olumsuz sonuçlara yol açtığını vurgulamaktadırlar.

“Tabi etkiliyor. Ya 12 saat çalışıyorum dediğim gibi, bundan ziyade Pazar mesaisi koyuyorlar. Yeri geliyor ayda bir sefer görüyon. Pazar günü de çalıştın, birbirini görmekte zorlanıyorsun. Ha şurda bayanlar bir 3-4 senedir 8 saat. Önceleri hep 12 saatti. Bi de pazarları çalışırdık. Çok aileler dağıldı, çok yuvalar yıkıldı. Böyle birbirini görmeye görmeye.”
(Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

“Etkilemez olur mu ya. Her yönüyle bak anlattığımız her şey hep birbirine bağlandı. Mesela biz bak 12 saat çalışırdık ama şimdi gene eşim 8 saat çalıştı mı ille fabrikada vardiyanın birinde görüşüyorsun. Evveli 12 saat çalışırdı. O gidiyordu servise binerdi. Bu servisin arka tarafında ben inerdim. Yani... Belki 2 ayda vardiya denk gelmezdi. Aynı beraber 12 saat çalışırdık. Kimi zaman denk gelmezdi bi ters döndü müydü ya 2 ay ya 2ay. 2 ay da bu kadın benden ne bekler. Ben kadından ne beklerim. Ya fabrikayı bırakıp geleceksin. Ya da gideceksin rapor alacaksın.”
(Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

“12 saatken bazen vardiyamız 2 hafta 3 hafta falan dönmezdi görmezdik hiç. Bi Pazar günü mesai olmazsa öyle. Mesaide olursa hiç görmezdik. O zaman daha kötüydü. Şimdiki gün daha güzel.”
(Fatma Hanım, 34, Çavuş)

“Önceleri daha çok 12 saat çalışıyordu bayanlar, erkekler yine şu an 12 saat çalışıyor çalışma ihtiyacına göre. Şimdi 12 saat çalıştıramıyor. Önceleri sürekli 12 saat çalıştırıyorlardır (kadın işçileri kast ediyor). Hatta sürekli gece gelen bayanlar vardı tabi bunlar sürekli çocuklarını göremiyorlar, eşlerini göremiyorlar işte boşanmalar daha çok oluyordu. Aile arasındaki gerginlikler daha çok fazla oluyordu. Çünkü adam geliyor eşine yemek hazırlayamıyor, çocuğunu okula gönderemiyor, bir şeyler hazırlayamıyordu, çocukların bakımları aşırı derecede etkileniyordu, okuma derecesi neredeyse sıfıra iniyordu. Karneler kötü geliyordu, aile arasında tartışmalar daha çok oluyordu. Şimdi 2-3 yıldır yasakladılar bayanlar genelde 8 saat geliyorlar 12 saat yasaklandı. Erkekler de iş durumuna göre imza attırıyorlar, gönüllü geliyorum diyerekten. Bir de devletin vermiş

olduğu şey var 15 gün mesaili çalışabilir kanunu var. Yani 15 saat çalıştırılabilir erkeği çalıştırabilirsin ama kadına değil. 15 gün mesaili çalıştırılabilir ama bir ay çalıştırılmaz. İstemiyorsa çalıştırılmaz erkekler de” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

Fabrika içinde işçilerin gün içinde yaşadıkları eşler arası ilişkiyi etkilemektedir. Fabrikada gün içinde yaşanan gerginliklerden dolayı eşlerin evde de bu durumu yansıttıkları için ilişkilerinin olumsuz anlamda etkilendiğini söyleyen katılımcılar da olmuştur. Fabrikada işçilerin yaşadığı stres, sıkıntı evde eşler arası ilişkiyi de etkilemektedir.

“-Fabrikada çalışmak eşinizle ilişkinizi etkiliyor mu? Etkiliyorsa nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

-İster istemez. Ne bileyim bir ayağı bir ayağı tutmuyor. Bakarsın şeker gibi, hani sinirsiz. Bazı zaman işyerinde biriyle tartışır, atıyorum gelir eve yansır bana yansır. Yansımaz mı? Aynı şekilde ben de aynı. Geçen mesela oturuyorduk böyle konuşmaya bile zamanımız olmuyor. Eşim 8’de gelecek mesela az sonra yemek yiccek, çay iç zaten yatma saati geliyor.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Elbette. Başta görüşme sıkıntısı yani ne bileyim birbirine zaman ayıramıyon. Bugün bir yere gidelim desen gidemiyon zaten işte işin verdiği stres, yorgunluk bazı şeylere tartışmalara sebep olabiliyor. Belki hiçbir şey yok ama o gün sen işyerinde çok yorulmuşsundur, çok yorgunsundur, tartışmışsındır şey olmuştur. Yani aslında gelmemesi lazım yanlış bir düşünce ama gelince hem çocuklarına yansıyor hem eşine yansıyor ve yahut da o gün sen çok iyisindir, kafanda bir plan kurmuşsundur; şöyle yapalım, böyle yapalım, o gün eşin işte bir sıkıntı yaşamıştır, gelince senin içinde bir heves vardır. Dersin işte bugün bir yere gitçez ve yahut da misafir gelecek, o gün bir topanacaz, oturacaz dersin eşin de o gün çok canı sıkılmıştır sen dersin o kabul etmez ne bileyim işte öyle yani. Ama ciddi bir sorunumuz yok çok şükür yani.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Etkilemez olur mu canım insanı bitiriyor. Ya moralen bitiyon ya, moralin sifira biniyor ya. Sana canım sıkılır geliyom öfkeyi ben ya çocuklardan

alacam ya avrattan alacam. Ya mesela sana çavuşun kafası bozulur geliyor bi şey dediğinde bu başlıyor patlamaya.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Kendisi 12 saat eşi 8 saat çalışan bir erkek işçi 12 saat çalışmasından dolayı daha yorgun olduğunu ve bu nedenle eşiyile aralarında yeterli iletişimin sağlanamadığını ve bu nedenle tartışmalar yaşandığını şu şekilde anlatmıştır:

“Benim 12 saat olmamda fazla bir diyalog kuramıyoruz. Yani çoğu zaman sofrada dahi tartışmaya giriyoruz. Yeri geliyor hani birbirimizin kalbini dahi kırmış olduğumuz oluyor. Ya yorgunluktan bi yönden de özel sektörün verdiği stres. Stres çok, çok aşırı derece. Ben bir ara sinir hastasıydım. Kendi gayretlerimle kurdum, biraz da doktorun şeyinden aldım; hani doktor benim ikinci, üçüncü bi baygınlığımda şey olmuş olsaydı beni hastaneye yatıracadı. Ben dedim hastaneye yatırırmanız hastaneye yatırdınız mı burda kavga tüter dedim böylelikle e napacan? ben dedim; “serbest bırakacan ben dağa çıkacam” dedim. Dağda yani sinirlendiğimde, motorsikletime atlardım dağ başına çıkardım avazım çıktığı kadar şey yapardım. Ha bu neden oldu? Özel sektörün verdiği streslerden kaynaklandı benim bu. Şimdi hani eşimle bu şeyde normalde diyalogumuz ne diyeyim ben size; yüzde yirmi veya yüzde otuzların üzerinde diyalogumuz. Diğer yönlü düşünmüş olsan yeri geliyor tartışıyoruz, bağırıyoruz, çağırıyoruz hani bazen kalp kırmaya kadar gidiyor. Bu da hani özel sektörün verdiği stresten kaynaklanıyor.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

Fabrikada kadın erkeğin aynı ortamda çalışması eşler arasında kıskançlığa yol açabilmekte ve bu durum da ilişkilerini olumsuz anlamda etkileyebilmektedir.

“- Fabrikada çalışmak eşinizle ilişkinizi etkiliyor mu?

Dönem dönem. Bazen çok iyiydi, bazen çok güzel giden şey vardı bazen de kıskançlık şeyleri mesela; o beni bir erkekle konuştuğum zaman niye onla konuştun? Biraz uzun süreli o konuştuğu zaman ben ona, hani mutlaka ki o da sadece şeylikten; kıskançlıktan dolayı” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

4.5.1.4. Eşinizin Fabrikada Çalışması Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

Kadın ve erkek işçilere eşlerinin fabrikada çalışmaları hakkında ne düşündükleri bu durumu nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur.

4.5.1.4.1. Erkeklerin Görüşleri

Erkekler eşlerinin fabrikada çalışması konusuna son derece olumsuz yaklaşmaktadır. Çoğu işçi eşlerinin maddi imkânsızlıkların doğurduğu mecburiyetten dolayı fabrikada çalıştığını belirtmiştir.

“Fabrikada elin memleketine geldiğin için, bi şeyler olmak için, çocukların okuması için, bi şeyler yapabilmek için, mecbur çalışmak zorunda. Bir kişi çalışmayla anca karnını doyurursun. 2 kişi çalışırsa belki bi şeyler yaparsın.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

“Az önce dedim ya; bir bayanın fabrikada çalışması yani benim kendim bir erkek olarak istemiyorum ama işte burda başka bir imkânları olsa zaten fabrikayı tercih etmem. Yani görüyon öyle; gecesi var, gündüzü var. İşte ben evde olsam sürekli ben burda olsam; götürürüm, getiririm, duraktan alır şey yaparım. Gece kadın 1’de geliyor mesela işten. Şu bizim indiğimiz yerden (sokakta bir yeri söylüyor) ordan buraya geliyor işte herhangi bir şey olma ihtimali var mı? Var. Ama işte bazı şeyleri göze almak zorunda oluyon yani. Fabrikada çalışmasını, yani fabrikada çalışmayı istemiyorum aslında da bayan olarak hiçbirini istemiyoruz da, bayanın çalışmasını ben hiç istemiyorum ama inşallah şu evin borcunu bitirdiğimde inşallah.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Ben hiç düşünmüyorum aslında gerçekten benim maddi bir imkânım olsa. Ben şimdi işten gelsem şimdi bu kadın işe gitçek yani çok zoruma gidiyor. Bunu açık ve net söylüyorum. Niye? Ya ben kalkıyorum sabah işe gitçem. İnan mutfağa geçip hiçbir şey hazırlamak istemiyorum. İlk geldiklerinde kalkıyorum mesela ben bunu da kaldırıyordum kahvaltısını hazırlıyodum diyodum gel kahvaltı yapalım, ben bırakıp gidiyodum. Şimdi inanır mısın hiç yumurta bile kırasım gelmiyor hiç. Mutfaka geçesim, bir iş yapasım gelmiyor. Artık yaşlandıktan mı oluyor? Ne bileyim gittikçe soğuyor yani. Tabi eşin evde olsa ne yapar atıyorum saat 6’da işe gitçen, 5 buçukta kalkar kahvaltını hazırlar, çayını hazırlar, kalkarsın kahvaltını yaparsın; sen işine, o da çocuklarını kaldırır, çocuklarını okula gönderir. Bir kadının çalışacak şeyi evidir.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

“Ya dediğim gibi. Kadının yeri evi olması lazım bence yani. Ama biz mecbura kaldığımız için bir kişinin aylığı, asgari ücret yetmiyor yani.”
(Ercan Bey, 40, Düz İşçi)

“İstemiyorum fabrikada çalışmasını istemiyorum. Ama hayat şartları çalışmayı şey yapıyor, zorluyor.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

Bazı erkek işçiler ifadelerinde eşleri için “çalıştırmak” kelimesini çokça kullanmışlardır.

“-Eşinizin fabrikada çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?”

-Zorunluluk. Zorunluluktan dolayı çalıştırıyorum.

-Aslında istemiyorsunuz yani?

-İstemiyorum evet.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

“Valla işte eşimin fabrikada çalışması... Meselakin kalkıp da üç bin, üç bin beş yüz lira maaş almış olsam ben çalıştırmazdım.” (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

“Söyledim yani mecburiyetten. Mecburiyetten çalıştırıyorum ben eşimi. Acaba bir ev alabilir miyiz, elin biri de biz olabilir miyiz? Başka bir amacı, başka bir şeyi yok yani.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Bazı erkek işçiler eşlerinin çalışmasına olumsuz yaklaşmakla birlikte yine de onların ileride emekli olma ihtimallerini düşündükleri ve eşlerinin eve maddi anlamda katkısı olduğunu bildikleri için onların çalışmalarına olumlu yaklaşmaktadır.

“Valla işte önce de dedim ya; bir yönden mecburi gibi yani. Yani aile geçim şartlarından dolayı, ev; kira, çocuklar okuyor ne bileyim işte masraf çok. Yani bir kişinin çalışması asgari ücretle biliyorsunuz yani. Geçinmek mümkün değil yani bir kişinin çalışmasıyla. Hem çalışsın sigortasını doldursun hem de eve bir maddi yönden faydası olur. Çalışanlar hepsi genelde böyle yani, kimse anasının babasının hayrına çalışmaz yani. Sonuçta bir işimi yapayım diye.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Valla o kendi isteği ile girdi ben istemiyordum ama geçim sıkıntısı yüzünden girmek zorunda kaldı. Ha bir yönden kendi açısından da iyi neden? Bir müddet işte yetişebildiği yere kadar çalışır emeklilik şeyi doğar

sağlıktan dolayı. Ha O avantajı var. Diğer şekilde hiçbir avantajı yok. Ömründen ömür gidiyor. Hepsi o.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

“Ya istemiyorum amma işte az bi sigortası kaldı, primi dolsun şey eder çıkarırım yani bir dakika durdurmam yani. İstemiyorum ama ne yapayım yani çaresizim. Girmişsin bir borcun içine.” (Muhsin Bey, 35, Düz İşçi)

“Ya işte dediğim gibi normalde benim kitabımda ama aile katkısı açısından elbette ki çalışır, daha önce de çalıştığı için benim eşim, daha önceden de sigortası olduğu için ha bir 8 sene ara boşluğu vardı. Doğumdan dolayı ara boşluğu vardı. Dedim hanım “biz devletten zengin değiliz, başlamış bir sigortan var o sigortayı çürütme, gel başla, hem sigortan dolsun hem de aileye katkı olur” dedim. Öylelikle başladım ikinci şeyine başladı. Ha şimdi 6 senedir de çalışır. (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

4.5.1.4.2. Kadınların Görüşleri

Kadın işçiler eşlerinin fabrikada çalışmasına erkek işçiler kadar sert ve olumsuz bir şekilde yaklaşmamaktadırlar. Kadın işçiler eşlerinin başka alternatifleri olmadığı takdirde mecbur çalışmaları fabrikada gerektiğini belirtmişler. Bazı kadın işçiler eşlerinin önceki işleriyle fabrikadaki işini kıyaslayıp onların fabrikada çalışmalarını olumlu görmüşlerdir.

“Yani şimdi benim eşimin başka bir yerde çalışma alternatifi yok. Fabrikaya girdiğinde 14 yaşındaydı. Hani fabrikadan çıkarsa da bir başka yerde çalışsa çalışamaz.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

“Bence erkeklerin hani eğer okumamışsa yapacağı başka bi iş yok. Düzenli bi yer, gittiği yer belli en azından. Yani sigorta, maaş..” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

“Eşim çalışsa iyi olur. İyi buluyorum. Çünkü günde 3 öğün, 4 öğün yemeğe gelir. Çalışıyorum bir de sürekli ona yemek hazırlıyorum hamallık yaparken. Sabah yedi buçukta gider, dokuz buçuk onda çay içmeye gelir. Gider 1’de yemeğe gelir. Sürekli artık özel hayatım yok artık hiç. Mutfak, oturma odası, iş. Bazen bu odaya girmeden işe gittiğimi biliyorum. Hiç olmazsa 12 saat çalışıyor, 12 saat yatıyor bari diyorum. Şükür diyorum.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

“En güzeli çalışması gerekir yani. Başka yerde de çalışabilirdi de ne bileyim fabrika ortamına kendi şey etti istedi.. Önceden tarlada çalışırken mesela pazarı, cumartesi yoktu hiç. Gitti mi mesela günlerce gelmediği zamanlar olurdu eve. Ama şimdi mesela bi pazarı oluyor. Aynı o da çocuklarıyla zaman geçiriyor mesela arkadaşlarıyla dışarda görüşüyor hani şey yapmasa bilene.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

“Zaten önce de hamallık yapardı. Sigortalı bi işi yoktu, en azından burda sigortalı bi işte çalışıyor. İyi diyom işte ben ne bileyim, başka nerde çalışacak da? Başka; adamın bi elinde parası olsa iş yeri kurar çalışırdı.” (Seda Hanım, 45, Düz İşçi)

Eşlerinin daha rahat bir ortamda çalışmalarını, kendi işlerini yapmalarının daha iyi olacağını düşünen kadın işçiler de görüşlerini ifade etmiştir.

“-Eşinizin fabrikada çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

-İyi düşünmüyom aslında, başka da bir imkânımız yok yani.

-Neden böyle düşünüyorsunuz?

-Zor fabrika ortamı, zor. Daha bir rahat iş olsa isterdim. Daha iyi şartlarda çalışsa, insan gibi çalışsın isterdim yani. Fabrikada pek insan yerine koyan olmaz. O yüzden.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

“Kendi işi olsaydı daha iyidi tabi ki. Öyle düşünürüm ben. Kendi işimiz olsaydı ikimiz için de iyi olurdu. Fabrika mecburiyet. Bizler için.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Kadın işçiler eşlerinin evin ihtiyaçlarını karşılamak için mecbur çalışmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Kadın işçiler kendileri fabrika ortamında zor şartlar altında çalıştıkları için eşlerinin çalışmama gibi bir lükslerinin olmadığını düşünmektedirler.

“Çalışmak zorunda. Çocuğun geleceğini sağlayacaksa o da çalışacak ben de çalışacam. Evin ihtiyaçlarıydı, odunuydu, kömürüydü ben yetişemem.” (Bahar Hanım, 37, Düz İşçi)

“Ya mecbur çalışacak hani. Çalışmasa da zaten olmaz mecbur çalışacak.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

*“Eşim çalışmak zorunda yani bir şekilde. Ben çalıştıyosam o da çalışcak.”
(Dilek Hanım, 45, Düz İşçi)*

Kadın ve erkek işçilerin birlikte çalıştığı bir ortam olmasından dolayı eşler arasında birbirlerini kıskanma durumları olabilmektedir. Kadın işçilerin arasında da bu sebepten ötürü eşlerinin fabrikada çalışmalarına çok sıcak bakmayanlar bulunmaktadır.

“Valla ne düşünüyorum ben eşimin fabrika ortamında çalışmasını istemezdim açıkçası. Hani niye dersiniz? Çok fazla bayan var; en büyük sıkıntımız bu. Öncesinde ben çalışmazkene böyle bir sıkıntımız yoktu. Açıkçası yani gözüüm kapalı gönderebiliyordum ama fabrikaya girdim, ortamı gördüm ondan sonra hani şimdi kıskançlık şeyleri daha çok arttı. O yönden istemezdim yani fabrikayı. Erkeklerle çalıştığı bir ortamda olmasını daha çok isterdim. Mesela bayan sayısı daha çok fabrikada, erkek sayısı az. Böyle olunca da ne oluyo? Bayanlar hani evlerinde eşleri yokmuş gibi, hani erkeklere çok aşırı bir ilgi duyuyorlar. Bunu da sen gördüğün zaman, öncesinde bilmiyordum hani öncesinde çalıştım 15 sene önce 20 sene önce ama böyle değildi. Herkes bi abi kardeş ilişkisi vardı. Ama şimdi o kalmamış artık. Burda hani bayan sayısı çok olduğu için o yüzden istemezdim yani eşimin fabrikada çalışmasını.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

“-Eşinizin fabrikada çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?

-İyi bir şey aslında ama bir yönden de istemiyorum.

-Neden?

-Çünkü ortam biraz bozuk onun için, o yüzden. Ya evli adamları bile yoldan çıkarabiliyorlar öyle diyim.

-Sadece kadınlar mı yapıyor?

-Kadın, bekâr, dul. Erkek de yapıyor bayan da yapıyor yani. O yüzden Allah korusun daha başıma gelmedi ama inşallah da gelmez.” (Cemile Hanım,26, Düz İşçi)

Birbirlerini kıskanan eşler için fabrika ortamı evliliklerini tehdit eden bir unsurdur. Eşler çevrelerinde fabrikada çalışan sonrasında boşanan, ayrılan

çiftleri görmekte, kendileri de bu durumu yaşayabileceklerini düşünüp evliliklerinin geleceği için kaygı duyabilmektedirler.

4.5.1.5. Ev İşlerinde Yardım Görme/Yardım Etme

Kadın işçiler hem fabrikada çalışmakta hem ev işlerini yapmakta hem de çocuklarıyla ilgilenmektedirler. Bu durum onların sosyal hayatını etkileyebilmekte, ruhsal ve bedensel anlamda iki kat yorulabilmektedirler. Ev işlerinde eşlerinden yardım görüp görmedikleri sorusu kadın işçilere; eşlerine ev işlerinde yardım edip etmedikleri ise erkek işçilere sorulmuş ve bu konu hakkında ne düşündükleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.4.1.5.1. Kadınların Ev İşlerinde Eşlerinden Yardım Görme Durumları

Kadın işçiler genellikle ev ve fabrika ikileminde yorulduklarını ifade etmişlerdir. Kadın işçilerin çoğunluğu ev işlerinde eşlerinden yardım gördüğünü söylemişlerdir. Fakat bu yardımlar; düzenli, her gün olan yardımlar değildir. Erkekler eşlerine zaman zaman nadiren yardım etmektedirler. Bu durumda erkeklerin kadının ev işi yükünün yarısını paylaştıkları söylenemez. Kadın işçiler evin büyük oranda işini yine kendileri yapmakta fakat bunun yanı sıra eşlerinden küçük yardımlar görmektedirler. İş hayatına girdikten sonra eşinden yardım gördüğünü söyleyen kadın işçiler de olmuştur.

“Ben çok aşırı yorgun gelirim bazen yardım eder. Mesela; şu dışarda fatura felan o işleri halletmem, gitmem. Pazara gidecez beraber gideriz. Ondan sonra aşırı bi yorgun filan olursam çayımı filan demler bana.” (Seda Hanım, 45, Düz İşçi)

“Önce görmezdim ama çalışmaya başlayalı görüyorum. Mesela bazen ben gündüzde olurum o gecede olur. Ben ikindin gelinceye kadar evlerimi temizler, çocuklarımın banyosunu yaptırır, sobamı yakar. Yardımcı olur yani.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“Valla bulaşıkları yıkıyor, çamaşır makinasına çamaşırları atıyor çıktığı zaman seriyor. Mesela hafta sonları geçen hafta beraber temizlik yaptık. O evleri ceyranladı, bende biraz bel fıtığı sorunu var, bi de geçen ufak bir operasyon geçirdim. O ceyranladı ben işte ondan sonra.. Toz alır her şeyi yapar yani. Çamaşırları katlar yerine kor. Yani çamaşırların yerini biraz karıştırıyor da olsun. Allah razı olsun ne diyeyim şimdi. Ama ben dedim

baştan bana yardım edeceksen öyle, yardım etmeyeceksen ben çalışmam dedim yani. O da yardımını eksik etmiyor yani.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

“Evet ediyor. Mesela evi süpürür, çocuklara bakar; çocuklara bakması yeterli zaten bana. Yemek konusunda arada yardım ediyor. Bazen o da gece vardiyasında sabah geldiği zaman yorgun oluyor, o yüzden ben ona söyleyemiyorum. Yani söylemek istesem yapar da, yatsın diyerekten şey yapmıyorum. Ama söylesem yapar, yardım konusunda ediyor. Çocuk bakımında da yardım ediyor.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

Bazı kadın işçiler ise ev işlerinde eşlerinden yardım görmediklerini söylemiştir.

“-Ev işlerinde eşinizden yardım görür müsünüz?

-Bilmez hiç bilmez. Mutfak sorsan onu bilmez. Doğruları konuşmak lazım bilmez. İki kat yoruluyoz işte. Hele bugün çocuklar var diye pek bi iş yapmayom. Yarın çocuklar okula gitti mi gene aynı.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

“Hayır hiç. Eşim hiç yani ben sana nasıl söylüyüm. Eşim daha bir çay demlemiş insan değil. Tezgâhın üzerinde sini, yimekleri şiyleri koyan onda ısıtır gelir yir. Yoksa yani kendinin bi temizlik yapıyım, çay demliyorum, şunu yapıyım, bunu yapıyım öyle şeyi yok. Yemek yapmak zorundasın, etraftı toplamak zorundasın mesela ansızın bi misafir mi gelecek; illa ki yani sıkıntı. Sen daha çok yoruluyon.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

“-Hiç görmem. Hiç yardım etmez. Ben gitmeden yapıyorum yemeğimi. Onlar gideceğinde yiyip gidiyorlar. Bulaşığı da tezgâha koyup gidiyorlar. Ben gece gelince hallediyorum.

-O zaman iki kat yoruluyorsunuz

-Tabi ki erkeğe göre daha çok yoruluyorsun.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Eşlerinden az da olsa yardım gören kadınları bu az yardım bile duygusal anlamda tatmin etmektedir. Fakat eşinden hiç yardım görmeyen kadınlar; destek görmemekten dolayı sitemkardır.

4.5.3.5.2. Erkeklerin Ev İşlerinde Eşlerine Yardım Etme Durumları

Erkek işçilerin hemen hemen yarısı ev işlerinde eşlerine yardım ettiklerini söylemişlerdir. Genelde ev işlerinde yardım zamanları eşleri isteyken, onlar evdeyken yani; vardiyaları ters denk geldiği vakitlerde olmaktadır.

“- Ev işlerinde eşinize yardım eder misiniz?

Tabi. Eşim mesela gece vardiyasında. Şimdi mesela vardiyalarımız aynı, sabah geldiğinde; ilk işim kahvaltı hazırlamak. Bazen gece 4-12 vardiyasında olur geleceğine yakın çay koyarım. Eşime yardım ederim. Bazen de yeri geldi; ben çalışmadığım günler de oldu, eşim gelmeye bir saat varken yemek pişirdim, yemek hazırlıyorum.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

“Ederim. Valla şöyle söyleyeyim mesela; bazen eşimin vardiyası uymaz evi süpürürüm, yemek yaparım, çamaşır sererim, çocukların banyosunu yaptırırım. Yaparım yani hepsini yaparım. Yani eşim ne yapabiliyorsa, ne yapıyorsa eşim vakti olmadığı zaman, vardiyalarımız uymadığı zaman yaparım. Hayat müşterek diyoruz yani sonuçta.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

“Ev işlerinde ister istemez yardım ediyoruz. Nasıl ediyoruz? İkimiz çalıştığımız için bazı işler bana kalıyor, bazı işler ona kalıyor. Yerine göre eşim isteyken sabah çocuğu okula ben gönderdiğim için ben ilgileniyorum. İşte evde herhangi bir yapılacak bir şey varsa mecburen. Eşim şu anda bir senedir çalışıyor. Bir sene öncesini şey alırsak; ev işlerinde eşime yardım etmiyorum ama ikimiz beraber çalışırken ister istemez ediyorsun. Zaten 12 saat çalışıyorum diyordum o zaman işte o kadar yorgunluğun üstüne bi de o olmaz diyordum ama şimdi onu diyemiyorum.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Tabi yardım ediyorum. Mesela eşim 8 saat çalışıyor ben 12 saat. Eşim işe gideceğinde ben geliyorum; yemek yapıyorum bir iki çeşit neyse. Evin içi dağınık mı? Toparlıyorum. Çamaşır atıyorum, kendisine de sorabilirsiniz. Yoksa ayakta durmak zor. Zoruma da gitmiyor Allah razı olsun çalışıyor bana yardımcı oluyor.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

Erkek işçilerin bazıları; işten yorgun geldiklerinden ve yaşadıkları stresten dolayı veya bilmedikleri için ev işlerinde eşlerine yardım etmediklerini söylemişlerdir.

“Yok yok. Yani önceden belki menemen filan yapardım işin açığı da şimdi... Şu sıralar zaten yorulup geliyoruz vakit zaman yok.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

“Ne gibi? Ev içinde mi? Çok zor. Yani fabrika sektörüne girmeden önce camları filan silerdim. Kapısını, penceresini silerdim şimdi elime almam. Abes geliyor, işte stresten. Tuhaf geliyor bulaşık dahi yıkamam ben. Ben emir veririm “ şunu getir bunu getir. Aha kendisi de burda kız da burda. Tatilde olsam bile şey aynı yapmam ben elimi sürmem. Ya tuhaf geliyor bana. Bana tuhaf geliyor.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

“Mutfağı bilmem ben yumurta ta pişiremem, acımdan ölürüm gene yemem. Etmem de yemem de. Bilmem bilmem yapamam ben.” (Muhsin Bey, 35, Usta İşçi)

Bazı erkek işçiler evde eşlerine yardım eden biri olduğunu belirtmiş bu yüzden yardım etmediklerini ifade etmişlerdir.

“Yok hayır etmiyorum. Çünkü kaynanam var bizde. Kaynanam bizde kalıyor. O yardım ediyor ona, bana gerek kalmıyor.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Ev işine yardım etmem. Normalde oğlan var. O yardım eder evin içine. O bakar yani.” (Ercan Bey, 40, Düz İşçi)

“-Ev işlerinde yani nasıl böyle süpürmek gibi mi bulaşık gibi? Yok o işlere ben karışmıyorum hiç. Ben anca kahvaltıyı yaparım sonra birikir. Kızım ve annesi geldiği zaman hallederler.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

4.5.2. Aile İçinde Kararları Nasıl Alırlar?

İşçi çiftlere aile içinde kararları nasıl aldıklarına dair bir soru sorulmuştur. Katılımcıların çoğu kararları eşleriyle birlikte ortak aldıklarını, birbirlerine danıştıklarını ifade etmişlerdir.

“Eşimle birlikte alırız. Ne yapmamız gerekiyorsa doğru ve yanlış yani yapabilir miyiz, çıkabilir miyiz mesela? O da diyor ki; yaparız ben çalışırım, sen de çalışırsın, aşarız diyoruz oturup karar verip ondan sonra kararları alıyoz.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

“Biz genelde konuşuyoruz, fikir alış verişi yapıyoruz. Mesela şunu yapalım mı şöyle olsun mu diyerek. Öyle kendi başına bir iş yapmaz, ben de aynı sorarım yani.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Eşlerden bazıları ortak karar alıyor olmalarını ikisinin de para kazanıyor olmasına bağlamıştır. Maddiyatın önemli olduğu konularda alınacak kararlarda bu durum önemli olmaktadır. Muhsin Bey ailede ortak karar aldıklarını belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Şimdi o da çalışıyor ben de çalışıyorum yani sonuçta geçim ortak.” (Muhsin Bey, 45, Düz İşçi)

İki eş de para kazandığı ve geçimlerini birlikte sağladıkları için ellerindeki parayı değerlendirirken ortak hareket etmektedirler. Hülya Hanım fabrikada çalışmaya başlamadan önce ve başladıktan sonra ailede karar alma şeklinin değiştiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Aile içinde kararları... Mesela; ilk önce fabrikaya gitmediğimde hiçbir şeyi şey yapmazdım, eşime sorardım. O kendi kafasına göre şey yapardı, yani kendi aylığını kendine görürdü ama şimdi ikimizin de aylığı olunca tabii aylık geldi mi beraber otururuz şunu şuraya verelim, bunu buraya verelim. İkimiz beraber karar alırız.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

Katılımcıların anlatılarında yer alan ifadelerle göre; bazı şeylerde karar alırken erkeklerin görüşlerini ön plana çıkarmaktadır. *“Yani alacak satacak şeylerde benim fikrim öne çıkar.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)*. Bahsedilen bu durum evin dışıyla alakalı işler de daha çok geçerli olmaktadır. Kadın ve erkek katılımcılar bunu özellikle araba örneği üzerinden aktarmışlardır.

“Eve bir şey mi değişecek ona beraber karar veriyoruz. Evle ilgili şeylerde birlikte karar alıyoruz ama araba olsun onun özel şeyleri olsun. Araba onun en büyük ilgi alanında diyeyim. Ona kendi karar verir. Değiştirecem diye başlar duyurur ama ne zaman alacağı belli olmaz. Değiştireyim mi demez. Arabayı değiştirecem der. O şekilde.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Erkek katılımcılardan bazıları evin içiyle ilgili durumlarda eşlerinin karar verdiğini ifade etmişlerdir. Hüseyin Bey karar alırken ev içi ve ev dışı ayrımını şu şekilde ifade etmiştir:

“Evin içerisinde bi karar alacaz, mesela; bu dışarda atıyorum ben kendi açımdan söyleyeyim bi araba alacam mesela ayrı bi şey ama evde bi eşya alınacaksa onun kararı daha ön planda oluyor yani. Ya da ne bileyim evimizi boyattıracaz ya da evimizin şurasını yaptıralım burasını yaptıralım dediğimiz zaman onun kararları daha şey oluyor yani. Mesela onun bilmediği şeylerde; dışarda erkeğin yapacağı şeylerde ben karar veririm.”
(Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Murat Bey kararları ortak aldıklarını fakat bazı durumlarda bir eşin daha baskın olduğunu ifade etmiştir. Eşlerden biri hangi konuda daha bilgiliyse onun sözünün geçerli olduğunu örnek üzerinde şöyle anlatmıştır:

“İşte bazı şeylerde erkeğin karar vermesi gerekiyor, bazı konularda; ne bileyim işte ben şu perdeyi alacam diyorsa sen karışamıyon yani. Onun bildiği taraflarda onun tercihini öne sürüyoruz, onun dediği oluyor. Benim bildiğim taraflarda benim dediğim oluyor genelde anlaşırız yani o konuda birçok sıkıntımız yok.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

4.5.3. Anne Babaların Çocuklarıyla İlişkileri

Çocuğun gelişimini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için anne babaların çocuklarıyla kuracağı ilişki, çocuklarıyla ilgilenme durumları, çocuklarının ruhsal, sosyal ve bedensel anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri son derece önemlidir. Görüşme yapılan ailelerde en az bir en fazla beş çocuğu olan çiftler bulunmaktadır. Fabrikada çalışan anne ve babalar aynı zamanda çocuklarıyla ilgilenme sorumluluğunu da taşımaktadır. Dolayısıyla işçi anne ve babaların çocuklarıyla ilişkilerinin niteliğini öğrenmek amacıyla kendilerine çocuklarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir.

4.5.3.1. Anne ve Babaların Çocuklarıyla Vakit Geçirme Durumları

Anne ve babalara çocuklarıyla vakit geçirip geçirmediği, eğer geçiriyorlarsa nasıl vakit geçirdikleri, birlikte neler yaptıkları sorulmuştur. Ebeveynler çocuklarıyla evde veya dışarıda fırsat buldukları zaman birlikte vakit geçirmektedirler.

“Biz evde olursak; temizlik yaparız beraber otururuz, gezeriz. Onlarla vakit geçirmeyi severim ben.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

“Çocuklarımızla oyun oynarız. Hafta sonları gezeriz zaten genellikle. İstedikleri poğaçaya, börek öyle bir şey isterlerse onları yaparım onlar da zaten çok tatlılara düşkündür. Onları yaparız beraber onları yeriz yani.”
(Hülya Hanım,30, Düz İşçi)

“Valla çocuklarımla top oynamaya gideriz. En çok top oynamayla, arabayla gezmeyi seviyorlar.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Anne ve babalar işten geldikten sonra veya Pazar günleri çocuklarını görebildiklerini ancak bu zamanlarda bir şeyler yapabildiklerini söylemişlerdir. Fakat çalıştıklarından dolayı onlara fazla vakit ayıramadıklarını ve onlarla yeteri kadar ilgilenemediklerini düşünmektedirler.

“Çocuklarımla nasıl vakit geçiririm? Valla çok bi vakit geçiremiyoruz açığıcası. Bi Pazarımız var onu da temizlik.” (Suzan Hanım,39, Çavuş)

“Gezeriz. Benim kızım gezmeyi çok sevdiği için gezdir beni der evde kaldığım zaman. Çalıştığım için ben çocuğumla ilgilenemiyorum yani. Vakıt konusundan olsun, ders konusunda zaten şey yapmıyorum.”(Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

“Çocuklarımla işte çalışan bir anne ne kadar vakit geçirebilir? Ancak bir Pazar günü işte, gezmeye götürürüz. Genelde şikâyetçiler yani; gezdirmiyorsunuz, bir yere götürmüyorsunuz. İşte çalışan kadının bir pazarı var. O da ancak ev temizliği, çamaşır, ütü, banyo. Gezmeye fırsatım olmuyor fazla. Gene de elimizden geldiğince gezdirmeye çalışıyoruz işte.”(Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

İşlerinden dolayı çocuklarıyla fazla vakit geçiremediklerini hem anneler hem babalar ifade etmiştir. Fakat annelere kıyasla babalar bu durumu daha fazla dile getirmiş ve çocuklarıyla zamanları olmadığı için ilgilenmekte sıkıntı yaşadıklarını söylemişlerdir.

“Çocukları göremiyoruz ki. Çocuklarıyla ilişkin yok ki zaten. Çocuklar diyor baba pikniğe gidelim gidemiyorsun. Pazar günü sabah işten çıkıyorsun. Sabah işten çıkınca geliyorsun bir yere gitmek istemiyorsun. İyi kötü bir arabamız var ama. Bir yere gitçek olsan 1-2 saat uyuycaz sonra

saat 11 olacak zaten. Birlikte geçiremiyoruz. Nasıl geçiricez? Fabrika Cumartesi Pazar tatil olsa çok güzel olur.” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

“Çocuklarımla vakit geçiremiyorum. Çocuklarımla vakit geçirme gibi bi lüksüm yok.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“Ben gezdirmeyi çok severim ama zamanım olmuyor çalıştığım için, bir pazarım oluyor. Bir pazar da götürsem çarşıya götürüyorum.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

Babaların çocuklarıyla vakit geçirememesinde çoğunun 12 saat çalışması önemli etkenlerden biridir. Görüşmelerde 12 saat çalışan babalar genellikle geliş gidişleri de hesaba katarlarsa 14 saatlerinin gün içinde işe gittiğini geriye 10 saat vakit kaldığını ve bu 10 saatlik zaman diliminde fazla bir şey yapamadıklarını pek çok kez dile getirmişlerdir.

“Valla baba olarak dört dörtlük ilgilenemiyorum. İster istemez üzülüyorum. Diyorum 14 saat, geliyon; bi yemek yeriz veya yemeyiz bardak elimdeyken uyukluyorum. Yavrum nasıl bir hal derdiniz, sıkıntınız var mı? Var veya yok bitiyor. Bazen mesai olduğu halde gitmiyorum, iptal ediyorum bugün de çocuklarımla vakit geçirmek istiyorum diyorum. Bu hafta geceydim sabah çıktım 8’de evdeydim yattım 12’de kalktık, kahvaltı yaptık. Ne görüştüyssek. O dedi baba çarşıya gidiyom, o dedi baba arkadaşlarımla gidiyom.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

4.5.3.2. Anne ve Babaların Çocuklarının Derslerine Yardım Etme Durumları

Katılımcılara çocuklarının derslerine yardımcı olup olmadıkları sorulmuştur. Görüşmeye katılan çiftlerin çocukları ilkokul, ortaokul, lise eğitime devam etmektedirler. Özellikle okula yeni başlayan ilkokul çağındaki çocukların, evde derslerine yardımcı olma konusunda desteğe ihtiyaçları olmaktadır. Öğretmenin verdiği ödevlerin yapılması, çocuğun okul hayatının takip edilmesi son derece önemlidir. Küçük yaştaki çocukların aileden sonra tanıştığı sistemlerden biri okuldur ve okulun çocuğun hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuğun okulda yaşadıklarından ailenin haberdar olması; ders, ödev konusunda çocuğun izlenmesi onun sağlıklı bir gelişim sürdürebilmesi için elzemdir. Anne ve babası çalışan çocuklar bu

konuda sıkıntı yaşayabilirler. Çünkü çocukla geçirilecek zaman iş hayatından dolayı ister istemez kısıtlanmakta ve bazen çocuk eğitim konusunda ihmal edilebilmektedir.

İşçi anne ve babaların çocuklarının derslerine yardımcı olma konusunda verdikleri cevaplara bakıldığında; bu konuda çocuklarına çok fazla destek olamadıkları görülecektir. Bu durumun sebepleri arasında; çocuklarının derslerini anlamadıkları ve eve yorgun gelmeleri yer almaktadır. Ebeveynlerin çoğu ilkokul mezunu olduklarını o yüzden günümüz derslerini anlayamadıklarını dolayısıyla çocuklarına da yardımcı olamadıklarını yine de bu konuda ellerinden geleni yapmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynler daha çok ilkokul yıllarında, özellikle çocukları 1. ve 2. Sınıfa giderken; yani okuma yazmayı öğrenmeye başladıkları zamanlarda yardımcı olabildiklerini büyüdükçe bunun mümkün olmadığını sıklıkla belirtmişlerdir.

“Valla ufaklene oluyorduk, bildiğimiz şeylerde oluyorduk ama şimdik olamıyoruz. Çünkü problem sorduğu zaman matematikten olsun bilmiyoruz. Ama ne bileyim atıyorum bi zamanın da elektrik vardı benim küçük oğlanın; baba elektrik lambası yapacam dedi. Ben nasıl yapacam? Gittik aldık geldik. Cep telefonunun şeyiyle yani şarj makinasının şeyiyle yaptım, öğretmeni çok beğenmiş onu da vermemiş öğretmen kendisine alakoymuş. Mesela öyle yapacağımız bi şey olursa yapıyoruz ama bi problemi çözemiyoruz. Yani o da kendi seviyemiz; yani öğrenim seviyemiz yüksek olmadığı için çocuğu nasıl okutacağımızı bilmiyoruz. Yani benim en yani şey ettiğim bu. Bi öğretmenin, bi üniversite de okuyan, bi avukatın, bi doktorun çocuğu genellikle babasından şeyden gördüğü zaman okuyor o ona yardım edebiliyor. Ama biz yapamıyoruz. Bizim çocuklarımıza yani bu kırsal yerde mi deyim yani çocukların okuması daha zor. Çocuğa biz bi şey veremiyoz yani. Ama öbür tarafta bi doktor olsun bi avukat olsun hem maddiyat yönünden hem kendi bilgi açısından çocuklara daha faydalı oluyor. O insanların çocukları genellikle okuyor yani. Mesela ben fabrikalardan böyle şeyler bekliyorum yani ne bileyim bi okul ya da bi kurum gibi bi şey yani ya da devletten de bekliyorum yani.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Ebeveynler kendileri yeterli bir eğitim seviyesine sahip olamadıkları için çocuklarına ders konusunda yardımcı olamadıklarını öne sürmüşlerdir. Onların eğitimle

ilgili konularda çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını ve nasıl bir yol izleyeceklerini bilemedikleri anlaşılmaktadır.

“Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırdım da ben anlamazdım. Anlamazdım dirkene; bizim zamanımızdakinlerle bölme çıkartma normal anam babam bölme çıkartmaydı. Şimdi o çok değişti yani o. Çocukların zamanıyla bizim zamandaki gördüğümüz bölme çarpma çok değişti. Onun için biz anlayamıyorduk. Hanım da aynı bende aynı o da ilkokul mezunu ben de ilkokul mezunuyum. Hani ikimizden biri lise mezunu olsaydık anlama kapasitemiz olurdu amma şimci kesirli mesirli bi şey acayıpler. Bizim anam babam normal gördüğümüz 5'ten 5'i çıkart sıfır. Anam babam bölme kesirler atılmış bölmeler atılmış.” (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

Biri ortaokul öğrencisi ve biri lise öğrencisi olmak üzere iki çocuğu olan Rabia Hanım'ın da dediği gibi ebeveynlerin bu soruda verdikleri cevaplar da genellikle “ ben ilkokul mezunuyum, anlamıyorum” ifadeleri sıkça geçmektedir.

“Çocuklarımın dersine önce ilkokuldayken yardımcı oluyodum elimden geldiği kadar ama şu anda bende onların dersine basacak kafa kalmadığı için çok farklı, yani yardımcı olurum desem yalan olur. Çünkü ben ilkokul mezunuyum, şimdiki derslerine de kafam eriyor desem yalan.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

Ebeveynler kendi okul yıllarıyla günümüz zamanını sıkça kıyaslamışlar ve arada çok fazla fark olduğunu söylemişlerdir. Bazen ebeveynler teknolojiden destek alabilmekte ancak bu şekilde bazı çözümler üretebilmektedirler.

“Valla anlarım desem anlamam. Sorularını hiç anlamıyorum ki, kafama girmiyor. Yardım ederim desem etmem ama imkânları varsa ya bilgisayardan çıkarın diyorum ya telefondan çıkarın.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Ebeveynlerin çalışma hayatı çocukların derslerine yardım etme konusunda onları kısıtlamaktadır. Anne ve babalar işten yorgun gelmekte ve çocuklarının derslerine yardımcı olamamakta, onlara bu konuda vakit ayıramamaktadır. Özellikler 12 saat çalışan babalar bu durumu çok fazla dile getirmişlerdir. Evde büyük abi veya abla varsa genelde küçük kardeşlerinin dersleriyle onlar ilgilenmektedir.

“12 saat çalışan adam. Mesela 7 buçukta geldik 7’yi 20 geçse servisten iniyon, geliyon 7 buçukta evdesin yemeğini yiyip zaten.. Hadi ne ara? Hadi benim yerime sen olsan ne yaparsın? Valla sade soruyom; dersi çalıştın mı diyom çalıştım diyor, biz de kanıyoruz yani.” (Muhsin Bey, 35, Düz İşçi)

“Şimdi şöyle bir şey var; bazı sorularına yardımcı oluyoruz. Ayşe’nin (lise öğrencisi olan kızı) sorularını ben töbe anlamıyorum zaten. Küçükkene tabi 3. Sınıfa kadar çalışırdık. Şu anda da çalıştırıyorum (ilkokula giden diğer kızı için söylüyor) ha tabi onu ablası daha çok ilgileniyor artık kaldıramıyorum, ya bir de şeker hastasıyım; stres, tansiyon. Tabi işin stresi o da var tabi. Bugün biraz daha çok sinirliyim. Zincir koptu, ne yaptık? Bir fırın boyu mal yağsız geldi, onun stresi. Tabi bir de eve geldiğin zaman çocuklar da şey oluyor, ister istemez yansıyor.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

Fadime Hanım çalışmaya başlamadan önce ve çalışmaya başladıktan sonra çocuklarının derslerine yardımcı olma ve onların okuluyla ilgilenme konusunda yaşadığı farkı şöyle izah etmiştir:

“Valla önce oluyordum. Önce ben hele evdeykene, onlarla beraber bende okuyordum açkçası bi de daha çok gidip geliyordum hani okula öğretmeniyle görüşmeye. Çalıştıktan sonra bu çok şey oldu yani azaldı. Hem benim gitmem azaldı. Küçükkene yardım ediyordum, genelde hep ben derslerine yardım ederdim. Babası 12 saat çalışıyordu o zaman.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

İlkokul çağında çocukları olan ve fabrikada vardiyalı çalışan anne ve babalar çocuklarının derslerine yardımcı olma konusunda dönüşümlü bir usül izlemektedir. Yani annenin evde olduğu vakitte anne; babanın evde olduğu zamanlarda baba ilgilenmektedir, ikinci vaktinden geceye kadar o gün hangi ebeveyn evdeyse o çocuklarına yardımcı olmaktadır. Bu noktada eğer ikisi de aynı vardiyaya denk gelirse çocuk sıkıntı yaşamaktadır. Özellikle anne ve babanın ikisi de aynı hafta 4-12 vardiyasında ise bu durum çocuğu etkilemektedir.

“Haliyle oluyoruz, çünkü dedim ya vardiyalar uymuyor. Bazen eşim evde olduğu zaman ben, işte olduğum zaman eşim ilgileniyor, ben evde olduğum zaman ben ilgileniyorum.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

“Sadece ikindin işe gittiğim zaman takip edemiyorum. Çünkü gece geliyorum sabah tekrar okula gittiği için takip edemiyorum o konuda da babası yardım ediyor.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

“Derslerine ikindin geldik mi ya ben olurum mesela ya babası olur. İkindin geldik mi derslerini yaptırırız. Elimizden geldiği kadar yaptırırız. Yani derslerle ilgileniyoruz geldiği vakit bakarız, şimdi kontrol ederiz şey yaparız bakarız, yardımcı oluruz. Biri de birinci sınıf olunca.

-İkiniz aynı vardiyada olunca sıkıntı yaşıyor musunuz?

- Evet. Mesela bu hafta 4-12'yiz. Akşamları babaannesi ilgilenirse ilgilenir o da zaten 60 yaşında yani ilgilenirse ne ilgilencek? İşte bu 4-12'de biraz sıkıntı oluyor. Geceyle gündüz akşam evdesin mesela kendim ilgilenirim. Ama 4-12'de akşam evde olmayınca sabah da zaten saat 7'de gidiyor çocuk ne zamana ilgilenecek?” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

4.5.3.3. Anne ve Baba İştayken Çocuklara Kim Bakıyor?

Çocukların bakımı çalışan anne ve babaların yaşadığı en büyük sorunlardan biridir. Vardiyalı çalışan anne ve babalar bu konuda daha fazla sıkıntı yaşayabilmektedir. İşçi anne ve babalar geceli gündüzlü çalıştıkları için evde kalan çocukların her konuda yardıma ihtiyacı olmaktadır. İşçi ailelere çocukların bakımı konusunda nasıl bir yol izledikleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Çocukların yaşlarına göre ailelerin çocuk bakımı konusundaki pratikleri değişkenlik göstermektedir. Genellikle okul öncesi dönemde olan 3-6 yaş arasındaki çocuklar; bakıcıda ya da bir akrabanın yanında kalmakta, biraz daha büyük olanlar evde yalnız kalmaktadır.

4.5.3.3.1. Kendi Kendilerine Bakıyorlar

10 yaş ve sonrasını içeren dönemde çocuğu olan ebeveynler çocuklarının kendi kendilerine evde kalabildiklerini, onlar evde olmadığı zamanlarda çocuklarının ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabildiğini dile getirmişlerdir. Yine de geceleri

akıllarının çocuklarında kaldığını, ev içinde çocuklarının yaşadığı bir sorun olup olmadığı konusunda tereddütler yaşadıklarını da paylaşmışlardır. Hatice Hanım'ın 20, 14 ve 13 yaşlarında üç çocuğu vardır; kendisi beş yıldan beri fabrikada çalışmaktadır.

“-Çalışırken çocuklarınıza kim bakıyor?

-Kendi kendilerine. Kimse. Benim çocuklarım hep kendi kendilerine büyüdüler. Kendi kendilerini idare ettiler. Çünkü büyük kızım kurstaydı daha 3 aydır yanımızda.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

12 yaşında evde tek başına kalan oğlu için Zeynep Hanım bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

“-Kendini idare ediyor evde işte tek başına geliyor, gidiyor.

- Gece tek başına kalabiliyor mu?

-Kalıyor. Geceleri kalamıyordu da 1-2 senedir kalıyor.

-1-2 sene önce nerede kalıyordu?

-1-2 sene önce.. Ablam var yakınımnda. Ona giderdi, idare ederdik aramızda. O da çalışırdı. O gecedeiken onun çocuğu bana gelirdi, ben gecedeiken benimki ona giderdi. Şimdi yine 2-3 gündür orda yatıyor. Sularımız kesik, doğalgazımız kapanabilir gece diye, o yüzden evde üşür diye, 3 gündür falan teyzesinde yatar yine.

-Oraya gitmediği zamanlar evde yalnız kalabiliyor mu?

-Yalnız kalabiliyor. (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Mersin'den Karaman'a fabrikada çalışmak için göç eden Fatma Hanım ve Bayram Bey çifti şimdi 10 yaşında olan çocuklarının yaklaşık 3 yaşından beri evde tek başına kaldığını söylemişlerdir. Karaman'da akrabalarının olmadığını, çocuklarıyla ilgilenecek kimse olmadığı için mecburen evde onu yalnız bırakıp işe gittiklerini anlatmışlardır. 2,5-3 yaş civarında bir çocuğun evde yalnız kalması pek çok tehlike içermektedir fakat borçları olduğunu ve mecbur çalışmak zorunda olduklarını ifade etmişler o yüzden böyle bir yol izlemişlerdir. Fatma Hanım bu süreci şu şekilde anlatmıştır:

“-Çalışırken çocuklara kim bakıyor?

-Buna (oğlu) bakan olmadı. O zaman kiradaydık biz. 2 yaşını biraz geçinceye kadar ev sahibimgil baktı. Ondan sonra o yürüdü; sağa sola çıkmaya, balkona çıkmaya başladı. Ondan sonra ev sahibim biz bakamayacaz dediler. Biz de bu evi aldık. Ordan onlar da biz bakamayacaz deyince. Ordan işte biraz köye gönderdik. 4 ay mı 5 ay mı köyde kaldı. Onda da vardiyamız ayrıldığında getiriyorduk. Vardiyamız beraber olduğunda götürüyorduk. Aldık geldik. Zaten hiç bi yerde kalmıyordu ilk. Kimsenin yanında. Orda bi Şey dövdüler mi ne yaptılar baya bi ocuk Şey yaptı çekti onu. Kimsenin yanında kalmazdı. Ben tuvalete giriyim benle beraber girerdi tuvalete. Beni koyup gidecekler diye. Ondan sonra işte eve koyduk. Evde durdu.

- Kaç yaşında evde kalmaya başladı?

-3 yaşına gelik değildi.

-Siz o zaman bir de 12 saat çalışıyordunuz eşinizle. Peki nasıl kalıyordu evde yalnız?

-Televizyonu aıverirdik. Sofranın üstüne kek korduk. Yemeğini korduk. Yiyecek olduğu Şeyleri doldururduk sofranın üstüne. Meyvesini Şeyini ordan kendisi acıktık sıra yerdi. Oyuncağını bi tarafa dökerdik. Bissürü oyuncak alırdık. Oyuncaklar olmasa belki de durmazdı.

-12 saat acaba ağlıyor muydu, uyuyor muydu ne yapıyordu?

-İşte oluyo aklımızda kalırdı da yapacak bi Şey yoktu. Evin borcu vardı, ıkma Őeyimizde yoktu. Evi almamış olsak belki çıkardık ama.

-Bağlıyordu size evin borcu.

-Ödemezdi çünkü benimkinin filan 1 kişinin maaşı ödemezdi bunu. Evi ödesen yiyeceğin kalmazdı bu sefer.

-Peki kişin falan yalnız kaldığında ne yapıyordu soba vardı değil mi?

-Kışın kömürlü olurdu zaten. Kömür tutuştu mu kapattım mı altını üstünü kapatırdım. Aynı kaloriferin ısısında küçük oda; ocuk odasında kalırlardı o zaman.

-Eliyle falan hiç dokunmaz mıydı sobaya?

-Yapmazdı, varmazdı ora. Oyuncaklarıyla oynarken zaman geçirirdi. Oyuncakları çıkaracam dakacam diye uğraşırken akşam olurdu. Onla çok uğraşırđı. Şimdi gene aynı şekilde devam ediyor. Gece daha kolay olurdu. Sabaha kadar uyur. “ (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

Fatma Hanım'ın eşi Bayram Beyle eşinden ayrı bir şekilde görüşme yapılmıştır. O da eşiyile benzer şeyleri söylemiştir. Anne ve babanın dedikleri birbirlerini desteklemektedir. Çiftin çocukları gerçekten çok küçük yaşta evde yalnız kalmıştır.

“Bu (oğlu) kendi kendine baktı. Bu 2 yaşından beri.. Öncesi 12 saat çalışırdık. 12 saat da evde yalnız kaldı. 2 yaşında bile evde yalnız kaldı. Valla şeyini, her şeyini koyuyorduk. 12 saat boyunca kendisi kalırdı.

Şimdi 2 yaşında siz ikiniz de çalışıyordunuz o zamanlar?

Evet 12 saat hem de.

Peki biriniz gündüz biriniz gece mi gidiyordunuz?

Kimi zaman öyle denk gelirdi. O zaman öyle olduğu zaman iyiydi. İlla biri yanında kalırdı. Bi de vardiyanın ikisi bir araya geldiği zaman da olurdu.

Geldi yani?

Kaç sefer ya. Bizim biladergile götürdük. O gündüzde olurdu onun yanına varırdı.

Peki anneane , babaanne, akraba bakacak biri yok muydu?

Onlar köyde. Mesela gönderdik biz çalışırkana bunu gönderdik. Her tarafından yara çıktı orda olmadı. Çok ağladı. Hiç durmadı ağladı ağladı. Bizde getirdik. Burda bırakıp gittiğinde ne ağladı ne bi şey dedi.

2 yaşında mesela tuvalete falan nasıl gidiyordu?

O zaman zaten bez vardı ya.

Yemeğini nasıl yiyordu?

Valla ben bunu şöyle iyice hatırlamıyorum. Şimdi bi şeyini hatırlıyorum; taa yürüyemez. O günde bayrama yakın. İzin vermediler. Gece vardiyasındayız. Yatağa yatırdık bunu, eline biberonu verdik biz gittik. 12

saat sonra geldim. Ben eşimden 1 saat evvel geldim. Geldim baktım yatağın içinde, biberonu falan içmiş. Yatağın içinde uyanmış, öyle bakıyor. Hani yürüyemiyordu o zaman. Daha apalyordu.

Aklınız kalıyor muydu?

Kalmaz olur mu Allahını seversen ya. Amma yapacak bi şey yok. Çok böyle yani kimisi daha şeyini anlatmıyor. Yani şimdi diyorlar ya; böyle çocuğu evde koyduğun zaman devlet elinden alır. Sen devlete yansıtmasan devlet senin halinden anlamaz ki. Ondan da bu millet koysa daha saklıyor. Ama ben söylerim.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

Küçük yaştaki 3-4 yaşındaki çocukları evde yalnız bırakmak doğal olarak çocuk için risk içermektedir. Fakat bu durum fabrika işçileri arasında yaşanan bir durumdur. Bayram Bey’in de dediği gibi bu bu şekilde çocuklarını evde yalnız bırakan aileler vardır. Özellikle çocuğa bakacak kimse yoksa ve bu ailenin ödenmesi gereken borcu varsa çocuğu evde yalnız bırakmaktan başka geriye yapacak başka bir şey kalmamaktadır. Saha araştırması boyunca evde yalnız bırakılan çocuklarla ilgili söylemlerle karşılaşmıştır. Bir erkek katılımcı çevresinde gördüğü bu durumu şu şekilde paylaşmıştır:

“Kadın; 3 yaşında çocuğunu eve kitleyip gidiyor bak. Duyuyorum yani, orda çok kadınlar diyor yani. Çaresizim diyor, napacam diyor? Çok duyuyorum bayanlardan. Eşinden ayrılmış, anası babasından yardım yok, 4 yaşında çocuğu kitleyip geliyor diyor yapacağım bir şey yok diyor. Ben diyom; 10 yaşında çocuğa eve güvenemiyom diyom siz nasıl güveniyosunuz diyom? Mecburuz diyor. Hele böyle eşinden ayrılmış evde küçük çocuğu olanlar... Mesela; çocuk daha 8 aylık bakıcıya veriyorlar. 8 aylık çocuk bakıcıya verilir mi Allah aşkına? O kadın da bir mecburiyeti var ki çalışıyor.” (Yahya Bey, 46, Düz İşçi)

Küçük yaşta çocuğu olan ve çocuklarını bırakacak yakın akrabaları olmayan işçi aileler maddiyat probleminden dolayı çocuklarını özel kreşlere de gönderememektedir.

“Kreşe göndermek istiyorum. Sabah 8 akşam 5. Ama işte biz asgari ücretli olunca yetişemiyoruz çok fazla istiyorlar.” (Merve Hanım, 28, Düz İşçi)

4.5.3.3.2. Anneanne/ Babaanne/Hala/Teyze Bakıyor

Çocuk bakımı konusunda ailelerin en önemli destekçileri; yakın akrabaları olmaktadır. Bu yakın akrabalar genellikle; anneanne, babaanne, hala ve teyze olmaktadır. Özellikle anneanne ve babaannenin çocuk bakımı konusunda yardımcı olduğu pek çok aile ile karşılaşılmıştır.

“Eşim de gittiği zaman; annem babamgil aşağı katta oturuyor, onlar şey yapıyor. Bazen kaynanam şey yapıyor bakıyor. Kendileri artık büyüdüler. Zaten eşimle ayrı ayrı vardiyelerimiz 8-4 gidiyorum, 4-12 gidiyor. Evde kalıyorlar 1 saat kendileri idare edebiliyorlar. Yarım saat yarım saat sonra ben geliyorum, eşim gidiyor o şekilde idare ediyoruz.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

Biri 7 yaşında ilkokul birinci sınıf öğrencisi diğeri 2 yaşında iki çocuk annesi Cemile Hanım kayınvalidesine yakın oturmaktadır ve çocukların bakımı konusunda onlardan destek almaktadır.

“Kaynanam bakıyor. Okula kayınbabam götürüp getiriyor. 4-12 vardiyamda da zaten ben getirip götürüyorum. Getirirken kayın babam getiriyor zaten. Küçük oğluma da kaynanam bakıyor. Ben götürüyorum oraya (kaynanasının evi) normalde orda da kalıyoruz eve de getiriyom; kış gününde eve getirmiyorum.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

4.5.3.3.2.1. Köye Bir Akraba Yanına Gönderme

Aileler çocuk bakımı konusunda yakın akrabalarından destek almaktadır. Bu yakın akrabalar; bazen aynı mahallede bazen aynı apartmanda olmaktadır. Fakat bazı ailelerin, özellikle Karaman’a göç etmiş ailelerin; Karaman’da yakın akrabaları bulunmamakta, bu noktada onlar çocuklarını köydeki veya geldikleri memleketteki yakın akrabaya gönderme gibi bir yol izleyebilmektedirler.

5,5 yaşında bir çocuk annesi Gülbahar Hanım’ın oğlu 1,5 yaşından beri köyde babaannesinde kalmakta ve Gülbahar Hanımla eşi ancak hafta sonları çocuklarını görme imkânı bulabilmektedirler. Bu durumun çocuk ve anne ilişkisini olumsuz yönde etkilediğini Gülbahar Hanım kendi cümleleriyle şu şekilde izah etmiştir:

“-1,5 yaşına kadar beraberdik. Doğum izni, sonra küçük diye eşimle görüştük napalım; biraz büyüsün diye işten çıkmak zorunda kaldım. 6 ay bir

ara verdim. 18 aylıkken falan çalışayım dedim en azından sigortam ilerlesin. İşte eşimin annesi de ben bakayım çalış dedi. Hala onların yanında 5,5 yaşında şu an kayınvalidemgil bakıyor. Pek çocuğumla bir vakit geçiremedim. Hatta aramızda böyle belki yakın olsaydı biraz daha bağımız kuvvetli olurdu misal. Şunu yapma dediğim zaman beni dinlemiyor ama babaannesi der, dedesi der işte yapma dediği zaman, onların lafını dinliyor. O yönden bir kopukluğumuz var.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Çocuklarını köyde yakın bir akraba yanına gönderen anne ve babalar çocuklarını görme konusunda çok daha fazla sıkıntı yaşamaktadırlar. Pazar mesaisi olduğu zaman veya kış aylarında hava şartlarından dolayı köye gidemedikleri zamanlar olmaktadır. Ayrıca kendilerine ait bir arabalarının olmaması da istedikleri zaman köye gitmelerini engellemektedir. Zeynep Hanım şu an 12 yaşında olan küçükken köyde ablasının yanında yaklaşık dört yıl kalan çocuğunun yaşadığı o süreci şu şekilde anlatmıştır:

“-Büyük çocuğum köyde ablamda kalırdı, onu hiç görmezdim, o daha rezillik yaşadı.

-Ne zamanlar görüyordunuz?

- Onu haftada bir, ayda. Köy olunca bir hafta gitsek, bir hafta gitmezdik. Bazen çok Pazar mesaisi olurdu, zorlardı. Bir ay göremediğimiz günler olurdu. Dokuz aylıkken işe başladım, komşum bakıyordu. 1.5 yıl komşum baktı. Ondan sonra ablama götürdüm. Bakıcıya para veriyordum o zaman, işte ablam sağolsun para almadı. Anaokuluna başlayana kadar kaldı. Anaokulunda getirdim.4 yıl falan kaldı işte.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

4.5.3.3. Bakıcı Bakıyor

Görüşme yapılan ailelerin bazıları yaklaşık 300 lira civarında bir meblağ karşılığında çocuklarını bakıcıya bıraktıklarını söylemişlerdir. Bu bakıcı genelde komşu veya civardaki ev hanımı olan kadınlar olmaktadır. Bu noktada bakıcı da aslında vardiyalı çalışmaktadır. Ebeveynler gündüz yoksa çocuk gündüz bakıcı da kalmakta gece yoksa çocuğa bakıcı gece bakmaktadır. Anne ve babalar evde oldukları zamanlarda çocuğunu bakıcıdan alıp eve getirdiklerini, işe giderken de bakıcıya götürdükleri söylemişlerdir. Yine de ebeveynler çocuklarını görme konusunda sıkıntı yaşadıklarını söylemişlerdir. Her ne kadar işten sonra eve gelmiş olsalar da eve yorgun gelmekte ve

uykuya ihtiyaçları olmaktadır. Dolayısıyla işten geldikleri an hemen çocuklarını bakıcıdan alamamakta biraz dinlendikten sonra almaktadırlar. Bu durum da çocuklarını az görmelerine neden olmaktadır. Küçük çocuğu olan annelerin bu soruya cevap verirken duygulandıkları gözlenmiştir.

“Çalışırken çocuklara kim bakıyor?

- Zaten onlar (iki büyük çocuğu) okula gidiyor ötekine bakıcıya verdik, bakıcıya baktırıyoz. Normal bir evde bakıyor. Onun da eşi çalışıyor kendi çalışmıyor; ev kadını, iki tane çocuğu var.

-Gece de kalıyor mu orada?

-Tabi şimdi kaldığı zaman da olur. Dedim ya biraz önce; mecbur çalışmak zorunda kaldığın zaman, kaldığı da oldu tabi ki. Mesela karda kışta getirmediğin zaman oluyor kaldı. Niye? Çocukların geleceği için.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

Biri 3,5 yaşında diğeri 12 yaşında 2 çocuğu olan Zeynep Hanım eşiyle birlikte işteyken küçük çocuğuyla kimin nasıl ilgilendiğini şu şekilde anlatmıştır:

-Küçük oğlunuza kim bakıyor siz çalışırken?

- O bakıcısına gider sürekli. Ben işten çıktım mı o da çıkar.

-Ne kadar ücret veriyorsunuz bakıcıya?

-320 veriyorum şu an. Ama normalde 400-450 lira. Arkadaşlarımla öyle. Benim bakıcı biraz insaflı.6-700'e memurlar baktırıyoz ancak. Fabrika ortamında çalışan zaten 1,300 maaş alıyor. 700'de bakıcıya verse, evi de kiraysa hiçbir çalışmanın anlamı olmaz yani.

-Her gün 8 saat bakıyor değil mi?

-Bakıyor. Mesela bu hafta çok kalıyor bak. Akşam ben 10'da bırakıyorum, hem gece hem gündüz kalıyor bu hafta.

-Gündüz siz de uyuyorsunuz değil mi?

-Evet, bak gündüz uyuyunca ordaydı. Şimdi uyanınca aldım geldim (saat 17.00 civarı). Yoksa o uyutmaz beni evde.

- Çalıştığınız zamanlarda ne kadar süre görebiliyorsunuz günde?

-Bu hafta; gece haftasında az görürüm.

-Gün içinde kaç saat görebiliyorsunuz mesela?

-Şimdi saat 4'te geldi işte benim yanıma saat 5'te. 6,7,8,9,10'a kadar 5 saat benimle." (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Zeynep Hanım ve eşiyle yapılan görüşme onların evinde saat 16.00 civarında başlamıştır. Araştırmacı görüşmeyi yaparken küçük çocukları bakıcıdan gelmiş ve babası çocuğunu yaklaşık bir saat gördükten sonra saat 18.00 civarı tekrar işe gitmiştir. Kendisi de bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

"-12 saat çalışıyon. Sabah geliyon, yatıyon. Akşam kalkıyon, çay içiyon, sonra işe gidiyon. Görmüyon. Yarım saat görürsen görürsün, görmezsen o da yok.

-24 saatte yarım saat görüyorsunuz yani.

-Evet o da bir yere gitmezse tabi. Sabah geldim ben, şu anda yeni kalktım (saat 16.30 civarı) daha hiç gördüğüm yok birini. (Ahmet Bey, 39, Usta İşçi)

4.5.3.3.4. Kendi Aramızda Dönüşümlü Bakıyoruz

Bazı aileler çocuklarını nöbetleşe bir şekilde bakmaktadır. Eğer imkânları varsa, buna müdahale edebiliyorlarsa vardiyalarını özellikle denk getirmemeye çalışmaktadırlar. Bu sayede anne evde yoksa baba; baba evde yoksa anne evde olabilmekte ve çocuklarıyla daha fazla ilgilenme imkânı bulabilmektedirler. Ayşe Hanım 24 yıldır, İsmail Bey ise 22 yıldır fabrikada vardiyalı bir şekilde çalışmaktadır. Çiftin 22 ve 19 yaşında iki çocuğu bulunmaktadır. Çift çocuklarına dönüşümlü bir şekilde bakmıştır.

"-Kendimiz baktık. 10 ay kadar bir kayınvalidem baktı. Ama hep kendimiz baktık yani. Mesela eşim gidiyor, ben geliyordum. Vardiyalı. O da 12 saattim ben de 12 saattim. O şekilde büyüttük. Ben sürekli gece çalıştım bu arada. 8-9 yıl gece çalıştım. Çocuklara bakmak için. Okula gidiyorlardı mesela. Kahvaltı yapacaklar, öğlen gelecekler, yemek yiyecekler. Okula gidecekler. Onları takip etmek için gece çalıştım." (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Bu noktada şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır; ebeveynlerin biri işe giderken diğeri de işten gelirken arada 1, 1,5 bazen 2 saatlik bir zaman dilimi olmaktadır bu

zaman diliminde ebeveynlerin ikisi de evde bulunmamakta çocuk yalnız kalmaktadır. Her ne kadar uzun bir zaman olmasa da yine de küçük yaştaki bir çocuğun evde yalnız kalması risk içermekte ve tehlikelere kapı aralamaktadır.

Merve Hanım'ın beş yaşındaki kızı; babası işe giderken ve annesi işten gelirken arada oluşan iki saate yakın bir zaman diliminde evde yalnız kalmaktadır. Annesi bu durumdan duyduğu tedirginliği şu şekilde paylaşmıştır:

“Mesela sabah ben gidiyorum 7’de gidiyorum babası 8’de geliyor. Bir buçuk saat kendi başına kalacak sabah evde. Ona da işte insanın aklı kalıyor evde. Bi şey mi olacak, yangın mı çıkacak, tüp mü patlayacak şu mu olacak, bu mu olacak? İnsanın aklına geliyor.” (Merve Hanım, 28, Düz İşçi)

Karaman’a göç eden aileler de yakın akrabaları burada olmadığı için onlar da böyle bir yöntem izleyebilmektedir. Zeliha Hanım ve ailesi de çalışmak için Karaman’a gelen ailelerden biridir ve çocuklarının bakımıyla ilgili süreci Zeliha Hanım şu şekilde anlatmıştır:

“-Çalışırken çocuklara kim bakıyor?

-Çalışırken mi? Yok kimse yok. Dönüşümlü kendimiz bakıyoruz.

-Vardiyaları denk getirmemeye mi çalışıyorsunuz?

-He denk getirmemeye çalışıyoruz çocuklarla ilgilenelim diye. Yalnız kalmasınlar diye. Bir de burayı daha bilmedikleri için çocuklar evden bile şey ediyorlar korkuyorlar, hiç alışmayınca. Geçen kız yalnız kalmış abisi daha gelik değilmiş, kız erken gelir. Balkona çıkmış kız; abisini beklemiş, geçmemiş içeriye.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

4.5.3.3.5. Yurtta Kalıyor

Ortaokul ve lise çağındaki çocuklar için başvurulan yöntemlerden birisi de yurt olmaktadır. Anne ve babalar çocukları hem derslerini düzenli yapar hem de evde yalnız kalmak yerine daha güvenli bir yerde kalır düşüncesiyle çocuklarının bakımı için böyle bir yol izlemektedirler. Bu noktada çocuğun evle bağı büyük oranda kopmaktadır. Küçük yaşta çocukların yurttaki kalması onların ruhsal ve sosyal gelişimlerini, anne ve babalarıyla iletişimlerini etkileyebilmektedir.

Görüşme yapılan kadın katılımcılardan biri evde yalnız kalan 12 yaşındaki çocuğunun derslerine daha iyi odaklanabilmesi için yatılı okulda kalacağını söylemiş ve bu durumu şöyle anlatmıştır:

“-Şimdi okul açıldıktan sonra yurda verdim, yurda gidecek. (Görüşme yarı yıl tatilinde yapılmıştır. Aile 2. dönem için böyle bir planlama yapmıştır) Evde yalnız kalınca derisiyle ilgilenemiyor. Biz isteyken sabah uyanıp işe gidemiyor, okula gidemiyor. Yurda verdim. Yurttan okuluna gelip gidecek. Yurtta kalacak.

-Kalacağı yurt nerede, burada mı?

-Köyde.

-Okul nerede?

-Okul burda. Köyden servisle getirip götürüyorlar. Arkadaşları var.

-Ne kadar sürüyor yol?

-10-15 dakika. Yakın köy. Burada’ya (şehir merkezinde bir yurt) verecektim ama kendi orayı istedi. Arkadaşlarım orda diye. Ben de oraya gönderdim. İşte evde de bu sene çok düşük geldi dersleri. Bu okulu yakın ya sürekli öğlenleri eve gelecek zaten, akşamları yatmaya. Yani sürekli bir ay görmeme şansımız olmayacak. Hafta sonları eve gelecek. Sadece akşamları yurda gidecek. Öğlen yemeğine de gidecek mesela ben gündüz çalışırken eve geldiğinde yemek yok. O zamanlar da yurda gidecek. 4-12 çalıştığım zamanlarda öğlenleri evde olurum. Gidip gelebilir yani okuldayken eve gelip gidebilir. Canı sıkıldığında arada evde kalabilir.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Aileler için çocuklarının yurtta kalması güvenli bir durum olarak algılanmaktadır. Bu durum sadece ortaokul çağındaki çocuklar için geçerli değildir. Anne babalar çocuklarının yaşı büyük olsa da yine de evde yalnız kalmasındansa yurtta kalmasını daha uygun görmekte-dirler. Gülistan Hanım eşiyle birlikte vardiyalı çalışmakta ve bazen ikisi de geceleri evde olmamaktadır. Kendisi, çocuğu liseye giderken yurtta kalmasının daha uygun olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Şimdi şöyle bir şey var; biz evde olmadığımız için yurttta kalması daha şey. Genelde orda gözlem altında oluyor, burda ne oluyor? İkimiz de gittiğimiz zaman kendi başına kalıyor, napacağını bilemiyorsun. Ben bi düşündüm; burda evde kalsa, bir de tam ergenlik çağı olunca orda daha gözlem altında olur şeyini yaptım. Yani hiç olmazsa hocaları zaten direkman arıyorlar.” (Gülistan Hanım, 43, Düz İşçi)

4.5.3.4. Anne ve Baba İşteyken Çocuklar Neler Yapıyor?

Anne ve babalara kendileri işteyken çocuklarının neler yaptığı, bu konu hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Okul çağında çocuğu olan aileler bu konuda genelde; “ çocuklar okula gidiyor” cevabını vermiştir. Çocukların okulda olmaları ailelere güven vermektedir. Okulda ne yaptıklarını bilmediklerini söyleseler de en azından gittikleri belli bir yer olması aileler için önemli olmaktadır. Çocuklar hafta içi sabahleyin evden çıkmakta ve en erken öğleden sonra 15.00-15.30 civarı (ilkokul çağı için) eve gelmektedirler. Lise çağında olan çocuklar için bu vakit biraz daha geç olmaktadır.

“Okula gidiyor, ne iş yaptığını bilmiyorum. Yani okula gidiyor diyoruz da nereye gidiyor, napsıyor bilmiyoz yani misal bazen. O yüzden aradığımızda ulaşalım diye hepsine telefon aldık. Anca öyle ulaşım sağlarsın, başka iletişimin yok.” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

Usta, ustabaşı, çavuş veya vardiya şefi dışında çalışan işçilerin fabrikada telefon kullanmaları yasaktır. Gün içinde bazı ebeveynler bundan dolayı çocuklarıyla iletişim kuramamakta, haberdar olamamaktadır. Ebeveynler eve geldikten sonra ya çocuğuna bugün ne yaptığını sormakta ya da anneanne veya babaanne yanında kalıyorsa çocuk, anne ve baba gün içinde çocuğunun ne yaptığı ile ilgili bilgileri onlardan almaktadırlar.

“-Siz çalışırken çocuklarınız neler yapıyor?”

“-Okula gidiyorlar, okuldan gelince ikindin bazen babası gezdirir. Ben gezdiremiyorum tabi. Anne geldi miydi evin işi, yemekti ama babası sürekli gezdirir yani derslerini yaptırır, gezdirir, dolaştırır, yani öyle vakit geçirir.

-Siz işteyken onlardan haberdar olabiliyor musunuz?

-Eve geldikten sonra haberdar olabiliyorum telefon götürmek yasak oraya, fabrikada. Eve geldikten sonra kayınvalideme; işte ne yaptılar ne ettiler öyle haberdar edebiliyorum. Geldikten sonra kendilerine soruyorum şimdi. Naptınız oğlum nereye gittiniz?” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

“Bakıcıda işte, öbürü de okulda öyle işte. Eve geliyor; baba ben geldim baba ben dersimi yaptım, telefonlaşıyorlar babasıyla bizim telefon yasak. Eşim usta olduğu için serbest bizim yasak.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

Onun dışında ebeveynleri isteyken çocuklar televizyon ve tablet gibi teknolojik aletlerle ilgilenmektedir. Ebeveynler çocuklarının dışarı çıkmasına engel olmak için eve internet bağlatmakta veya çocuklarına tablet gibi teknolojik araçlar alma yoluna başvurabilmektedir. Bu şekilde çocuklarının evde daha güvenli olacağını düşünmektedirler.

“-Siz çalışırken çocuklarınız günlerini nasıl geçiriyor, neler yapıyorlar?”

-Valla hiç bilmiyorum. Okula gidip geliyor. Bilgisayar, ders, internet onlarla zaman geçiriyorlar.” (Suzan Hanım, 39, Çavuş)

Hatice Hanım yaşadığı mahallleyi güvenli bir mahalle olarak görmemektedir. 14 ve 13 yaşında evde yalnız kalan çocuklarının dışarıya çıkmalarını engellemek için teknolojiden yardım almaktadır.

“Giderken dışarı çıkmayın bak işte şunu alın bunu alın. Ben çıkmasınlar diye mesela; meyvedir alır gelirim. Onlar sıkılmasın evde diye komşudan internet bağlattım. Oyun oynasınlar evde. Çünkü burası sanayi ortamı hep erkek dolu. İster istemez insanın akli hep evde kalıyor. Kendi bu evin içinde dövüş bağırtış geçinip gidiyorlar işte. İkiz gibiler, aralarında bir yaş var. Kendi kendilerine büyüdüler.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

Aileler onlar isteyken çocuklarının evde kalmasından dolayı; endişe, tedirginlik gibi duygulara kapılmaktadır. Özellikle gece çalıştıkları zaman akılları çocuklarında kalmakta, başlarına herhangi bir şey gelebileceği endişesi taşımaktadırlar. Görüşme yapılan katılımcılardan biri; eşi ve kendisi isteyken çocuğunun yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmıştır.

“-Benim çocuğum biz isteyken; normalde abisiyle ikisi burda duruyordu gece biz gece dediğim saat dokuzda falan yaz günü dışarıya çıktılar,

çocuğum kaza yaptı. Beyin kanaması geçirdi yani biz evde olsaydık o öyle olmazdı.

-Siz ikiniz de işte miydiniz o zaman?

-İşteydik annesiyle, ikimizde işteydik. Sonra bize haber geldi. Biz ordan geldik. Sonra çocuğun beyin kanaması geçirdiğini de bilmiyoruz. Çocuk kaza geçirdi biliyoruz. Bi şarjlı bisikletle giderkene kendisi düşüyor, araba çarpması da yok. Birinden alıyor ordaki abisinin arkadaşından çocuk dolanıp gelelim dirkene düşüyor, başkaları buluyor. Ondan sonra çocuğun telefonundan abisini arıyorlar, o da bizi ulaştırıyor. Konya'da yattı 2-3 gün. Evet şöyle bakıyorum; yani belki bi şeyler kazanıyorsun ama bi şeyler de kaybediyorsun. Yani çocuklara istediğin eğitimi veremiyorsun. Tamam çalışmak mecburiyetindesin bi eve bir kişinin çalıştığı yetmiyor. Nasıl yetmiyor, şimdi benim oğlan üniversiteye gidiyor onun masrafları var. Öbürü okula gidiyor. Yeni çocuk oldu onun öylesine giderleri. Mecbur çalışmak zorundayız. İki kişinin çalışması tabi iyi yönü; sana katkı yapıyor ama bi de çoğu evin içerisindeki bazı şeyleri değiştiriyor, yani çocukların geleceğini. Onlara gözlem altında alamıyon. Mesela; geliyorsun, gece çalışıyorsun, yatıyorsun çocuk gine okulda.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Hüseyin Bey çocuğu kaza geçirdikten sonra o dışarıya çıkmasını diye evine internet bağlatmıştır. Böyle olunca da çocuğu onlar işteyken vaktini internet başında geçirmektedir bu da aileyi rahatsız etmektedir.

“Bilgisayar olduğu zaman bizim yanımıza pek gelmiyor. Yani bilgisayar derkene; internet. İnterneti de geçen gün kapattırdım zaten. Çocuklar şimdi elinde telefon ona biraz da meyil oluyorlar. Biz buna üzülüyoruz ama yapacağımız bi şey yok nasıl yok. Çocuk kaza yaptı dedim ya gece kaza yaptılar, o zaman akşamdan gitti gece değilde saat dokuz da falan çıkmışlar. Ondan sonra internet aldım ben zaten. Belki internet olsaydı çocuk dışarı gitmeyecekti. Ondan sonra hastalandı mesela biraz yattı. İnternet aldım ondan sonra internetin çocuğa bağlıyoruz. Yani eve bağlamak için kullanıyoruz. Bu da tabi iyi yönü, kötü yönü; başka yerlerde yani internet kötü yönünü biz tabi bilmediğimiz için yani onda sıkıntımız

var yani. Çocukların en büyük şey ettiğimiz o bilgisayar da telefon da olsun onu ne yaptığını bilmiyoruz.” (Hüseyin Bey, 45, Vardiya Şefi)

Ailelerle yapılan görüşmelerin çoğu onların evlerinde yapılmıştır. Evlerde dikkat çeken bir unsur da; evde televizyonun olmasıdır. Televizyon da çocukların vakitlerini geçirmek için kullandıkları teknolojik bir araçtır.

Murat Bey’in 10 yaşındaki oğlu bir yıldır evde yalnız kalmaktadır. Kendisi oğlunun evde kaldığı sürede televizyon izlediğini fakat buna engel olmak gibi bir durumlarının olmadığını şöyle izah etmiştir:

“Normalde televizyon izlemesini falan sınırlandırdık, yani engel olamıyoruz ister istemez. Mesela şey diyor çocuk; evde yalnız diyor bana işte ben televizyon izleyecem baba diyor, yok izleme diyemiyon. İşte sen zaten istesin, çocuk zaten sıkılmış, bir şeyler yapmak istiyor. Daha düne kadar evin önünde kar doluydu. Şimdi belki dışarı çıkıp oyna diyebiliyoruz önce onu da diyemiyorduk.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

Gönül Hanım da çocuklarının televizyonla olan ilişkisini şu şekilde anlatmıştır:

“Acayip televizyonla, tabletle oynarlar.

-Çocuklar televizyonu çok izlerler mi? Kızınız on dört yaşında neler izliyor?

-Acayip bakar. Her diziye bakar, hepsini takip eder. Büyüğü ne yaparsa oğlan da aynısını yapar.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

4.5.3.5. Fabrikada Çalışmak Çocuklarımızla İlişkinizi Etkiliyor Mu?

Ebeveynlere fabrikada çalışmanın çocuklarıyla ilişkilerini etkileyip etkilemedikleri sorulmuş eğer etkilediklerini düşünüyorlarsa nasıl ve hangi yönlerden etkilediğine dair açıklama yapmaları istenmiştir. Bu soruya ebeveynlerin hemen hemen hepsi fabrikada çalışıyor olmanın çocuklarıyla ilişkilerini ister istemez etkilediğini söylemişlerdir. Çalıştıkları için onlara yeteri kadar vakit ayıramadıklarını, birlikte zaman geçiremediklerini, onları görmediklerini ifade etmişlerdir. İşten sonra gelip

dinlenme ihtiyacı duydukları için veya evin işlerini de yapmak zorunda oldukları için zaman sıkıntısı yaşamakta ve özellikle çocuklarına bir vakit ayıramamaktadırlar.

“Her yönüyle etkiliyor ya. Demin ben ne dedim; ben bu çocukları siz gelmeseydiniz en fazla göreceğim bir saatti bak. Bir saat. Bu çocuk sabah okula gitti. Ben kırk beş geçe geldim. Bu çocuk okula gitti. Şimdi ben bu çocuğu, ben nasıl zaman geçireyim şey yapıyorum? Ben bu çocuğu görmüyom ki çocuğu nasıl şey yapıyorum? Çocuklarla zaman geçiremiyorsun. Arada kaçamak bi Pazar günü yapabilirsen anca Pazar günü. Pazar günü olmazsa hani göremiyorsun.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

Anne ve babalar işin verdiği yorgunluk nedeniyle veya iş yerinde yaşadıkları stres ve gerginliklerden kaynaklı sebeplerden dolayı evde çocuklarıyla sağlıklı bir şekilde iletişim kuramamakta, ister istemez iş yerinde yaşadıklarını çocuklarına yansıtabilmektedirler.

“Ya orda mesela; sana canım sıkılır, geliyon çocuk bi şey diyor; çocuğun dediği kafana girmiyor, girse bile bağırıveriyon. Ekmeği yiyip, çayını içip, vurup kafanı yatıyon. Zaten sabah beş buçukta kalkıyon. Namaza kalkıyon, namazı kılıp durağa çıkıyon. Gördüğüm saat belli işte. Dur hadi saat 10’a kadar dur. Kaç saat görcen yani? 2-2,5 saatte ne görsen ne görecen yani? Ya yeri geliyor çocuğun adını unutuyon. Zor ya. Ama 8 saat olsa rahat olur.” (Muhsin Bey, 35, Düz İşçi)

“Çoğu zaman o kadar sakin olamıyoruz. Çalışıp beynimiz dolduğu zaman. İşten geliyorum bu sefer ilgi bekliyor benden; yorgunum çok fazla konuşuyor, dinlemek istemiyorum. Bu sefer kendim kızıyorum çocuğa. Ya bi sus uyuycam diye. E bu sefer çocuk da haklı. Düşününce ben de haklıyım. Niye? Yorgun olduğum için. Ama çocuk anlamıyor yorulduğumu bilmiyor, hep uyuyorsun anne diyor bana.” (Merve Hanım, 28, Düz İşçi)

Gece vardiyasında ebeveynler evde olmazsa çocuklar tedirginlik korku gibi hisler içine girebilmektedir. Gündüzleri evde ebeveynleri olmadığı zaman da özellikle okul çağındaki çocuklar öğleden sonra okuldan çıktıkları zaman eve geldiklerinde problem yaşayabilmekte canları sıkılabilmektedir. Ayrıca öğle arası okuldan geldiklerinde evde yemek hazır değilse çocuklar yemek konusunda sıkıntı yaşayabilmektedirler.

“Şimdi şöyle söyleyeyim; hafta dönüyor ya evin içinde çocuk korkuyor gece vardiyasında oldun mu. Mesela atıyorum gece saat 12’de gitsen çocuk tedirgin oluyor evde. Yalnız kalıyorlar. Şimdi biz gece vardiyasına dönünce mecbur yalnız kalıyorlar.” (Ercan Bey, 40, Düz İşçi)

“Dedim ya işte sabah gidiyoruz çocuğu görmeden. İkindin geliyorum mesela gene aynı. Çocuk yani kendi kalkıyor kahvaltısını yapıyor, öğlen geliyor anne yok yemek hazır değil. Kapıyı annesinin açmasını bekliyor mesela. İkindin geliyor anne yok nasıl olabilir? Düşün yani.” (Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

Özellikle küçük çocuğu olan anneler çocuklarını bırakıp işe giderken büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Çocukları gitmelerini istememekte, ağlayabilmektedir. Anneler çocuklarının kendilerine söyledikleri cümleleri paylaşmışlardır. Özellikle bu noktada annelerin duygusal anlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Çocuklarından ayrılmak hem anne için olumsuz bir durum olmakta hem de çocukların gelişimlerini etkilemektedir. Özellikle gece vardiyalarında bu durum anneleri daha da zora sokmaktadır.

“Anne, diyor mesela gitme Pazar günü. İnsan orda cevapsız kalıyor. Susuyorsun hiçbir şey diyemiyosun. Zor. Bakıcıya giderken hep koyma anne der, beraber gidelim der. O insanı bitiriyor zaten. Oğlum mesela akşam ne zaman yatacaz der gece vardiyası olduğumuz zaman. O insanı bitiriyor bilmiyorum zor.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Evet bir konuda etkiliyor. Çünkü anne yok. Yani bi şey olsa bi şey söylemiş olsa direk bana söylüyor, bana anlatıyor; hani benim gelmemi bekliyor, ben gelinceye kadar da yani sıkıntı içine giriyor, büyük oğlum öyle oluyor bana bağlı, bana düşkün. Küçük oğlum sürekli beni yanında istiyor. Yani işe gideceğimi anlıyor o yüzden sürekli yanında istiyor. Gitme diyor, ağlıyor. Bazen bakkala gidiyorum diyorum, kandırıyorum öylelikle gidiyorum. Saatimi zaten ezberlemiş, o saatte kucağıma oturuyor kalkmıyor. Vardiyaları da ezberlemiş. Ama sabah giderken saat 7’de gidiyorum o zaman kalkmıyor sadece gece vardiyasında bir de 4-12 vardiyasında.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

Merve Hanım’ın kızı beş yaşındadır ve kendisi işe giderken yaşadığı süreci şu şekilde paylaşmıştır:

“-Benim işe gideceğimi anladığı için, böyle uykusu da hafif bir de işe gideceğimi bildiği için mi hemen ben daha usuldan kalkıyorum böyle yavaşçana uyanmasın diye. Nere giden anne iş saatin mi geldi? Bazen ağladığı oluyor. Mesela kış saatinde hava karanlık oluyor ya daha gündüz olmamış sen niye gece işe gidiyorsun diye arkamdan ağlıyor.

-Siz o ağlarken evde onu bırakmak zorunda kalıyorsunuz?

-Yani. Bu sefer bende ağlıyorum o ağlıyor diye yani baya zor.” (Merve Hanım, 28, Düz İşçi)

Ebeveynin fabrikada çalışması çocuğu psikolojik anlamda etkilemektedir. Küçük yaştaki çocukların sadece beslenme ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması onlara yeterli gelmemekte, duygusal olarak da doyuma ulaşmaları gerekmektedir. Merve Hanım evde çoğu zaman yalnız kalan çocuğu üzerinden bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok Etkiliyor tabi. İlgilenemiyorum çocuğumla. İnsan çocuğunu dört dörtlük terbiyeli bir şekilde yetiştirmek ister, ilgilenmek ister e ben yatıyorum çocuk bu sefer yalnızlıktan kafayı yiyecek kendi başına. Mesela bu hafta ben gündüzdeyim babası gecede. Babası gelecek uyuyacak; o yanında kendi başına oturacak oynıyacak, yemeğini kendi yiyecek kendi kendini idare edecek. Bu sefer çocuk sıkılıyor evin içinde, psikolojisi bozuluyor çocuğun küçük yaşta. Yani düşünsene kendi başına babası uyuduğu için çok ses de yapmayacak. Kendi başına işte bulduğunu yiyecek ona göre. Ha ben yapıp gidecem ama ona göre yiyecek. Çocuk kendi kendine idare edecek.” (Merve Hanım, 28, Düz İşçi)

Anneler babalardan farklı olarak başka bir konuya da değinmişlerdir. Eve geldiklerinde ev işi yaptıkları için çocuklarıyla ilgilenemediklerini söylemişlerdir. Burada annelerin iki kat yorulduğu, iki kat iş yaptığı anlaşılmaktadır. Anne hem fabrikada geceli gündüzlü çalışmakta hem de eve geldiğinde temizlik, yemek, bulaşık gibi ev işlerini yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Ev ve iş yerindeki işlerin birlikte yürütülmesi ise annelerin çocuklarıyla geçireceği vakti etkilemektedir.

“Çok etkiliyor. Ya ben çok yorgun geliyorum mesela. Ben geldikten sonra çocuklarıma o kadar çok vakit ayıramıyorum. Kapıdan geldin mi zaten

onlar boynuna sarılıyor. Bir sarılıyom ondan sonra yemeğidi, bulaşığidi, çocuklarla ilgilenemiyorsun yeterince. Evinde olsan yani çok güzel ilgilenin çocuklarla. Aslında ilgileniyorum ama yorgun geliyorum haliyle napayım? Yemeğidi, işiydi zaten anca. İkincin geliyorum farzet; yemek, bulaşık, akşam bir çay içiyon saat zaten 10'a geliyor. Ondan sonra da zaten benim vücut... O yüzden yatıyorum ondan sonra onlar da biraz şey yapıyor, kırılıyor aslında ama. Büyük oğlum daha çok içerli” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

4.5.3.5. Anne ve Babaların Kendilerini Bir Anne Baba Olarak Değerlendirmeleri

Anne ve babalardan kendilerini bir anne baba olarak nasıl gördüklerini tanımlamaları istenmiştir. Bu soruya cevaplarken ilk aşamada ebeveynler zorlanmış ve çoğu bunu kendilerinin değil de eşlerinin veya çocuklarının cevaplamasının daha doğru olacağını, bu sorunun onlara sorulması gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Hani insan kendini ne kadar objektif olabilir ki yani, siz onu eşime sorun nasıl bi baba eşiniz diye o söylesin yani.” (Ali Bey, 42, Düz İşçi)

“Valla onu bana değil de çocuklara sormak lazım. Ben şimdi ne desem boş olur.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Bu noktada ebeveynlere kendileri hakkında tekrar bir değerlendirme yapmaları istenmiş, bu soruya bir baba veya anne olarak onların cevap vermesinin daha doğru olacağı söylenmiştir. Daha sonrasında bu tür cümleler kuran katılımcılar da kendileri hakkında değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Genel itibariyle anneler ve babalar kendilerine baktıklarında; çok iyi, mükemmel, dört dörtlük bir anne baba olmadıklarını/olmadıklarını söylemişler fakat onlar için ellerinden geleni yapmaya çalıştıklarını izah etmişlerdir. Çoğu kendilerini; ne iyi ne kötü, orta düzeyde bir anne baba olarak gördüklerini söylemişlerdir. Çok iyi bir anne baba olamamalarının en önemli nedeni olarak; çalışma hayatlarını göstermişlerdir. Çalıştıkları için eve yorgun gelmekte, çocuklarıyla yeterli vakit geçirememektedir. Bu durum çocuklarıyla aralarında huzursuzluk yaşanmasına sebep olmakta ve tüm bunların sonucunda ebeveynler kendilerini mükemmel bir ebeveyn olarak görememekte tam tersi kendilerini eksik, yetersiz bir ebeveyn olarak tanımlayabilmektedirler.

“Valla çalıştığım için yeterli bir anne değilim diye düşünüyorum. Çocuklarıma yeterli zaman ayıramadım. Onların her şeyinde onlara destek

olamadım. Özellikle küçükken. Şimdi artık her şey kendilerinde. Kendileri yapıyor. Hani birçok eksikliklerim oldu çocuklarıma karşı. Sevgimi yeterince veremedim. Çünkü yorgun geliyordun, uykusuz geliyordun, sinirli geliyordun. Bunlar ister istemez çocuklara yansdı yani. Hani her zamanında, her kötü zamanında yanında olamadım. Sen istesin çocuğun huzursuz olduğu şeyler oluyor. Canını sıkılan şeyler oluyor hiçbir zaman destek olamadım yani.” (Ayşe Hanım, 43, Düz İşçi)

“Nasıl bir babayım? Ben dört dörtlük, şu yaşam tarzıyla dört dörtlük bir baba sayılmam. Niye hiçbir şeyle doğru dürüst ilgilenemiyorsun, yetmiyorsun, yetişemiyorsun. Yani ben de isterim; şu anda şu oturduğum evin daha iyisini ama kendimin olmasını. Ne olacak? Maddi durumun iyi olduğu zaman her şekilde rahat geçinirsin. Ama maddi geçim sıkıntısı olduğu zaman, iş stresi olduğu zaman; ben dört dörtlük bir babayım diyen insanoğlu yalan konuşur.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

Bazı soruların cevaplarında olduğu gibi babaların 12 saat çalışıyor olmasından kaynaklanan olumsuzluklar bu sorudaki cevaplarda da karşımıza çıkmaktadır. 12 saat çalışan babaların dinlenme ve uyku süreleri de göz önünde bulundurulduğunda çocuklarıyla vakit geçirememeleri çok normaldir. Doğal olarak bu durum kendilerini çok iyi bir baba olarak görememelerine yol açmaktadır.

“Pek de iyi değilim ama iyi bir babayım yani. Çocuklarını tabi pek gezdiremiyon, yani ilgilenemiyon ondan dolayı. Biraz iyi değilim dediğim şu yani; 12 saat çalışınca pek gezdiremiyon, istediğini yapamiyon, vakit geçiremiyon.” (Ahmet Bey, 39, Düz İşçi)

Ebeveynler çok iyi bir anne baba olamamalarının diğer bir nedeni olarak; çocuk bakımı ve çocuklara nasıl davranılacağı konusunda yeterli bilgilerinin olmamasını görmekteyiz. Bazı anne babalar eğitim, bilgi açısından çocuklarının seviyesinde olmadıklarını düşünmekte; yeterli bir eğitim almadıkları, okul hayatından koptukları veya kendilerini geliştiremedikleri için çok iyi bir ebeveyn olamadıklarını düşünmektedirler.

“Bence; benim çok eksikliklerim olduğu zamanlar var yani, olduğu yerler var. Mesela biraz daha kendim hani ileri görüşlü olabilirdim, biraz daha geliştirebilseydim. Belki çocuklarımla çoğu yerde yaşadığım sorunları

yaşamazdım mesela. Şimdiki şeylerle çocuklarla anlaşması zor. Bizim yaşadığımız zamanlar şimdiki yaşadığımız zamanlar daha değişik. Biz görmedik yani. Anne –baba baskısından arkadaş çevremiz, şeyimiz olmadı. Ama şimdiki çocukların arkadaş çevresi, okudukları için biraz daha... Ben iyi bir anne olduğumu söyleyemem, geride kaldığımı düşünüyorum çoğu yerde. Niye dersen? Didim ya çocuklar ileri görüşlü mü diyim, biz geri kaldık. Onlarla anlaşması sıkıntı, laf anlatması sıkıntı; onların söylediğini sen anlamıyon, mesela sen geçmişte ne gördüysen onu uygulamak istiyon ama onlarda onu kabul ettiği yok. Biraz daha keşke hani okumuş olsam, evde oturmuş olsam, onlarla zaman geçirmiş olsam, şey etmiş olsam, biraz daha kendimi geliştirse,m belki daha iyi olabilir diye düşünüyorum.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

Bazı ebeveynler anne ve babalıklarını, kendi anne babalarının ebeveynlik davranışlarıyla kıyaslamışlardır. Bu kıyaslama sonucu kendilerine dair olumlu çıkarımlar yapmışlardır. Özellikle kendi çocukluklarında maddi sıkıntılardan kaynaklı sebeplerden ötürü yaşadıkları eksiklikleri, ebeveynlerinin onlara sağlayamadığı imkânları şimdi kendi çocuklarına sağlayabilmek için ellerinden geleni yaptıklarını söylemektedirler. Anne babaların kendi çocukluklarında yaşadıkları imkânsızlıkları çocuklarına yansıtılmaya çalışmaları kendilerini iyi bir ebeveyn olarak görmelerini sağlamaktadır.

“-Valla ben şu an, ben kendi babamı kıyasladığım zaman; şimdiki çocuklarıma her şeyi yaptığıma inanıyorum yani. Ama benim babamın zamanında yoktu. Amma o günleri kıyasladığım zaman ben başka bi şey yapacağımı zannetmiyorum yani. En fazla bu yani.

-Yani elinizden geldiğince bir şeyleri yapmaya çalışıyorsunuz?

-Ben en ufak bi şey söylediğinde tabi... Mecbur yaparım yani. Çünkü kendimin zamanında yapılan şeyleri bildiğimiz için. Çocuklarım bari yaşasın.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

“Ben mükemmel bir babayım. Ya şimdi ben çok yokluklar gördüm, zorluklar gördüm. Ben onu çocuğumun yaşamasını istemiyom. Maddiyat anlamında. Hani ben küçükken babama baba bana bi şey al diyemiyodum. Çünkü durum ortada. Ama şimdi ben çocuğuma markete götürdüğümde

baba ben bunu alacam dediğinde ben almazsam o gün kahrımdan ölürüm yani. Hani ben onu ne yapar ne eder o gün onu bulur getiririm. Çünkü ben başımdan geçti biliyorum.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Annelere kıyasla bazı babalar söylemlerinde kendileri hakkında daha olumsuz çıkarımlar yapmışlardır. Bazı babalar maddi açıdan çocuklarına eksiklik yaşatmamaya çalışmalarını olumlu bir durum olarak görürken bazı babaların çocuklarına sadece maddi açıdan destek oluyor olması kendilerini eksik bir baba olarak tanımlayabilmelerine yol açmaktadır.

“-Sizce siz nasıl bir babasınız, kendinizi nasıl bir baba olarak tanımlarsınız?

-Ailesiyle ilgilenemeyen bi baba. Ailesine bankalık yapan bi baba. Maddi açıdan, manevi yön kesinlikle yok.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

4.6. AİLE, BANKA ve FABRİKA

Görüşme yapılan ailelerin hemen hemen hepsinde yaşanan ortak bir durumla karşılaşmıştır. Bu da ailelerin borçlu olma durumudur. Aileler ihtiyaçlardan dolayı ev veya araba sahibi olmak istemektedir. Ev veya araba sahibi olmak için ise büyük mebleğlara ihtiyaç vardır. Karı-koca fabrikada işçi olarak çalışan ailelerin ise bir ev veya araba almak için yeterli birikimleri bulunmamaktadır. Bu nedenle aileler bankaya kredi çekmek için başvurmakta ve ev veya araba almak için böyle bir yol izlemektedirler. Bankadan aldıkları parayla ev veya araba almakta ve faiziyle birlikte aldıkları paranın daha fazlasını ödemek suretiyle bankaya borçlanmaktadırlar. Aileler bu parayı genellikle her ay taksit bankaya ödemektedir. Bu borcun ödenmesi yıllar almaktadır. Dolayısıyla aileler bankadan kredi çektiklerinde önlerindeki 5-10 yılı ipotek altına almakta ve bu borcu ödemek için fabrikaya bağımlı hale gelmektedirler. Bu durumda; fabrika, aile ve banka ilişkisinde zarar gören sistem; aile olmaktadır.

Ev sahibi olmak, kira ödememek aileler için son derece önemlidir. Ev sahiplerine her ay kira ödemek yerine, bankadan kredi çekip bir ev sahibi olmak ve bankaya bu parayı ödemek onlara daha mantıklı gelmektedir. Genelde eşlerden birinin maaşı bankaya, diğerinin maaşı ise evin ihtiyaçlarına gitmektedir.

“-Bir şey sormak istiyorum; evinizi almak için birikim mi yaptınız yoksa başka bir yol mu izlediniz?

-Kredi. Herkes kredi ya. Fabrikadaki, bırak fabrikayı bi memur bilene kredi çekerek alıyor. Öncesi bu krediyi de vermiyorlardı. Ben bak bu 8 sene öncesi bu evin kredisini çekeceğimde 40 milyar kredi çekecektim. Bankaların hepsini gezdim biri % 100 mesela 40 milyara 82 milyar şey yapıyor ödemeli. 40 milyara 42 milyar faiz ödedik. Ha o faizin çoğunu da bitirdik. Mesela yapılandırma yaptık şey yaptık. Öyle öyle bitirdik. 10 yıllık şey çektik 7 yılda bitirdik.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

“Şimdi biz bunu (evi) krediyle aldık. Ben burda 20 sene otursam 300 milyondan hesaplasan 60-70 milyar para, ben bu parayı çöpe atacaktım. Ama tabi ki benim ev kendimin olduğu için bugün bana bi şey olursa satar giderim. Ama ben burda kirada otursaydım, benim bu verdiğim para çöpe gitçektir. Anlayabiliyo musun? Artık bu devirde kredi çekip de, yani kredi kullanmayan ev alan insan göremiyon ki? Mutlaka borç yapıyosun.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

Bankaya her ay düzenli bir ödeme yapmak gerekmektedir. Fabrikada çalışan işçilerin her ay düzenli maaş almaları bankaya ödeme yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu durum fabrikada çalışmaya başlamak için bile onlar için bir sebep olmaktadır.

“-Zaten fabrikaya girmemin sebebi; % 90'ını kredi çekip ev almayı düşünüyorum.

-Kredi çekip ev almayı düşünüyorsunuz?

-Evet

-Sonra onu yıllarca ödeyeceksiniz değil mi?

-Ödeyecen de işte başka imkânın yok.” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

Bazı ailelerde kredi çekip bir şeyler almak bir döngü haline gelmiştir. Bu döngü; kredi çekip ev almak sonrasında araba almak şeklinde devam etmekte ve bankaya borçlu kalma durumları uzun yıllar devam etmektedir. Görüşme yapılan katılımcılardan Muhsin Bey ailecek yaşadıkları borç döngüsünü şu şekilde anlatmıştır:

“Ben buraya (eve) 1 milyar parayla girdim onu da 940 lira tapu masrafı tuttu. Gerisini tüm bankadan çektik. 52 milyar 500 ben çektim, 12 milyar da eşim çekti. 60 milyara tamamladık, krediyle aldık, tüm krediyle aldık biz burayı. 1 milyar 200 milyon lira kredi öderdik biz buraya aylık. İşte 15 milyar vardı onu da çitfçi kartından çekip kapattık. İşte önümüzdeki aylarda işte, 1 buçuk 2 ay sonra 20 milyar ödeme var. İşte evi kapattık arabayı da krediyle, bir arabamız vardı onu sattık 21 milyara onun da verdik 20’sini geri kalan 45 milyarı da kredi çektik. Onun da 48 aydı işte (ödenecek borç) 11. Ayda aldık işte arabayı biz, 4-5 ay oldu baya var gene borç.” (Muhsin Bey, 39, Usta İşçi)

Hali hazırda ev sahibi olmamış aileler de kredi çekip ev sahibi olmayı istemekte, bu şekilde planlar yapmaktadırlar. Bazı aileler önce TOKİ’ye başvurduklarını orası olmazsa kredi çekip ev alacaklarını, bazı aileler ise şu anda borçlarının olduğunu borçları bittikten sonra kredi çekip ev alacaklarını ifade etmişlerdir. Aileler başka bir şekilde ev sahibi olamayacaklarını, bu şekilde bir yol izlemek zorunda olduklarını sıklıkla söylemişlerdir. Aileler; ben her ay ev sahibime kira vereyim fakat bankaya borcum olmasın düşüncesi içinde değildirler, tam tersi borcum olsun ama en azından bir ev sahibi olayım düşüncesiyle hareket etmektedirler.

“-Benim oturduğum ev sıkıntılı, eski biraz. Küçücük. Sadece kaloriferi var diye adam 550’ye bile vermedi, 575’ten aşağı inmiyor eve. Yani çok acımasızlık ya. Çalıştığım parasını düşününce, parasının yarısı sadece şeye gidiyor; kiraya gidiyor yani.

-Peki ev almayı düşünüyor musunuz?

-Evet yazıldık TOKİ olarak daha hesaplı olur bizim için diye. Bilmiyorum çıkarsa ondan sonra...

-Toki olmazsa?

-Krediyle istiyoruz aslında, başka türlü olmayacak ya. 600 liraya gidip bir kaloriferli evde oturana kadar en azından gidip krediyle bir ev alırım. 600 daha koyup 1.200-1.300’e falan gider bir ev alırım diyorum taksitle. Her ay 1.300 versem hem evimde oturmuş olurum, hem de taksitimi öderim dedim yani. Onu düşünüyoruz.” (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

4.6.1. Bankaya Borçlu Olmanın Aileye Olumsuz Etkileri

Bankaya borçlanmak suretiyle kredi yoluyla ev sahibi olan aileler; ev sahibi oldukları için kendilerini güvende hissetmektedirler. Fakat bu güven hissini haricinde bu durumun ailelere bazı olumsuz etkileri de olmaktadır. Borçlarını ödemek zorunda oldukları için kişiler fabrikada çalışmaktan mutsuz olsalar bile oradan ayrılamamakta veya iş yerinde yaşadıkları olumsuzluklar karşısında hak arama, bir şeye karşı gelme gibi davranışlar içerisinde bulunamamaktadırlar. Eğer aksi bir durum olur da fabrika onları işten çıkarırsa doğal olarak borçlarını ödeme noktasında çok fazla sıkıntıya gireceklerdir ve böyle olmasını da istemedikleri için fabrikada çalışmaya bir nevi mecbur hale gelmektedirler. Bankaya borcu olan katılımcılardan biri iş yerinde yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde anlatmıştır:

“Bir dünya kredi çekiyorsun ve onu ödüyecem diye resmen ölüyorsun ya, rapor dahi alamıyorsun. Ben borcu öderken ayağıma palet düştü fabrikada, rapor alamadım; en az bir ay rapor kullanma şeyim vardı. O yüzden ben topal topal çalıştım bir ay, sırf bankaya borcum var diye. Belki bankaya borcum olmasa alıp raporu ben yatardım evde. Ayakkabının içinde şişerdi ayağım, acırdı. “ (Hatice Hanım, 38, Düz İşi)

Borçları olan ailelerde tek kişinin maaşı yetmediği için diğer eş de çalışmaya başlamaktadır. İki eşin de fabrikada çalışması başta çocukları genel olarak da aileyi olumsuz etkilemektedir. Bankaya olan borçlarından dolayı fabrikada çalışmak zorunda kalan bir anne yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde anlatmıştır:

“Biz bir ay ödeme yapmadığımız vakit 2-3 ay geriye atlıyor kredi. Dükkânı kapattık şimdi eşim de fabrikada. 5-6 sene oldu eşim de fabrikaya girdi. Ödedik çok şükür geçen hafta gittik TOKİ'ye yazıldık. Biraz artırım yapmaya başladık. Ama 4 senedir yani çok sıkıntı çektik. Yeri geldi ben çocuğuma yani ne diyeyim; bir kek daha alamadığım, bir pazara çıkamadığım vakitler oldu yani. Çok zor dönemler yaşadık. Ben çalışıyorum banka alıyor çok zoruma gidiyordu. Hiç eve gelmiyordu para. Hiç elim görmüyordu. Biz maaşın hepsini bile görmüyoduk yani. Yani yeri geliyordu biz pazara çıkamadığımız vakitler oluyordu. Yani benim çocuğum çok küçüktü o zamanlarda. Yanımda değildi, kayınvalidem mahalleye yanında götürürdü o da’dan (bir yer tarif ediyor) ilerde oturur. Buraya

gelmezdi o, mesela kendi evinde bakardı. Mesela ben ilk günlerde falan eve geldiğimde ramazandı. İşe girdiğimde ramazanın ilk günüydü. Ramazanın ilk günü, ilk fabrikam, gece vardiyasında başladım. Yani çok kötü. O gün geldim ben sabaha ağlaya ağlaya ağlaya kendimden geçtim. Geldim evde çocuk yok. Yani bir anne için ne demek çocuk yok. Ramazanı bile zaten gece vardiyasından geldim uykusuzum ama hiç, hiç o şeyimde falan değilim yani uykusuzluk falan yok, çocuğumu bir görsem. Öğlene kadar hiç şey yapmadım, yani sürekli ağladım. Dolmuşa bindim, kayınvalideme gittim. Orda vardım çocuğuma bir sarıldım yani çok zor gerçekten çok zor.”
(Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

4.7. İŞÇİLERİN SOSYAL ÇEVREYLE İLİŞKİLERİ

İşçi anne ve babalara öncelikle kendi aileleriyle ilgili sorular sorulmuş ve bu konudaki anlatımları önemsenmiştir. Bunun haricinde işçi ailelerin yakın çevreyle ilişkileri hakkında da bilgi sahibi olmak istenmiştir. Bu amaçla; katılımcılardan yakın akrabalarıyla ve komşularıyla görüşme sıklıkları, ilişkilerini nasıl değerlendirdikleri ile ilgili bilgiler alınmıştır. Ayrıca içinde buldukları sosyal çevreyi nasıl tanımladıkları; yaşadıkları mahalle ve şehirle ilgili sorular sorularak öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.7.1. Akrabalarla İlişkiler

Aileye en yakın olan sistemlerden biri de akraba sistemidir. Özellikle yakın akrabalarla ilişkiler aile bireylerini olumlu veya olumsuz anlamda etkilemektedir. Yakın akraba aynı zamanda ailenin ihtiyaç duyduğu önemli bir sosyal destek sistemidir. Akrabalar arası güçlü ve sağlıklı ilişkilerin olması ailedeki bireylerin de daha sağlıklı bir düzlemde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla akrabalarla görüşme sıklığı ve ilişkilerin niteliği bireylerin duygusal ve ruhsal gelişimleri açısından da son derece önemli olmaktadır.

Fabrikada çalışan işçi anne ve babalara yakın akrabalarla görüşme sıklıkları ve ilişkilerinin nasıl olduğu sorulmuştur. Genel itibariyle aileler fırsat buldukça kendi akrabalarıyla görüştiklerini ifade etmişlerdir. Fırsat buldukça ibaresinden kast ettikleri ise; işlerinden geriye kalan zamanlardır. Ailelerin akrabalarıyla görüşme sıklıklarını çalışma hayatları ve vardiyalı çalışıyor olmaları etkilemektedir. İşten yorgun geliyor

olmaları da akrabalara gidip gelme konusunda sıkıntı yaşamalarına sebep olan bir diğer önemli faktördür.

“Küs falan değilim ama çalıştığım için gidemiyorum. Mesela akşam falan bazen çorba yapıyorlar, arabası çorbası, çağırıyorlar da eşim yorgun oluyor. Belki o hadi gidelim arabayla falan dese, belki hazırlanır gideriz. Belki o öyle deyince benim de vücudum yorgun olunca gidesim gelmiyor. Kimseyi görmüyorum daha doğrusu annemle babam hariç.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

“Hep beraber çalıştığımız için çalışma şartlarımız, çalışma saatlerimiz birbirimize uymuyor. Yani benim çalıştığım saatte belki kardeşim evde oluyor onun evde olduğu saatte ben işte oluyorum. Yani çok fazla değil. Yani hepsiyle toplam tüm aile olarak geniş aile olarak birbirimizle görüşmemiz belki üç aydan üç aya veya 4 aydan 4 aya şey yapıyoruz, toplanıyoruz.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

İşçi aileler ancak aynı mahallede veya aynı apartmanda yaşadıkları akrabalarıyla mesafe olarak yakınlıktan dolayı sıklıkla görüşebilmektedirler. Yakın çevrelerinde oturan akrabaları ise genellikle; anne, baba ve kardeşler olmaktadır. Bu yakın akrabalarıyla en az haftada bir görüşebilmektedirler. Yorgun olsalar bile kendi anne ve babalarını ziyaret ettiklerini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Fakat bu durum anne baba, kardeşler hariç diğer yakın akrabalarda yine de çok mümkün olmamaktadır.

“Yani hala, teyze değil de kardeşlerle bağlıyız birbirimize. Dokuz kardeşiz. Hemen hemen her gün beraberiz yakınımızdakilerle. Köyde olanlar da var, uzakta olanlar da var. Genelde bu mahallede dört kardeşiz. Her gün birimize gideriz, toplanırız. Köydekilere de Pazar günleri gideriz, ancak yazın tatillerde gideriz, bir davet ettiklerinde gideriz. Onlara o kadar sık gidemeyiz de. Düğünler de gideriz.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Akrabaları köyde olan veya Karaman’a civar şehirlerden göç edip gelmiş ve akrabaları o şehirlerde kalmış olan aileler akrabalarıyla telefonla görüşebildiklerini fakat yüz yüze bayramdan bayrama, düğünlerde, cenazelerde, bir davet olduğunda ancak görüşebildiklerini söylemişlerdir. Çalışma hayatlarının yoğunluğu şehir dışına çıkmalarını engellemektedir. Dolayısıyla uzaktaki yakın akrabalarıyla çok sık görüşememektedirler.

“-Yakın akrabalarınızla görüşme sıklığınız ne düzeydedir?

-Valla geçen hafta değil öbür hafta gittim ablamgile, annemgile falan işte o zaman gördüm. Bakalım bu hafta gidebilir miyiz? Yani bir ay de sen ona aşağı yukarı iki ay, üç ay.

-Ayda bir mi?

-Belki hiç görmüyom bazen bayramdan bayrama görüyom yüz yüze. Telefonla görüşüyoruz da ama şeyle görüşemiyoz yüz yüze.

- İş etkiliyor mu yüz yüze görüşmenizi?

-İşte işten dolayı ya. Gidemiyosun bir gün iznin var. Bir gün izinde de gittim geldim derken zaten günün geçiyor.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Karaman’a iş için göç eden daha önce ise ailesiyle birlikte köyde yaşayan bir katılımcı Karaman’a geldikten sonra akrabalarıyla görüşme sıklığının nasıl etkilendiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Anne baba uzakta kaldı onlar köyde kaldı, göremez olduk. Köydeyken devamlı şey ederdik, hemen de hiç ayrılmazdık. Zaten eşimin annesiyle beraber bir avlunun içinde otururduk. Bizimki de bir mahalle uzaktaydı yani, yakın idik, devamlı görüşürdük.

-Köye gidiyor musunuz?

-Köye gitmiyoz, arabamız yok. Araba olmayınca elin işinde de zaten elin arabasıyla gidip gelinmez. Kendine ait araba olmazsa gidilmez.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

Saha araştırmasında yapılan gözlemler ve ailelerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden biri de görüşme yapılan ailelerin yakın akrabalarının da fabrikada çalışmalarıdır. Akrabalarla görüşme düzeylerini ifade ederken katılımcılar bu bilgileri de paylaşmışlardır. Onlar da vardiyalı çalıştığı için görüşmeleri olumsuz anlamda etkilenebilmektedir. Abisi, abisinin eşi, kendisi ve kendi eşi fabrikada çalışan bir kadın katılımcı abisiyle görüşme durumunu şöyle anlatmıştır:

“Çalıştığım için pek görüşemiyorum. Anca böyle misal; abimle en son 2 hafta önce görüştüm ha aynı iş yerindeyiz, servislere binip inerken veya

yemekhanede denk gelirken abimle görüşebiliyorum.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Aileler yakın akrabalarıyla genel anlamda ilişkilerinin iyi olduğunu, pek fazla sorun, sıkıntı, problem yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Sadece görüşemiyor olmalarını problem olarak görmektedirler.

4.7.2. Komşularla İlişkiler

Görüşme yapılan ailelere mesafe olarak en yakın kişiler komşular olmaktadır. Katılımcılara aynı apartmanda veya aynı mahallede birlikte yaşadıkları kişilerle ilişkilerinin ne düzeyde olduğu ile ilgili sorular sorulmuştur. Genel olarak kadın ve erkek katılımcılar komşularla bir sorun yaşamadıklarını fakat birbirlerine gelip gitme durumlarının olmadığını olsa bile çok nadir olduğunu ifade etmişlerdir. Erkeklerle nazaran kadınlar çok nadirde olsa birbirlerine ancak boş vakitlerinde gidip gelebildiklerini söylemişlerdir.

“Gidip gelme olayı olmayabilir ama fırsatım olsa mesela geçen 3 gün raporluydum ben kolum çıktı. Çağırdım komşuları bir gün evdeyim ya ikramda bulunayım çağırayım istedim ama iyiyiz çok şükür.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Komşularımla ilişkim iyi. İyi de zaten onlar da çalışır. Bazıları yaşlı. Evde olduğum vakit bazen yazın falan benim teras var balkonda çay demleriz, içeriz.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

Görüşmemelerinin veya birbirlerini çok fazla tanıma imkânı bulamayışlarının en büyük nedeni olarak yine çalışma hayatlarını göstermişlerdir. Sokakta işe gidip gelirken selamlaştıklarını, daha ötesinde herhangi bir muhabbetleri olmadığını, aynı apartmanda oturan komşularının bile bazılarını tanıyıp bazılarını tanımadıklarını söylemişlerdir.

“Komşularımızla ilişkimiz sıfır denecek kadar. Sıfır denecek noktada. Sadece ben işe giderken ve işten gelirken kapı önlerinde olurlarsa 3-5 dakikalığına muhabbet, ayaküstü muhabbet daha ötesi yok.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“Valla komşularımı sorarsan hepsi beni çok sever ama aile durumundan dolayı gelip gitme şansımız yok yani. İşten dolayı o da evde kalsak belki komşularıyla bi çay içmeye bi kahve içmeye uğrayabilirim ama işten dolayı o da yok. Sadece yolda sokakta meraba meraba öyle geçer. Onlar bana kızar mesela neye gelip de bir kahve içmen?” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

“Komşularıyla da dediğim gibi çalıştığım için pek gidip gelme şeyim yok. Misal buraya taşındım yanımdaki komşuyla bi kere balkonda görüştüm. Dip dibe balkonlarımız meraba meraba. Daha bi şeyim olmadı yani. Önceki mahallede de aynı pek öyle komşular kopuktu.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

“ 4-5 senedir burdayız. 2011 de mi aldık (evi) 2013 te aldım. İşte 4-5 senedir burdayız hiç kimseyle bi gidip gelme şeyin oluyor mu? Olmuyor hani gündüz oturma şeyi oluyor mu? Olmuyor. Amma gördüğümüz yerde kapı ağzında, aşağıda, yukarıda öyle hal hatır sorup geçiyoruz. Başka öyle bi küslüğümüz, darlığımız yok.

-Birbirinize gidip gelmiyorsunuz yani?

-Gidip gelmiyoruz yani öyle bi fırsatımız olmuyor.”(Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

İşçi katılımcıların anlattıklarına göre görüşmemeleri sadece kendilerinin çalışmasından kaynaklı olmamakta komşuları da çalıştığı için karşılıklı olarak görüşmek için uygun zamanları olmamaktadır. Ayrıca karı-koca vardiyalı çalıştıkları için eve misafir kabul etme veya misafirliğe gitme konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Örneğin; eşlerin ikisi de aynı vardiyada çalışmışsa ve ikisi de gündüz evde dinleniyorsa eşlerden biri eve misafir kabul etmek istese bile eşinin dinlenmesi gerektiği için bu mümkün olmamaktadır. Eşler zıt vardiyada olduklarında; özellikle kadınlar gece çalıştıkları zamanlarda gündüzleri ev işi yaptıkları için eve misafir davet etmeleri de pek mümkün olmamaktadır.

“Komşularımızla ilişkimiz şey yani apartmanımızda çalışan çok. Çalışan çok derkene yani altındaki çalışıyor, ben çalışıyorum, zaten birkaç tanesi de boş. Hani görüşme şansımız olmuyor benim eşim mesela ben onları davet edemiyorum, ben onlara kısa süreli sadece işim olduğu zaman

gidebiliyorum. Aynı vardiyada olduğumuz zaman eşim de oluyor, zıt vardiya olduğumuz zaman işte benim işim müsait olmuyor. Daha bir araya gelemedik ama ihtiyaç konusunda birbirimizin ihtiyacını gidermeye çalışıyoruz. O konuda bir sıkıntımız yok ama görüşüp de bir vakit geçirme şansımız olmuyor.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

4.7.3. Yaşadıkları Mahalleyle İlgili Görüşleri

İşçi ailelere yaşadıkları mahalleyi nasıl değerlendirdikleri, mahalleleri hakkında ne düşündükleri sorulmuş ve içinde buldukları çevre hakkında kendilerinden bilgiler toplanmıştır. Katılımcılar genel itibariyle; mahallerinden memnun olduklarını, yaşadıkları yeri sevdiklerini, herhangi bir sorun sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Şimdi oturdukları mahalleye yeni taşınan aileler yeni taşındıkları için bu konuda pek fazla yorum yapmamışlardır.

Bütün katılımcılar Karaman Merkez ilçesinde yaşamaktadır. Fakat her küçük şehirde olduğu gibi alışveriş yapılacak yerlerin, dükkânların diğer yerlere göre çok daha fazla olduğu mekânlar bulunmaktadır. Katılımcılar oturdukları mahalleri değerlendirirken bu faktörü göz önünde bulundurmuşlar ve değerlendirmelerinde çarşı içinde oturmak veya çarşıya uzak bir yerde oturmak şeklinde tanımlamalarda bulunmuşlardır. Çarşıya uzak yerlerde oturanlar; bu mahallelerin çarşıya göre daha sessiz sakin olduğunu ayrıca zamanla da buraların geliştiğini ifade etmişlerdir.

“Mahallemiz iyi. Çarşı çok gürültülü. Ben o yüzden çarşığı hiç tavsiye etmiyorum. Burada diyorlar işte; ya çok uzak dağın başında ne yapacan? Ya her şeyin elinin altında, marketlerin var, her şeyin var benim ne işim var çarşıda, kalabalıkta, gürültüde? O yüzden sevmiyorum çarşığı.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

“Mahalle güzel ya mahalle iyi. Yazın temiz hava. Yazın çarşı sıcak, sinekten geçilmez. Ama bura serin olur, sıcak olmaz. Kışın da bura soğuk olur.” (Ahmet Bey, 39, Usta İşçi)

Çarşı diye tanımladıkları mahallerde oturan katılımcılar da bu mahalleri olumluşlar ve çarşıda olmasına rağmen gürültü duymadıklarını kendilerinin bu mahallelerden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Hatta çarşıda oturmayı avantajlı gören katılımcılar da olmuştur.

için de yani ilerki yıllarda nasıl olur, ne gibi bi şartlar olur? Orasını bilemiyoruz. Şu an yani müteahhitlerin savaşı var yani.

-Bu çalışmalar sizi huzursuz ediyor mu?

-Ya ister istemez biz işçileri rahatsız ediyor. Çünkü temel açıyorlar, temel açarken bazı yerler taş olunca taşı kırarken çok aşırı ses yapıyor. Ondan dolayı uykusuz kaldığımız şeyler oluyor.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

Erkek katılımcılara kıyasla kadın katılımcılar yaşadıkları mahalleleri değerlendirirken servis bekledikleri yerlerden yani duraklardan örnek vermişlerdir. Bazıları servis için durakta beklediklerini pek sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişler ve bu durumdan dolayı mahallenin güvenilir olduğu yorumunda bulunmuşlardır, bazıları ise bazen korktuklarını ifade etmişlerdir. Vardiyalı çalışan kadın katılımcılar sabah, öğleden sonra 15:00 ve gece saat 23.00 civarında mahalledeki duraklarda servis için beklemektedir. Gece vakti olunca kadınlar tek başına evden çıkıp durağa yürümekte ve orada karanlıkta bekleyebilmektedir.

“Valla mahalleyi öyle bir çıkmadım ki. İyi bir zararı olmadı bana. Ben 6 senedir burda oturuyorum mesela. Bir zararı olmadı yani iyi. Kendi mahalleme güveniyorum evet. Ama biraz iş, gecesi var şeyi var yukardan biniyorum büfenin orda bazen korktuğum vakitler oluyor. Kendi mahalleme güveniyom ama işte dıştan biri gelirse o da var.

-Beklediğimiz durakta başkaları da var mı yoksa yalnız mısınız?

-Benim serviste bir kişi var. Tekim ben. Eşimin vardiyası denk gelirse o bindirir bazen ama denk gelmezse ben kendim giderim. Sadece kendim binirim.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

Hatice Hanım mahallesini çok güvenilir bir mahalle olarak tanımlamamıştır. Hatice Hanımla yapılan görüşme kendisinin evinde yapılmıştır bu nedenle servisi nerede beklediğini araştırmacıya tarif etmiştir. Servis kendisini evin hemen önünden almamaktadır bu yüzden bekleyeceği durağa kadar biraz yürümesi gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı özellikle geceleri fabrikaya gitmek için yola çıktığında korktuğunu söylemiştir.

“Mahalleyi tanımıyorum ben. Ama şöyle mesela gece işe giderken falan içenleri görürüm şurada. O yüzden korkuyorum daha doğrusu. Kimseyi de tanımıyorum.

-Siz yalnız mı bekliyorsunuz servisi?

-Evet, yalnız giderim. Caminin oraya giderim ben.

- Gece 12’de falan gideceğiniz zaman da mı yalnız gidiyorsunuz?

-Kendim giderim.

-Oraya yürüyorsunuz?

-Evet, korkarak gider gelirim yani. Yürüyerek giderim. Öyle içenleri falan da görünce mahalleyi pek sevmiyorum.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

Erkek katılımcıların bazıları da çalışma hayatından dolayı mahalleyi pek tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Fabrikadan eve, evden fabrikaya gelip giden ve geriye kalan zamanlarında dinlenmeye çalışan işçiler mahallede çok fazla zaman geçirememekte ve gözlem yapamamakta bu yüzden mahalle sakinleriyle iletişimleri çok fazla olmamaktadır.

“Bize göre burası nasıl bi mahalle? Benim mahalleimde hani mahalleyi çok olarak tanımıyorum. Sadece kendi sokağımın içerisinde, sokaktaki insanlar genelde; şey emekli ya yaşlı çalışmayan insanlar bende çalıştığım için kendilerini çok fazla şey yapmıyorum, yani bilmiyorum ama genel olarak iyi. Genel olarak iyi, halimizi hatrımızı sorabiliyoruz en azından.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

“Valla diyorum ya işte sabah gidiyorum akşam geliyorum. Biri ölürse haberim yok, biri kaçsa göçse en son duyan benim. Diyalogum yok. Ama başka mahalleye bakınca elhamdülillah sakin bir mahalle.”(Hasan Bey,37, Düz İşçi)

Katılımcılardan Ahmet Bey çalışma hayatından dolayı çevreyle ilişki kuramadığını şu şekilde ifade etmiştir.

“12 saat hiçbir yeri görmüyün. Aileni, şunu, bunu, eşini, dostunu. Geliyon, yatıyon otel gibi evinde, tekrar işe gidiyon.” (Ahmet Bey, 39, Usta İşçi)

4.7.4. Yaşadıkları Şehirle İlgili Görüşleri

Katılımcılara, sosyal çevreleriyle ilgili bilgi almak için, yaşadıkları şehri nasıl değerlendirdikleri, bu şehir hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Bu şehirde yaşayan ve bu şehirde çalışanlar olarak işçi katılımcıların bu noktada görüşleri önemsenmiştir. Katılımcılar şehri kendi gözlerinden değerlendirirken; şehir hakkında olumlu ve olumsuz çıkarımlar yapmışlardır.

Şehir hakkında olumlu çıkarımlarda bulunan katılımcıların en çok üzerinde durduğu şey; şehirde iş imkânlarının olmasıdır. Buraya başka şehirlerden çalışmak için göç edenler daha çok bu görüştedir. Bu şehirde çalıştıkları ve burada para kazandıkları için şehri; iş imkânları açısından değerlendirmişlerdir. Aşağıdaki anlatılar Karaman'a iş için göç eden katılımcılara ait söylemlerdir.

“Karaman iş sahası bol olduğu için iyi bir yer. İş sahası bol. Yani iyi, merkez olarak da iyi, iş sahası olarak da iyi. İyi yani.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

“İyi, bir zararını görmedik 10 yıldır burdayız. Bir zararını görmedik. Çalışıyoruz buranın parasını yiyoz. İyi ki var da gelmişiz buraya. Pişman da değiliz.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

“Bana göre iyi. Benim memleketim Mut. Mut'a göre iyi yani. Burda her iş imkânın var. Çalıştıktan sonra her iş imkânın var. Yok diye bir şey yok. Ama çalışmazsan, çalışmayı istemezsen yok.” (Osman Bey, 46, Düz İşçi)

“Karaman; çalışma sahasından iyi bir yer; boş olana, yani ne bileyim hiçbir mesleği olmayana. Yani her geleni alıyor fabrika bak. Sen huymuşsun buymuşsun demiyor. Her geleni, çalışanı alıyor. Yani benim açımdan iyi bir yer. Çalışacak olan işsiz kalmaz. Ama yok onu beğenmez bunu beğenmezse...Yani fabrikalardan dolayı diyom herkes bir ekmek parası kazanıp geliyor.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

Şehir hakkında olumlu çıkarımlarda bulunan diğer bir grup doğduklarından beridir Karaman'da yaşayan, memleketi Karaman olan kişilerdir. Onlar daha çok büyük şehirlerle Karaman'ı kıyaslamışlar ve Karaman'ın küçük şehir olmasını kendi açılarından olumlu bir şey olarak görmüşlerdir. Büyük şehir onların gözünde; pahalı, kalabalık gibi olumsuz özellikler taşımaktayken küçük şehir; sakin, ucuz, bir yerden bir

yere gitmenin kolay olduğu bir şehirdir. İstanbul, Ankara, Konya gibi büyük şehirlerden sıklıkla örnekler vermişlerdir. Bazı katılımcılar önceden o şehirlerde bir süre yaşadıkları için bazıları da akrabalarından, çevrelerinden ya da medyadan gördükleri duydukları kadarıyla oraları Karamanla kıyaslayıp yaşadıkları şehir hakkında olumlu söylemelerde bulunmuşlardır.

“Güzel. Yani diğer şehirlere de gittim. Hem hava olarak hem bir yere gitmiş olsan gittiğin yere çabuk varıyosun orda gidemiyosun hemen. Yani Karaman küçük olduğu için gideceğin yere daha çabuk varıyosun. Mesela İstanbul’da bi sene yaşadık. Yani oraya alışamadım. Bir sene alışamadım bir daha geri geldik. Bir yere gitmiş olsan mesela ATM gibi bir yere gitmiş olsan 2-3 tane dolmuş değiştireyosun orda. Mesela eşim, evin kirası 750 milyon veriyodu. 750 milyon bize yetmiyodu; iki çocuk pahalı geldi bize baya. Kiralar, burası ucuz. Şu 2 seneden beri baya yükseldi 650 aynı oldu ama yine de mesela ev sahibine desem bu ay beni idare et desem eder. Ama orası öyle değil.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

“Memleketim olduğu için mi bilmiyorum. Ben birçok şehir de gördüm. Nerden baksan bir on şehir görmüşümdür. Ama benim yaşayacağım yer Karaman derim her zaman. İstanbul’u gördüm; çok zor şartları, kaldıracabileceğim değil benim. Ankara’yı gördüm mesela hem yol mesafeleri hem şey. Birçok yeri gördüm. Ama Karaman kadar hiçbirini sevmedim. Burda büyüdüğümüz için mi artık, burda doğup büyüdüğümüz için mi? Bilmiyorum ama her zaman tercihim; Karamandır.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

“Televizyonda görüyoruz mesela; savaş oluyor, çok şey oluyor. Benim yeğenim İstanbul’daydı. Ordan buraya geldi. Çok farklı anlatır yani. Her şey pahalı; ev kirası olsun, yeme içme olsun. Biz Karaman’a geleli beri karnımız doyar oldu, her şey orda zebzeyi falan tek tek alırdık diyor, burda kilosuyla alıyoz diyor. Karaman en güzel bir yer diyor yani. Ben de öyle görüyorum yani.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Olumlu çıkarımların yanı sıra şehir hakkında olumsuz söylemlerde bulunan katılımcılar da olmuştur. Olumsuz çıkarımlar genelde; şehrin küçük olması ve sosyal

anlamda imkânların az olması gibi görüşler etrafında toplanmıştır. Katılımcılar özellikle ailecek gezilecek yerlerin az olmasından şikâyetçi olmuşlardır.

“Karaman; güzel kendi memleketim olduğu için ama yeşil alan öyle şey falan yok, yani spor şeyleri falan yok yani. Sosyal faaliyetleri hiç yok Karaman’ın. Yeşil alanı yok yani. Ama Karaman olaraktan, sıcakkanlılık olaraktan güzel bir memleket. İş sahası var. Ama dediğim gibi sosyal faaliyet bir yerleri yok yani. Gezilecek yani çocuğumu alayım da şuraya gideyim de güzel bir yeşil alana oturayım diyecek bir yer yok. Gidersek bir (avm) olur.” (Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

“Aslında yaşanacak bir şehir de böyle sosyal aktivitesi olmayan bir şehir. İnsanın iyi gidebileceği bir yer; fisanlı barajı var daha sonra işte köy var. Başka da herhangi bir albenisi ve yahut da şeyi yok.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

“Karaman çalışmak için iyi bir şehir ama ne biliyim gezmek, çoluk çocuğumuz var bi gezip tozacağımız bir şehir değil yani. İnsan bazen geliyor bi yere gidip gezmek istiyor. Bizim işte bi Fisandunumuz var. Şurda bi çamlığımız var. Pikniğe oralara gideriz. Bi Yeşilderemiz var. İnsanlar en iyi gideceğimiz yer (avm) var iyi ki var yani. O da gezecek bi şey yok; market gidiyon dolanıyon geliyon. Tamam bi şey yok ne bileyim bi Konya’ya gidiyon. Atıyorum ben mesela bi Bursa’ya gittik. Gez gez bitmiyor. Bu şehirler o yönden iyi. Bunun için bi şey de yok belediyenin yaptığı bi şey de yok. Burayı güzelleştirelim bi şeyler daha olsun insanların gideceği yerler yapalım yok. Mesela ben geçen Trabzon’a gittim. Ben hayran kaldım yani. Yeşilliği ona göre. Mesela çarşısına gittim. Güzel İstanbul gibi caddesi var. Orda meydan diyorlar mesela oraya gittim orda civil civil. Bizim burda da bi de İsmet Paşa (cadde) var. Yazın ne oluyorsa yani burda başka aşırı bi şey yok.

-Peki, bu tür yerlere burada ihtiyaç var mı?

- İhtiyaç var hem de çok var yani. Çünkü burda çok çalışan insan var. Yani çocuk diyor ki hadi baba bi yere gidelim. Hanım diyor ki bizi bi gezdir. E nire gidelim? (Hüseyin Bey, 45, Usta İşçi)

Katılımcılardan bazıları konuya başka bir açıdan yaklaşmışlar ve şehirde sosyal imkânlar olsa bile çalışmaktan, yoğunluktan veya maddi durumlardan dolayı işçi kesiminin bu tür yerlerde vakit geçirmesinin zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bir işçi gözüyle şehre baktıklarında böyle bir yorumda bulunmaları aslında çok normaldir. Çünkü fabrikada geceli gündüzlü çalışmaları, erkeklerin bir kısmının 12 saat çalışması, boş vakitlerinin sadece Pazar günü olması, bazı Pazar günleri de mesaiye gitmelerinden dolayı şehirde çok fazla gezememekte, ailecek bir yerlerde vakit geçirememektedirler.

“Valla işte Karaman’ın nasıl bir yer olduğu fazla bize yansımıyor. Bize yansıyan yeri; işi yani. Çünkü işten bir tarafı göremiyosun ki. Sabah akşam, sabah akşam, yani Karaman iyi deseler de bizim için bir etkisi olmuyor kötü deseler de yani. Bizim çünkü şehirle fazla bir işimiz olmuyor yani. İşe gidiyon işten gelip yatıp sabah tekrar işe gidiyon yani. Valla gezen geziyordur yani zamanı olan parası olan zamanı olan ne bileyim. Bir fabrika işçisinin gezceği de belli gezmeyeceği de belli yani.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

“Karaman şehir olarak sadece iş yeri, sosyal hayat yok. Sosyal hayat konusunda sıfır. Bu da aşağı yukarı Karaman’ın işçi kesiminden kaynaklanıyor yani işçi kesiminden kaynaklanıyor çünkü Karaman da bi sosyal hayat olmuş olsa bile Karaman’ın yüzde 40’ı fabrika işçisi. Fabrikada çalışan; işçi kesimi ve bu fabrikada çalışan işçi kesimi bu sosyal hayata ayak uyduramaz, adapte olamaz durumda. O yüzden Karamanda sosyal hayat ilerlemesi çok zor.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

4.8. İŞÇİLERİN FABRİKA DIŞINDAKİ SOSYAL HAYATLARI

İşçilerin günlerinin önemli bir bölümü fabrikada geçmektedir. Dolayısıyla fabrika ve iş hayatıyla ilgili sorulara verilen cevaplar, onların bakış açılarından yapılan değerlendirmeler önemlidir. Bunun yanı sıra işçilerin fabrika dışında yani iş haricinde geriye kalan süre zarflarında neler yaptıkları, bu zamanlarını nasıl geçirdikleri de onların hayatına bütüncül bir şekilde bakabilmemizi sağlaması açısından önemlidir. Bu amaçla; katılımcılara işten çıktıktan sonra ve tatil günlerinde neler yaptıklarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir.

4.8.1. İşten Çıktıktan Sonra

Katılımcılara işten çıktıktan sonra zamanlarını nasıl geçirdikleri, neler yaptıkları sorulmuştur. Vardiyalı çalışan işçilerin işten geriye kalan zaman dilimleri genel olarak hafta hafta değişmektedir. Bir hafta 4-12 çalışan bir işçi diğer hafta 12-8 çalışmaktadır. Dolayısıyla işten sonra geçirecekleri zamanlar değişiklik göstermektedir. Kadın ve erkek katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar ayrı ayrı değerlendirilecektir. Çünkü kadın ve erkek işçilerin söylemlerinde farklılıklar bulunmaktadır.

4.8.1.1. Kadın İşçilerin İşten Çıktıktan Sonra Zamanlarını Değerlendirme Durumları

İşçi kadınlar genel itibariyle işten çıktıktan sonra eve geldiklerini, ev işi yaptıklarını ve çocuklarla ilgilendiklerini tüm bunları yaptıktan sonra ise uyduklarını, dinlendiklerini ifade etmişlerdir. Burada kadın işçilerin işten arta kalan vakitlerinde aslında çok da fazla dinlenemedikleri görülmektedir. Ev işi diye kast ettikleri eylemler; çamaşır, ütü, bulaşık, yemek, temizlik gibi işlerdir. Yorgun bir şekilde fabrikadan geldikten sonra yine enerji gerektirecek bu tür işleri yapmaları onları daha fazla yormaktadır. Ev işlerinden sonra ise çocuklarıyla ilgilendiklerini söylemişlerdir. İşçi kadınların bir gün içinde; annelik, ev hanımlığı, iş kadını gibi çok fazla role büründükleri görülmektedir.

“İşten çıktıktan sonra geriye kalan zamanda neler yaparsınız?”

Ekmek hazırlarım, temizlik yaparım. Çocukların çamaşırıydı işte şeyiydi. Zaten işten geldin mi azıcık oturdun mu bi daha baktın mı saat geçmiş, ne zaman gelmiş? Gözüm saatte kalır gayrı, vakit geldi geliyor. Orda çalışıyon bi de buranın işi var. Buranın işini yapan olsa.” (Zeliha Hanım, 38, Düz İşçi)

“Ev işi olursa ev işi. Zaten 3’te çıkıyorum. Saat 8’e doğru, 8 buçuğa doğru eşim geliyor. Eşim sabah saat 7’de gidiyor akşam 8,5 gibi geliyor 12 saat çalıştığı zaman. İşten geldiğim zaman işim oluyorsa iş, evde işim oluyorsa; işte yemektir bu şekilde. Pek bir şey yapamıyorum. Gece vardiyasında zaten sabah çıktın mı kahvaltı yapıp yatıyorsun 7-8 saat uyuyosun kalkıyosun yemek ye, 1-2 saat sonra işe gidiyosun. Pek böyle bir faaliyetin olmuyor.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

“-Ev temizliği yemek bulaşık anca bunları yapabiliyorum.

-Daha fazla yorulduğunuzu hissediyor musunuz?

-Evet, yani mesela 4-12 gitsem bile işe yorgun gidiyorum. Saat 3'te işe gidiyorum ama sabah kalkıyorum çocukları okula gönderiyorum. İşte ev temizliyorum. Tekrar geliyorlar yemek yediriyorum. Bulaşık topluyorum çamaşır. Saat 3 te işe gidiyorum. Hani hiç dinlenmeden işe gitmiş oluyor. Yani geceden de aynı belli bi saate kadar uyuyup belli bi saate kalkıp o evi temizlemek zorundasın. Yemek yapmak zorundasın. Bunların hepsini tekrar tekrar yapmak zorundasın yani.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

İşçi kadınların söylemlerinden anlaşıldığı üzere kadınların evdeki işleri yapmaları ve çocuklarıyla ilgilenmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla işten çıktıktan sonra; bir yere gitme, gezme gibi faaliyetlerde bulunamamakta; bulunsalar bile onların hayatında bu tür aktiviteler çalıştıkları günlerde çok nadir olmaktadır.

4.8.1.2. Erkek İşçilerin İşten Çıktıktan Sonra Zamanlarını Değerlendirme Durumları

Erkek işçiler işten çıktıktan sonra; dinlendiklerini, uyuduklarını, çocuklarıyla ilgilendiklerini ve çarşıda halledilmesi gereken işler varsa onları yaptıklarını söylemişlerdir.

“İşten çıktıktan sonra geriye kalan zamanda neler yaparsınız?

“Yatıyoruz desem doğru olur yani. Yani işte çalıştığın gündüz veya geceye göre değişiyor bu yani. Genelde evin işleri diyelim, yani eve bağlı dışarda olan işler veya evdeki işler veyahut da çocuklar yani. Başka hafta içi herhangi bir şey yapıyoruz diyemem. Ha değişiyor yani bazen işin oluyor gidiyon çarşıya, başka bir yere gidiyon. Bazen gece çalıştığında gündüz tamamen uykuya feda ediyon.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Ailemle geçiririm, eğer yapılması gereken işlerim varsa çarşıda; resmi işlerim varsa onları hallederim. Onlar olmazsa ailemle geçiririm, arkadaşlarımla olurum.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Erkek işçilere kıyasla kadın işçiler uykularını ev işlerinden dolayı öteleyebilmektedir fakat erkek işçilerde bu durumla çok fazla karşılaşılmamıştır. Genel

itibariyle işten geldikten sonra hemen uyduklarını ifade etmişlerdir. Bazı soruların cevaplarında olduğu gibi bu soruya verilen cevaplarda da 12 saat çalışan erkek işçiler yorulduklarını, işten sonra geriye çok fazla bir zamanlarının kalmadığını doğal olarak ancak dinlenebildiklerini, pek fazla bir şey yapamadıklarını dile getirmişlerdir.

4.8.1.3. Bütün Aile Üyelerinin Birlikte Zaman Geçirme Durumları

Görüşme yapılan ailelerde; genellikle gün içinde anne ve/veya baba işte, işte değillerse evde dinlenmekte veya başka işlerini halletmektedirler çocuklar da okulda olmaktadır. Dolayısıyla bütün aile her zaman birlikte zaman geçirememekte bir araya gelememektedir. İşçi katılımcılara aile üyelerinin hepsinin birlikte vakit geçirip geçirmediği, geçiriyorlarsa ne zamanlar geçirdikleri ve ne yaptıkları sorulmuştur. Katılımcılar, bütün aile birlikte; Pazar günleri, yıllık izinlerde, eşlerin vardiyaları aynı olduğu ve çocuklar da evde olduğu zamanlar birlikte vakit geçirebildiklerini söylemişlerdir.

İşçiler bütün aile birlikte oldukları zamanlardan bahsederken diğer günlerden ziyade genelde Pazar gününden bahsetmişlerdir. Bütün aile üleriyle birlikte yapılan kahvaltı, dışarıya çıkma, alışveriş yapma, gezmeye gitme, bir akrabaya misafirlığe gitme genelde Pazar günleri yapılan aktivitelerdir. Aile bireyleri birbirini en çok Pazar günleri görmekte ve birlikte vakit geçirmektedir. Aile üyeleri Pazar günü özel bir şey yapmasalar bile evde birlikte yedikleri yemek bile onlar için anlamlı olmaktadır.

“-Valla işte genelde pazardan pazara. Yani şöyle bir oturup yemek yemekte bile bir insanın yani çocuklarıyla, eşyle, ailesiyle güzel bir şey yani. İşten dolayı biri bi ayrı kahvaltı yapar biri bi ayrı bi şey yapar, işin şartlarına göre. Ama Pazar günü oldu muydu rahat rahat bir kahvaltı bari yapıyoruz yani beraber en azından uykunu uyuyorsun rahat dinleniyorsun.

-Pazar sizin için önemli oluyor yani.

-Zaten ooo ne demek yani.” (Durmuş Bey, 45, Düz İşçi)

Eğer Pazar günleri de fabrikaya gidiyorsa işçiler, mesai yapıyorlarsa; Pazar günleri de birlikte vakit geçirmeleri bazen mümkün olmamaktadır. Yine de Pazar günü birlikte vakit geçirmek için işlerini ayarlama noktasında çözümler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

“Gündüz vardiyasından çıktıysak, Pazar günü de herhangi bir mesaimiz yoksa cumartesi akşamdan Pazar akşama kadar hatta pazartesi sabaha kadar beraber zaman geçiriyoruz yani.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Bu Pazar geçircez. Denk geldiği vakit geçirmeye çalışırız. Her işi bırakırız, çocuklarıma... Eşim dedi mesela mesaiye gitmeyeceksin ben de gitmeyecem bu hafta çocuklarımıza ayırcaz böyle denk gelmez diye. Genelde Pazar. Hafta içi görüşemiyoruz.” (Melek Hanım, 34, Düz İşçi)

Hafize Hanım da Pazar gününü çocuklarıyla ve eşiyle geçirmek için kendince bir çözüm bulmuştur; kendisi ev işlerini Pazar gününe bırakmadığını bunu da ailesiyle birlikte vakit geçirmek istediği için yaptığını ifade etmiştir.

“Ben kendim cumartesiden evimi temizlerim. İşte eşimle beraber gezeriz hiçbir şey yapmam yani Pazar günü. Cumartesi mesela ikindin geldim mi yatsıya kadar evimi temizlerim çocuklarımla, eşimle beraber gezelim diye. Mesela 4-12’de cumartesi öğlene kadar yaparım ev işimi öyle yani Pazar günü gezeriz. Ben hiç Pazar gün, eşim de zaten sevmez Pazar gün iş yaptığımı hiç sevmez ben cumartesiden işimi yaparım. Pazar günü sürekli gezeriz yani biz eşim çocuklar. Yani öyle hiç pazara ev işi yapmam yani ben.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

Ailelerin bazı pazarlar birlikte vakit geçirememelerinin bir sebebi de; gece vardiyasından çıkıp sabah eve gelmeleridir. O şekilde olduğu zaman ebeveynler dinlenmek istedikleri için ailenin birlikte zaman geçirmesi pek mümkün olmamaktadır.

“Gece vardiyası iyi olmuyor işte. Mesela ben daha bugün sabah geldim yani (görüşme Pazar akşam yapılmıştır). Mesela pazarın harap olmuş oluyor. Bugün mesela ben daha sabah saat sekiz buçukta geldim buraya. Sekiz buçukla gelmekle akşam gelmenin bir şeyi yok mu? Arada nerdeyse 8 saat daha var yani. Pazarın harap olmuş oluyor bir günün gidiyor. Gece vardiyası olduğu zaman öyle oluyor.” (Gülistan Hanım, 43, Düz İşçi)

Katılımcılar birlikte oldukları Pazar günleri; çarşığı dolaştıklarını, alışveriş yaptıklarını, birlikte misafirlığe gittiklerini ya da birlikte evde oturduklarını ifade

etmişlerdir. Havalar güzel olduğu zamanlarda bütün aile toplanıp pikniğe gidebildiklerini de eklemişlerdir.

Pazar günleri Karaman'da oturan ama köyde bağı bahçesi olan aileler çocuklarıyla birlikte genelde köye gittiklerini oradaki işlerini yaptıklarını bu işleri yaparken de birlikte vakit geçirdiklerini söylemişlerdir.

“Pazar günü gezeriz bi bol bol köye gitmezsek gezeriz. Köye gidersek de burdan bir şeyler alırız varırız orda beni hem iş yaparız hem piknik şeklinde yaparız. Mesela tavuk alırız şey mangal yaparız.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

Gülbahar Hanım'ın da çocuğu köyde akrabasında kalmaktadır ve hafta sonları köye gittikleri zaman bütün aile üyeleri toplanmış olmaktadır.

“Pazarları genelde yüzde doksan oğlanın yanına gidiyoruz köye. Kayınvalidem misal; çocuk ilgi bekliyor sizi özlüyor... Kesinlikle yani onun yanına gidip onunla vakit geçirmeye çalışıyoruz.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

Pazar günü haricinde aile üyelerinin hepsinin birlikte zaman geçirebildiği vakitler anne ve babanın vardiyalarının aynı denk geldiği zamanlar olmaktadır. Yani anne ve baba ikisi de o hafta sabah gidip akşam geliyorsa, akşam çocuklar da evde olduğu için birlikte vakit geçirmeleri mümkün olmaktadır.

“Zaman zaman olur. Yani eşimle vardiyalarımızın uyduğu saatlerde olur. Başka şartlarda da zor yani. İşin açığı çok zor yani beraber kahvaltı yapmak, beraber yemek çok zor. Sadece akşamları yemekleri o da denk gelirse zaten.” (Hakkı Bey, 35, Usta İşçi)

Yemek zamanı aile üyelerinin birlikte vakit geçireceği en uygun zaman dilimidir. Fakat bu durum işçi aileler için pek geçerli değildir. Beyza Hanım ve ailesinin evinde iki kere vardiyaları aynı zamana denk geldiği hafta görüşme gerçekleştirilmiştir.

“-Kahvaltı olsun, yemek olsun yani bir arada yediğin daha bir tatlı oluyor, daha bir iyi oluyor. Ama bizde de o sıkıntı, biraz zor oluyor.

-Mesela dün akşam yemekte hepiniz bir aradaydınız her zaman bu şekilde olmuyor mu?

-Olmuyor işte, sade vardiyamız bir olduğu zaman oluyor. Ben haftaya pazartesi günü mesela 3-11'e gidecem. Burda kendi hallerine yiyecekler, ben yokum vardiya ayrılıyor.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

4.8.2. Tatil Günleri

İşçiler genellikle haftada bir gün, yıllık izinlerde ve bayramlarda tatil yapmaktadırlar. Katılımcılara tatil günlerini nasıl geçirdikleri, neler yaptıkları ile ilgili sorular sorulmuş ve fabrika dışındaki hayatlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili bilgi toplanmıştır.

4.8.2.1. Yıllık İzinler

Görüşme yapılan işçi ailelerden çok az aile yıllık izinlerinde şehir dışında tatil yaptıklarını söylemişlerdir. Karaman; Mersin, Antalya gibi sahil şehirlerine yakın bir ildir. Dolayısıyla arabası olan aileler şehrin coğrafi konumundan bu şekilde faydalanabilmektedir.

“Tatil günlerimde de işte; davetli oluyoz, ya da birilerini davet ediyoz, ya da çocukları gezmeye götürüyo. Yıllık izinleri yazın alıyom; denize götürüyom çocukları, şehir dışına, Taşucu'na gittik bu sene. Kalıyoz bir iki gün. Fazla kalamıyoz da. Yine de çocukların bir işte gönlünü alıp geliyoz.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

“Senelik izinlerimiz oluyor yazın. Daha çok sahile gidiyoruz denize. Mersin, Antalya o taraflara gidiyoruz yazları. İki saatte gidip dönebiliyorsun. Araba da var. Yazın hafta sonları da burda aynı işte ya’ya (avm) gidiyorsun ya da pikniğe gidiyorsun. Başka gidecek bir yer yok.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Yıllık izinlerde birkaç günlüğüne şehir dışına çıkabilen ailelerin yanı sıra çoğu aile bu şekilde bir yıllık izin geçirmemektedir. Bu durum hem maddiyat gerektirmekte hem de aileler yıllık izinlerinde diğer yapılacak işlerini yapmaktadırlar. Yıllık izinlerini genellikle evlerinde geçirdiklerini söyleyen katılımcılar da olmuştur.

“Yıllık izinde evde geçiriyoruz. Kalkıp da Antalya'ya ve yahut da başka bir yere tatile gidemiyoruz. Karadeniz'i gezmeye gidemiyoruz. Neden? Geçim sıkıntısı, düşük maaş.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

“Yıllık izinlerde genellikle evde olurum. Yani bir bayanın evi her tarafı temizlik ister. Sürekli yapamadığım için onları yaparım. Yani öyle bir hiç denizdir, tatildir bir hayatım olmadı. Mesela arkadaşlar işte der: yıllık izin aldık, işte Antalya’ya gittik, şuraya gittik, buraya gittik. Ben gitmedim bilmiyorum hiç. Genellikle evde olurum çocuklarımla olurum.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

Genel itibariyle ailelerin çoğu; fabrika dışındaki işlerine göre yıllık izinlerini almaya çalışmaktadırlar. Örneğin; çocuğu hasta olan bir anne çocuğunun yanında kalmak için, köyde bağı bahçesi olanlar mahsul toplamak için, kadınlar kış hazırlığı veya büyük temizlik yapmak için yıllık izin kullanabilmektedirler. Genelde aileler yıllık izinlerini dinlenmek için değil de diğer işlerini halletmek için almaktadır.

“-Yıllık izinlerinizi ne zaman alırsınız, o günlerde neler yaparsınız?

-Anne hasta olur, baban hasta oluyor atıyorum iş oluyor bir işe gidiyorsun çalışıyorsun yıllık izinlerinde. Bi şey olduğu zaman alıyoruz. Geçen çocuk hastalandı, annesi yıllık izini kullandı. Bir hafta hastanede kaldı çocuk bir hafta başında kaldı.” (Selami Bey, 37, Düz İşçi)

“Valla yıllık izinleri zaten şu anda ya işimiz olduğu zaman alıyoruz; ya salça vardır, ya ekmek vardır, ya bir hastalık vardır. O zamanlarda kullanıyoruz. Kalkıp da yani tatile gidecez o zaman bize yıllık izin ver bir hafta deme gibi bir şansımız yok.” (Rabia Hanım, 39, Düz İşçi)

“Yıllık izin zaten işi ayarlıyoruz; ya ağacın toplama zamanı oluyor. Ya bakım zamanı oluyor. Yıllık izinide o zaman alıyoz zaten. Yine aynı bahçe işiyle geçiyor.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

“Yıllık izinlerimde köyün işi olursa köyün işini yaparız. Köyün işi olmazsa evde otururum ben. Evin işini yaparım.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

“Yıllık izinlerde böyle özel günlere denk getirmeye çalışıyoruz böyle ne diyeyim sana nasıl anlatayım? Mesela bir hastalığın olur veya annem rahatsız olur veya bir kardeşim evlenecek olur vesaire öyle durumlara denk getirmeye çalışıyorum. O durumlarda da zaten söyledik mi iznimizi veriyorlar yani değerlendirmeye çalışıyorum. Hem dinlenmek için hem de o açıdan yani o şekilde.” (Büşra Hanım, 40, Düz İşçi)

Çocuğunun tedavisi için sürekli hastaneye gitmek zorunda olan bir işçi baba yıllık izinlerini şu şekilde geçirdiğini aktarmıştır:

“Yıllık izinlerimizde, yani doğrusunu konuşmak gerekirse; ben yıllık izinlerimi hep çocuğun tedavisinde kullanıyorum. Yani bugüne kadar şu gün 3 gün 5 gün izin alayım gideyim bi gezeyim diyemedim. Çünkü 4 aylıkken başladı, 4 aylıktan bu yana tedavi görüyor, işte biz bi gittik miydi 3-5 gün gidiyoruz. Yıllık iznimiz de senede sadece 20 gün. Yani başka bir tarafta kullansan, çocuğun tedavisinde sıkıntı çıkacağı için genelde çocuğun tedavisinde kullanıyorum yıllık izinlerimi.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

İşçiler yıllık izinlerini her zaman istedikleri zamanlarda alamamaktadır. Fabrikadaki işe göre fabrika yönetimi yıllık izinlerini işin daha az yoğun olduğu zamanlarda verebilmektedir. İşçiler yıllık izinlerini kullanma konusunda özgür hareket edemeyebilmektedirler.

“ Ne zamanlar kullanıyorsunuz yıllık izinlerinizi?

-Ya işte bize yaz tatilinde falan vermezler yıllık izini. Bayram aralarında da vermezler. Anca böyle işler az olduğu zaman verirler. Kışın işte bu bahar döneminde önce, şimdi verirler. Yazın falan vermezler yıllık izini. Mesela denize gitçeksek ya rapor alırız o şekilde mecbur rapor alır o şekilde gideriz.

-Yıllık izni fabrikanın ayarlamasına göre mi kullanıyorsunuz?

-Evet, ben istediğim zaman çıkamıyorum. Onlar istediği zaman çıkarıyorlar.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

“Onlar ne zaman uygun görürse o zaman oluyor bizim izinler, senin isteğine göre değil yani. Senin istediğin zaman olmuyor yıllık izin. Bizim orda izin sıkıntı başka bi şey yok zaten. İşler az olduğu zaman veriyorlar.” (Gülistan Hanım, 43, Düz İşçi)

Yıllık izinlerini istedikleri zaman kullanamayan işçilerin yanı sıra bir kadın işçi çalıştığı fabrikada dört buçuk senedir yıllık izin kullanamadığını şu şekilde anlatmıştır:

“-Yıllık izniniz olduğu zaman ne yapıyorsunuz?

-Yok ya burada işte. O yüzden çıkacağım buradan. Kaç senedir çalışıyorum. Yıllık iznimiz hiç yok burada.

-Hiç yıllık izin kullanmadınız mı yani?

-Hayır, yapmadım. 4,5 senedir çalışıyorum. Bilmiyorum, burada bize izin vermiyorlar vakti gelince. N'apıyorlar biliyon mu? Böyle kapatırlar üzerini, imza attırırlar altına. Buraya dava açacam. Kazanabilir miyim acaba?

-Detay verir misiniz konu hakkında?

-Sene sonu gelir ya; yaz sezonuna doğru Mart gibi. Böyle bir kağıt düzenlerler. Üstlerini şöyle kapatırlar. "Şuraya imza atacan abim." Derler. Ama ellerini de şöyle üzerine koyarlar.

-Siz sormuyor musunuz "Bu nedir?" diye?

-Artık çalıştığın için. Bir de mecburiyettesin, çalışıyorsun ya. Neyini soracaksın? "İmza at." Dedi mi atıyorsun zaten. Ne kazanacaksın dava açtığın zaman? Mesela bir avukata danışman lazım böyle şeyleri. Bir de iki üç tane imza attırırlar girmiş çıkmış gibi." (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

Yıllık izinlerini istedikleri zaman kullanamayan ama yapılması gereken işleri olan işçiler rapor alma yoluna başvurmaktadırlar. Aslında burada işçiler hakları olmayan bir izni talep etmemektedirler tam tersi hakları olan yıllık izni istedikleri zaman kullanmak istemektedirler. Ancak bu talepleri gerçekleşmeyince rapor almakta ve işe gitmemektedirler.

"Zaten yıllık 15 günlük iznimiz oluyor. 15 günü de bi anda vermiyorlar. Misal ev taşıycam diyerekten bir hafta istedim, veremem dedi adam 2 günde işini hallet gel dedi. Veremem dedi yani. Veremeyince rapor almak zorunda kaldım mecburen. O şekilde işimi hallettim." (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

"-Erik toplamaya gittiğimizde o zaman alırsız; kaysı, erik başka hiç bi şeyde almayız. İşe göre yıllık izin alırsız. Fabrikada iş azaldığı zaman yıllık izin ne zaman istersen o zaman verirler, kendileri verirler hem. İş olduğu zaman da vermezler.

-Mesela sizin erik zamanı iş var fabrikada ama onlar izin vermediler ne yaparsınız?

-Vermezlerse rapor alırsınız verirlerse doktorlar. Mecbur biz o eriği toplayacağız.”(Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

4.8.2.2. Tatillerde Ek İş Yapan İşçiler

Saha araştırmasından önce yıllık izinlerde işçilerin dinlendikleri ailelerine ve kendilerine vakit ayırdıkları düşüncesi ön görülen bir düşünceydi. Fakat işçilerle yapılan mülakatlar ve gözlemler sonucunda bazı işçilerin yıllık izinlerinde başka işlerde çalıştıkları anlaşılmıştır. Buna sebep olarak; aldıkları maaşın yetmediğini gerekçe olarak göstermişler, tatillerini bu şekilde değerlendirdiklerini daha doğrusu değerlendirmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir.

Fabrikada çalışmaya başlamadan önce başka işler yapan bazı katılımcılar fabrikaya girdikten sonra da yıllık izinlerde eski işlerini yapmaya devam ettiklerini anlatmışlardır. İşçilerin fabrikaya girmeden önce çalıştıkları işler; sigortasız ve daha düzensiz işlerdir. Fabrikaya da sigorta amacıyla girmişler fakat tatil günlerinde yine bu işlerini yapmaya da devam etmektedirler.

“-Sigortamız yoktu, işte hamallıkta çalışırken sigortamız yoktu. Sigorta olmayınca şimdi. Şimcik çalışan arkadaşlarımız var da, hala ben de hala ben hamallıkta çalışırım bu arada.

-Ne zamanlar çalışırsınız?

-Yaz. Yazın yetiştiremiyoruz, iyi kötü ev aldık bi de çocuklar yetiştirdi. Yazın benim yıllık izinlerimde millet tatile gider ben de buğday pazarına hamallığa gelirim.

-Peki, 20 yıldır fabrika çalışıyormuşsunuz 20 yıldır yıllık izinlerinizi hep bu şekilde mi geçirdiniz?

-Yıllık iznim hep buğday pazarında çalıştım. Hiçbir gün olsun da ben bu senede çalışmıycam; bi tatile gideyim veyahut bir yere gideyim demedim şimdiye kadar.” (Nihat Bey, 50, Vardiya Şefi)

Fabrikaya girmeden önce 12 yıl inşaatta çalışan Yahya Bey o kadar yıl inşaatta çalışmasına rağmen sadece 40 günlük sigortasının yatırıldığını bu nedenle sigorta

amacıyla fabrikaya girdiğini fakat yine de yıllık izinlerinde eski işini yapmaya devam ettiğini ifade etmiştir.

“-Valla yıllık izinlerde şimdiye kadar hep çalıştım.

-Kaç yıldır fabrikada çalışıyorsunuz?

-Aşağı yukarı 13-14 yıldır çalışıyorum.

- Bu kadar yıldır aynı zamanda yıllık izinlerinizde çalışıyorsunuz yani.

Nerede çalışıyorsunuz?

- Yüzde doksanında çalışmışımdır yani. İnşaatta.” (Yahya Bey, 46, Düz İşçi)

Yıllık izinlerde, tatillerinde hatta vardiyalı çalışırken geriye kalan vakitlerinde evlere temizliğe giden Âlime Hanım hem fabrikada çalıştığını hem de bu şekilde başka bir işte çalışarak günlerinin geçtiğini anlatmıştır.

“Çocuğumla beraber yemeğimi hazırlarım, yemeğimi yerim, en azından biraz konuşabilirim. Ama ben iki işte çalışınca yorgun geliyorum, ilgilenemiyorum yani.

-İki işte nasıl çalışıyorsunuz?

-Ev temizliğine gidiyorum.

-Hep mi gidiyorsunuz yoksa ayarlıyor musunuz?

-Yok, genellikle hep var yani. Gece haftasını bayanlarım zaten bilir, 4-12 ile gündüzleri iş çıkışı giderim, günler uzadı ya artık, gündüzleri de iş çıkışı giderim.

-Ee peki o kaç saatinizi alıyor?

-Valla geçen gün 3 buçukta çıktım 4'te gittim, 10 buçukta eve geldim.

-Gece mi geldiniz?

-Evet. Yani vardiyam gelmek üzereydi ben geldiğimde. Sabah 6'da çıktım akşam 10 buçukta eve geldim.

-Tatil günlerinizde de temizliğe gider misiniz?

-Evet, çağırırlarsa giderim yani. Bazen çok yorgun olursam “ben gelemeyeceğim, hastayım” diyorum temizliğe gittiğim bayanlarıma “yarın geliyim” derim. O şekilde yani. O gün gitmem ertesi gün giderim yalnız.

-Yıllık izinlerinizi nasıl geçirirsiniz?

-Çalışarak geçiririm ben. “(Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

Yıllık izinlerde çalışmak için tarlaya giden kadın katılımcılar da deneyimlerini paylaşmıştır. Kadın işçiler yevmiye karşılığında tarlada çalışmakta genelde elma toplamaya gitmektedirler.

“Mesela bazen geçen sene falan evvelki sene tarlaya gittim denk getmiyordu o sıralarda önü de bayramdı. Yıllık izin aldım hem ordan işledi hem tarlaya gittim bir hafta işte yani öyle değerlendiriyoruz.” (Hülya Hanım, 30, Düz İşçi)

4.9. GELECEKLE İLGİLİ HAYALLER ve BEKLENTİLER

Katılımcılara fabrika öncesi ve fabrika sonrasındaki hayatlarıyla ilgili sorular sorulmuş aile ve fabrika arasında nasıl bir ilişki ağı olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. İşçilerin gündelik hayatları ve sosyal yaşamlarına dair bilgiler toplanmıştır. Son olarak görüşme yapılan işçilere gelecek algılarıyla ilgili sorular sorulmuş; hayalleri ve planları varsa anlatmaları istenmiştir.

4.9.1. Başka Bir İmkân Olsaydı

Görüşme yapılan katılımcılara; başka bir imkânları olsaydı yine de fabrikada çalışmak isterler miydi ya da ne yapmak isterlerdi? Sorusu yöneltilmiştir. Saha araştırmasına katılan bütün işçiler başka bir imkânları olsaydı fabrikada çalışmak istemeyeceklerini, başka bir imkânları olmadığı için zaten fabrikada çalışmaya başladıklarını ifade etmişlerdir.

Fabrikada çalışmak istemeyeceklerini belirten işçiler; bu sorunun cevabında fabrika hakkında olumsuz görüşler beyan etmişler ve fabrika ortamının çalışılacak bir ortam olmadığını sıklıkla söylemişlerdir. Fabrikada karşılaştıkları olumsuzluklara örnekler vermişler ve neden çalışmak istemeyeceklerini bu şekilde izah etmeye çalışmışlardır.

“İstemezdim yani psikolojik yönden fabrika baya bir insanı çökertiyor. Ya misal; önüne gelen laf söyleyebiliyor. Olabilir insan hali gücün yetmez kapasiten yoktur işte yukardaki şef o işi yapmanı bekliyor senden. Yapamayınca misal yanındaki bayanların yanında sana laf söyleyip hakaret edebiliyor. İşte yapamıyorsan abim çık git kapı orda, çalışıyorsan paranı alıyon veya yapacaksın girdiysen her işi yapmak zorundasın diyor adam. Misal ayın 5'inden 5'ine aylık alıyoruz. Ayın 5'inde diyor bankamatiğin önünde dikilmeyi biliyorsan diyor yapıcaksın diyor adam. Bunu söyleyebiliyor milletin içinde böyle laf duymak da insanın ağrına gidebiliyor.” (Gülbahar Hanım, 28, Düz İşçi)

“İstemezdim. Sevmiyorum fabrikayı. Yani bana göre yarı açık cezaevi. Yani gündüz gidiyorsun ama yine de akşam bi ortama girmiş gibisin. Işıklar, klimalar sürekli gürültü ne biliyim sevmiyorum o ortamı, oraya girmeyi. Sürekli bi yerde bağımlı olmayı sevmiyorum. Hani mesela istediğin şeyi istediğin zaman yapamıyorsun. Karnın acıkıyor istediğin zaman gidip bi şey yiyemiyorsun. Susuyorsun gidip su içemiyorsun. İstediyin zaman lavaboya çıkamıyorsun. Ya her şeyi kısıtlı zamanlarda yapmak zorundasın. Başkasının şeyinde yapmak zorundasın.” (Hafize Hanım, 29, Düz İşçi)

Bu anlatılardan da anlaşıldığı üzere fabrika ortamında işçiler kendilerini kısıtlanmış hissetmekte ve özgürce hareket edememektedirler. Sürekli bir denetim altında olmaları, kendilerine emir veren birilerinin bulunması ve fabrikada çok kısıtlı zamanlar içerisinde ihtiyaçlarını giderebilmeleri fabrikayı sevmemelerine neden olan etkenlerdir.

Kadın işçilerin bazıları kadın erkek aynı ortamda çalışılmasından duydukları rahatsızlıktan dolayı fabrika ortamını olumsuzlamışlar ve bu yüzden burada çalışmak istemeyeceklerini belirtmişlerdir.

“İstemezdim herhalde ya. İstemezdim. Fabrika ortamı mesela çok erkek var. Yani şöyle; temiz kendi başına bir iş olabilirdi erkek az olan. Yani ister istemez bir söz oluyor, laf oluyor. Yani öyle fabrika. Çok sıkıntı. Ya tabi bazı bayanlar var çok sıkıntı yaratıyor yani. O yüzden iyi değil. Erkekler ayrı bayanlar ayrı olacak aslında. Ama o da imkânsız işte.” (Hülya Hanım, 20, Düz İşçi)

“Hayır istemezdim. Didim ya çalışılacak ortam değil. Erkek kadın bir arada oldukları için yani çok da anlatmak istemiyorum ama.” (Suzan Hanım, 39, Çavuş)

Saha araştırması boyunca katılımcılar kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı bir ortamda yaşanan bazı olumsuzluklara değinmişler ve bu durumdan rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Kendi başlarına gelen olaylardan ziyade genelde; “fabrikada şunlar oluyor görüyoruz, duyuyoruz” gibi aktarımlar yapmışlardır. Kendisi de eşiyile birlikte vardiyalı bir şekilde çalışan İsmail Bey gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela geçen yıl Karaman’da aile boşanma şeylerini görmüştüm. %60’ı falan buluyor diye biliyorum herhalde. İşte aile kendi arasındaki güvensizliği ve yahut da ihmalkârlığı diyeyim, bunlar işte ilerleyen zamandan sonra birikiyor birikiyor birikiyor ondan sonra bir yerde patlak veriyor. Bir de işte iş ortamında bayan ve erkek ortamında çalıştığından dolayı karı-koca arasında bir anlaşmazlık olabiliyor veya yeni evlenmişler; başka birini görüyor onu daha çok kendine yakın hissediyor, eşini veya yeni evlendiği kişileri kendine uyumlu olmadığını görüyor. Bu tür şeyler de daha sonra şeylerle sonuçlarla bitiyor. Çok oluyor ama.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

4.9.1.1. Okusaydım/ Gündüzlü Bir İş Olsaydı/ Kendi İşim Olsaydı

Başka bir imkânınız olsaydı ne yapardınız? Şeklinde sorulan soruda katılımcılar imkân kelimesinin içini kendilerine göre doldurmuşlardır. Okumak, okula gitmek, eğitim hayatına devam etmek, bir diploma sahibi olmak gibi imkânları olsaydı daha iyi bir işte çalışabileceklerini ifade etmişlerdir.

“Keşke okusaydım. Daha farklı olur muydu, olurdu. Ne biliyim okusaydım; mesleğim üzerinde bi mühendis olsam devamlı gündüz. Maaşı biraz daha farklı olur. Ne biliyim haftada 5 gün çalışırım. Cumartesi Pazar evimde olurum. Keşke böyle bi şey olsaydı derdim yani keşke olsaydı.” (Tacettin Bey, 35, Usta İşçi)

“Birincisi okumak isterdim memur olmak isterdim. Ne bileyim askeriyede olmak isterdim veya bir polislik şeylerinde olmak isterdim. Onun haricinde

onları yapamadıysam çiftçilikle uğraşmak isterdim.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

Son anlatıda İsmail Bey’in “çiftçilikle uğraşmak isterdim” ibaresi aslında katılımcıların fabrika yerine kendilerine ait bir işlerinin olmasını tercih etmek istedikleri anlamına gelmektedir. İşçilere göre fabrikadaki iş onların deyimiyle “elin işi” dir. Ücret karşılığında başkasının işini olumsuz şartlar altında yapmak yerine sadece kendilerine ait bir iş yerinde çalışmayı istemektedirler. Ama kendi işlerini kurmak için maddiyata ihtiyaçları vardır. Bu konuda ekonomik sıkıntılar yaşadıkları için ellerinde bir meslekleri olsa bile kendilerine ait bir iş yeri açamamaktadırlar. Bu ifadelerde imkân kelimesi; para, sermaye gibi kavramlara karşılık gelmektedir.

“Şu anda benim geliratım olmuş olsa kendi işimi yaparım. Atıyorum pvc. Niye olmasın. Kendi işimi, yani özel sektörde çalışmaktansa kendi işimi yaparım. En azından akşam çocuklarımın başında olurum, çocuklarımla diyalog içerisinde olurum.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

“Başka bir imkânım varken fabrikada ne işim var organize? Ama şimdi şahsen benim imkânım olsa ev kendimin olsa dükkân kendimin olsa ben ne yaparım? Açarım dükkânımı, açarım terzi dükkânımı gine kendi mesleğimi yaparım. Şimdi kendi mesleğimi yaparkene de kalkıp organizeye gitmek mantıksızlık yani biraz. Fabrikaya gitmem.” (Ömer Bey, 30, Usta İşçi)

Kendi işlerinin olmasının neden fabrikaya göre daha iyi olacağını Zeynep Hanım fabrika ortamından ve eşiyle ilişkisinden örnekler vererek şu şekilde anlatmıştır:

“Kendi işim olsa... Sabah çok erken kalkıyoz. Ben durakta servise biniyom, yolu yarılıyoz, sabah ezanı okunuyor, düşünsene. Eşim benden de önce gidiyor. Karanlıkta gidiyor, karanlıkta geliyor. Ama kendi bir işimiz olsa belirli saatlerde açıp kapatsak. Ya da böyle 8’de gidebileceğim bir iş olsa, çok erken gidiyoz fabrikaya. O yönden istemezdim yani. Başka bir işim olsun isterdim yani, mecbur kalmasam fabrikaya. Sürekli gündüz olsun isterdim, gece soğuk oluyor, gece uykusuzluğu oluyor.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

Fabrikada gece vardiyasının olması işçileri en çok sıkıntıya sokan durumlardan biridir. Çalışmak istedikleri işleri tanımlarken de “gündüzlü” iş ibaresine ifadelerinde

çokça yer vermişlerdir. Sabah gidip akşam gelebilecekleri bir iş olursa akşamları evde olacaklar ve aileleriyle daha çok vakit geçirebileceklerdir.

“Kesinlikle fabrikaya gitmem. Ya misal bir okulda hademe diyorlar herhalde hademe olmak varken, atıyorum başka bir yerde iş, devlet işi varken ben fabrikayı tercih etmem. Ya da sürekli bir gündüz işi olsa. Sürekli gündüz işi olsa ben tercih etmem fabrikayı, kendi işim olsa.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

“Hatta bir ara dediler üniversitede falan bir temizlik işi mi bir aşçılık işi gibi bir şey dediler, onu çok isterdim mesela ama denk gelmedi olmadı ben de uğraşmadım zaten.” (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

İşçilerin gündüz gidilecek bir işten kast ettikleri şey illa; öğretmen olmak memur olmak, bir eğitim alıp o şekilde bir yerlerde çalışmak demek değildir. Onlara göre maaşı fabrikaya eş değer olsa bile en azından sigortalı ve gündüzlü bir işte çalışmak tercih edilebilir olmaktadır.

4.9.2. Hayalleri, Beklentileri

Katılımcılara geleceğe dair hayalleri ve beklentilerinin olup olmadığı varsa neler olduğu sorulmuştur. Görüşme yapılan işçiler hayallerini anlatırken hem kendilerine dair hem de çocuklarına dair kurdukları hayallerden bahsetmişlerdir.

4.9.2.1. Emekli Olmak

Kendilerine dair kurdukları hayallerin başında; emekli olmak gelmektedir. Emekli olmak en çok istedikleri şeydir. Aynı zamanda eşlerinin de emekli olmasını istemektedirler.

“-Gelecekle beklentilerim şu işte; eşimin emekli olması, benim emekli olmam ve her şeyden çekilip evimde işte sosyal faaliyet yapmak, çevre düzenlemesi yapmak.

-Sizin emekliliğinize ne kadar kaldı?

-Benim 6 yıl eşimin 3-3,5 yıl var.” (İsmail Bey, 47, Vardiya Şefi)

Emekli olduktan sonra ise yapmayı sevdikleri işlerle ilgilenmek veya torunlarına bakmak istemektedirler.

“-Bir an önce emekli olmak istiyorum.

-Emekli olunca neler yapmayı düşünüyorsunuz?

-Artık o zaman, zaman neyi gösterir ama o zamanlarda çocuklar evlenirse torunlara bakacağız işte.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

4.9.2.2. Ev/ Araba Almak

Görüşme yapılan işçi aileler için ev sahibi olmak önemli bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleceğe dair kurdukları hayallerde de ilk sıralarda kendilerine ait bir evlerinin olması yer almaktadır. Kendilerinin bir evi olmasının yanı sıra çocuklarının da bir evi olmasını istemektedirler. Sonrasında araba sahibi olmak gelmektedir. Ama onların gözünde ev, arabadan çok daha öncelikli bir ihtiyaçtır.

“Ev almak, araba almak, emekli olmak bunun gibi şeyler.” (Suzan Hanım, 39, Çavuş)

“Gelecekle ilgili ben şimdi emekli olsam tamam benim için her şey olur. Eşim emekli olsa. Hani benim çocuklarımın birer evi olsun, benim evim olsun başka hiçbir şey istemiyorum, hiçbir şey istemiyorum. Sadece ev başka hiçbir şey istemiyorum.” (Kadir Bey, 26, Usta İşçi)

Önceki başlıklarda değinildiği üzere ev almak için bankaya kredi için başvuracaklarını söylemişler eğer böyle olursa gelecek yıllarda biraz daha çalışmak zorunda olacaklarını ifade etmişlerdir.

“-Emekliliği falan hiç düşünmüyorum da işte, bir ev değiştirmeyi düşünüyoruz. Nasip olursa eğer çalışabilirsek. Allah sağlık versin.

-Ev almak için yeterli birikiminiz var mı?

-Yok. Bu evi vereceğiz. Üzerine de kredi çekeceğiz canım. Çalışacağız, ödeyeceğiz. Mecburiyetten artık bir 5-6 yıl çalışacağız. Eşim diyor ki; 10 yıllık çekersek krediyi 10 yıl, 5 yıllık çekersek 5 yıl çalışırsın diyor.

-Neden burayı değiştirmek istiyorsunuz?

-Ya buraya doğalgaz bağlatmadık ya. Bir de hani eski bina ya. Sıfırını alalım. İlerde yaşlılıkta inip çıkması zor olur. Sıfır alırsak yine asansörlü olur.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

4.9.2.3. Kendi İşimi Kurmak İstiyorum

İşçilerin gelecekle ilgili yaptıkları planların içinde ilerleyen zamanlarda fabrikadaki işlerinden ayrılıp kendi işlerini kurmak da yer almaktadır. Fabrikada çalışmak demek; baskı altında, emir altında çalışmak, olumsuz koşullarda çalışmak demek iken kendi işlerinde, kendi açtıkları bir dükkânda çalışmak demek; sadece yetkinin kendi ellerinde olduğu bir işte çalışmak demektir. Dolayısıyla kendi işlerini kurma düşüncesi onlara fabrikanın vermediği bir özgürlük hissi verecektir. O yüzden kendilerine ait bir iş yeri, gerçekleşmesini en çok istedikleri hayallerin başında gelmektedir.

“En çok düşündüğüm şey kendime küçük bir iş yeri açmak; başörtüsüdür, iptir öyle bir şey. Eşime de diyorum; biraz ben ilk işe girdiğimde diyordum biraz birikim yapıp kendime bir iş, hani çok büyük değilse bile küçük bir iş yeri açmayı isterdim. Hala da istiyorum da bazı şeyler daha öncelik tanındığı için olmuyor. Kendime dediğim gibi ufak bir dükkân açıp orda hani emekli olana kadar, en azından o dükkânda çalışmayı isterdim.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

“10 sene sonrasında inşallah borcum bittikten sonra kendi işimi kuracam, çocuğumla çocuğumla öyle vakit geçirecem.” (Emre Bey, 32, Usta İşçi)

4.9.2.4. Hacca veya Umreye Gitmek

Görüşme yapılan bazı işçiler ileride imkânları olursa umreye veya hacca gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu söylemi paylaşan katılımcılar yine diğer katılımcılar gibi; emekli olmak, borçlarını ödemek, araba vs. almak istemekte tüm bunlarla birlikte bir de hacca veya umreye gitmek istediklerini belirtmişlerdir.

“Evet, var hem de çok güzel hayallerim var. Gelecekte ilk önce kızımın okuyup güzel bir memur olmasını istiyorum. İkinci; güzel bir evim, önce sağlık, huzur, mutluluk. Sonra gitmek istediğim yer; umreye gitmek istiyorum.” (Âlime Hanım, 46, Düz İşçi)

“Gelecekle ilgili; Allah’ım gücümü kuvvetimi arttırsın. Bi emekli olur da hacca varıp gelirim niyetim o.” (Hasan Bey, 37, Düz İşçi)

4.9.2.5. Hayalim Yok

Geleceğe dair ev, araba ve emeklilik hayalleri kurabilen işçilerin yanı sıra geleceğe dair beklentilerinin olmadığını söyleyen katılımcılar da olmuştur. Hayalleri olsa bile bunların gerçekleşmesine dair umutları yoktur.

“Geleceği göremiyoruz ki hayal kuralım. Nasıl görecez? Mum ışığıyla önünü görebilir misin? Bizimki de aynı. Mum ışığında kendi atacağın adımı görüyorsun.” (Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)

Emekli olmayı çok isteyen kişilerin yanı sıra emekliliğin hayalini bile kuramayan işçiler görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İster istemez beklentilerimiz var da. Şu durumda şeyi düşünemiyorum yani; fabrikadan belki biraz daha erken ama emekli olup da ne bileyim ailemle beraber bi şey yaparım iyi bir şeyimiz olur diye düşünemiyorum. Çünkü yani fabrikanın işinin zorluklarını düşündükçe emeklilik yaşını da düşündükçe ora hep birbirine baya bi zıt geliyor bana. Nasip diyoz, devam ediyoz nereye kadar devam ederse.” (Murat Bey, 35, Usta İşçi)

“Yani şu an bi düşündüğümüz o zaten; emeklilik. Emekli de olamayız heralde. Nasıl emekli olacan da 60 yaşında nasıl emekli olacan? Ben 60 yaşına kadar yaşamam ki.” (Bayram Bey, 36, Usta İşçi)

Emeklilikle ilgili işçilerin olumsuz söylemlerinde bulunmalarına sebep olan en önemli faktör emeklilik yaşıdır. İşçiler emekli olabilmek için daha uzun yıllar fabrikada çalışmak zorundadırlar. Bu da yaşı daha genç olanlar için yakın gelecekte mümkün olmayacaktır. Emekli olmak bazı işçiler için yıllar sonra gerçekleşecektir. Bu yüzden onlar da şimdilik bunun hayalini bile kuramamaktadırlar.

4.9.3. Anne ve Babaların Çocuklarının Gelecekleri Hakkındaki Görüşleri

Görüşmeye katılan işçi çiftlerin hepsinin çocuğu vardır. Çiftler en az bir en fazla beş çocuk sahibidir. Kendilerine çocuklarının geleceği hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Anne ve babalar çocuklarının ileride nasıl bir hayatları olmasını ve neler yapmalarını istediklerini anlatan ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcıların her biri çocuklarının geleceği hakkında olumlu fikirler beyan etmişlerdir. Kendi gelecekleri

hakkında bazı katılımcılar umutsuz konuşsa da çocukları için durum farklı olmuştur. Onların daha iyi bir hayatları olmasını istemektedirler.

Anne babaların çocuklarının geleceğine dair söylediği en önemli şey; onların okula devam etmeleri, okuyup bir meslek sahibi olmaları onların tabiriyle “ kendilerini kurtarmalarını” istemektedirler. Bu düşünceyi okul çağında çocuğu olan anne babaların hemen hemen hepsi paylaşmıştır. Katılımcıların fabrikada nasıl çalışmaya başladıklarını anlattıkları süreçte dikkat çeken unsurlardan biri de; okul hayatından kopmuş olmalarıydı. Diplomaları olmadığı için ya da bir eğitim alamadıkları için fabrikada işçi olarak çalışmaya başladıklarını söyleyen pek çok katılımcı olmuştur. O yüzden çocuklarının okumasını çok istemektedirler.

“Okumalarını istiyorum, benim okumadığım okulları okuyup bitirmelerini istiyorum. Çünkü ben çok okumaya hevestim, okuyamadım; hevesim içimde kaldı. Onun için bunların yapmasını istiyorum. Allah’ım sonuna kadar öyle giderde hayırlısı.” (Fatma Hanım, 34, Çavuş)

Ebeveynler çocuklarını eğitim konusunda her anlamda destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Eğitimlerini yarım bırakmamalarını, bir şekilde de olsa bir yere kadar okumalarını istemektedirler. Fadime Hanım okulu bırakmayı düşünen oğlu için şunları söylemiştir:

“Valla işte diyorum ya; ben kendim okumadığım için bunun da geç farkına vardım okumanın yani. Keşke okusaydım. Bir ara benim oğlum; işte kaldı bir dönem bırakmayı düşündü. Lise 2 demiydi 3 demiydi yalvar yakar oğlum bırakma şöyle böyle ondan sonra... İşte tek istediğim; onların güzel bir eğitim alıp hani güzel bir yerlerde çalışmaları.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

Aileler için çocuklarının devlet memuru olması da önem arz etmektedir. Hem fabrika işçisinden daha fazla maaş alıyor olmaları hem de tatil günlerinin olması çocuklarının devlet memuru olmalarını istemelerindeki önemli etkenlerdir.

“İnşallah okurlar da böyle. Zaten dua ederim böyle; Allah’ım bir devlet kapısında memur olurlar falan diye de. Eşim; olurlarsa seni tanımazlar diyor. Tanımazlarsa tanımasınlar, memur olsunlar da. E inşallah okurlar da memur olurlar. Çünkü şimdiki hayat şartı çalışmayı öneriyor. Karı koca

çalışmazsa bir yere varılmıyor. 8 saat çalışıyorum aldığım 1.300 TL; memur da 8 saat çalışıyor, cumartesi Pazar tatil, en aşağısı 2.500 TL alıyor. Yani çok adaletsiz. O yüzden inşallah okurlar yani.” (Gönül Hanım, 37, Düz İşçi)

Selami Bey çocuklarının kendisi gibi aynı süreçleri yaşamaması için eğitim konusunda çocuklarına karşı elinden geleni yapacağını şu şekilde anlatmıştır:

“Okusunlar devlet memuru olsunlar. En kötü bi devletin çöpçüsü olsunlar. Gerekirse satacam ben bu evi, yeter ki okusunlar bak yeter ki okusunlar diyorum satacam okusunlar. Kendim işçi olduğum için ezildiğim için ezilmesinler. Devlet memuru haftanın beş günü çalışıyor. Doğru mu? En kötü devlet memuru bugün üç buçuk milyar maaş alıyor.”(Selami Bey, 37, Düz İşçi)

4.9.4. Çocuklarının Fabrikada İşçi Olarak Çalışmasını İsterler mi?

Katılımcılara son olarak çocuklarının fabrikada işçi olarak çalışmalarını isteyip istemedikleri sorulmuştur. Anne ve babaların hemen hemen hepsi bu soruya verdikleri cevaplarda “hayır” “kesinlikle istemem” “asla” gibi kesinlik belirten ifadelerle yer vermişlerdir. Çocuklarının neden fabrikada çalışmalarını istemediklerini ise; fabrika ortamından, çalışma şartlarından ve yaşadıkları olumsuzluklardan bahsederek açıklamışlardır.

“İstemiyorum. Yani istemiyorum çünkü fabrika ortamı farklı. Orda insanlar çok değişik, bir zaafını kullanırlar. Çünkü yaşıyorum, görüyorum, duyuyorum. İstemiyorum fabrika ortamı ya.” (Hatice Hanım, 38, Düz İşçi)

İşçiler fabrikanın olumsuz yönlerinden bahsederken; fabrikanın bir iş yeri olarak kalabalık, farklı karakterde insanlarla birlikte çalışmak zorunda kalınan bir ortam olduğunu anlatmışlardır. Bu kalabalık ortamda işçiler anlaştıkları çok samimi arkadaşları dışında çok fazla kişiyle yakınlık kurmamakta zaten buna da zamanları müsaade etmemektedir. Dolayısıyla Hatice Hanım’ın “ orda insanlar çok değişik” demesiyle kast ettiği; fabrikada çok fazla insan olduğu ve herkesi tanımanın imkânsız olduğu için çalışan herkese güvenilmeyeceğidir.

Cemile Hanım da fabrikada yaşanan tartışmalardan yola çıkarak neden çocuklarının fabrikada çalışmasını istemediğini şu şekilde anlatmıştır:

“İstemem, yani kendi işleri olsun. Ya onla bunla tartışacağına, herkesin kalbini kıracağına kendi işi olsun kendi işini yapsın. Yani dışarı ortamına fazla alışmasın istiyorum. Evle ilgilenin.” (Cemile Hanım, 25, Düz İşçi)

Bazı katılımcılar fabrika ortamını o kadar sevmemektedirler ki çocuklarının fabrikada çalışmaması için ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmişlerdir. Kadir Bey çocukları okula devam etmeseler bile onların yine de fabrikada çalışmamaları için şu şekilde bir yol izleyeceğini anlatmıştır:

“Kesinlikle hayır. Çünkü içindeyiz biliyoruz, gördük o yüzden kesinlikle istemem. Hatta okumasa bile kesinlikle fabrikaya katmam. Misal bir berbere veririm, sucuya veririm atıyorum bir yere veririm o da meslektir. Hani sürekli gündüz gitsin.” (Kadir Bey, 26 Usta İşçi)

Bazı katılımcılar çocuklarının fabrikada bir süreliğine çalışmasını istemektedirler. Fakat bu istek şu şekilde olmaktadır; ebeveynler eğer fabrikada çocukları biraz çalıştırırsa çalışma hayatının zorluklarını göreceklerini ve bu yüzden daha iyi şeyler yapacaklarını düşünmektedirler. Gökhan Bey bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Hayatın zorluklarını görmesi için isterim. Mesela kızım 17 yaşına veya 18 yaşına gelse, 3 ay çalışmasını isterim. Hayatın zorluğunu görsün ki, dersine sıkı sıkı sarılsın. Ben yeğenimi yanıma aldım işçi olarak; her gün eziyet ettim ona, şimdi okudu üniversiteyi bitirdi. Çünkü o ona zor geldi. Haa baktı bunun kurtuluşu yok, ben okuyayım iyi bir yeri kazanayım dedi.” (Gökhan Bey, 37, İşçi)

“Çalışmasını şöyle isterim; yaz tatillerinde hani kazanmanın ne zorluklarla kazanıldığını öğrensinler de kıymet bilsinler diye isterim. O şekilde isterim ama sürekli çalışmasını istemem.” (Suzan hanım, 39, Çavuş)

4.9.4.1. Bizim Gibi Olmasınlar: Okusunlar

Anne ve babalar kendilerinin yaşadıkları olumsuzlukları çocukları yaşamamasını istemektedir. Çocuklarını okula devam etme yönünde teşvik etmektedirler. Bunu yaparken ise kendilerini örnek gösterme yoluna başvurmakta ve eğer çocukları işçi olursa yaşayacağı olumsuzlukları kendi üzerlerinden örnekler vererek anlatmaya

çalışmaktadırlar. Aşağıdaki anlatılarda ebeveynlerin çocuklarına eğitimlerine devam etmeleri için kendilerinden örnekler verdikleri ifadeler yer almaktadır.

“Hayır hayır ben kendim sürünüyüm, eşim sürünüyo bari bu okusun. “ oğlum dedim bizim fabrikalarda sürünmemize bak kendine bir anlam çıkart, oku adam ol” dedim. Lise mezunu yapabilsen yeter.” (Bahar Hanım, 37, Düz İşçi)

“İstemem, derim her zaman örnek gösteririm; bak bizim halimize ona göre okuyun, şey yapın. Babanın haline bak derim 12 saat çalışıyor, yorgun geliyor, bir şey yapamıyor. Kendi işi olsa, abim; muhasebeci mesela.” (Zeynep Hanım, 35, Düz İşçi)

“Hayır istemem. Zaten tek dediğim de o bak görüyorsunuz çalışma saatlerimizi, zaman geçirdiğimiz saatleri o yüzden şey yapın diyorum yetiştirin kendinizi, iyi yerlere gelin, okuyun, hani okumanın değerini o zaman daha iyi anlayacaksınız şimdi belki anlamayacaksınız ama okuyun diyorum, her şeyden önce kendinizi yetiştirin. Öyle..” (Dilek Hanım, 31, Düz İşçi)

“Hayır asla. Ben 25, 26. Senemi dolduruyorum. 26 senedir özel sektör sana verdiği paranın karşılığını kat kat üstünü istiyor. Yani iliğinden, ciğerinden alıyor. Onun için de evlatlarımın özel sektörde çalışmasını istemiyorum. Ha benim kendi şeyimi gösteriyorum daima; bak oğlum beni görüyorsun, 12 saat boyunca çalışıyorum, yeri geliyor sizinle ilgilenemiyorum, yeri geliyor sizle diyaloga geçemiyorum. Bunları göz önünde bulundurun, özel sektörle özen göstermeyin diyorum. Onun için de ne kızımın ne oğlumun özel sektörde çalışmasını isterim.” (Sadık Bey, 43, Usta İşçi)

Fabrikada çalışan ebeveynler çocuklarına bu şekilde nasihat etmekte ve gün içinde yaşadıkları olumsuzlukları çocuklarına anlatarak onların geleceklerinin kendilerinden daha iyi olmasını istemektedirler. Çocukları anne ve babalarının işten yorgun gelmelerini, işe sabah erken saatlerde veya geceleri gitmelerini görmekte, ebeveynlerinin yaşadığı sıkıntıların en büyük şahitleri olmaktadır. Çocuklar hem ebeveynlerinin neler yaşadığını kendileri görmekte hem de anne ve babaları yaşadıklarını onlara gerek duygu, gerek söylem olarak yansıtmaktadır. Ebeveynlerin bu

şekilde davranışlar sergilemesinin nedeni ise; çocuklarının okula devam etmelerini ve fabrika dışında bir işte çalışmalarını istemeleridir.

Fadime Hanım da çocuklarını okumaya teşvik etmek için onlara okumadıkları takdirde fabrikada çalışmak zorunda kalacaklarını şu şekilde söylemektedir:

“İstemezdim. Kesinlikle. Hatta hala derim bak okumazsanız fabrikaya başka bir seçeneğiniz yok, o yüzden okuyun.” (Fadime Hanım, 40, Düz İşçi)

Aileler çocuklarının fabrikada çalışmasını istememektedir fakat görüşme yapılan ailelerden bazılarının çocukları ebeveynleriyle birlikte fabrikada çalışmaktadır. Yine de ebeveynler onların çalışmasını istemediklerini başka bir şey yapmak istedikleri takdirde çocuklarını destekleyeceklerini söylemişlerdir.

“-Valla kız işte liseyi bıraktı bu yıl. Okuyordu. Onu desteklemeye çalışıyorum işte tekrar okusun diye. Açık öğretime devam etti bu yıl işte sınavlara girdi geçenlerde. İşte özellikle onun iyi bir yere gelmesini istiyorum bir bayan olarak.

-Fabrikada çalışmasını istemiyorsunuz yani

-Hayır istemiyorum.” (Ayşe Hanım, 43, Çavuş)

Mahmut Bey’in kızı üniversite mezunudur ve mezun olduktan sonra fabrikada işe başlamıştır. Babası kızının çalışmasını istememektedir.

“Ya çocuklarımı ben okutmuşum. Ben bu kıza diyorum zaten çık KPSS’ye mi hazırlanacaksın neye hazırlanacaksın hazırlan fabrika ortamını boş ver diyorum ben yani. Ha fabrikayı küçümsediğinden değil. Yalnız dört sene üniversiteyi oku, git fabrikada çalış. Olacak iş mi olmaz. Cumartesi pazarı olur bir devlet memuru olsa mesela. Demin anlattım ben sana; ben 12 saat çalışıyorum aldığım en düşük bir memurun parası bile değil aldığım para.” (Mahmut Bey, 48, Düz İşçi)

Çocuklarının okulu bırakmalarını hiç istemeyen Zehra Hanım da kızıyla birlikte fabrikada çalışmaktadır.

“-İstemem istemem. Ama başka şeyi yok işte. O (kızı) zaten okuyo ama bunu da (büyük kızı) istemezdim yani. Okulu terk etmesini hiç istemedim.

Yani inan belki kendi ellerimlen şey hazırladım gitmedi. Bu da (büyük kızı) dıştan okudu, bıraktı. Çünkü bi yerden sonra fabrikanın yorgunluğundan, işin yorgunluğundan ordaki derslere şey yapamadı. Didim ya vardiyalı çalışınca derslere şey edemedi, hele gece vardiyasından çıkınca artık bi şeyden sonra bırakacam dedi. Bıraktığında babası; sen okula niye gitmiyon, şey etmiyon, okula gitmiycen mi diye sorunca ben bıraktım okulu dayanamıycam dedi. Ama okumalarını çok isterdim yani.

-Fabrikada mı çalışıyor?

-Fabrika da çalışıyor. Aynı fabrikada çalışıyoruz.” (Zehra Hanım, 43, Düz İşçi)

4.9.4.2. Okumazsa Mecbur Çalışacak

Ebeveynler çocuklarının okumaları için ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmişlerdir. Fakat eğer çocukları okula devam etmezse, eğitimlerini yarıda bırakırlarsa en son o zaman fabrikada mecburen çalışacaklarını söylemişlerdir.

“İstemem ama okumazsa da mecbur çalışmak zorunda kalır. Hiç istemem yani fabrikaya gitmesini hiç istemem; okusun bi adam olsun. Fabrikada biz hani elin lafını yiye yiye yiye çalışıyoz ama bunların orlarda öyle olmasını istemiyom okusunlar, bi adam olsunlar.” (Beyza Hanım, 40, Düz İşçi)

Anne babalara göre, kendileri de geçmişte böyle bir imkâna sahip olmadıkları için, okula devam etmek çok önemlidir. Eğer çocukları eğitim hayatına devam etmezlerse kendi yaşadıkları süreci yaşayacaklarını yani fabrikada çalışmaya başlayacaklarını düşünmektedirler. Bazı ebeveynler çocuklarının bunu yaşamaması için Muhsin Bey’in de ifade ettiği gibi sert mesajlar verebilmektedir.

“Okumazsa isterim. Benim tattığımdan o da tatsın yani. Eğer okul şeyini tutturamazlarsa direk fabrika.” (Muhsin Bey, 39, Düz İşçi)

Mustafa Bey de ortaokula giden kızı için şu ifadeleri kullanmıştır:

“-Okumazsa çalışacak. Hayatın şartlarını kendisi öğrenecek. İlla ki çalıştıracam göreceğim, ondan sonra burnu sürtülecek ondan sonra.

-Yazları falan mı çalışsın istersiniz?

-Hayır o açıdan değil okumayacam dediği anda işi hazır. Okumayacam dediği anda. Ama okuycam derse sıkıntı yok tatillerde çalıştırmam ben bunu; gezsın, yüzmeye gitsın, ek ders alsın, gezsın tozsın çalışmayacak bu kesinlikle çalışmayacak.

-Normalde istemiyorsunuz yani.

*-Hayır, hayır hayır kesinlikle hiç. Okumuycam dediği anda çalışacak.”
(Mustafa Bey, 45, Usta İşçi)*

5. TARTIŞMA

Bu çalışma Karaman ili merkez ilçesinde yaşayan fabrikada işçi olarak çalışan 26 evli çiftle, çiftlerle ayrı ayrı derinlemesine mülakatlar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Toplamda 52 işçiyle görüşülmüştür. Çalışmada aile; sosyal çevresiyle bütün bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmış bu doğrultuda sosyal hizmet bakış açısı kullanılmıştır. Aile ilişkide bulunduğu fabrika sistemiyle birlikte ele alınmış; ailenin kendi içindeki ilişkileri ve ailenin diğer sistemlerle ilişkileri incelenmiştir. Katılımcılara; çalışma hayatı, gündelik hayat, sosyal yaşam ve aile ilişkileri ile ilgili sorular sorulmuş, onlardan alınan cevaplar doğrultusunda veriler değerlendirilmiştir.

Çalışmada Karaman ilinin seçilmesinin sebebi; bu şehirde fabrikalaşmanın fazla olması ve işçi sayısının giderek artmasıdır. Şehirde organize sanayi bölgesinin bulunması, şehrin köylerden ve civar şehirlerden işçi göçü almasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda böyle bir çalışma için Karaman şehrinin seçilmesi anlamlı olmaktadır. İlgili literatürde sanayileşmenin geliştiği şehirlerle ilgili yapılan alan çalışmalarına rastlamak mümkündür. Karabük ilinde demir çelik sanayisinin gelişmesiyle birlikte artan sanayileşmenin işçi aileler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı; Erdinç Yazıcı tarafından yapılan “ Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde İşçi Ailesi” adlı çalışma bu çalışmalardan biridir (Yazıcı, 1992).

İkinci bir alan çalışması da Beşir Atalay tarafından Kırıkkale ilinde yapılan “ Sanayileşme ve Sosyal Değişme “ adlı çalışmadır. Bu çalışma; Kırıkkale ilinde kurulan fabrikaların sosyal çevrede oluşturduğu değişiklikleri incelemek amacıyla yapılmıştır (Atalay, 1993: 1).

Araştırma kapsamında nitel yöntem kullanılmıştır. Nicel çalışmalarda katılımcıların verdiği bilgi daha sınırlı olmaktadır fakat nitel çalışma kişilerin kendi dünyalarını anlatmalarını, olaylara yükledikleri anlamları ifade etmelerini mümkün kılmaktadır. Bu durum; araştırma yapılacak konuya içerden bakılmasını ve konu üzerinde daha sağlıklı bilgiler elde edilmesini sağlamaktadır. Özellikle sosyal bilimlerde bu tür araştırmalar önemli olmaktadır. Çalışmada eşlerin ikisiyle ayrı ayrı derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Eşlere soruların ayrı yöneltilmesinin sebebi ise; hem kadın hem erkek bakış açısından durumu analiz etmenin daha sağlıklı olacağı düşüncesidir. Özellikle eşlerin birbirleriyle ilişkileri hakkında verdikleri cevaplar bu

noktada önemli olmaktadır. Hem erkek hem kadın işçilerle yapılan bu çalışmada; kadın ve erkek işçilerin bazı soruların cevaplarında birbirlerinden ayrıldıkları noktalar olmuş, sorulan soruya kadın ve erkeklerin farklı bir açıdan yaklaşarak cevap vermeleri iki bakış açısının da görülmesine olanak vermiştir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan ailelerin bir özelliği de çocuklarının olmasıdır. Birlikte fabrikada işçi olarak çalışan evli eşlerin çocuklarının da olması onları aynı zamanda bir anne ve baba yapmaktadır. Ailede çocukların olması aile üyeleri arasındaki ilişkilerin; eşler arası ilişkiler ve ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkileri olmak üzere iki boyutta ele alınmasını sağlamıştır.

Araştırmada ele alınan konu sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmiştir. Aile sosyal hizmetin önemli çalışma alanlarından biridir. Hem saha araştırması kısmında hem de verilerin yorumlanması aşamasında sosyal hizmet disiplinin sunduğu bilgiler araştırmanın merkezinde yer almıştır. Bireyi sosyal çevresi içinde değerlendiren sosyal hizmet; kişilerin kendilerinden ve çevrelerinden kaynaklı sorunlarına bütüncül bir şekilde yaklaşır ve çevresini bireyden ayırt etmez. Sosyal hizmetin bu bakış açısı; incelenen durumun daha ayrıntılı bir şekilde görülmesini ve çok boyutlu bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Aile hem kendi içinde bireylerden oluşan bir sistemdir hem kendi dışındaki sistemlerle bir ilişki halindedir. Aile üyesinin yaşadığı bir durum diğer bireyleri de etkileyebileceği gibi ailenin bağlantılı olduğu sistemler de aileyi etkileyebilmektedir. Çalışmanın odağında aile sistemi bulunmaktadır. Ailelerin ortak özelliği; işçi anne ve babalardan ve çocuklardan oluşmasıdır. Ailenin içinde yaşadığı bir sosyal çevre içinde iş, eğitim, akrabalar gibi diğer sistemler bulunmaktadır. İşçi aileler de yaşadıkları çevreden ayırt edilmeden incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda; işçi ebeveynlere; fabrika, çocukları, akrabaları, komşuları, yaşadıkları mahalle, arkadaşları, yaşadıkları şehir ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorular, ailenin sosyal çevresi içinde değerlendirilmesini sağlamıştır.

Ailenin ilişkide bulunduğu sistemlerden en önemlisi; fabrikadır. Ailedeki iki ebeveyn de günlerinin bir kısmını fabrikada geçirmektedir. Öncelikle katılımcılara fabrika ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Katılımcılar görüşmeye, fabrikada işe nasıl başladıklarını anlatarak başlamışlardır. Sanayileşmenin olduğu yerler aynı zamanda göç alan da yerlerdir. Bu araştırma kapsamında da fabrikada çalışmak için Karaman'a göç eden pek çok aile üyesiyle karşılaşılmıştır. Aileler Karaman'ın köylerinden ve Mersin,

Konya gibi civar şehirlerin ilçelerinden buraya göç etmektedirler. Şehirde bir işçi göçü söz konusudur. Bu durum sanayileşme ve göç ilişkisini ortaya koymaktadır. Sanayileşme işçi göçünü de beraberinde getirmektedir.

İşe nasıl başladıklarıyla ilgili süreçte; öne çıkan bir diğer tema da; işçilerin eğitim hayatlarını yarıda bırakmaları veya bırakmak zorunda kalmış olmalarıdır. Bazı katılımcılar için; okuldan ayrılış sürecinden sonra fabrika hayatı başlamaktadır.

Katılımcıların fabrikayı tercih etme sebepleri ise; SGK ve düzenli maaştır. Özellikle fabrikada sosyal güvencelerinin olması burayı tercih etmeleri için önemli bir sebep olmaktadır. Aslında işçilerin anlatıları değerlendirildiğinde; fabrikada çalışmak bir tercihten ziyade mecburiyet halidir. Maaşlarının az olması, kendilerinin çok çalışıyor olması bir olumsuzluktur fakat her ay banka hesaplarına yatan bir miktar paranın olması fabrikada çalışmak için bir sebeptir. SGK ve düzenli maaş ailelerin üzerinden gelecek kaygısını bir nebze de olsa kaldırmaktadır. Sigortası olmayan, paralarını ne zaman alacaklarını bilemedikleri işlere göre fabrika çalışmak için tercih edilebilen bir mekân olmaktadır. Literatürde yer alan “ Kayıp İşçi Kadınlar” adlı alan araştırmasında kayıt dışı, sigortasız bir şekilde çalışan kadınlarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Yapılan çalışma; sigortasız bir şekilde çalışıyor olmanın getirdiği olumsuzluklar hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmada görülmektedir ki; sigortasız çalışmak pek çok problemi de beraberinde getirmektedir (Kümbetoğlu, User, Akpınar, 2012). Katılımcıların bazıları fabrikadan önce sigortasız işleri deneyimlemişler ve bu işlerin kendilerine çok fazla olumsuz getirisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılar fabrikayı olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmiştir. Genel olarak olumlu yönleri onlara göre; SGK, maaş ve gelecekte emekli olabilme ihtimalleridir. Yine düzensiz işlere veya tarlada çalışmaya göre fabrikada çalışmayı olumlu görmüşlerdir. Katılımcılar şartları daha kötü olan işlerle fabrikayı kıyaslamışlar ve olumlu çıkarım yaparken bu durumu temel almışlardır. Emekli olma ihtimalleri de onlardaki gelecek kaygısını azaltan ve fabrikaya dair olumlu çıkarımlarda bulunmalarını sağlayan bir faktördür.

İşçilere göre fabrikada çalışmanın en büyük zorluğu ve olumsuz yönü; gece vardiyasıdır. Görüşme yapılan 52 işçiden 48'i fabrikada vardiyalı çalışmaktadır. Vardiyalı çalışan işçilerden sadece bir tanesi gece vardiyasında çalışmamaktadır. Geriye kalan 47 işçi gece vardiyası dâhil olmak üzere vardiyalı çalışmaktadır. İşçiler

gece vardiyasında en çok uyku problemi yaşamaktadır. Bu durum onlarda; huzursuzluk, gerginlik gibi duyguların oluşmasına sebep olmaktadır. İşçilerin hemen hemen hepsi gündüz uyumakla gece uyumak arasında çok büyük bir fark olduğunu belirtmişlerdir. Tuğçe Toker Uğurlu tarafından 2014 yılında Denizli ilinde tekstil sanayisinde vardiyalı bir şekilde çalışan kadın işçiler üzerinde yapılan çalışma; vardiyalı çalışmanın uyku kalitesini bozduğunu ortaya çıkarmıştır (Toker Uğurlu, 2014). Ayrıca gece yaşadıkları uyku problemi; sürekli makinayla çalışan işçilerde tehlikelere kapı aralayan bir durum olmaktadır. İşçiler geceleri herhangi bir iş kazası yaşayabilecekleri ihtimalinden dolayı tedirgin olmaktadır. Bu durum onlar da kaygı oluşturmaktadır.

Gece vardiyasından eve gelen işçiler gündüzleri de zamanlarının büyük bir bölümünü dinlenerek geçirmektedir. Dolayısıyla gece vardiyası işçilerin sosyal hayatlarını olumsuz anlamda etkileyen bir durum olarak öne çıkmaktadır. Gece vardiyası; fabrikadaki işçilerde stres, sıkıntı, gerginlik, huzursuzluk gibi psikolojik sorunlara; mide ağrısı gibi biyolojik sorunlara yol açmaktadır.

Fabrikada çalışma ortamının kalabalık olması ve birbirlerini tanımayan kişilerin birlikte ortak bir amaç için çalışmaları işçiler arasında sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Fabrikanın kalabalık olması; işçilere göre fabrikanın olumsuz bir yönüdür. Karaman'daki fabrikalara sadece şehir merkezinden kişiler çalışmak için gitmemekte ayrıca köylerden ve civar şehirlerden işçiler Karaman'a göç edip fabrikalarda çalışmaktadır. Bunun yanı sıra fabrikada çalışan işçiler arasında doğduğundan beri Karaman'ın merkezi ilçesinde yaşayan işçiler de vardır. Bu işçiler her gün fabrikalara servisle gidip gelmektedir. Mersin'in Mut ilçesinden, Konya'nın Ereğli ilçesinden ve Karaman'ın köylerden taşınmalı bir şekilde her gün pek çok işçi fabrikaya gidip gelmektedir. Ayrıca işçilerin belirttiği kadarıyla; Mersin ve Konya haricinde başka şehirlerden buradaki fabrikalara çalışmak için gelen kişiler de vardır. Burada farklı kültürel kodlara sahip kişiler bir arada çalışmakta ve bu durum işçiler arasında anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmaktadır.

Gece vardiyası ve çalışma ortamının kalabalık olması hem kadın hem de erkek işçiler için fabrikanın olumsuz bir yönü olarak ortak bir şekilde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra erkekler 12 saat çalışıyor olmanın, kadınlar ise ayakta çalışıyor olmanın zorluklarından bahsetmişlerdir. Fabrikada çalışan erkek işçilerden 19 tanesi iş yerinde 12 saat çalışmaktadır. Genel itibariyle 12 saat çalışıyor olmalarının kendi isteklerine

bağlı olmadığını söylemişlerdir. 8 saate nazaran 12 saat çalışmak erkek işçileri yıpratmaktadır. Evden bir saat önceden çıkan işçiler eve de yaklaşık bir saat sonra girmekte ve yaklaşık 13-14 saatleri fabrikaya gidiş, geliş ve fabrikada çalışma sürelerini kapsamaktadır. İşçilerin gün içinde geriye çok az vakitleri kalmakta ve bu vakitlerinde de genelde uyumakta ve dinlenmektedirler. Dolayısıyla 12 saat çalışan işçiler gün içinde eşleri ve çocuklarına vakit ayıramamaktadır. 12 saat çalışan bir işçi sosyal hayat içinde var olamamakta bu durum da; onlar da stres, huzursuzluk gibi hislerin oluşmasına neden olmaktadır. Babaların 24 saatlerinin 12 saatini çalışmakla geçiriyor olmaları aile bireylerini de olumsuz anlamda etkilemektedir.

Kadın işçiler ise 8 saat çalışmaktadır. Kadın işçilerin büyük bir çoğunluğu fabrikada ayakta çalışmaktadır. Onlar için en büyük zorluklardan birisi de bu şekilde çalışıyor olmasıdır.

İşçilerin fabrikadaki geçirecekleri bir gün evden servislere binmek için çıkmalarıyla başlamaktadır. Fabrikada gün içinde 2 kere yaklaşık 15-20 dakika olmak üzere molaya çıkmakta ve yarım saat de yemek yeme süreleri bulunmaktadır. Onun haricinde sürekli bir denetim altında çalışmaktadırlar. Molaya çıkış ve geliş süreleri yazılmakta bu süreleri aşanlar için yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu onları rahatsız eden, kendilerini baskı altında hissetmelerine neden olan bir durumdur. Yaptıkları işin sürekli bir düzene tabi olarak ilerlemesi ve kontrol edilmesi onları rahatsız etmektedir. Bunu en güzel gece vardiyasında verdikleri örneklerle açıklamışlardır. Gece vardiyasında iş yerinde gündüz çalışan personeller; yani müdürler, mühendisler vs. olmamaktadır. Bu nedenle gece işçiler kendilerini bu anlamda daha rahat daha özgür hissetmektedirler.

İşçiler bir iş yeri olarak fabrika hakkında ne düşündüklerini, orayı nasıl tanımladıklarını ifade etmişlerdir. İşçilerin genel itibariyle fabrika tanımları olumsuz olmuştur. İşçilerin bazıları fabrikayı fiziksel koşullarına göre tanımlamışlardır. Gürültülü, çok fazla insanın olduğu yer şeklinde belirtilen ifadeler en fazla öne çıkan betimlemelerdir. İkinci olarak semboller üzerinden fabrikayı anlatmışlardır. Fabrika için; cezaevi, kapalı bir kutu gibi benzetmeler yapmışlardır. İşçilerin kullandıkları semboller; bir insan için olumsuz anlamlar taşıyan ifadelerdir. İşçiler bu şekilde; fabrikada özgürce hareket edemediklerini, sürekli denetim altında olduklarını ve birine bağlı olarak çalıştıklarını ifade etmeye çalışmışlardır.

İşçilerin işçi algıları da fabrika algıları gibi olumsuzdur. İşçi olmayı zor bir şey olarak tanımlamışlardır. Bunun haricinde işçi olmakla özdeşleştirdikleri kelimeler, köle, robot gibi kelimeler olmuştur. Özellikle işçi için; köle kavramını çok kullanmışlardır. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki; işçiler kendilerini değersiz hissetmekte; kendilerini çalışan ama çalıştıklarının karşılığını alamayan kişiler olarak görmektedirler.

Günde en az 8 en fazla 12 saati fabrikada geçen işçilerin fabrika içindeki insani ilişkileri de hayatlarını etkilemektedir. Kendilerinin de sıkça ifade ettiği gibi bazen ailelerinden daha çok oradaki çalışanları görmektedirler. Fabrika içinde iki tür ilişki bulunmaktadır. Bunlar; işçilerin kendi arasındaki ilişkiler ve fabrikanın idari kısmındaki personellerle işçilerin ilişkisidir. İşçilerin kendi aralarındaki ilişkilerinin iyi olması veya olmaması kendilerini olumlu veya olumsuz anlamda etkilemektedir. Fakat fabrika içinde konuşmak için kısıtlı vakitleri olduğu için çoğu işçi birbirleriyle uzun süreli, yakın arkadaşlıklar kuramamaktadır. Ayrıca kalabalık bir ortam olduğu için işçiler güven problemi yaşamakta ve herkesle iletişim kurmamaya özen göstermektedirler. Fabrika dışında samimi bir şekilde sürdürülen fabrika arkadaşlıkları çok azdır. Arkadaş olan işçiler de genelde dışarıda birbirleriyle fazla görüşmemektedirler. Bunun da en büyük sebebi; zaman problemi yaşamalarıdır. İdari personeller ve işçilerin ilişkisi ise iş ilişkisinden ibarettir. Bu ilişkilerde herhangi bir samimiyet, yakınlık yoktur. İşçilerin fabrika içinde diğer işçiler ve idari personellerle aralarında geçen olumsuzluklar onları etkilemekte ve bu durumu evde diğer aile bireylerine yansıtabilmektedirler.

Fabrikada işçiler arasında konumsal farklılıklar bulunmaktadır. İşçiler; düz işçiler ve kalifiye işçiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kadın işçilere bakıldığında; kadın işçilerin çoğunluğunun düz işçi olduğu görülecektir. Erkek işçilerin ise; kadın işçilere nazaran kalifiye işçi olma oranları daha fazladır. Erkek işçiler fabrikada; düz işçilik haricinde makine ustası, vardiya şefi, ustabaşı olarak çalışabilmektedirler. Fakat kadın işçiler düz işçilik haricinde sadece çavuş olabilmektedirler. Çavuş; belli bir kadın grubundan sorumlu olan, onları organize etmekle görevli olan kadın işçiye verilen unvandır. Düz işçi olarak çalışan kadın işçiler fabrikada; genellikle ayakta çalışmakta ve makinadan çıkan ürünlerle ilgilenmektedirler. Bu yüzden 8 saat boyunca molalar ve yemek için verilen yarım saat haricinde sürekli bir makine gibi çalışmakta ve aynı işi yapmaktadırlar. Bu yüzden onların makine başından ayrılmaları problem olmakta, 15'er dakika olarak kullandıkları mola sürelerine ve yemek süresine riayet etmek

zorundadırlar. Hatta iş yoğunluğundan dolayı abzen molaya çıkamadıkları zamanlar olmaktadır. Fakat makine ustası, ustabaşı, vardiya şefi, atölyeci, usta işçi olarak çalışan erkek işçiler kadın işçilere kıyasla mola sürelerinde daha esnek davranabilmektedir. Fabrikada çalışan kadın ve erkek grubuna bakıldığında; kadın işçilerin daha dezavantajlı kesimde olduğu görülecektir. İşçilere gün içinde iki sefere mahsus olmak üzere verilen 15'er dakikalık süreler ise yetersizdir. Ayrıca sürelerin kontrole edilmesi onlar da panik, kaygı oluşturabilmektedir.

İşçilere maaş haricinde fabrikada kendilerine tanınan herhangi bir sosyal haklarının olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılar birbirlerinden farklı fabrikalarda çalışmaktadırlar. Dolayısıyla anlatımlar da farklıdır. Genel itibariyle fabrikaların hemen hemen hepsinde her sene yapılan yardım; ramazan bayramında yapılan erzak, koli yardımları ve yine ramazan ayında harcamaları için verilen bir miktar para ya da market çeki olmaktadır. Onun dışında bazı fabrikalar; eğitim, yakacak yardımında bulunmaktadır. Bu yardımlar her fabrika için geçerli değildir. Yine bazı fabrikalarda düşünlerde; çeyiz yardımı, altın gibi yardımları vardır. İkramiye sadece bir fabrikada verilmektedir. Sosyal hakları konusunda işçiler çok fazla bilgi sahibi değildirler.

İşçilerin çalıştığı fabrikalarda kreş olup olmadığı da saha araştırması boyunca cevabı aranan sorulardan biri olmuştur. Sadece bir fabrikada kreş olduğuna dair bir kesin olmayan bir söylenti vardır; başka bir fabrika ise özel bir kreşle anlaşmıştır, işçilerin çocukları oraya gittiği takdirde onlara belli bir indirim yapılmaktadır. Onun haricinde genel itibariyle işçiler çalıştıkları fabrikalarda kreş olmadığını söylemişlerdir. Kreşle ilgili yönetmelikler hakkında da işçiler bilgi sahibi değildirler. Görüşme yapılan işçilerin 10 ayrı fabrikada çalıştıkları düşünüldüğünde ve işçilerin anlatıları değerlendirildiğinde kreş konusunda fabrikaların uygulamalarının olmadığı söylenebilir.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanununa dayanarak çıkarılan ‘Gebe veya emziren kadınların çalıştırılma şartlarıyla emzirme odaları ve çocuk bakım yurtlarına dair yönetmelik” kapsamında emzirme odaları ve çocukların bakımı için kurulacak yurtlarla ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu yönetmeliğin; 13. Maddesinde bu durum şu şekilde belirtilmiştir: *“Yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 150’den çok kadın çalışmanı olan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın EK-IV’te belirtilen şartları taşıyan bir yurdun kurulması zorunludur.*

Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür.”
(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>).

Bu yönetmelikte yer alan maddelere göre işçilerin anlatılarından hareketle bir değerlendirme yapıldığında şöyle bir tezatlık ortaya çıkmaktadır; görüşme yapılan işçilerin çalıştığı fabrikalar içerisinde kadın sayısı 150’den fazla olan ve çocuklarla ilgili bir bakım merkezinin bulunmadığı fabrikalar yer almaktadır. Dolayısıyla kanunlara göre bu fabrikalarda olması gereken bakım merkezleri yoktur ve bu maddeler bir şekilde ihlal edilmektedir. Sonuç olarak bu durumdan en olumsuz etkilenen; çocuklar olmaktadır.

Araştırmanın ikinci ana konusu; aile içi ilişkilerdir. İşçi anne ve babalara eşleri ve çocuklarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Eşlerin fabrikada çalışması aile ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bunun en büyük sebebi; eşlerin vardiyalı bir şekilde fabrikada çalışmalarıdır. Görüşme yapılan 22 ailede eşlerin ikisi de vardiyalı, sadece 4 tanesinde eşlerden biri vardiyalı diğeri gündüz fabrikada çalışmaktadır. Vardiyalı çalışıyor olmak; eşlerin birbirleriyle görüşmelerini, vakit geçirmelerini engellemektedir. Bir eş gece çalışmaya giderken bir eş gündüz gidebilmekte ve bir hafta birbirlerini göremedikleri zamanlar olmaktadır. Bu durumdan işçilerin kendileri de son derece rahatsızlık duymaktadır. Bu durum eşler arası iletişim problemlerine yol açabilecek aile içi ilişkilerinin bozulmasına neden olabilecek önemli bir faktördür. Eşlerin birbirlerini bazen günlerce görememeleri ailenin önemli işlevlerinden biri olan; biyolojik işleve zarar vermektedir.

Erkek işçiler, eşlerinin fabrikada çalışmalarını istememektedir. Bu durumdan son derece rahatsızlık duymaktadırlar. Fakat ekonomik problemler ve yoksunluklar nedeniyle eşlerinin çalıştığını ifade etmişlerdir. Erkekler için kadınların çalışması; eve bir destek, katkı anlamı taşımaktadır. Kadın ailenin zor durumlarında devreye giren ekonomik anlamda kocasına destek olan biri olarak tanımlanmıştır. Eğer maddi imkanları iyi olsaydı böyle bir şeyin olmayacağını erkek işçiler sıklıkla ifade etmişlerdir. Kadın işçiler eşlerinin şartları daha iyi bir işte çalışmasını fabrikaya nazaran tercih etmektedirler. Fakat onlar eşlerinin fabrikada çalışmasını, eşleri kadar olumsuzlamamışlardır.

Fabrikada kadın ve erkek birlikte çalışmaktadır. Bu durum evli çiftler arasında kıskançlığa yol açabilmektedir. Bu noktada kadın ve erkek işçilerin görüşleri ortaktır.

İki tarafta da böyle bir kıskançlık yaşanmaktadır. Fabrikada çalışan işçiler bazen eşlerinden daha fazla fabrikadaki çalışma arkadaşlarını görmektedir. İşçiler kendilerinden örnekler vermemişlerdir ama fabrika onlar gibi çalışan çalışma hayatı ve evlilik arasında yaşadıkları sorunlar sebebiyle boşanan, ayrılan çiftleri görmekte ve bununla ilgili söylemlere sıkça maruz kalmaktadırlar. İşçi katılımcılar fabrikada çalışmanın eşlerin evliliklerini bitmesine yol açabildiğini sıkça ifade etmişlerdir. Bu nedenle görüşme yapılan işçiler de kendi başlarına böyle bir şey gelmesinden endişe etmektedirler.

Kadın işçiler hem fabrika işini hem de ev işini birlikte yapmak zorundadır. Yemek yapmak, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak gibi eylemler evde kadınlardan beklenen davranışlardır. Kadınların fabrikada çalışıyor olmaları bu durumu çok fazla değiştirmemektedir. Görüşülen kadın işçilerin bazıları ev işlerinde eşlerinden yardım görmektedir. Fakat bu yardımlar; genellikle arada yapılan ve ufak tefek yardımlardır. Her gün eşine ev işlerinde yardım eden bütün işleri onunla birlikte yapan bir erkek işçiyle görüşülmemiştir. Yine de eşlerinden az da olsa yardım gören kadınları bu durum memnun etmekte, psikolojik açıdan kendilerini iyi hissetmelerine neden olmaktadır. Evdeki bütün işleri tek başına yapan kadınlar ise hem psikolojik hem de bedensel anlamda yorulmaktadır. Kadın; daha az uyumakta eğer eşi ondan önce işe gidecekse ondan daha erken kalkıp yemek hazırlamakta veya işten geldiğinde gece bile olsa temizlik yapmaktadır. Dolayısıyla kadınlar erkeklere oranla gün içinde daha fazla yorulmaktadır. Karaman'da İsmail Güllü tarafından fabrikada çalışan kadın işçilerle yapılan çalışmadaki sonuçlar da kadın işçilerin gündelik hayatlarıyla ilgili bu araştırma kapsamında bulunan bulguları desteklemektedir (Güllü, 2014).

Katılımcılara kadının çalışması hakkında ne düşündükleri sorusu yöneltilmiştir. Erkek işçiler kadınların çalışmaması gerektiği yönünde görüş belirtmişler ve kadının evde olması, çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kadın işçiler de; kadının çalışması hakkında olumlu görüşler beyan etmemişlerdir. Kadının gündüzlü, kendine uygun, kendine ve ailesine zaman ayırabileceği, haftasonlarının tatil olduğu bir işte çalışmasının daha doğru olduğunu düşünmektedirler. Kadın ve erkek işçilerin kadının çalışması hakkındaki olumsuz görüşlerinde kendilerinin çalıştıkları fabrika ortamının ve çalışma koşullarının etkileri bulunmaktadır. Kadının çalışması hakkında görüşlerini beyan ederken sıkça kendi çalıştıkları ortamlardan olumsuz

örnekler vermişlerdir. Yine de bazı kadın işçiler için kendi paralarını kazanıyor olmaları onları duygusal anlamda tatmin etmekte ve özgüven vermektedir. Ailesine ekonomik olarak katkı sunduğunu düşünen kadın kendini değerli hissetmektedir.

Kadın işçiler erkek işçilerden farklı olarak fabrikada çalışmaya başladıktan sonra sosyal çevrelerinin genişlediği üzerinde durmuşlar ve bu durumu olumlu bulmuşlardır. Çalışmaya başlamadan önce ev komşu ve akraba sistemlerinin içinde yer alan kadınlar çalışmaya başladıktan sonra daha geniş bir sosyal çevrenin içine girmişler, farklı insanlarla tanışma, konuşma imkanı bulmuşlardır. Kendilerini duygusal anlamda yalnız hissedenden bazı kadın işçiler fabrika ortamında kendilerini iyi hissetmektedir. Ayrıca kendilerine ait bir maaşlarının olması çocuklarının ve kendileri için bir şeyler yapabileme imkanı da sunmaktadır. Çocuklarını çarşıda gezdirebilmekte, onların istediği şeyleri alabilmektedirler. Genel itibariyle fabrika ortamının kalabalık olmasını kadın ve erkek işçiler olumsuz bir faktör olarak değerlendirmesine rağmen yine de bazı kadın işçiler için fabrikada çalışmanın hayatlarına böyle bir olumlu getirisi olmaktadır.

Görüşme yapılan işçilerin ailede karar alma mekanizmalarının nasıl işlediğini öğrenmek amacıyla kendilerine sorular sorulmuştur. Genel itibariyle kadın ve erkek işçiler ailede kararları birbirlerine danışarak aldıklarını, ortak hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Fakat ev dışında yapılacak işlerde örneğin; araba almak gibi işlerde erkek işçilerin kararları ön planda olmakta, ev içi işlerde, eve bir eşya alma konusunda ise kadın işçilerin kararları önemli olmaktadır. Kadın ve erkeğin ikisinin de maaşının olması kararların ortak bir şekilde alınmasında önemli bir etkidir.

İşçi ailelerin aile içi ilişkileri kapsamında ebeveyn ve çocuk ilişkisi de çalışmada en çok önemsenen konu başlıklarından biridir. Ebeveynler çocuklarını gün içinde çok az görebilmektedir. Çocuklarıyla uzun uzun vakit geçirememektedirler. Çocuklarının gün içinde ne yaptıklarından tam olarak haberdar olamaktadırlar. Bu durum; anne ve babalarda kaygı, endişe ve tedirginliğe yol açmaktadır. Eşlerin fabrikada çalışıyor olmaları çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemektedir.

Ebeveynler çocuklarının dersleriyle çok fazla ilgilenememektedirler. İlkokul çağında olan, özellikle ilkokula yeni başlamış çocukları olan aileler ister istemez çocuklarının dersleriyle ilgilenmek zorundadır. Bu yaşlarda çocukları olan ebeveynler; çocuklarının dersleri için ekstra vakit ayırmakta bu konuda fedakarlık göstermektedirler. Fakat biraz daha yaşı büyük çocuklar için bu durum geçerli değildir.

Küçük çocuklarının dersleriyle ilgilenmeye çalışan ebeveynlerin işten yorgun gelmeleri çocuklarının dersleriyle nitelikli bir şekilde ilgilenmelerini etkilemektedir. Yani yaş küçük olsa bile bu şartlar altında ebeveynin çocuğunun dersleriyle mükemmel bir şekilde ilgilenmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca ilkokul çağında çocukları olan ve dersleriyle ilgilenmeye çalışan ebeveynler bile 4-12 vardiyasında bunu gerçekleştirememektedir. Çocuklar okuldan genellikle öğleden sonra 15:00- 15: 30 gibi çıkmaktadır. 4-12 vardiyasında fabrikada çalışmaya giden işçiler ise saat 15:00'da servis beklemek için durağa çıkmaktadırlar. Bu saatlerde çocuk eve gelmekte, ebeveyn işe gitmektedir; çocuk akşam saat 22:00 gibi uyumakta ve ebeveyn gece saat 00:00'da eve gelmektedir. Sabaha kadar uyuyan çocuk sabah okula gitmekte ve ebeveyn ise ancak hazırlayabilirse çocuğunun kahvaltısını hazırlamaktadır. Dolayısıyla ebeveyn çocuğunun okulda ne yaptığı üzerine onunla konuşamamakta ve dersleriyle ilgilenememektedir. Eşlerin ikisi de o hafta 4-12 vardiyasında ise durum çocuk açısından çok daha olumsuz olmaktadır.

Evde yalnız kalan çocuklar televizyon tablet ve internet gibi teknolojik araçlarla vakit geçirmektedir. Anne ve babasıyla da yeterince vakit geçiremeyen çocuklar sosyalleşme ihtiyaçlarını teknolojik aletlerle gidermeye çalışmaktadır. Teknolojik aletlerin haricinde çocuklar anne ve babalarıyla geçirmeleri gereken vakitleri; büyük baba, büyük anne, teyze, bakıcı gibi kişilerle geçirmektedir. Ailenin önemli işlevlerinden biri olan sosyalleştirme işlevi; ebeveynler haricindeki aile yakınlarına veya teknolojik aletlere aktarılmıştır.

Anne ve babası çalışan küçük yaştaki çocuklar bakıcı da kalmaktadır. Bu durum anneler için son derece rahatsız edici bir durumdur. Ayrıca anne ve babası çalışırken evde yalnız kalan çocuklar bulunmaktadır. Bu durum; çocuklar için tehlikeli ve riskli bir durum olmaktadır. Çocukların bakımı için büyük anne, hala, teyze gibi yakınlarından yardım alınmaktadır. Bu durumda çocuk sürekli mekan değiştirmekte; annesi ve babası işteyken kendisine bakan akrabasının yanında kalmakta annesi ve babası işten dönünce kendi evine getirilmektedir. Ailelerin çok yorgun olduklarında veya kış aylarında çocuklarını her gün iş dönüşü eve getirmeleri de mümkün olamamakta bazen çocuk ebeveyni işten eve dönse bile kendine bakım verenin yanında kalabilmektedir. Karamanda çocuklarına bakacak yakınları olmayan aileler çocuklarını köye bir akraba

yanına gönderebilmektedir. Bu durumda çocuk bazen günlerce ebeveynlerini görememektedir.

Bazı aileler çocuklarına dönüşümlü bakmaktadır. Bir eş işteyken diğeri evde olmakta ve bu şekilde de çocuğun bakımıyla ilgilenmiş olamaktadırlar. Fakat bu durum; eşlerin birlikte vakit geçirmesini engellemektedir. Vardiyaları aynı olduğu takdirde çocuklarına bakamamakta vardiyaları ters olduğu takdirde ise birbirlerini çok fazla görememektedirler. Bu noktada aileler sıkışmıştır ve onlar da kendi ilişkilerinden ziyade çocuklarının bakımının daha önemli olduğunu düşünmektedir. Fakat her ne kadar çocuklarını önemsedikleri için böyle bir uygulama yapsalar da, bu durum eşler arası ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Ayrıca böyle bir uygulama çocuk için de risk içeren bir uygulamadır. Ebeveynin biri işten çıktığı diğerin ise evden çıkıp işe gittiği zaman çocuk evde yaklaşık 1,5-2 saat yalnız kalmaktadır. Küçük yaştaki bir çocuk için bu durum; evde tehlikelere kapı aralayan bir durum olmaktadır. Ebeveynler de bu süre boyunca çocukları için endişe kaygı gibi hisler içinde olmaktadır.

Bazı aileler; çocuklarının evde yalnız kalmasındansa okula giderken aynı zamanda bir yurttaki kalmalarını tercih etmektedirler. Bu şekilde bir yol izleyen ailelerin çocukları; ortaokul ve lise öğrencisi olmaktadır. Ebeveynler ortaokul ve lise çağındaki çocukları için de, yanlarında çok fazla olamadıklarından dolayı, endişe duymaktadırlar. Ebeveynler işteyken çocuklarının ne yaptığından tam olarak haberdar olamamakta, onların okula devam edip etmediklerini kontrol edememektedirler. Eğer çocukları yurttaki kalırsa; hem birileri onları denetlemiş olacak, onlar da çocukları hakkında istedikleri zaman yetkili birinden bilgi almış olacaklardır. Dolayısıyla çocuklarının yurttaki birilerinin kontrolü altında olması, onlara güven vermektedir. Fakat anne ve babasını çalıştıkları için zaten çok fazla göremeyen çocuklar, yurttaki kalmaya başladıklarında bir mekan olarak evle bağları daha çok kopmaktadır. Ayrıca ebeveynini işten çıktıktan sonra az da olsa gören çocuk yurttaki kaldığı takdirde hafta içi anne ve babasını göremeyecek ancak hafta sonları eve gelirse görecektir. 18 yaşından küçük özellikle de ergenlik döneminde olan çocukların evle bağlarının bu kadar erken kopması onları sosyal ve duygusal anlamda olumsuz etkileyebilecek bir durumdur. Dolayısıyla ailenin önemli işlevlerinden biri olan; dışardan gelebilecek tehlikelere karşı aile üyelerinin korunması işlevi; kontrolün ve denetim mekanizmasının olduğu yurt gibi kurumlara devredilmiştir.

Ailelerin çocukların bakımı için bulduğu çözümler değerlendirildiğinde; bu yöntemlerin hepsinin çocuklara duygusal, sosyal ve psikolojik anlamda olumsuz yansımaları olacak uygulamalar olduğu görülecektir.

Anne ve/veya babanın fabrikada vardiyalı çalışması ebeveyn-çocuk ilişkisini son derece olumsuz anlamda etkilemektedir. Ebeveynlerin kendileri de hemen hemen hepsi fabrikada çalışıyor olmanın çocuklarıyla aralarındaki ilişkiyi etkilediğini ifade etmişlerdir. Özellikle 2-10 yaş grubunda çocuğu olan aileler çocuklarının bu durumdan ne kadar etkilendiğini kendileri de görmekte ve farkında olmaktadır. 2-10 yaş grubunda çocuğu olan anneler işe gitmek için çocuklarından ayrıldıkları zaman hem kendileri hem de çocukları duygusal anlamda etkilenmektedir. Bu durum anne-çocuk ilişkisine zarar vermektedir. Özellikle köyde bir akraba yanında kalan küçük yaşta çocukların anneleriyle aralarında bağlanma ile ilgili problemleri olmaktadır. Anne-çocuk bağlanmasında yaşanan sorunlar çocuğun gelecekteki hayatını duygusal ve sosyal anlamda etkileyecek çok önemli bir noktadır. Yaşı biraz daha büyük; ortaokul çağındaki çocuklar ise evde ev işleri yapmakta ve ebeveynleri çalıştığı için onlara destek olmaktadır. Bu durum çocuklarda sorumluluk duygularının gelişmesini sağladığı için olumlu bir şey olarak değerlendirilebilir. Fakat yemeğini kendi hazırlayan, ebeveyninin evde yapması gereken işleri yapan, eve geldiğinde kapıyı kendi açan çocuk da ebeveynlik ve çocuk rolleri birbirine karışmaktadır. Çocuk yaşta ebeveynin yapması gereken işleri yapıyor olmaları onlara ağır gelebilir ve duygusal açıdan kendilerini yalnız hissedebilirler. Saha araştırması kapsamında da ortaokul çağındaki ebeveynini işe gitmesi için uyandıran, ev işlerini yapan, küçük kardeşlerinin bakımını üstlenen çocuk örnekleriyle karşılaşılmıştır.

Çalışma hayatının çocuklarıyla aralarındaki ilişkiyi olumsuz anlamda etkilediğini düşünen ebeveynler; kendilerini çok iyi bir anne baba olarak değerlendirmemektedirler. Çocuklarıyla yeterince ilgilenememelerinden dolayı kendilerini; eksik, yetersiz bir ebeveyn olarak görmektedirler. Ebeveynler fabrikada maddi problemlerden kaynaklı sebeplerden dolayı, bir nevi mecburiyetten çalışmaktadır. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarını evde yalnız bırakmaları, bakıcıya bırakmaları, onlarla çok fazla zaman geçiremiyor olmaları anne babaların kasten; çocuklarına zarar vermek için yaptıkları davranışlar değildir. Elbette ki ebeveynler de çocuklarıyla birlikte zaman geçirmek, onların yanında olmak istemektedirler fakat bu

zorunluluk hali onları bu konuda çaresiz kılmaktadır. Hem işlerini bırakamamaları hem de çocuklarına yeterli ilgi ve alakayı gösteremiyor olmalarını bilmeleri ebeveynleri duygusal açıdan etkilemekte, kendilerine dair olumsuz çıkarımlar yapmalarına neden olmaktadır.

Anne ve babanın çalıştığı işçi ailelerde aile üyelerinin hepsinin toplanıp birlikte vakit geçirmeleri de güç olmaktadır. Aileler ancak; tatil günlerinde ve eşleriyle birlikte vardiyaları aynı zamana denk geldiği, çocukları da o zamanlarda evde olduğu takdirde birlikte zaman geçirmektedir. Görüşme yapılan ailelerin çocuklarının çoğu okula gitmektedir. Okula giden çocuklar öğleden sonra saat 15:30-16:00'dan diğer günün sabahına kadar evde olmaktadır. Ailenin birlikte vakit geçirmesi için; ebeveynlerin ikisinin de 8-4 vardiyasında olup akşam evde olmaları gerekmektedir. Eşlerin ikisinin de vardiyası 4-12 veya 12-8 olduğu takdirde aile üyeleri yine bir arada olamamaktadır. Genellikle her hafta vardiyaların değiştiği ve eşlerin ikisinin de aynı vardiyaya denk gelmeleri güç olduğu hesaba katılırsa aile üyelerinin günlerce bir araya gelemediği zamanlar olmaktadır. Tatil günleri özellikle Pazar günü bütün ailenin toplandığını söyleyen ailelerde de şöyle bir problem yaşanabilmektedir; cumartesi gecesi saat 00:00'da iş yapan ve sabah saat 08:00'da eve gelen ebeveynler yorgun olmakta ve o gün çocukları evde olsalar bile kendileri dinlenmek istemekte ve yine gün içinde aile bireylerinin birlikte vakit geçirmesi güç olmaktadır. Aile üyelerinin bir araya gelememesi aile içi ilişkileri olumsuz anlamda etkileyebilecek önemli bir unsurdur.

Görüşmeye katılan ailelerin çoğunun bankaya kredi borcu bulunmaktadır. Bu borçlanma; genelde ev veya araba almak için olmaktadır. Ailelere göre ev büyük bir ihtiyaçtır ve kirada oturmak yerine bankaya borçlanmayı daha mantıklı bulmaktadırlar. Fakat bu durum sonucunda aileler yıllarca ödenmesi gereken bir borç yükünün altına girmektedirler. Bankadan aldıkları miktar faiziyle birlikte daha da fazla artmaktadır. Borçlu olma durumu istemeseler bile onları fabrikada çalışmaya mahkum etmektedir. Bazı ailelerde anneler; bankaya borçlandıktan sonra fabrikada çalışmaya başlamışlardır. Ailenin borçlu olma durumu kadının fabrikada çalışması için de bir sebep olmaktadır. Aile bir ev veya bir araba sahibi olmaktadır belki ama çocuklar özellikle annenin de çalışmasıyla birlikte daha çok yalnız kalmaktadır, bu durumdan olumsuz anlamda etkilenen grup da çocuklar olmaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemli konu başlıklarından biri de; işçilerin iş yeri dışındaki sosyal çevreleriyle ilişkileridir. Bu kapsamda katılımcılara; akrabalarla ve komşularla ilişkileri, yaşadıkları mahalle ve şehir ile ilgili sorular sorulmuştur. Fabrikada vardiyalı bir şekilde çalışmak işçilerin akrabaları ve komşularıyla ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemektedir. İşçi aileler kendilerine mesafe olarak yakın olan akrabalarıyla sık görüşmekte fakat aynı şehirde olup kendilerine uzak oturan akrabalarıyla ise daha az görüşmektedirler. Akrabaları Karaman'ın köylerinde veya civar şehirlerde oturan aileler ise; akrabalarını; bayram, düğün gibi toplu yapılan etkinliklerde görmekte, onun haricinde sıklıkla görüşmemektedirler. Genel itibarıyla katılımcıların akrabalarıyla aralarında ciddi bir sorun yoktur fakat çalışma hayatından dolayı akrabalarıyla birbirlerine çok sık gidip gelememektedirler. Görüşme yapılan bazı ailelerde dikkat çeken bir unsur da; ailelerin yakın akrabalarının da fabrikada çalışıyor olmalarıdır. İki tarafın da vardiyalı çalışıyor olması da görüşme düzeylerini etkilemektedir.

İşçi ailelerin geneli komşularıyla aralarında bir sorun olmadığını belirtmişlerdir. Fakat çoğu, komşularıyla görüşmemekte hatta komşularını tanımamaktadır. Kadın işçiler erkek işçilere kıyasla az da olsa komşularıyla görüşebilmektedir fakat bu durum erkek işçiler için geçerli değildir. Özellikle 12 saat çalışan erkek işçilerin komşularıyla ilişkileri yok denecek kadar azdır. Aileler komşularını eve gidip gelirken görmekte ancak o zaman selamlaşmakta ve konuşmakta onun haricinde birbirlerinin evine gidip gelmemektedir.

Görüşme yapılan aileler; yaşadıkları mahalleden memnundurlar. Mahalleye dair memnuniyetlerini genellikle; “sessiz, sakin, güvenli” gibi kavramlar kullanarak ifade etmişlerdir. Yaşadıkları mahallede gürültünün olmaması işçi aileler için önemlidir. Özellikle gece vardiyasından çıkıp eve gelen işçiler gündüz dinlenmekte ve uyumaktadır. Onların uyudukları saatlerde mahallede çeşitli sebeplerden kaynaklı olarak ortaya çıkan gürültüler onları rahatsız etmektedir. İşçiler fabrikaya gitmek için mahallelerinin belli noktalarında servis beklemektedir. Bu yüzden gece işe giden veya o saatlerde işten dönen kadın işçilerin yaşadıkları mahallede kendilerini güvende hissedip hissetmemeleri önemli olmaktadır.

İşçiler yaşadıkları şehir yani; Karaman hakkında da değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Şehirde gelişen sanayileşmeden dolayı iş imkanlarının fazla olması

işçilerin şehri olumlu bir şekilde değerlendirmelerinde en önemli etken olmaktadır. Özellikle göç edip Karaman'a gelen aileler bu noktaya değinmiştir. Memleketi Karaman olan aileler yaşadıkları şehri büyük şehirlerle kıyaslamış; Konya, İstanbul, Ankara gibi şehirlere göre yaşadıkları şehrin daha ucuz, küçük olduğu için ulaşımın kolay olduğu bir şehir olarak niteleyip, şehir hakkında olumlu çıkarımlar yapmışlardır. Katılımcılara göre şehrin olumsuz yönlerinden biri; sosyal anlamda aileleriyle birlikte vakit geçirebilecekleri mekanların olmayışını düşünmeleridir. Yoğun bir şekilde çalışan işçiler için şehirde nefes alabilecekleri, rahatlayabilecekleri parkların, yeşil alanların ve çocuklarının vakit geçirebileceği mekanların olması önemlidir. Çoğu işçi bu konuda şehri yetersiz bulmaktadır.

İşçi katılımcılara işten geriye kalan zamanlarında neler yaptıkları, sosyal yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Kadın ve erkek işçilerin işten çıktıktan sonra zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili görüşleri birbirlerinden farklılıklar içermektedir. Kadın işçiler; işten çıktıktan sonra ev işi yapmakta, çocuklarıyla ilgilenmekte ve dinlenmektedir. Erkek işçiler ise; ev dışında işleri varsa onları yapmakta, çocuklarıyla ilgilenmekte, evde dinlenmekte ve uyumaktadırlar. İşçi ailelerin tatil günleri genellikle Pazar günü olmaktadır. Pazar günleri; bütün aile akrabalarına gezmeye gidebilmekte veya şehir merkezinde; çarşıda dolaşmaktadırlar. Eğer hava güzel olursa ve imkanları da varsa pikniğe de bu zamanlarda gitmektedirler. Fakat kadın işçiler; tatil günlerinde de evdeki temizlik, çamaşır, ütü gibi işlerle ilgilenmektedirler.

Yıllık izinlerde şehir dışına tatil yapmak için giden aile sayısı çok azdır. Genellikle arabası olan aileler Mersin, Antalya gibi Karaman'a yakın olan sahil şehirlerine birkaç günlüğüne gidebilmektedirler. Yıllık izinlerini aileler genelde tatil için değil de diğer işlerini halletmek için almaktadır. Bazı ailelerin köyle bağları, orada tarlalarının ve bahçelerinin olmasından dolayı, sürmektedir. Bu aileler; tarladaki işlerini halletmek için genellikle mahsül toplama zamanlarında yıllık izin almaktadırlar. Kadın işçiler; salça yapımı gibi kış hazırlıklarını yapmak veya evlerinde büyük çaplı temizlik yapmak için yıllık izin kullanmaktadır. Aileler önemli işleri olduğu zaman yani; çocukları hastalandıklarında hastaneye gittiklerinde, yakınlarından biri vefat ettiğinde yıllık izin almaktadırlar. Bazı işçiler ise yıllık izinlerinde ek iş yapmaktadır. Fabrikadan önce inşaat, hamallık, tarla işi, ev temizliği gibi sigortasız ve düzensiz işlerde çalışan

bazı işçiler fabrikaya girdikten sonra da yıllık izinlerinde bu işlerine devam etmektedir. Kadın işçiler ise; tarlaya yevmiye karşılığında çalışmaya gidebilmektedir. Yıllık izinlerini bu şekilde yine çalışarak geçirmelerinin sebebi ise; ekonomik anlamda yaşadıkları sıkıntılardır. Özellikle ödenmesi gereken borçları olan aileler yıllık izinlerini bu şekilde geçirmektedir.

Yıllık izinlerini fabrikadan alma konusunda işçiler bazı problemler de yaşayabilmektedir. Fabrikada işlerin yoğunluğuna göre yıllık izinleri fabrika yönetimi tarafından ayarlanmakta, işleri yoğun olduğu zamanlarda işçiler yıllık izin alamamaktadır. İstedikleri zaman yıllık izinlerini kullanamayan işçilerin başvurdukları çözüm yolu da; sağlık raporu almak olmaktadır. Örneğin; mahsül toplamak için yıllık izin kullanmak isteyen bir işçi bu zamanda izin alamazsa mecburen tarladaki işini halletmek için sağlık raporu almakta ve işe gitmemektedir. Yani ailelerin yıllık izinlerinde dinlenme ve gezme gibi bir lüksleri olamamakta tam tersi onlar bu günlerinde gerek evlerinde gerek ev dışında çalışmaktadırlar.

Son olarak işçilerin gelecek algıları, hayalleri, beklentileri hakkında bilgi almak için kendilerine bu konular hakkında sorular yöneltilmiştir. Bu sorular kendileri ve çocuklarına dairdir. İşçiler fabrikada çalışmaktan memnun değillerdir ve katılımcıların hepsi başka bir imkanları olsaydı fabrikada çalışmak istemeyeceklerini net bir şekilde ifade etmiştir. İmkandan kast ettikleri şeyler ise; maddi ve eğitim hayatlarıyla ilgili olanaklardır. Bu konularda yeterli imkana sahip olamadıkları için fabrikada çalışmaya mecbur kaldıklarını düşünmektedirler. Kadın ve erkek işçiler için, özellikle de kadın işçiler için “ gündüzlü iş” tabiri sıkça ifade edilmiştir. İşçiler sabah gidip akşam evde olabilecekleri bir işleri olsun istemektedirler. Akşam evde olmak, çocuklarının yanında olmak onlar için önemlidir ve bunun da özlemi içerisindeyler. Gece çalışmak, akşam evde olamamak aile sistemine hasar veren en önemli unsurdur. Bu durum aile bireylerini duygusal, psikolojik ve fizyolojik anlamda olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

İşçiler kendilerine ait bir iş yerleri olmasını, kendi işlerini yapmalarını da istemektedir. Denetim ve kontrol mekanizmasının hakim olduğu fabrika gibi bir yerde çalışmaktan dolayı kendilerini özgür hissedememekte, kısıtlanmış hissetmektedirler. Fabrika işçilerin kendilerinin duygu ve düşüncelerini katmadan çalıştıkları bir yerdir. Onlar tamamen kendilerine verilen işi yapmakla sorumludurlar ve iş yerinde konumsal

farklılıklar haricinde birbirlerinden çok da bir farkları yoktur. Bu durumdan dolayı; işçiler iş yerinde psikolojik olarak doyum sağlayamamakta ve kendilerini de değerli hissetmemektedirler.

İşçilerin gelecekte en çok istedikleri şey ise; emekli olmaktır. Onun haricinde ev veya araba almak da geleceğe dair kurdukları planların içerisinde yer almaktadır. Hali hazırda kirada oturan aileler için ev almak hayallerinin içinde önemli bir yerde durmaktadır. Bazı işçiler ise umreye veya hacca gitmeyi de düşünmekte bununla ilgili planlar yapmaktadır.

İşçilerin çocuklarına dair de hayalleri ve beklentileri vardır. Okul onlar için çok önemli bir kurumdur. Kendileri okula devam etmedikleri veya maddi imkansızlıklardan dolayı devam edemedikleri için çocuklarının okula devam etmelerini ve bir meslek sahibi olmalarını her şeyden çok istemektedirler. Bu yüzden çocuklarını okumaları için teşvik etmektedirler. Çocuklarını okumaya teşvik etmek için onlara fabrikada çalışmanın zor olduğunu anlatmakta ve kendilerinden örnekler vermektedirler. Eğer okula devam etmezlerse çocuklarının da kendileri gibi işçi olacağını o yüzden mutlaka eğitimlerine devam etmeleri gerektiği yönünde nasihat etmektedir. Anne ve babalarıyla vakit geçiremeyen hatta bazı günler onları göremeyen çocuklar ebeveynlerinin ne kadar yorulduklarını ve yoğun çalıştıklarının farkındadırlar, bu durumun en büyük sahidi onlardır.

Ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerine dair beklentileri büyüktür. Anne ve babaların bu kadar büyük beklentiler içinde olmaları, çocuklarını sürekli eğitim konusunda teşvik etmeleri çocukları duygusal olarak etkileyebilecek bir durumdur. Ebeveynler gelecekte çocuklarının fabrikada işçi olarak çalışmalarını istememektedir. Bunu istemediklerini anlatmak için ise çok net ve kesin ifadeler kullanmışlardır. Çocuklarının fabrikada çalışmamaları için ellerinden geleni yapacaklarını söylemişlerdir. Aileler çocuklarını maddi olarak eğitim konusunda desteklemektedirler. Fakat anne ve babaların çocuklarının yanında olamaması, okulda tam olarak ne yaptığını bilmemeleri, evde ders takiplerini yapamamaları çocukların ders başarısını da etkileyecek önemli unsurlardır. Eğitim sadece maddi imkanların çocuğa sağlanmasından ibaret değildir, aynı zamanda çocukların eğitimi aile içinde de devam etmelidir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişimi sürdürebilmesi için aile içinde ve aile dışında çocuğa verilen eğitimin paralel ilerlemesi gerekmektedir. İşçi ailelerin çocuklarının

eğitiminde bu aile içi ve aile dışı eğitim arasında bir bağlantısızlık söz konusudur. Ailelerin eğitim işlevini okula devretmiş olmaları ve kendilerinin bu süreçte aktif rol alamamaları çocuklarının eğitim kalitesini etkilemektedir.

İşçi ailelerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde; fabrika ve aile sisteminin birbirini etkilediği görülmektedir. Eşlerin fabrikada vardiyalı çalışıyor olmaları hem kendi aralarındaki ilişkileri hem de çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu durum araştırma kapsamında elde edilen veriler ışığında da kanıtlanmıştır. Bu bağlamda işçi ailelerin fonksiyonlarını daha sağlıklı bir şekilde kullanabilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. İşçi aileler için şu şekilde öneriler getirilebilir:

- Eşlerin ikisi de fabrikada çalışıyorsa vardiyalarına bir düzenleme getirilmelidir.
- 150'den fazla kadın işçinin çalıştığı fabrikalarda çocukların bakımı için merkezler yapılmalıdır.
- Erkek işçiler ne sebeple olursa olsun 12 saat çalışmamalıdır. Erkekler de kadın işçiler gibi 8 saat çalışmalıdır.
- İşçi ailelerin konut ihtiyacına yönelik çözümler bulunmalıdır. Fabrikalar bu bağlamda işçilerine kooperatif konutlar sağlayabilir.
- İşçiler sosyal hakları konusunda bilgilendirilmeli ve sendikal girişimler artmalıdır.
- İşçiler yıllık izinlerini istedikleri zamanlarda kullanabilmelidir.
- Yapılan iş ve alınan maaş arasında bir adalet sağlanmalıdır.
- Fabrikalar işçi ailelerin çocuklarının eğitimleri konusunda destekte bulunmalıdır.
- Şehirde ailelerin vakit geçirebilecekleri yeşil alanlar, mekanlar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akat, İ.(1984). *Endüstri Toplum Bilimi*. İzmir: Ege Basım.
- Altunsu Sönmez, Ö.(2016). Ailenin Diğer Kurumlarla İlişkisi. İçinde M.Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*. (3.ed). İstanbul: Çizgi Kitabevi; 293-314.
- Atalay, B. (1983). *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi.
- Aydın, M. (2014). Tarihsel Dönüşüm İçinde Aile ve Kent İlişkisi. İçinde M. Aydın (ed.), *Aile Sosyolojisi Yazıları*. İstanbul: Açılım Yayınları; 83- 100.
- Aydoğan, F.(1992). Ailenin Fonksiyonları ve Bu Fonksiyonlardaki Değişmeler. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı - Sosyal Değişme Anabilim Dalı.
- Ayhan, R. (1990). Aile Hukuku Kavramı. İçinde T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (yay.), *Türkiye Aile Yılığ 1990*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları; 21-36.
- Bayram, Y. (2006). Toplumsallaşma Süreci İçinde Aile ve Kültür İran Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Bulut, I (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Cansel, E. (1969). Sosyal Devlet ve Aile. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.26, s.3-4, Ankara.
- Çağan, K.(2016). Ailenin İşlevleri. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. (5. ed.). İstanbul: Açılım Yayınları; 83-93.

- Canatan, K.(2016). Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. (5. ed.). İstanbul: Açılım Yayınları; 97-119.
- Demir, E.(1995). Türkiye’de İşçileşme Süreçleri. *Toplum ve Bilim* 66 Bahar; 69-84).
- Doğan, İ. (1991). Aile Kavramının Alanı. İçinde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (yay.), *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları; 22-23.
- Doğan, M. (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*. Sayı: 28. 211-231.
- Duyan, V.(2010). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Erdoğan, S.(1992). Türkiye’de Sanayileşmenin Tarihi Gelişimi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Sayı: 5. 375-384
- Erdoğan, S.(2013). Çalışma Kavramının Anlam Oluşumu ve Gelişimi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Sivas.
- Genç, S.Z.(2016). *Eğitim Sürecine Aile Okul ve Toplum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik. Erişim Tarihi: 23.06.2017, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>
- Gladding, S.T.(2015). *Aile Terapisi Tarihi Kuram ve Uygulamaları*. (3.ed). İ. Keklik ve İ.Yıldırım (çev. ed.). Ankara: PDR Derneği Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8.1-2, 45-67.

Gökçen, A. (2016). Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları. İçinde M. Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*. (3. ed.). İstanbul: 93-119

Güllü, İ.(2014). *Gofretin İşçileri*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Hasipek, S. (1990). Ailenin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısında Kadının Yeri ve Önemi. İçinde T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (yay.), *1. Aile Şurası Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları; 365- 369.

Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı. (1994). *1994 Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları*. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti.

Karacan, E.(2011). *Çalışma Yaşamında Kadın Kocaeli İlinde Bir Araştırma*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Karaman Belediyesi Resmi Web Sitesi. Erişim Tarihi: 23.06.2017, <http://karaman.bel.tr/Tarihce.aspx>

Karaman Ticaret ve Sanayi Odası. Erişim Tarihi: 23.06.2017, <http://www.ktso.org.tr/>

Keser, A.(2015). *Çalışma Psikolojisi*. (5.ed), Bursa: Ekin Yayınevi.

Keskin, E.(2014). Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa'da Bir Alan Araştırması. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yönetim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. (2.ed). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Kongar, E. (1972). *İzmir'de Kentsel Aile*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

- Kongar, E. (1976). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kümbetoğlu, B.; User, İ. ve Akpınar, A.(2012). *Kayıp İşçi Kadınlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurt ve diğerleri.(2016). 19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması. OTAM, 40. Güz 2016: 245-277.
- Merter, F.(1990). *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*. (2. ed). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nacak, İ ve Karaarslan, F.(2016). Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile. İçinde M.Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*. (3.ed). İstanbul: Çizgi Kitabevi; 121-135.
- Nazlı, S. (2016). *Aile Danışmanlığı*. (12. ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nihat, N.(1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür, İl ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 73.
- Ozankaya, Ö.(1976). *Toplumbilim*.(9.ed.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ören, K.(2014). *Çalışma Sosyolojisi*. (2.ed), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özüğurlu, M.(2008). Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu Yeni işçilik Örüntülerinin Sosyolojisi.(12.ed). İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Özyurt, C. (2016). Değişen Aile, Toplum ve Kültür Yapılarında Çocukluk Algıları. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. (5. ed.). İstanbul: Açılım Yayınları; 155-180.
- Sencer, O.(1969). *Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı*. İstanbul: Habora Kitabevi.

Saran, N. (1991). Aile Hayatı ve Toplum. İçinde B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (der.), *Aile Yazıları 3 Birey Aile ve Toplum*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı; 144-151).

Sayın, Ö.(1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

Sezal, İ. (1997). *Aile Nedir*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Sülker, K. (1966). *Dünyada ve Türkiye’de İşçi Sınıfının Doğuşu*. İstanbul: Memet Yayınları.

Şener, S.(2007). Osmanlı Sanayileşme Süreci ve Bu Süreçte Özel Girişimin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9,3. 56-90.

Tatlıdil, E.(1990). *Hızlı Kentleşme Sürecinde Aile*. İçinde T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (yay.), 1. Aile Şurası Bildirileri. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları; 201-205.

T.C.Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011), *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları

T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1989). *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT: 2165- ÖİK: 338.

T.C.Karaman Valiliği Resmi Web Sitesi. Erişim Tarihi: <http://www.karaman.gov.tr/karaman-tarihi>

Terzioğlu, G. (1990). Ailenin Ekonomik Faaliyetleri. İçinde N. Akman ve diğerleri (haz.), *Türkiye Aile Yılığı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı; 110-113.

- Tezcan, M.(1990). Toplumsal Değişme ve Aile. İçinde N. Akman ve diğerleri (haz.), *Türkiye Aile Yıllığı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı; 67-74.
- Timur, S. (1972). *Türkiye’de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Turan, N. (2012). *Birey ve Ailelerle Sosyal Hizmet*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayın No: 021.
- Türk Dil Kurumu (2017). Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 24.06.2017, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.594e83c2b58768.19558159
- Türk Dil Kurumu(2017). Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 25.06.2017, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5950d9d7551fb9.00986178
- Türkdoğan, O. (1981). *Sanayi Sosyolojisi Türkiye’nin Sanayileşmesi Dün, Bugün, Yarın*. Ankara: Töre Devlet Yayınevi.
- Ulutaş, E.(2016). Ekonomik Ünite Olarak Aile. İçinde M.Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*. (3.ed). İstanbul: Çizgi Kitabevi; 335-350.
- Yazıcı, E. (1992). *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Karabük’te İşçi Ailesi*. İmaj Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, E. (2016). Kentleşme ve Aile. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. (5. ed.). İstanbul: Açılım Yayınları; 121-132.

Yılmaz, S.(2012). Türkiye’de Ailenin Dönüşümü. Divan Kitap.

Zastrow. C.(2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. A. Aykara ve diğerleri (çev). Ankara: Nika Yayınevi.

Zastrow ve Krist-Ashman(2011). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I Bebeklik Çocukluk Ergenlik*.(2.ed.).D. Baran Çiftçi (ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

FORMLAR**EK-1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

1- **Cinsiyetiniz:** kadın () erkek ()

2- **Yaşınız? (belirtiniz)**

.....

3- **Doğum yeriniz?**

.....

4- **Ne zamandır Karaman'da yaşıyorsunuz?**

.....

5- **Eğitiminiz? (belirtiniz)**

Okur -yazar değilim ()

Lise mezunuyum ()

Okur-yazarım ()

Yüksekokul mezunuyum (2 yıllık) ()

İlkokul mezunuyum ()

Üniversite mezunuyum (4 yıllık) ()

Ortaokul mezunuyum ()

6- **Kaç çocuğunuz var? (belirtiniz)**

.....

7- **Çocuklarınızın yaşları? (belirtiniz)**

1.çocuk:

2.çocuk:

3.çocuk:

4.çocuk:

5.çocuk:

8- **Ailenizin toplam aylık geliri? (belirtiniz)**

.....

9- **Sizin aylık geliriniz ? (belirtiniz)**

.....

10- Sosyal güvenceniz var mı?

() Var () Yok

11- Evde siz, eşiniz ve çocuklarınız dışında biri/birileri yaşıyor mu?

() Evet () hayır

12- Ailenizde sürekli bir sağlık problemi olan birey var mı?

() Var

() Yok

13- Ne zamandır fabrikada çalışıyorsunuz? (belirtiniz)

.....

14- Çalışma şekliniz? (belirtiniz)

Sadece gündüz ()

Vardiyalı (bazen gece bazen gündüz) ()

Sadece gece ()

15- Haftada kaç saat çalışıyorsunuz?

.....saat

16- Günde kaç saat çalışıyorsunuz?

..... saat

17- Konut durumu?

() Kira () Kendimizin () Kira değil, bizim de değil

() Lojman () Diğer.....

18- Bu kaçınıcı evliliğiniz?

.....

19- Şimdiki eşinizle ne zaman evlendiniz? (ay, gün, yıl olarak belirtiniz)

.....

20- Eşinizle ne zamandır birlikte fabrikada çalışıyorsunuz?

.....

EK-2: GÖRÜŞME FORMU

- 1- Fabrikada çalışmaya nasıl başladınız?
- 2- Neden fabrikada çalışmayı tercih ettiniz?
- 3- Fabrikada çalışmanın size göre olumlu yönleri var mı? Varsa nelerdir?
- 4- Fabrikada çalışmanın zorlukları var mı? Varsa nelerdir?
- 5- Fabrika bir iş yeri olarak nasıl bir yer? Fabrika hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 6- Fabrikada işçi olarak çalışmak hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 7- Kadının çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 8- Fabrikadaki bir gününüzü anlatır mısınız?
- 9- Fabrika içi sosyal ilişkileriniz hakkında bilgi verir misiniz?
- 10- Çalıştığınız kurumda işçilere sağlanan sosyal haklar ile ilgili bilgi verir misiniz?
(çocuk yardımı, doğum izni, süt izni, eğitim yardımı, bayram yardımı, ikramiye vb..)
- 11- Evlilik hikâyenizi anlatır mısınız? (nasıl evlendiniz, görücü usulü, isteyerek)
- 12- Aile içinde kararları nasıl alırsınız?
- 13- Ev işlerinde eşinize yardım eder misiniz? / Ev işlerinde eşinizden yardım görür müsünüz?
- 14- Eşinizin fabrikada çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 15- Eşinizle ilişkiniz hakkında ne düşünüyorsunuz? İlişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 16- Fabrikada çalışmak eşinizle ilişkinizi etkiliyor mu? Etkiliyorsa nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- 17- Çocuklarınızla nasıl vakit geçirirsiniz, neler yaparsınız?
- 18- Aile üyelerinin hepsiyle birlikte vakit geçirir misiniz? (bütün aile birlikte, ne zamanlar)

- 19- Çocuklarınızın derslerine yardımcı olur musunuz?
- 20- Çocuklarınızın bir sorunu olduğunda ne yaparsınız, nasıl yaklaşılırsınız?
- 21- Fabrikada çalışmak çocuğunuz/çocuklarınız ile ilişkinizi etkiliyor mu? Etkiliyorsa nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- 22- Çalışırken çocuklara kim bakıyor? Çalıştığınız yerde kreş var mı?
- 23- Siz çalışırken çocuklarınız günlerini nasıl geçiriyor, neler yapıyorlar?
- 24- Sizce siz nasıl bir babasınız / annesiniz, baba/ anne olarak kendinizi tanımlar mısınız?
- 25- Birinci derece akrabalarınızla görüşme sıklığınız ne düzeydedir? İlişkileriniz nasıldır?
- 26- Komşularınızla ilişkiniz nasıldır?
- 27- Yaşadığınız mahalle hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 28- Yaşadığınız şehir hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl bir yer?
- 29- İşten çıktıktan sonra geriye kalan vaktinizde neler yapıyorsunuz?
- 30- Tatil günlerinizde neler yapıyorsunuz?
- 31- Başka bir imkânınız olsa fabrikada yine de çalışmak ister miydiniz?
- 32- Gelecekle ilgili hayalleriniz, beklentileriniz var mı? Varsa anlatır mısınız?
- 33- Çocuklarınızın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 34- Çocuklarınızın fabrikada işçi olarak çalışmasını ister misiniz?

ETİK KURUL KARARI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : 2016/146

Tarih: 21.11.2016

Konu : Rabia Erten

Sayın Rabia ERTEN
İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2016/78 dosya numaralı "Ailelerle Sosyal Hizmet: Eşlerin İksin de Fabrikada İşçi Olarak Çalıştığı Ailelerde Aile Hayatı ve Sosyal Yaşam" başlıklı çalışma kurulumuzun 21.11.2016 tarih 28 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ
Sosyal ve Beşeri Bilimler
Araştırmaları Etik Kurulu Başkanı

Ek : Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Rabia ERTEN "Ailelerle Sosyal Hizmet: Eşlerinin İksinin de Fabrikada İşçi Olarak Çalıştığı Ailelerde Aile Hayatı ve Sosyal Yaşam" konulu çalışması ile 14/11/2016 tarihinde İÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 21.11.2016 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı/Adı/Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilgili	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ	İktisat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Mustafa HAMDİSAYAR	Edebiyat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Sema KURTULUŞ	İşletme Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☐ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☒ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Ayşe Dya ÖZÇELİK	İşletme Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Ayşın AKKOR GÜL	İletişim Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK	İlahiyat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Doç. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Hürhan ELİF YILMAZ	İktisat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Prof. Dr. Nur NACAR LOGİE	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Doç. Dr. Esra İŞMEN GAZİOĞLU	Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☐ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☒ M.Karılmadı	
Doç. Dr. Mirat ŞEKER	İktisat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☒ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☐ M.Karılmadı	
Doç. Dr. Şevket METİN	Hukuk Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☐ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☒ M.Karılmadı	
Doç. Dr. Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	☐ Evet ☒ Hayır	☐ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☒ M.Karılmadı	
Yrd. Doç. Dr. Şehmet SAYHAN	Sosyal Bilimler Enstitüsü	☐ Evet ☒ Hayır	☐ Onay ☐ Karılmadı ☐ Red ☒ M.Karılmadı	